

ALTERNATIVA

VITI III/LETNIK II
7/8

KORRIK - GUSHT 1990 / JULIJ - AVGUST 1990

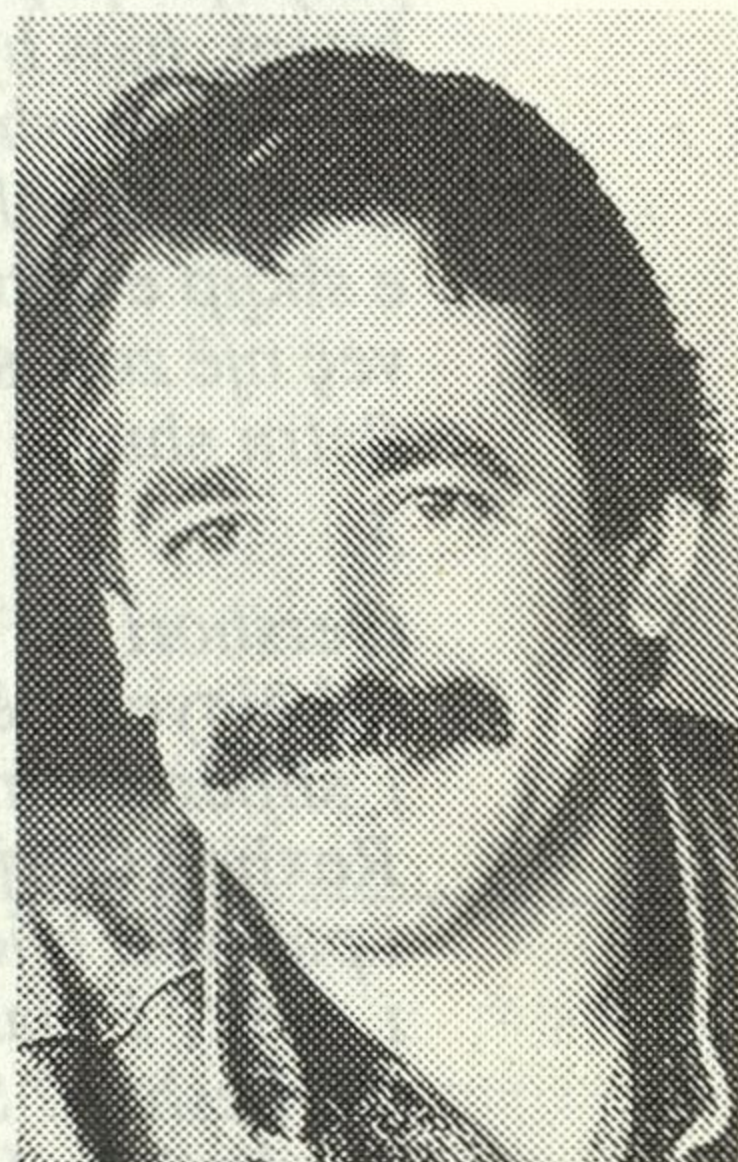

»Alternativa« dhe Alternativa. Qershori e korriku

1.

A

Alternativën nuk e ka krijuar alternativa. As alternativën s'e polli »Alternativa«. Ne e mbështesim alternativën. »Alternativën«, poashtu nuk e kanë rijuar lëvizje as komitete të ndryshme nëpër Evropë e nëpër botë. Ne i mbështesim ato (kur e kanë mirë). »Alternativa« u lind në Lubjanë nga shqiptarët e këtushëm dhe u zhvillua në ambientin e favorshëm demokratik slloven. Atë e ndihmuan materialisht më së shumti, pos njerëzve tanë në Slloveni, shqiptarët nëpër botë. Jo partitë politike, as brenda as jashtë, nuk dhanë asnjë metelik për »Alternativën«. Por, me shkrime, kush më herët e kush më vonë, u angazhuan dhe e sollën deri këtu, intelektualë shqiptarë nga Maqedonia e Kosova. Edhe disa nga Evropa e Amerika. Kjo është ndihmë e madhe, që, të gjithë këta, e bënë për popullin dhe kulturën tonë (edhe atë politike). A duhet t'u themi faleminderit? S'besoj se e kanë bërë këtë për t'i falënderuar. Të themi se »Alternativa« nuk ka paguar asnjë dinarë për tekstet e botuara. Edhe kjo është një ndihmë që s'matet. E ne, për ata që nuk e kanë të ditur, nuk marrim as 1 din (edhe me shkronja: asnjë dinar) subvencion nga shteti as nga Bashkësia për Kulturë e Republikës së Sllovenisë. Autorët sllovenë rrallë herë kanë marrë farë shpërblimi për kontributet e tyre. Nga kjo del se ne u kemi borxh individëve e Shoqatave simotra në botë dhe individëve. Nuk u kemi borxh as shteteve as partive politike. Jemi pak më shumë se fletushkë. Dhe duam t'i takojmë jo sall anëtarëve të »Migjenit«. Aq sa doni ju. Ta them(i) edhe një herë: (dua)m që të gjithë shqiptarët të gjejnë vend në »Alternativë«. Të gjithë ata që u dhemb shpirti për Ylfete Humollin, Selman Vojvodën dhe për voglushët shqiptarë që në Maqedoni, të cilëve mësuesit ua lanë pa punë e shkollat shqipe ua vunë nën kyç: të gjithë ata që duan atë flamur që aq hije i kishte Malësisë, Plavës, Ulqinit e Gucisë... E dua(m) »Alternativën« shtrojë të mendimit modern shqiptar. »Alternativa« dua(m) të mos i përngjajë asnjë reviste të derisotme shqiptare. Dhe të ketë ato që i kanë shumë të tjera. E di (më) se revista duhet të jetë më e mirë. Ndhmojeni. Edhe ju që pikërisht po i lexoni këto radhë. Na ndihmoni që të mbetemi jo veç »Alternativë« po edhe alternativë. Qoftë ndaj pushtetit që frymën na e zë, qoftë karshi partive e lëvizjeve, të cilat as nuk janë fort gjeniale, siç nuk ka shumëçka gjeniale në këtë pjesën tonë të planetit, po që, disa, duan me avash- avash të na bëjnë trumpeta të tyre zëçjerra. Faleminderit! S'jemi aq lart po as aq poshtë nuk ulemi.

Këto ua them(i) atyre që, helbete, mund të mos e kenë ditur! Që të mos kemi keqkuptime e zhgënjime me ambiciozët prezentë dhe eventualë. Ju që s'doni të na ndihmoni, keni të drejtë, mos kini hallin tonë, ama pse të na dëmtoni!? Apo pse të na ngujoni? Mosni si ata... Në Kosovë nuk na futën në bunker, përkundër vapës që atje mbretëron.

2.

Ku janë të burgosurit e deridjeshëm politikë të Kosovës. Në cilat parti politike të saj janë. Apo mos ua kanë mbyllur dyert. Çka do t'ishte kjo!? Demokraci? Ruana zot! C'është antikomunizmi i modelit rumun? Unë s'dëshiroj të vete në demokraci nëpër Temishvar e Bukuresht. Mos më pyetni se a e dua flamurin me yll a pa yll. Do t'ju konsideroj djerrakohës. Dua ato që i don dhe ato për të cilat përpiqet populli, të cilit i takoj. Hiç më shumë. **Demokratë, na jipni fjalën!** Ju lutem, mos hyni të gjithë në një parti. Do t'ishte fatkeqësi. Nga komunistët do të bëheshim ish-komunistë. Dhe e kundërta. Ju kujtohet se ç'përgjigje pat dhënë Dritëro Agolli, kur e patën pyetur: Cili është poeti më i madh shqiptar? Shkurt e shqip e pati shkurtuar: Qielli do t'ishte i merziqëm sikur nëpër të të fluturonte veç një zog, sado i madh e puplabukur të jetë. Qielli ka hijeshi, kur në ajri hapin flatra shumë zogj! Parafrazim, sipas mbamendjes!

3.

Qershori në Lubjanë ishte i bukur. Edhe Lubjana me shqiptarë. Shqiptarët shkëlqyen në Lubjanë. Kur shkuan shqiptarët nga Lubjana, ne të »Migjenit« i shpërblyem me psheretima. »Alternativa« shtoi edhe disa faqe. Profesori Rexhep Qosja ngriti në këmbë 6000 vetë. Baca Adem poaq. Profesorit Ali Aliu i pati fort hije Tribuna. Ju të tjerëve kurrë s'ju harrojmë. Ekrem Kryeziu, hasmi i dinit, i plasi hasmit e Vatanit. C'bëri Shkurta e Iliri. Po ato të »Ganimete Tërbeshit«? Shkrimtari Ramiz Kelmendi, me mua, d. mth. 6002 vetë, thamë se na dogjën »Skofiarët«. Fajet e Ruzhdi Sefës! Ka ditë milicia cilët i fut brenda! Gjakovarët me shtatë zemra! Gostivaras, gëzuar!

4.

Hej, si u bë dynjaja. Edhe policia e lexon »Alternativën«. Fort mirë, besoj dakordoheni edhe ju, pasi që do të ngriten separativisht! Ngrituni, ngrituni, lart e më lartë. Që kur të pikoni, të bini sa më lehtë... Ashtu butë-butë, në... Nuk e shkruaj këtë fjalë për shkaqe ekologjie!

5.

Atë ditë që do të takohem me profesorët Anton Çetta e Zekeria Cana, do t'i lus: Pajtomëni me ata që mendojnë ndryshe! Unë e kam të shtrirë dorën e djathtë! E profesor Zekerias do t'i them: »Si po të punon alltia?«

6.

Pse s'erdhën Luljeta Pula, profesor Hajrulla Gorani, Ibrahim Rugova e disa të tjerë, në kremten e »Migjenit« e të »Alternativës«? Kësaj radhe ua arsyetua mungesat. Kujdes tjetër herë! S'ka hajgare me »Alternativë« e me alternativë! Republikës i qofshit falë!

7.

Besa, u lanë bukur mirë edhe Qeveria, edhe Kuvendi i Kosovës, edhe Riza Sapunxhia. Edhe disa të tjerë. Korriku i sivjetëm u bë muaji më i bereqetshëm shqiptar. Kosova u bë e mëvetësishme dhe e barabartë. Tashti: Mendje, Durim e Guxim!

FILOZOF NUSHI

Vdekja jote-vdekje apo jetë

(kushtuar Fahri Fazliut)

Ti, që vdiqe për jetën, tonë,
Ti që linde kur u vrite
Për të mos vdekur kurrë!
Se plumbi ta ndali zemrën, por, jo edhe fjalën,
Se dielli lindi me thirrjen tënde,
Se mu atëhere u ngrit një shqiponjë
Me një dhelpër nën kthetra.
E ujku i trembur iku,
U struk në shpellën e tij të zezë.
Dhe bota u habit e s'kuptoi:
Se vdekja jote qe vdekja apo jetë!

NAMIK MORINA

Yje të lirisë

(Afrim Zhitise dhe Fahri Fazliut)

Ju yje të lirisë,
Që shëndritni gjithmonë,
Ligjërues të drejtësisë,
Ju bijtë e Kosovës nënë.

Në pabesi u goditët,
Nga plumbat e gjakatarëve UDB-ash,
Ju ratë, por kurrë nuk do të vdisni,
Në zemra populli u ngriti lapidar.

Ty Kosovë, nënë e dashur,
Lum t'u bëftë djepi që i rrite,
Këta dy dëshmorë si një grusht i hekurt,
Që ranë për REPUBLIKËN.

TRIBUNA / TRIBUNA

EMIN AZEMI

Stacioni i parë i Evropës i bën konak kulturës Shqiptare

Tubimi Kulturor Gjithëshqiptar (22-23 Qershor) në Lubjanë dëshmoi se vullneti i mirë i shqiptarëve po reflektohet edhe jashtë hapësirës etnike të tyre. Ashtu si çdoherë gjatë historisë, edhe kësaj radhe, shkrepëtimat në qiellin e vërejtur të atdheut ndezën zemrat e larguara nga Ama duke mprehur edhe njëherë kujtesën për »pjesën e fshehur të historisë sonë«. Programi dyditor i këtij manifestimi, numri i pjesëmarrësve si dhe niveli solid i organizimit hodhën konturat e qëndrueshme për punë të mëtjshme, si në organizimin e tubimeve të ngjashme ashtu edhe në krijimin e atmosferës krijuese. Megjithëse mungoi prania e disa emrave të shquar nga Shqipëria, Evropa dhe SHBA, Tubimin Kulturor Gjithëshqiptar e kompensoi, në masë të konsiderueshme, interesimi i madh i dashamirëve të kulturës nga viset shqiptar të Jugosllavisë dhe nga mërgimi (këta të fundit praninë e tyre e treguan edhe me dërgimin e letrave përshëndetëse dhe telegrameve nga qytetet e Evropës) ndërkaq pjesëmarrja e disa përfaqësuesve të partive dhe asociacioneve, siç ishin Dr. Ante Kovaceviq (nga HDS-ja), Franko Juri, i pakicës italiane si dhe disa emra eminentë të kulturës sllovene si Jasha Zlobeci, Rudi Sheligo, Petër Bozhiqi, Matjash Hanzheku, ia ngritën këtij manifestimi virtytet e larta të respektimit dhe mikpritjes. Ata që erdhën ta përjetojnë fjalën dhe këngën e bukur shqipe i shoqëroi, përpos, Salih Kabashit, kryeredaktor i Alternativës, Naim Malokut, kryetar i Shoqatës Kulturore Shqiptare Migjeni, Shemsi Reçicës anëtar i Kolegjiumit redaktues të Alternativës, edhe prania e botimeve më të reja të edicionit »Lumi« siç ishin: »Gjarpijt e gjakut« e Adem Demaçit, »Viti i mbrapshtë« e Ismail Kadaresë, »Mrizi i zanave« e Gjergj

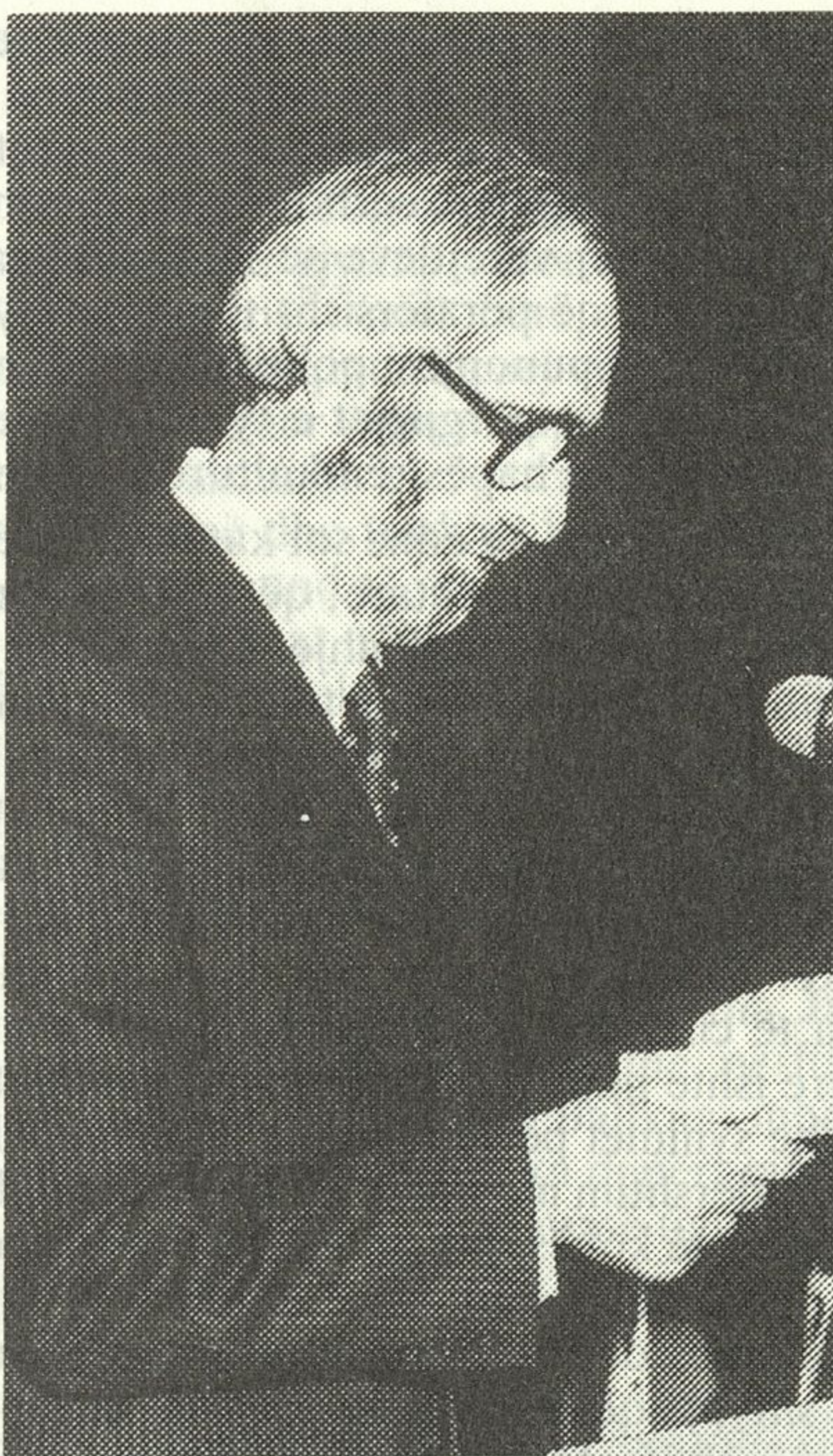
Gjirokastra, solistja e Migjenit në Halën Tivoli (të gjitha fotografitë e këtij numri janë të fotostudios Drini-Deçan / Solistka Migjenija v tivolski dvorani (vse fotografije v tej številki z junijskega vsealbanskega srečanja v Ljubljani, foto Drini)

Fishtës, botime këto të cilat përpos angazhimit të pjesëmarrësve në temën e Tryezës së rrumbullakët përkitazi me Hapësirën dhe tërësinë e përbashkët kulturore shqiptare, u integruan spontanisht në këtë temë dhe, kështu, tradita dhe bashkëkohësia kulturore shqiptare për herë të parë hyrën nën kurorën e arsyes dhe kujdesit. Zaten këtë e arsyeton edhe qëllimi i këtij manifestimi si dhe i politikës redaktuese të Alternativës e cila, sipas fjalëve të Salih Kabashit, është revistë e njohur në qarqet shqiptare që nuk kufizohet dhe nuk e kundron çështjen shqiptare të ndarë por si një tërësi unike të interesave gjithshqiptare.

Përpos fjalëve përshëndetëse të organizatoreve të këtij manifestimi si dhe disa mysafirëve, vëmendjen e të pranishmëve më së tepërmi e tërhoqi mendimi dhe retorika brilante e Dr. Ante Kovaçevićit i cili midis tjerash tha se në mesin e atyre që jetojnë në këto troje, shqiptarët janë ata të cilët kanë rrënjë më të thella historike e parahistorike. Emri ilir ishte nocion sintetik që nga fillimi, dhe ky emër i lashtë mbuloi shumëllojshmërinë gjuhësore e fisnore të Ilirikut. Prandaj edhe emri modern i Shqiptarëve është trashëgim gjenetik me tipare dalluese fisnore dhe me shtrirje bregdetare si dhe kontinentale. E drejtë natyrore e popullit të lashtë shqiptar është që të ecë përpara në shenjë të demokracisë dhe t'i tubojë përfaqësuesit e vet në një bashkësi moderne Evropjane. Në Evropën moderne shqiptarët kërkojnë të jenë bashkë, pa e rrezikuar askënd, por që atyre do të u mundësohej jetë në harmoni dhe barabarësi të plotë me të tjerët. Shqiptarët nuk nxisin kurrfarë kryqëzate militariste. Ata nuk konsiderojnë se janë të dënuar pse jetojnë bashkë me popujt tjerë, sepse ata janë të vetëdijshëm se përbashkësia është fat i përbashkët i gjithë neve. Në këto hapësira mund të ekzistohet vetëm me respektimin e lloj-llojshmërisë dhe mëvetësisë së fqinjëve tanë, tha midis tjerash Ante Kovaçevići për të shtuar se të paktë janë ata popuj në këto hapësira ballkanike që nuk janë ndeshur ose në tryezat e gjelbra ose në fusha të betejës, por rrethanë specifike dhe fatbardhësie është se shqiptarët dhe kroatët asnjëherë nuk janë ndeshur në këto fusha. Këtë që tani e kërkojnë shqiptarët, kroatët e kanë kërkuar me shekuj. Zbatimi i dhunës është mjeti i fundit që më së shtrejt i paguan ai që e përdor. I cytur nga këto fjalë konstruktive të Ante Kovaçevićit, të pranishmëve iu drejtua edhe Adem Demaçi (në gjuhën kroate) duke thënë midis tjerash: »Kërkoj nga ju që të keni mirëkuptim për popullin vëlla serb. Mos e identifikoni gjithë popullin me atë burokraci që nuk zgjedh mjete të mbetet në pushtet. Të keni mirëkuptim, edhe përkundër Drashkoviqëve, Sheshelëve dhe të asaj intelegjencie sepse intelegjencia e vërtetë nuk e grind popullin por e shtyn të bashkëpunojë me popujt tjerë. Mos të harrojmë se në mesin e atij populli heroik është një Llazar Stojanović, është një Zagorka Golubović, një Bogdan Bogdanović e shumë të tjerë, që kishin për të thënë shumëçka mirëpo ata nuk lejohen të shprehen...

Dezintegrimi i kulturës shqiptare

Pika më interesante e programit të Tubimit ishte gjithsesi tryeza e rrumbullakët, respektivisht tema *Hapësira dhe tërësia e përbashkët kulturore shqiptare*, e cila jo vetëm se kap një problematikë jetike kulturore e etnopsikologjike por edhe ia hapi rrugën një debati mjaft domethënës për praninë dhe perspektivën e qenies sonë kombëtare në trojet autoktone. Përveç Akademik Rexhep Qosjes, i cili

Akademik Rexhep Qosja

Ramiz Kelmendi

lexoi referatin kryesor me kumtesa u paraqitën edhe Zeqirja Ballata, në fushë të muzikës, Resmije Kryeziu, Rustem Berisha dhe Jasha Zllobeci. Me diskutimet e tyre u paraqitën edhe Adem Demaçi si dhe Halil Matoshi.

Akademik **Rexhep Qosja** duke shprehur solidarizimin me Shoqatën Kulturore Shqiptare »Migjeni« si dhe me revistën »Alternativa«, tha se këto prej se ekzistojnë kanë bërë shumë që hapësira kulturore shqiptare të jetë sa më e gjerë dhe e vërteta për Kosovën të përhapet edhe përtej saj. Me punën e tyre, tha më tej Akademik Qosja, ato i kanë zgjuar ndërgjegjet tona dhe e kanë ngritur guximin tonë intelektual. Tema rreth së cilës na ka bashkuar kjo shoqëri dhe revista e saj që titullohet »Hapësira dhe tërësia e përbashkët kulturore shqiptare« është një temë shumëfish e rëndësishme sa për kulturën aq edhe për qenien shqiptare, sepse kultura është shprehja më e denjë e qenies së një popull. Ndonjëri prej nesh mund të ketë thënë ndonjë mendim në mjetet e informimit, a mund të ketë botuar ndonjë artikull në gazetë, por bashkarisht kurrë nuk jemi ulur ta diskutojmë. Jo pse nuk e kemi ditur rëndësinë e saj, por pse nuk kemi qenë të sigurt se diskutimi i saj nuk do të na sjellë pasoja të padëshirueshme. Para katër vjetëve, mu këtu në Lubjanë, në gazetën »Delo«, është botuar një intervistë me një intelektual shqiptar, në të cilën përpos të tjerave është folur edhe për hapësirën e përbashkët kulturore shqiptare, në të vërtetë për mosekzistimin e kësaj hapësire qoftë edhe brenda Jugosllavisë ekzistimin e kësaj

hapësirë goftë edhe brenda Jugosllavisë dhe për masat që merrte regjimi për mosekzistimin e saj. Për shkak të mendimeve të shfaqura pikërisht në lidhje me hapësirën kulturore shqiptare, kjo intervistë do të shkaktojë mbi dyzet reagime, në formë letrash a artikujsh në shtypin e gjuhës serbokroate dhe maqedone, kurse gazeta »Dello« për t'u mbrojtur prej vërejtjeve se ka favorizuar autorin e intervistuar shqiptar, do të shtërngohet që përafërsisht të njëjtat pyetje që ia kishte bërë atij t'ua bëjë dy të tjerëve; një punonjësi politik dhe një intelektual serb nga Prishtina. A ka nevojë të thuhet se përgjigjet e tyre ishin plotësisht të kundërta me përgjigjet e autorit që mbronte hapësirën kulturore gjithshqiptare.

Duhet ta kemi të qartë, tha në vazhdim Qosja, se edhe sot katër vjet më vonë kur pushteti Jugosllav ka hyrë në demokraci parlamentare, që po funksionon në dy republika, në Kraoci e Slloveni, kur ka pranuar zgjedhjet e lira të drejtpëdrejta dhe kur ka pranuar obligimet ndërkombëtare që qytetarëve t'ua sigurojë të drejtat e njeriut dhe të drejtat politike sipas standardeve botërore, duhet pra ta kemi të qartë se edhe sot në kushtet politike të frenuara, tema që do të trajtojmë, te dikush, në shpirtin e dikujt, shkakton në mos jo reagime të vrazhda, atëherë gjithsesi shprehje dhe qëndrim emocional negativ. Sintagmat Hapësira kulturore shqiptare, hapësira e përbashkët kulturore shqiptare, komunikimi kulturor gjithkombëtar etj. janë sintagma të cilat objektivisht dalin prej kornizës së një politike që ndaj kulturës shqiptare ishte ndjeku dhe po ndiqet që dhjetë vjet, që janë në kundërshtim me masat dhe synimet përfundimtare të kësaj politike. Për më tepër këto sintagma janë në kundërshtim me politikën që në Serbi, Maqedoni dhe Mal të Zi, në pjesën më të madhe të kohës, ndiqet ndaj kulturës shqiptare që 78 vjet. Duhet kohë dhe duhet mund që të studiohen pësimete që kjo politikë i ka sjellur kulturës shqiptare, sidomos deri në vitin dyzet e pesë. Duhet kohë dhe duhet mund që të studjohet shtypja që kjo politikë ka zbatuar mbi kulturën shqiptare prej viti 1945 e deri më 1986. Masat që janë zbatuar mbi kulturën shqiptare prej viti 81 e deri sot. Ndërkaq, sikur i ndriçojnë masat që ndaj kësaj kulture janë marrë viteve të përmendura dhe sikur bëjnë të mundshme të supozohen të gjitha pësimet që atëherë ajo i ka pësuar. Dhjetë vjetët e fundit, konstatoi Akademik Rexhep Qosja, kanë dëshmuar një herë e përgjithmonë se regjimet serbe, pavarësisht se me çfarë mbulesash ideologjike janë mbuluar, kurrë nuk kanë mundur të pajtohen me ekzistimin e lirë të arsimit dhe kulturës shqiptare në Kosovë, Maqedoni dhe në Mal të Zi, sepse siç është parë tragjikisht dhjetë vjetët e fundit, kurrë nuk janë mundur të pajtohen me qenien e shqiptarëve në këto troje... Për këtë arsye këto regjime, përpos, në mes kohëve, ndërmjet viteve 66 dhe 81, vazhdimisht janë përpjekur ta bëjnë të pamundshëm ekzistimin e hapësirës kulturore shqiptare, që do të mund të quhej e përbashkët, gjithëkombëtare, por edhe të hapësirës së njësuar kulturore shqiptare të Jugosllavisë. Është bërë çmos, janë shpikur metoda të ndryshme dhe janë zbatuar masa të ndryshme që të pengohet çdo ide mbi hapësirën e përbashkët kulturore shqiptare dhe është dënuar çdo përpjeke që do të shpiente në drejtim të krijimit të saj. E vërteta se shqiptarët janë një popull se kanë një gjuhë, se ajo gjuhë sot ekziston si gjuhë unike letrare, se kanë një traditë kulturore dhe një traditë historike, nuk janë marrë parasysh. Hapësira kulturore shqiptare, që do të duhej të ndërtohet mbi këtë të vërtetë, në vazhdimësi është penguar, në të vërtetë është luftuar me nocionet nacionalizëm, separatizëm, e viteve të fundit edhe kundërrevolucion, si nocione negative mbi të cilat është bazuar politika e presi-onit dhe terrorit shtetëror mbi shqiptarët në mënyrë të veçantë pas viti 81. Mund

të vërehet, ndërkaq, se politika serbomadhe ndaj kulturës shqiptare është se ndërtuar jo vetëm në strategjinë e pengimit të hapësirës etnike kulturore shqiptare por edhe në copëtimin sa më të imtë të saj. Për këtë arsye, sigurisht shqiptarët në Jugosllavi janë ndarë në tri republika, kurse shqiptarët në Serbi në një krahinë gjysmë autonome dhe në tri komuna të Serbisë Jugore. Për këtë arsye sigurisht janë bërë edhe një sërë përpjekjesh që synojnë dezintegrimin e kulturës shqiptare prej viti 81 e deri sot. Njëra prej masave të tilla, me të cilat është penguar ideja e hapësirës kulturore shqiptare edhe para viti 81, është teza mbi ekzistimin e dy traditave kulturore shqiptare: të traditës kulturore të Shqipërisë dhe traditës kulturore të Kosovës. Kjo tezë është shpikur në qarqet politike, mund të jetë në Kosovë, mund të jetë edhe në Beograd. Një kohë kjo tezë ka gëzuar edhe përkrahjen e pavetëdijshme të ndonjë intelektual, natyrisht të ndonjë intelektual që s'e ka kuptuar me kohë se ku shpie ajo tezë... tha Akademik R. Qosja.

Kultura dhe demokratizimi i shoqërisë

Nocioni i kufijve në Evropë, tha **Jasha Zllobeci**, i cili për këtë temë kishte përgatitur kumtesë të posaçme, përfundimisht nuk është më i atillë siç ishte para një kohe. Duket se mu Ballkani mbeti regjioni i fundit gjeopolitik evropian ku mendimi i ri ende nuk ka depërtuar. Në këtë dhjetëvjeçar në Jugosllavi ne kemi qenë të detyruar të dëgjojmë fjalë patetike rreth asaj se kufijtë tanë janë një ndër kufijtë më të hapur në Evropë dhe se pakicat kombëtare janë ura midis popujve.

Prof. dr Tomë Berisha

Këto fjalë të rreme përtyhen si një shkumë sapuni dhe për këtë shkak realiteti duket edhe më i zymtë se sa kurrë më parë. Kjo është edhe një arsye më shumë që për këtë problem të flasim haptaz pa u përmbajtur. Sllovenët, tha në vazhdim Jasha Zllobec, para disa vitesh përfundimisht u përcaktuan rreth hapësirës kulturore sllovene, e cila përfshin në vete amën, pjesët sllovene në shtetfquinje, si dhe emigracionin ekonomik e politik në gjithë botën. Në fillim është folur në qarqe të mbyllura kulturore, pastaj, me liberalizimin e regjimit të përparshëm, gjithnjë e më hapur ka ardhur deri te qartësimi rreth bashkëpunimit të përbashkët dhe integritetit kulturor e të gjithë pjesëtarëve ku jetojnë sllovenët, kurse tani jemi në prag të kongresit botëror gjithslloven dhe në rrugë të ngjashme janë duke shkuar edhe kroatët.

Qysh në dukje të parë është e qartë se shpejtësia dhe thellësia e procesit të tillë janë fort të varura nga dy faktorë: nga shkalla e demokratizimit brenda struktura-
rave e rretheve politike të popullit të caktuar dhe nga demokracia në shtetet fqinje në të cilat jeton pjesa e popujve. Nuk duhet të jesh tepër i mençur që të konstatosh se pozita e sllovenëve, si në njëërë anë, ashtu edhe në anën tjetër, nuk mund të krahasohet as përsëafërmi me pozitën e popullit shqiptar. Gjysma e shqiptarëve jetojnë në Shqipëri, pjesa tjetër në Kosovë, Maqedoni, Serbi, Mal të Zi dhe Greqi. Kemi të bëjmë me një fakt pra se edhe mbi shqiptarët që jetojnë në Jugosllavi nuk mund të flitet kurrësi si për një pakicë kombëtare, koncept ky të cilën brenda një kohe sa më të shkurtër duhet ta evitojnë rrënjësisht. Shqiptarët mund t'i krahasojmë me gjermanët të cilët që katër decenie e gjysmë me dhunë janë detyruar të jetojnë në dy shtete. Nëqoftëse jemi sadopak të ndershëm atëherë duhet të themi se problem thelbësor rreth kësaj nuk është shkalla më e lartë, apo më e ulët, e autonomisë së Kosovës, porse problemi i pazgjidhur shqiptar në Jugosllavi dhe përgjithësisht në Ballkan... Në këtë çast definimi i Hapësirës së përbashkët kulturore shqiptare mund të ndihmojë shumë që Ballkani të mos jetë më si një vrimë e fundit e zezë e Evropës. Duke bërë fjalë lidhru me këtë problem, J. Zllobec në vazhdim tha se që të arrihet kjo duhet: së pari, përmes zgjedhjeve të lira dhe zgjedhjes legjitime të pëfaqësuesve të banorëve të Kosovës, të pengohet cungimi i mëtejshëm i autonomisë së Kosovës dhe të pengohet shkatërrimi i institucioneve arsimore e kulturore të Kosovës: e dyta, shqiptarët në Jugosllavi, si dhe ata jashtë Jugosllavië, përfundimisht duhet të flasin haptas se e ndiejnë Shqipërinë, si atdhe të vetin, respektivisht si pjesë të atdheut të vet, nga ana tjetër nuk duhet të lejohet arsyetimi se gjoja qeveria jodemokratike në Shqipëri na qenka fajtorë për pozitën e shqiptarëve jashtë kufijve të Shqipërisë; e treta duhet të kërkohet rivendosja e marrëdhënieve kulturore midis Shqipërisë, Jugosllavisë, Greqisë dhe vendeve të tjera; duhet të hiqet rrena bolshevike mbi emigracionin politik sepse strukturat politike në të gjitha ambientet kanë etiketuar këdo që ka menduar ndryshe; tha midis tjerash Jasha Zllobeci.

Me kumtesat dhe ligjëratat e tyre në temën Hapësira dhe tërësia e përbashkët kulturore shqiptare u paraqitën edhe Zeqirja Ballata, Resmije Kryeziu, Rrustem Berisha, Adem Demaçi dhe Halil Matoshi, kontributi i të cilëve e plotësoi dukshëm mozaikun e ideve dhe pakpamjeve interesante mbi këtë problematikë. Tubimi Kulturor Gjithëshqiptar përveç që u dallau në inicimin e shumë ideve përkitazi me atmosferën dhe politikën kulturore ndër ne, ai për të pranishmit ofroi edhe çaste të intimitetit shoqëror e krijues. Kjo u arrit me koncertin

e këngëtarëve dhe ansambleve muzikore nga Lubjana e Kosova, me shfaqjet teatrore («Vdekja më vjen prej syve të tillë», në interpretim të TPK-së), me piknikun rekreativ në Bled, me ç'rast përveç drekës solemne, poetët kosovar për të pranishmit lexuan vagje kushtuar lirisë dhe demokracisë. Kur jemi te poezia vlen të potencohet recitimi artistik i aktorëve Xhevat Limanit dhe Sefedin Nuredini, të cikët u mirëpritën nga ardhashësit e poezisë. Shtëpia e Cankarit, jo rastësisht, edhe kësaj radhe, vendosi ta hap derën e madhe të mikpritjes për kulturën e lashtë shqiptare. Jo rastësisht kjo shtëpi edhe gjendet afër Evropës. Evropa, evropjanëve të kulturuar.

JASHA ZLLOBEC

Hapësira e përbashkët kulturore – qëllim dhe kusht i demokracisë

Nocioni i kufinjve shtetërorë në Europën e sotme s'e ka më atë kuptim që e kish gjer dje. Gjithçka flet se vetëm Ballkani ka mbetur akoma një rajon i fundit gjeopolitik ku mentaliteti i ri dhe kohët e reja s'kanë depërtuar dot.

Ne në Jugosllavi, për dekada të tëra ishim të detyruar të dëgjonim pallavra patetike që thoshnin se disa kufinj tanë janë ndër më të hapurit në Europë dhe që pakicat kombëtare janë ura midis popujsh. Frazat e tilla të gënjeshtërt shpërthyen si fluskë sapuni, prandaj realiteti i sotëm duket shumë më i errët dhe më pashtekdalje se sa kurrë ndonjëherë më parë. Është ky edhe një shkak më shumë që për këtë çështje të flasim hapur dhe pa asnjë rezervë e pa asnjë dyfytirësi.

Ne sllovenët qysh para një viti u deklarua me koncenzen përkitazi me hapësirën e përbashkët kulturore sllovene që përfshin në vete përveç amës edhe pakicat sllovene në vendet fqinje si dhe emigracionin politik dhe ekonomik në të gjithë botën. Në fillim flitej vetëm në suaza rreptësisht të kufizuara kulturore, ndërsa më vonë, pas liberalizimit të regjimit të mëparshëm, gjithnjë e më hapur fitoi rëndësinë e duhur konceptimi i bashkëpunimit të përbashkët dhe ndikimi reciprok i masave sllovene në të gjitha fushat e jetës. Ndërkaq, sot jemi në prag të kongresit gjithë-slloven. Shtigjeve të ngjashme shkohet edhe në Kroacinë fqinje.

Që në shikim të parë është e qartë se shpejtimi dhe thellimi i një procesi të tillë janë të varur fuqimisht prej dy faktorëve. Faktori i parë është shkalla e demokracisë brenda strukturave politike të një populli, dhe i dyti, shkalla e demokracisë

në vendet fqinje, në të cilat jetojnë pakicat e atij populli. S'duhet ndonjë mençuri e veçantë për të konstatuar se pozita e sllovenëve në të dy këto aspekte s'munt të krahasohet as për së largu me pozitën e popullit shqiptar.

Në Gadishullin Ballkanik përafërsisht gjysma e shqiptarëve jetojnë në Shqipëri, ndërsa gjysma tjetër në Kosovë, Maqedoni, Mal të Zi, Serbi, dhe natyrisht, në Greqi. (Ta lëmë m'anash këtë radhë Greqinë – të gjitha qeveritë e këtij vendi për dekada të tëra tregojnë një shurdhëri mospërfillëse karshi çështjes nacionale të popullatës jogreke; dhe në këtë drejtim pushteti ynë i ka dhënë një përkrahje të pazezervë.)

Është një fakt i pamohueshëm pra se lidhur me shqiptarët që jetojnë në Jugosllavi, kurrësi s'mund të flitet si për një pakicë kombëtare (edhe ashtu, nocioni kombësi kërkon një revidim të shpejtë dhe të themeltë). Në rastin më të mirë mund t'i krahasojmë me gjermanët që, ndonëse një popull, për katër dekada e gjysëm i detyruan të jetojnë në dy shtet të ndryshme. Po të jemi sadopak të ndershëm dhe po të mos e shtrëngonim të vërtetën në kallëpët e politikës ditore, na duhet të pranojmë parasëgjithash se sa i përket kësaj, kyçi i gjithë çështjes nuk është shkalla më e ulët ose më e lartë e autonomisë së Kosovës, por çështja e pazgjidhur shqiptare në Jugosllavi dhe përgjithësisht në Ballkan. Ndërkaq kjo është një sferë e politikës që në këtë vend nuk do të lëshohej në këto gjëra; do të përkujtoja ndërkaq atë që po e përsëris tash sa vjet: se vetëm demokratizimi i Ballkanit do të mundësojë hapat vendimtarë drejt zgjidhjes së kësaj trashëgimie tragjike historike.

Në këtë çast, definimi i hapësirës së përbashkët kulturore shqiptare mund të ndihmojë shumë që Ballkani të mos jetë edhe më vrima e fundit e zezë në Europë. Siç thashë edhe më parë, duhet ridefinuar funksionet dhe kuptimin e kufinjve shtetërorë. Në një varg të tërë të shteteve ballkanike edhe sot e kësaj dite shteti nënkuptohet si shtet i popullit amë, të gjithë të tjerëve ndërkaq u takon të asimilohen, nëse jo me të mirë, aherë me të keq. Është fjala pra për një model klasik, të ashtuquajtur francez, të shtetit njënacional rreptësisht të centralizuar. Është e vërtetë se Parisi i ka mbytur, madje edhe i ka shfarosur nëpër lumenj gjaku kombet dhe kulturat e sapolindura jo-frenge, mirëpo kjo ka ndodhur para disa shekujsh, ndërsa në Europën e sotme skenarë të tillë tashmë janë të pamundur, – hiq mënjane paqëndrueshmërinë etike të çështjes. Standardet e të drejtave njerëzore, dhe bashkë me to edhe të atyre kombëtare, në Europën e sotme ndryshojnë kryekëput nga standardet e para treqind apo më shumë vitesh.

Kufinjtë shtetërorë prandaj në kohën e sotme s'mund të jenë më kufinj feudale brenda të cilëve çdo pushtetmbajtës mund të bëjë gjithë çfarë t'i teket pa qenë i detyruar t'i përgjigjet kujt. Ose, të shprehemi ndryshe, një gjë janë kufinjtë midis shteteve dhe diç krejtësisht tjetër janë kufinjtë kombëtarë. Ai që s'i veçon dot këto dy çështje vetëm mund të çuditet që si është e mundur një moskuptimësi dhe një rezistencë gjithnjë e më e madhe karshi shkurtpamësisë së tij.

Ç'do të thotë e tërë kjo për hapësirën e përbashkët kulturore shqiptare në dritën e konceptit evropian të të drejtave njerëzore dhe kombëtare?

1. Që përmes zgjidhjeve demokratike dhe përfaqësuesve të zgjedhur legjitimë dhe legalë të popullatës kosovare të pengohet kastrimi i autonomisë kosovare dhe të pamundësohet zhdukja e institucioneve arsimore dhe kulturore kosovare.

2. Që populli shqiptar në Shqipëri (dhe në botën e jashtme) më në fund të flasë hapur se Shqipërinë e ndjen, pa marrë parasysh pushtetin e atjeshëm aktual, si atdhe të vetin, përkatësisht si pjesë të atdheut të vet. Në anën tjetër, s'bën t'i lejojnë vetes asnjë dyfytirësi sa i përket faktit se regjimi jodemokratik në Shqipëri është një bashkëfajtor i drejtëpërdrejtë për pozitën e padurueshme të shqiptarëve jashtë kufinjve të shtetit shqiptar.

3. Duhet kërkuar një qarkullim normal kulturor midis Jugosllavisë, Shqipërisë, Greqisë dhe të gjitha vendeve tjera. Kjo kërkesë nuk duhet të vlejë vetëm për qeveritë greke dhe jugosllave, por absolutisht edhe për atë shqiptare.

4. Duhet hedhur poshtë trillimin bolshevik për emigracionin politik, sepse strukturat partiake gjithkund, në emër të këtij nocioni e kanë damkosur sipas çejfit cilindo që ka menduar ose që mendon ndryshe.

5. Duhet kërkuar ratifikimin dhe respektimin e të gjitha konventave ndërkombëtare lidhur me të drejtat njerëzore, natyrisht, bashkë me të drejtat kombëtare dhe kulturore. Do të duhej të hiqeshin gjithashtu edhe të gjithë indeksat zyrtarë dhe jozyrtarë të librave dhe të publikimeve të ndaluara – pos atyre që nxisin për ndryshim të dhunshëm të kufinjve shtetërorë dhe për rrëzim të dhunshëm të rendeve ekzistuese shtetërore.

Me një fjalë, hapësira e përbashkët kulturore shqiptare do të fillojë të jetojë normalisht dhe plotësisht vetëm n'atë çast kur demokracia e vërtetë, bashkë me respektimin e të drejtave njerëzore dhe kombëtare, të fillojë të veprojë në të gjitha ato shtete ku jetojnë shqiptarët. Dhe në historinë e Evropës ishte pikërisht kultura ajo hapësirë përmes së cilës filluan të realizoheshin idetë për dinjitetin dhe lirinë.

Kontribut tubimit për hapërirën e përbashkët kulturore shqiptare, Lubjanë, qershor 1990

Vika Potočnik

Skupni nacionalni prostor, cilj demokracije in pogoji zanjo

Prispevek k srečanju o skupnem albanskem prostoru v Ljubljani

Pojem državnih meja danes v Evropi nepreklicno ni več takšen, kakršen je bil še do pred kratkim. Vse kaže, da je prav Balkan ostal tisto zadnje evropsko geopolitično območje, kamor nova miselnost in novi časi še niso prodrli. Desetletja smo v Jugoslaviji morali poslušati patetične puhlice o tem, da so nekatere meje pri nas najbolj odprte v Evropi in da so nacionalne manjšine vezi med narodi. To lažno govoričenje se je razpočilo kot milni mehurček, zato se zdi stvarnost temnejša in brezizhodnejša kot kadarkoli doslej. To je še razlog več, da o tem problemu spregovorimo odkrito in brez vsakih zadržkov in sprenevedanj.

* *

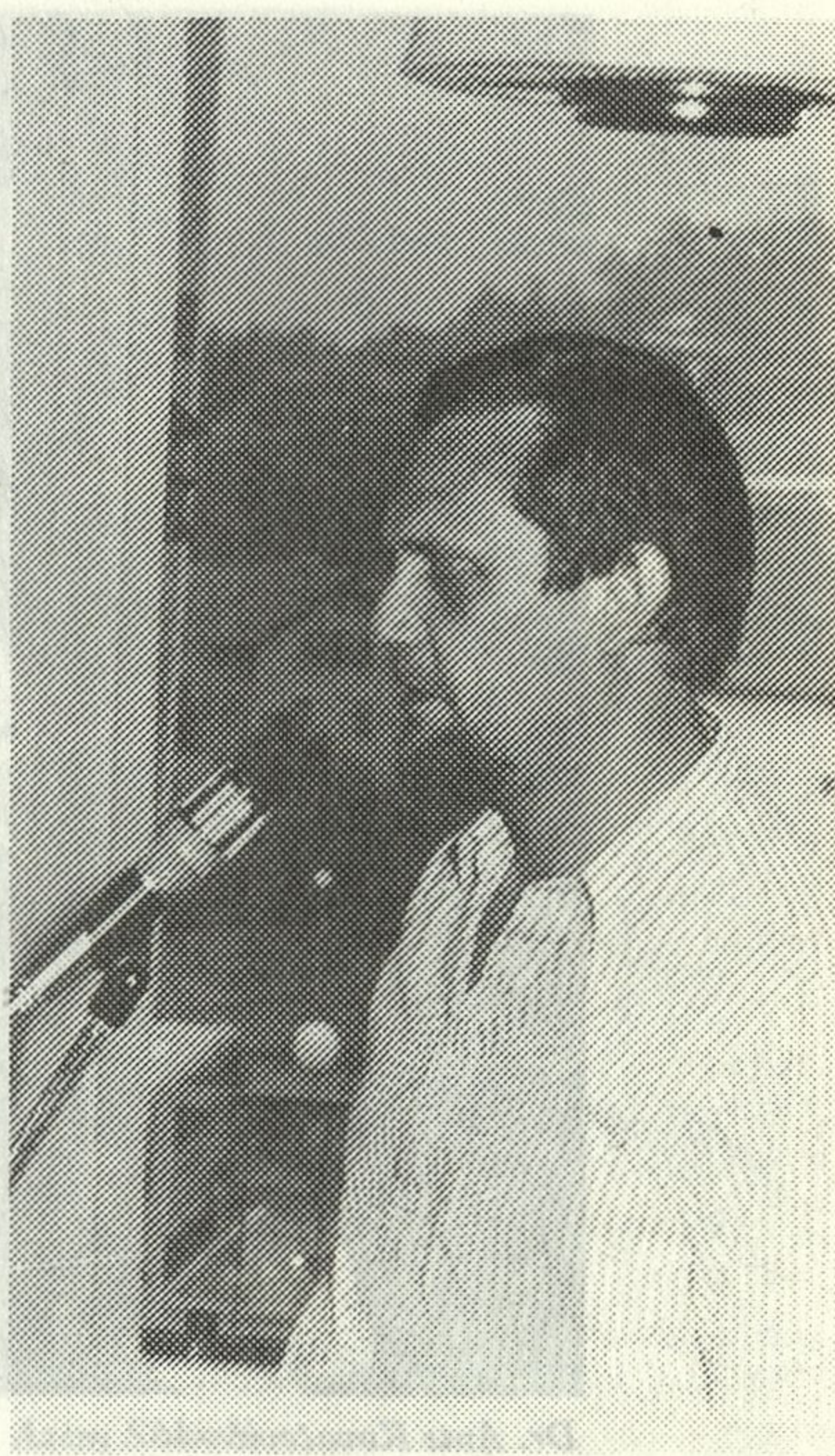
Slovenci smo se že pred leti konsenzualno opredelili glede slovenskega kulturnega prostora, ki zajema vase matico, slovenske manjšine v sosednjih državah in ekonomsko ter politično emigracijo po vsem svetu. Sprva se je govorilo strogo v kulturnih okvirih, potem pa se je z liberalizacijo prejšnjega režima vse bolj odkrito uveljavljalo pojmovanje skupnega sodelovanja in medsebojnega prežemanja slovenskega življa na vseh področjih. Danes je pred vrati svetovni slovenski kongres. Po podobnih poteh stopajo na sosednjem Hrvaškem.

Že na prvi pogled je očitno, da sta hitrost in poglobljenost takšnega procesa močno odvisni od dveh dejavnikov. Prvič, stopnje demokracije znotraj političnih struktur določenega naroda, in drugič, demokracije v sosednjih državah, v katerih živi narodova manjšina. Ni treba posebne pameti za ugotovitev, da se položaj Slovencev tako na eni kot na drugi ravni ne more niti zdaleč primerjati s položajem albanskega naroda.

Na Balkanu približno polovica Albancev živi v Albaniji, druga polovica pa na Kosovu, v Makedoniji, Črni Gori, Srbiji in seveda Grčiji. (Pustimo v tem trenutku Grčijo ob strani – vse vlade v tej državi že desetletja kažejo neusmiljeno gluho do nacionalnega vprašanja negrškega prebivalstva, in pri tem jim je tudi naša oblast dajala skoraj neomejeno potuho.)

Jaša Zlobec

Matjaž Hanžek

Gre torej za očitno dejstvo, da v zvezi z Albanci, ki živijo v Jugoslaviji, nikakor ni mogoče govoriti o nacionalni manjšini (pojem nacionalnosti pa bo tako ali tako v najkrajšem času treba nujno temeljito revidirati). Lahko jih primerjamo kvečjemu z Nemci, ki so sicer en narod, vendar so štiri desetletja in pol na silo živeli v dveh državah. Če smo količkaj pošteni in če nočemo nategovati resnice na dnevnopolitična kopita, moramo predvsem priznati, da ključno vprašanje glede tega ni večja ali manjša stopnja kosovske avtonomije ali republiški status Kosova, temveč nerešeno albansko vprašanje v Jugoslaviji in nasploh na Balkanu. A to je že sfera politike, ki se vanjo na tem mestu ne bi spuščal; pripomnil bi le, kar že leta ponavljam: šele demokracija na Balkanu bo omogočila ključne korake k rešitvi te tragične zgodovinske dediščine.

V tem trenutku lahko definiranje skupnega albanskega kulturnega prostora veliko pripomore k temu, da Balkan ne bo več zadnja črna luknja Evrope. Kot sem omenil že na samem začetku: redefinirati bo treba funkcije in pomen državnih meja. Pri celi vrsti balkanskih držav je država še danes pojmovana kot država matičnega naroda, vsem drugim pa naj bi bila namenjena vloga asimilacije — če ne zlepa, pa zgrda. Gre za klasični, tako imenovani francoski model enonacionalne, strogo centralizirane države. Res je, da je Pariz v potokih krvi zadušil in celo iztrebil nefrancoske porajajoče se narode in kulture, vendar se pri tem pozablja, da se je to dogajalo pred stoletji in da v današnji Evropi podobni

Dr. Ante Kovačević

Qerim Ujkani

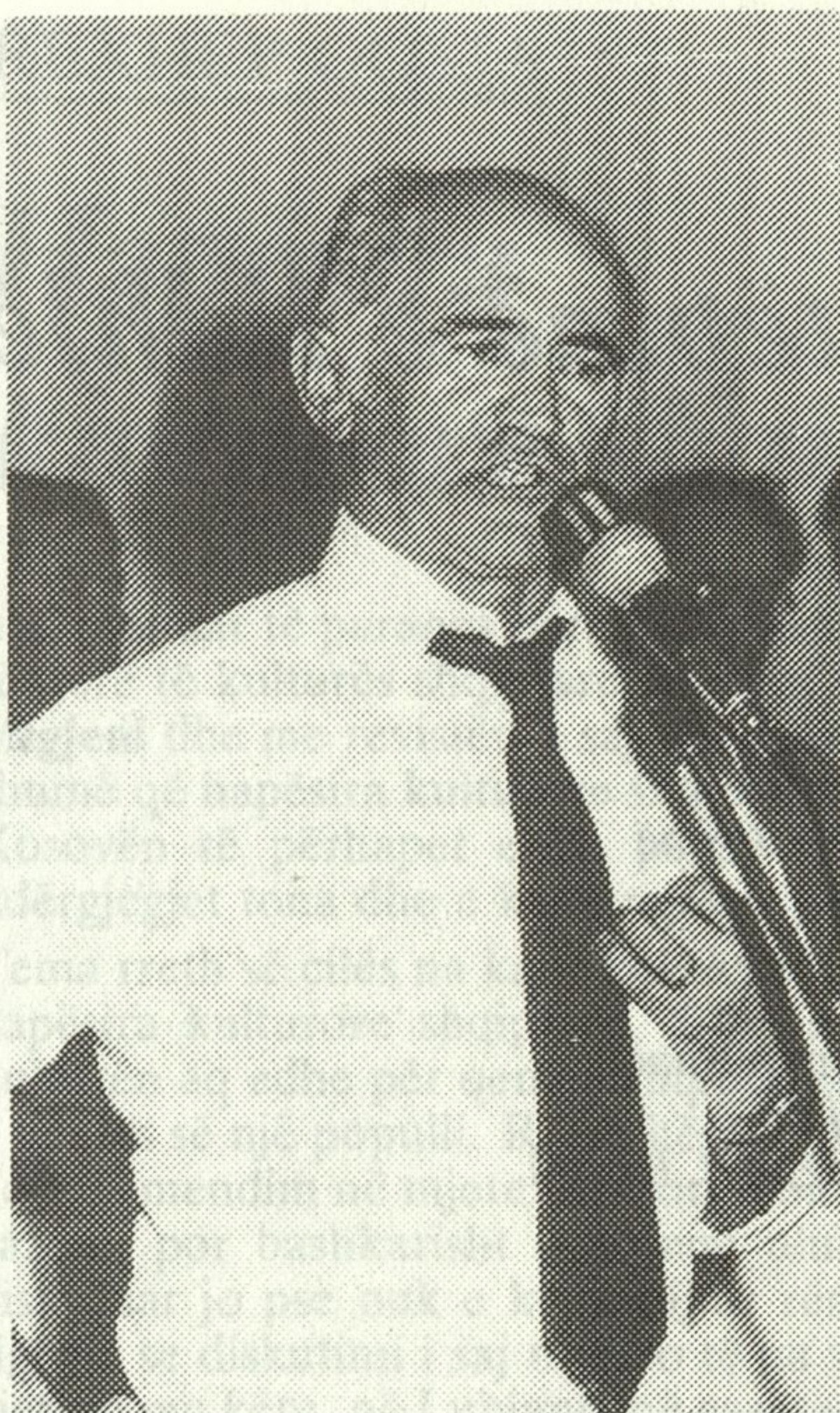
scenariji preprosto niso več mogoči – ne glede na njihovo etično nevzdržnost. Standardi človekovih in s tem tudi nacionalnih pravic so danes v Evropi pač drugačni, kot so bili pred tristo in več leti.

Državne meje torej v današnjih dneh ne morejo več biti fevdalne meje, ko lahko vsak oblastnik na svojem ozemlju počne prav vse, kar se mu zljubi, ne da bi moral komurkoli biti odgovoren. Ali drugače povedano: eno so meje med državami, nekaj čisto drugega pa nacionalne meje. Kdor tega ne razlikuje, se lahko samo čudi, zakaj vse večje nerazumevanje in odpor do njegove kratkovidnosti.

Kaj vse to v luči sodobnega evropskega razumevanja človekovih in nacionalnih pravic pomeni za skupni albanski kulturni prostor?

1. Prek demokratičnih volitev in legitimno ter legalno izvoljenih predstavnikov kosovskega prebivalstva preprečiti kastracijo kosovske avtonomije in onemogočiti uničenje kosovskih izobraževalnih in kulturnih institucij.

2. Albansko prebivalstvo v Albaniji (pa tudi v tujini) naj končno odkrito spregovori o tem, da čuti Albanijo – ne glede na tamkajšnjo trenutno oblast – kot svojo domovino oziroma kot del svoje domovine. Po drugi strani pa si ne more privoščiti nobenega sprenevedanja o dejstvu, da je nedemokratična oblast v Albaniji neposreden sokrivec za nevzdržen položaj Albancev zunaj meja države Albanije.

Nuhi Vinca

Azem Shkreli

3. Terjati je treba normalen kulturni pretok med Jugoslavijo, Albanijo, Grčijo in tujino nasploh. Te zahteve pa ne morejo veljati le jugoslovanskim in grškim oblastem, ampak absolutno tudi albanskim.

4. Treba je odpraviti boljševistično izmišljotino o politični emigraciji, saj so partijske strukture v vseh okoljih s tem pojmom poljubno ožigosale vsakogar, ki je mislil oziroma ki misli drugače.

5. Treba je zahtevati ratifikacijo in spoštovanje vseh mednarodnih konvencij v zvezi s človekovimi pravicami, seveda vključno z nacionalnimi in kulturnimi. Enako bi bilo treba nemudoma odpraviti vse uradne in neuradne indekse prepovedanih publikacij in knjig – razen tistih, ki pozivajo k nasilnemu prekranju državnih meja in nasilnemu rušenju obstoječih državnih ureditev.

Z eno besedo: skupni albanski kulturni prostor bo normalno in polno zaživel šele tisti trenutek, ko bo stvarna demokracija skupaj s spoštovanjem človekovih in nacionalnih pravic začela delovati v vseh državah, v katerih živijo Albanci. In v evropski zgodovini je bila vselej prav kultura tisti prostor, skozenj katerega so se začele uresničevati ideje o dostojanstvu in svobodi.

Ljubljana, 22. junija 1990

Plepi në shtëpinë e lidhjes

Ka prej bimëve që as emrin s'ua di
dhe nga botanika marr vesh pak,
po gjuhën tënde aq mirë e kuptoj,
sikur dhe një gjethe të luhatej pak.

Mjafton të më pyesni për thellësitë e tua
dhe unë patjetër bëhem gjeolog,
me emër i them gjithë shtresat ku arrijnë
rrënjët e tua, degëzime pa mort.

Unë jam astronomi më i saktë
për yjet që të çelin mbi kokë si manushaqe,
si rrugën e shtëpisë, aq mirë i njoh
blanjat mbi lëkurën tënde, degëzimet, harqet.

Unë jam si zogu që të ulet
sa herë që të biskon sythi i ri,
te ti jam kur mjegulla e dimrit
të mbështjell si perde mbi një tragjedi.

Dhe kam një emër të bukur,
më thonë Abdyl Frashëri.

Larg Atyne që flasin si unë

Fishkllim ere ndër shelqe të ngime
me ujna prrojesh
veshtoj, te zanafillja, truemje
se si i falen dreqit shpirt e korp,
be të forta
mbi gurë, qiell e dhé.

Jam larg atyne që flasin si unë
sa hana që bie prej rrezje në rreze
e pi qumësht n'veda lanun jashtë
për me vu mazë.

Hutini i shkambit n'agim
dhe guri n'ujë përpijnë tingullin
e kuvendit të keq: n'agim
njeriu bekon diellin si unë.

Hapësira

kulturore shqiptare

Duke pranuar të paraqes parafjalën në këtë tubim të krijuesve dhe të punonjësve të tjerë të kulturës shqiptare dëshiroj të solidarizohem me shoqërinë kulturore **Migjeni** dhe me revistën e saj **Alternativa** të cilat, prej se ekzistojnë, kanë bërë shumë që hapësira kulturore shqiptare të jetë sa më e gjerë dhe që e vërteta për Kosovën të përhapet edhe përtej saj. Me punën e tyre ato i kanë zgjuar ndërgjegjet tona dhe e kanë ngritur guximin tonë intelektual.

Tema rreth së cilës na kanë bashkuar kjo shoqëri dhe revista e saj, që titullohet hapësira kulturore shqiptare, është një temë shumfish e rëndësishme sa për kulturën aq edhe për qenien shqiptare, sepse kultura është shprehja më e denjë e qenies së një populli. Rreth kësaj teme ndonjëri prej nesh mund të ketë thënë ndonjë mendim në mjete të informimit a mund të ketë botuar ndonjë artikull në gazetë, por bashkarisht nuk jemi ulur ta diskutojmë asnjëherë. Nuk e kemi diskutuar jo pse nuk e kemi dijtur rëndësinë e saj, por pse nuk kemi qenë të sigurtë se diskutimi i saj nuk do të na sjellë pasoja të padëshiruara. Para katerë vjetësh mu këtu, në Lubjanë, në gazetën Delo, është botuar një intervistë me një intelektual shqiptar nga Kosova në të cilën, përpos të tjerash, është folur edhe për hapësirën e përbashkët kulturore shqiptare, në të vërtetë për mosekzistimin e kësaj hapësire qoftë edhe brenda Jugosllavisë dhe për masat që merrte regjimi për mosekzistimin e saj. Për shkak të mendimeve të shfaqura pikërisht në lidhje me hapësirën kulturore shqiptare, kjo intervistë do të shkaktojë mbi dyzet reagime në formë letrash a artikujsh në shtypin e gjuhës serbokroate dhe maqedone, kurse gazeta Delo, për t'u mbrojtur prej vërejtjeve se ka favorizuar autorin e intervistuar, do të shtrëngohet që, për afërsisht të njëjtat pyetje, që ia kishte bërë atij, t'ua bëjë edhe dy të tjerëve: një punonjësi politik dhe një intelektual serb nga Prishtina. A ka nevojë të thuhet se përgjigjet e tyre ishin plotësisht të kundërta me përgjigjet e autorit që mbronte hapësirën kulturore shqiptare.

Duhet ta kemi të qartë se edhe sot, katër vjet më vonë — kur shteti jugosllav ka hyrë në demokraci parlamentare, që po funksionon në dy republika, kur ka pranuar zgjedhjet e lira e të drejtpërdrejta dhe kur ka pranuar obligime ndërkombëtare që qytetarëve t'ua sigurojë të drejtat e njeriut dhe të drejtat politike sipas standardeve botërore, duhet pra ta kemi të qartë se edhe sot, në kushte politike të tërrnuara, tema që do të trajtojmë mund të shkaktojë, në mos jo reagime të vrazhda çfarë ka shkaktuar para katër vjetësh, atëherë së paku dyshime të forta në qëllimet e organizuesit dhe të diskutuesve. Pse mund të thuhet kështu?

Sintagmat **hapësira kulturore shqiptare**, **hapësira e përbashkët kulturore shqiptare**, **komunikimi kulturor gjithkombëtar** e të tjera të ngjashme janë sintagma të

cilat objektivisht dalin prej kornizës së një politike që ndaj kulturës shqiptare është ndjekur dhe po ndiqet që dhjetë vjet, që janë në kundërshtim me masat dhe synimet përfundimtare të asaj politike. Për më tepër, këto sintagma janë në kundërshtim me politikën që në Serbi, në Maqedoni dhe në Mal të Zi në pjesën më të madhe të kohës ndiqet ndaj kulturës shqiptare që 78 vjet. Duhet kohë dhe duhet mund që të studiohen pësimet që kjo politikë i ka sjellë kulturës shqiptare sidomos deri në vitin 1945; duhet kohë dhe duhet mund që të studiohen trajtat e shtypjes që kjo politikë ka zbatuar mbi kulturën shqiptare prej vitit 1945 deri në vitin 1966. Masat që janë zbatuar mbi kulturën shqiptare prej viti 1981 e deri sot, ndërkaq, sikur i ndriçojnë masat që ndaj kësaj kulture janë marrë në vitet e përmendura dhe sikur bëjnë të mundshme të supozohen të gjitha pësimet që ajo atëherë ka pësuar.

Dhjetë vjetët e fundit kanë dëshmuar, njëherë e përgjithmonë, se regjimet serbe, pavarësisht se me çfarë mbulesash ideologjike janë mbuluar, kurrë nuk kanë mundë të pajtohen me ekzistimin e lirë të arsimit dhe të kulturës shqiptare në Kosovë, në Maqedoni dhe në Mal të Zi, sepse, sikundër është parë tragjikisht dhjetë vjetve të fundit, kurrë nuk kanë mundë të pajtohen me qenien e shqiptarëve në këto troje ku ata jetojnë me shekuj. Për këtë arsye këto regjime, përpos në meskohën ndërmjet viteve 1966 – 1981, vazhdimisht janë përpjekur ta bëjnë të pamundshëm ekzistimin e hapësirës kulturore shqiptare, që do të mund të quhej e përbashkët, gjithkombëtare, por edhe të hapësirës së njësuar kulturore shqiptare në Jugosllavi. Është bërë çmos, janë shpikur metoda të ndryshme dhe janë zbatuar masa të ndryshme, që të pengohet çdo ide mbi hapësirën e përbashkët kulturore shqiptare dhe është dënuar çdo përpjekje që do të shpiente në drejtim të krijimit të saj. E vërteta se Shqiptarët janë një popull, se kanë një gjuhë, se ajo gjuhë sot ekziston si gjuhë unike letrare, se kanë një traditë kulturore dhe një traditë historike nuk janë marrë kurrë parasysh. Hapësira e përbashkët kulturore shqiptare, që do të duhet të ndërtohej mbi këtë të vërtetë, në vazhdimësi është penguar, në të vërtetë është luftuar, me nocionet iredentizëm, separatizëm e viteve të fundit edhe kundërrevolucion, si nocione mbi të cilat është bazuar politika e presionit dhe e terrorit shtetëror mbi Shqiptarët në mënyrë të veçantë pas vitit 1981. Mund të vërehet, ndërkaq, se politika serbomadhe ndaj kulturës shqiptare është ndërtuar jo vetëm në strategjinë e pengimit të hapësirës etnike kulturore shqiptare, por edhe në copëtimin sa më të imtë të saj. Për këtë arsye, sigurisht, Shqiptarët në Jugosllavi edhe janë ndarë në tri republika, kurse Shqiptarët në Serbi në një krahinë gjysmautonome dhe në tri komuna të Serbisë Jugore. Për këtë arsye, sigurisht, janë bërë edhe një sërë përpjekjesh që synojnë dezintegrimin sa më të theksuar të kulturës shqiptare prej vitit 1981 e deri sot.

Njëra prej masave të tilla me të cilat është penguar ideja e hapësirës së përbashkët kulturore shqiptare (edhe përpara vitit 1981) është teza mbi ekzistimin e dy traditave kulturore shqiptare: të traditës kulturore të Shqipërisë dhe të

traditës kulturore të Kosovës. Kjo tezë, e shpikur në qarqet politike, mund të jetë në Kosovë e mund të jetë edhe në Beograd, një kohë ka gëzuar edhe përkrahjen e pavetëdijshme të ndonjë intelektual, natyrisht të ndonjë intelektual që nuk e ka kuptuar me kohë se ku shpie ajo tezë. Si rezultat tragjik i kësaj

Kadri Radogoshi

Abdullah Konushevi

teze janë edhe disa antologji apo krestomaci që janë botuar para disa deceniesh apo, madje, edhe disa vetish në Prishtinë e në Shkup.

Masë tjetër me të cilën është penguar ideja mbi hapësirën e përbashkët kulturore shqiptare, me të cilën në të vërtetë është copëtuar mëtej hapësira kulturore shqiptare, është pengimi me çdo kusht i lidhjeve kulturore ndërmjet Shqiptarëve në Jugosllavi dhe Shqipërisë. Sa shumë fjala është shqiptuar dhjetë vjetve të fundit kundër bashkëpunimit kulturor mes Kosovës dhe Shqipërisë deri në vitin 1981! Sa shumë shpifjete janë trilluar kundër këtij bashkëpunimi! Sa individët janë akuzuar pse i kanë kontribuar atij bashkëpunimi! Sa intelektualit është ndjekur politikisht vetëm pse nuk ka pranuar të deklarohet kundër atij bashkëpunimi! Me qëllim që njëherë e përgjithmonë të hiqet dorë prej idesë mbi hapësirën e përbashkët kulturore shqiptare, që hapësira kulturore shqiptare të jetë sa më e copëtuar, shumë studenta, nxënës apo intelektualë janë ndjekur penalisht pse kanë lexuar disa vepra të ndaluara, të botuara në Shqipëri apo në botën e jashtme, e që janë quajtur të ndaluara, pse në shtëpi u janë gjetur veprat e këtij apo të atij autori shqiptar, kjo apo ajo gazetë e revistë e inkriminuar, fotografia e kësaj a asaj figure kulturore a historike! Me qëllim që njëherë e përgjithmonë të hiqet dorë prej idesë mbi hapësirën e përbashkët kulturore shqiptarë në Maqedoni janë nxjerrë prej bibliotekave afër 170 vepra të autorëve

shqiptarë, midis të cilave edhe disa vepra të autorëve kosovarë, intelektualët shqiptarë nga Maqedonia janë shpallur të dyshimtë në qoftë se janë parë duke komunikuar me kolegët e tyre në Kosovë, kurse studentëve shqiptarë nga Maqedonia që studiojnë në Kosovë u është bërë i pamundshëm punësimi në Maqedoni.

Investim i veçantë i politikës së shtypjes kundër idesë mbi hapësirën e përbashkët kulturore shqiptare mund të konsiderohet reduktimi i programeve të historisë dhe, sidomos, të letërsisë shqipe për shkollat fillore dhe të mesme. Për këtë qëllim prej programeve të letërsisë shqipe janë hequr disa vepra të traditës apo të bashkëkohësisë dhe janë hequr me pretekstin pse përmbajnë ide, mendime e figura që ndikojnë në të ashtuquajturin indoktrinim të rinisë! Për këtë qëllim prej programeve të letërsisë shqipe janë hequr disa autorë dhe janë hequr me pretekstin se gjoja janë deklaruar si kundërshtarë të Jugosllavisë, përkatësisht të Serbisë. Shkrimtari i njohur serb, Dobrica Qosiq, ka deklaruar me një rast se »Në Evropë nuk ka dhe nuk do të ketë komb që për hir të Bashkësisë Evropiane, të tregut të përbashkët, të monedhës së përbashkët apo të televizionit të përbashkët do të heqë dorë nga Shekspiri, Rasini, Dante a Gëte. Grekët nuk do të heqin dorë nga Homeri, Eskili apo Sofokliu. As ne, Serbët, thot ai, nuk do të heqim dorë nga poezia epike, nga Njegoshi a Vuku. Sllovenët nuk do të heqin dorë nga Presnari e Kocbeku, mos të numrojmë më tutje«. Por prej Shqiptarëve është kërkuar, me çdo kusht është kërkuar, që të heqin dorë prej disa veprave të Naimit e të Mjedjes, kurse në tërësi prej Fishtës, prej Nolit, prej Dritëro Agollit dhe, madje, prej Ismail Kadaresë. Është kërkuar dhe kjo kërkesë barbare është realizuar për një kohë.

Nuk ka dyshim se strategjisë mohuese politike ndaj idesë mbi hapësirën e përbashkët kulturore shqiptare i takojnë edhe reagimet negative të disa qarqeve intelektuale serbe, në mënyrë të veçantë të Akademisë Serbe të Shkencave dhe të Arteve, ndaj gjuhës letrare shqipe dhe ndaj Kongresit të Drejtshkrimit të vitit 1971. Jo njëherë disa prej anëtarëve të kësaj Akademie kanë shprehur keqardhje pse është lejuar pjesëmarrja e Shqiptarëve nga Jugosllavia në këtë Kongres dhe, rrjedhimisht, pse është bërë e mundshme që gjuha e njësuar letrare shqipe të bëhet gjuhë në të cilën do të shkruajnë edhe shqiptarët që jetojnë në Jugosllavi. Shkencëtarët e politizuar serbë, sado anëtarë të Akademisë janë bërë në sajë të punës shkencore, kur është në pyetje gjuha letrare shqipe dhe, në përgjithësi, kultura shqiptare nuk respektojnë kurrfarë logjike shkencore! Ata e dinë dhe disa prej tyre e theksojnë se »krijimi i gjuhës letrare (gjithmonë e gjithkund) është çështje e procedurës në të cilën angazhohen shumë faktorë historikë«; por, kur flasin për krijimin e gjuhës letrare shqipe pa një pa dy heqin dorë prej kësaj të vërtete dhe krijimin e gjuhës letrare shqipe ia atribuojnë kryekëput faktorit politik! Nuk ka dyshim se gjuha e pafajshme letrare shqipe është gjetur kështu në shënjestrën e sulmeve të tyre për arsye se janë plotësisht të vetëdijshëm se gjuha letrare kombëtare gjithmonë dhe gjithkund bëhet faktor themelor i njësimi të hapësirës kulturore kombëtare.

Të gjitha masat e lartpërmendura kundërqytetëruese të marra kundër kulturës shqiptare gjatë dhjetë vjetve të fundit, të marra me qëllim të copëtimit të hapësirës kulturore shqiptare sipas shembullit të copëtimit etnik të vetë popullit shqiptar, në pjesën më të madhe të rasteve janë arsyetuar dhe arsyetohen me nevojën e të ashtuquajturit integrim të shqiptarëve, domethënë të kulturës së tyre, në hapësirën kulturore jugosllave. Në asnjë rast nuk është marrë parasysh

se kultura shqiptare nuk është kulturë sllave, prandaj as jugosllave, që të mund të integrohet në të. Është harruar fakti se ajo është kulturë e mëvetësishme, e krijuar prej një populli, me gjuhë të vet, me mentalitet, me traditë dhe me histori të vet, se është kulturë e një populli e krijuar në komunikim me kulturat e popujve të tjerë të Perëndimit dhe të Lindjes, por e një populli që në kulturën e vetë, para së gjithash, ka projektuar ndjenjat dhe mendimet e veta, dhembjet dhe gëzimet e veta, gjendjen dhe synimet e veta dhe, më në fund, gjenin e vet.

Parulla mbi nevojën e integritit të kulturës shqiptare në kulturën jugosllave doemos tingëllon si kërkesë – e thënë me një fjalë tjetër, politikisht më të rafinuar – që në fund të fundit nënkupton dorëheqjen vullnetare të shqiptarëve nga identiteti dhe integriteti i tyre shpirtëror. Po kjo parullë, parulla mbi integritin e kulturës shqiptare në kulturën jugosllave, në të vërtetë është një prej atyre parullave me të cilën shqiptarët duhet të zateteshin për muri, të akuzuar si fajtorë të shpikur për krizën jugosllave! Gatshmëria e integritit të kulturës së tyre në kulturën jugosllave do të duhej të ishte shpagim për gjoja rolin e tyre në dezintegrimin e kulturës, përkatësisht të shtetit jugosllav!

Masat e lartpërmendura që janë marrë kundër hapësirës së përbashkët kulturore shqiptare dhe kërkesat e lartpërmendura që i janë bërë kulturës shqiptare gjatë dhjetë vjetve të fundit doemos kanë lënë pasojat të rënda si në kulturën tonë ashtu edhe në krijuesit e saj. Kultura jonë sot duket e varfëruar shumë; energjitë tona krijuese janë rrudhur tepër; trajtat e jetës sonë kulturore jashtëzakonisht janë thjeshtësuar. Jeta jonë është redaktuar në dimensionin politik, por në dimensionin më brutal dhe moralisht më të dyshimtë politik. Shkaktar i të gjitha këtyre pësimeve të kulturës shqiptare dihet kush është politika kundërshtuese e Serbisë së sotme-politike plotësisht e kundërtë me prirjet e qytetërimit modern, plotësisht e kundërt me parimet e demokracisë dhe të humanizmit, plotësisht e kundërtë me proceset historike, prandaj edhe e pa kurrfarë perspektive më të gjatë. Nuk mund të mos thuhet, ndërkaq, se prej fajit për pasojat që një politikë e tillë i ka sjellë hapësirës së përbashkët kulturore shqiptare dhe kulturës shqiptare, në përgjithësi, nuk mund të lirohen as politikanët shqiptarë, të cilët etja për pushtet dhe karrierizmi i kanë shtyrë të bëhen dora e zgjatur e asaj politike. Prej fajit për pasojat që një politikë e tillë i ka sjellë hapësirës kulturore shqiptare dhe kulturës shqiptare, në përgjithësi nuk mund të lirohet as një pjesë e inteligjencisë shqiptare, një pjesë madje, e madhe e saj, e cila gjatë, gjatë, deri te shpallja e sistemit shumëpartiak në Jugosllavi, ka jetuar si shërbëtorë e regjimit, ka ruajtur privilegjet e veta, prandaj ka heshtur për të gjitha ato masa që janë marrë dhe për të gjitha ato kërkesa barbare që i janë bërë kulturës sonë! Dëshira e inteligjencisë politike, humaniste dhe teknike që të ruajnë privilegjet e veta ka bërë që pasojat e politikës kundërshtuese serbe prej vitit 1981 e deri në fillim të vitit 1990 të bien tragjikisht mbi supet e masave popullore shqiptare: mbi supet e fshatarëve e të punëtorëve, sidomos të bijve e të bijave të tyre. Për këtë arsye edhe përkushtimi im gjithnjë u është dhuruar dhe u dhurohet vetëm atyre. A duhet të theksohet se rezultat i politikës së tillë të Serbisë së sotme, i sjelljeve të tilla kundërkombëtare të faktorit politik shqiptar dhe i heshtjes së gjatë, mortore të një pjese të madhe të inteligjencisë sonë, sot është gjendja në të cilën gjendemi: ngecja e përgjithshme në zhvillimin tonë, ngecja në fushën e kulturës, të arsimit, të shëndetësisë, të ekonomisë; jeta e padurueshme politike; pabarazia e madhe, e pa parë sot në Evropë e një popull; varfëria çfarë

s'e përjeton asnjë popull i Evropës sot; përulja i diskriminimi; eksploatimi-shkelja brutale e të drejteve të njeriut e të popullit; shtypja e terrori shtetëror, që deri dje mbuloheshin me ideologjinë komuniste e sot mbulohen me paragrafe të shtetit juridik; shpërndarja, shpërndarja në kuptimin tragjik të kësaj fjale, e pjesës më aktive dhe më të shëndoshë të popullatës nëpër botë e të tjera. Mungesa e përvojës së vërtetë politike, në njerën anë, kurse ambicitë lideriste, në anën tjetër, shumëkë prej nesh e bëjnë prodhues të iluzioneve se sot, kur ne po flasim çka po duam, kurse ekipi i Sllobodan Millosheviqit po bën çka po don në Kosovën e okupuar me policë, është më e mirë se dje! Më e mirë mund të jetë vetëm në shikim të parë, në sipërfaqe, se përbrenda, në thellësitë e jetës sonë, më mirë nuk është aspak. Se, rezultatet e dhunës shumëvjeçare politike dhe shtetërore kanë filluar të stabilizohen si realitet, natyrisht si realitet i hidhur. Në Afrikë sot po merr fund politika e apartheidit, por një politikë e tillë po zbatohet në Kosovë. Në Afrikë po merr fund politika e kolonializmit. Namibia e shpallur shtet i pavarur para një kohe, ishte kolonia e fundit në këtë kontinent, por Kosova objektivisht është në pozitë kolonie. Në Afrikë po merr fund politika e kolonizimit, por në Kosovën e banuar më së denduri në Evropë, kolonizimi po vazhdon. Në Afrikë kulturat kombëtare sot funksionojnë lirisht, si kultura kombëtare pavarësisht prej kufinjve që mund t'i ndajnë pjesëtarët e një kombi, e në Jugosllavi shqiptarëve ende nuk u lejohet komunikimi kulturor gjithkombëtar: nuk u lejohet komunikimi kulturor jo vetëm me Shqipërinë, por as brenda republikave jugosllave! Në këtë mënyrë historia e më tepër se dy milion shqiptëve në Jugosllavi ngjet në drejtim të kundërt: ecën përmbropa!

Domosdonë e qenies së hapësirës së përbashkët kulturore shqiptare nuk e theksojmë dhe për të nuk përpiqemi – natyrisht në që e theksojmë dhe ne që për të përpiqemi – me qëllim që, ashtu, ta izolojmë kulturën tonë prej kulturave të tjera e aq më pak prej kulturave të popujve ballkanikë me të cilët me shekuj e kemi pasur fatin e përbashkët historik, me të cilët me shekuj kemi jetuar në fqinjësi, me të cilët dëshirojmë të jetojmë në fqinjësi të mirë, në miqësi dhe nderim të ndërsjellë. Domosdonë e qenies së hapësirës së përbashkët kulturore shqiptare e theksojmë dhe për të përpiqemi me qëllim që, ashtu, të ruajmë, të ruajmë dhe të zhvillojmë, identitetin dhe integritetin tonë shpirtëror; me qëllim që ashtu kulturën tonë kombëtare ta bëjmë më të aftë për komunikim sa më të fortë, më të gjithanshëm dhe më të barabartë me kulturat e popujve të tjerë, prandaj edhe me kulturat e popujve të Jugosllavisë. Kombëtarja për ne është njëkohësisht mundësi që përmes saj të shprehet edhe botërorja, univerzalja, që përmes saj të zhvillohet sa më gjithanshëm individ, si individ i lirë dhe populli si popull i lirë.

Por të perfundoj.

Nuk jam i pari që them dhe nuk e them sot këtu për herë të parë se çështja shqiptare është çështja më e ndërlikuar, më e rëndë në Ballkan. Sepse, Shqiptarët janë populli etnikisht më i cënuar jo vetëm në Ballkan, por edhe në Evropë. Vetëm ata jetojnë në pesë shtete të Ballkanit, kurse numri i shqiptarëve në diasporë në krahasim me numrim e Shqiptarëve në shtetin amë e në Jugosllavi është me i madhi në botë. Po të krahasojmë këta numra – numrin e shqiptarëve në botë dhe numrin e shqiptarëve që jetojnë në Shqipëri dhe në Jugosllavi do të mund të shtrohet pyetja tragjike: mos nënat shqiptare me shekuj lindin fëmijë për botën! Por, si e ka thënë krijuesi sot më i vjetër dhe më autoritativ slloven,

Josip Vidmarr: »Duhet të jetohe. Duhet të jetojë edhe populli rëndë i cënuar. Populli që është rëndë i cënuar si tërësi. Se asgjë tjetër s'i mbetet bashkësisë (së cënuar) pos që të gjejë trajtë tjetër të jetës së përbashkët për tërësinë e vet, që do të ishte e lirë dhe që do ta lidhte me sivilizërit, s'i mbetet asgjë tjetër pos jetës së përbashkët në zemër, në jetën e brendshme, që në mënyrën më autentike shprehet në kulturën, domethënë në artin dhe në synimet shpirtërore, në zhvillimin shpirtëror. Prej vetëdijes për këtë ka lindur mes nesh ideja mbi hapësirën e përbashkët kulturore, që nuk njih kufij ose që nuk duhet të njohë kufij as shtetesh as çfarëdo qoftë kufijsh të tjerë që do ta pengonin. Shpirti është i lirë, fluturon nga të dojë dhe jeton si të dojë, i nënshtrohet vetëm vetes, parafytyrimit të vet në shprehitë e njerëzve që e bartin dhe që me ndihmën e tij krijojnë. Kjo hapësirë, natyrisht, ekziston, ekziston vetvetiu, por këtë hapësirë duhet ta mbushim me përmbajtje të çmuar dhe qëllimore...«. Kjo hapësirë e përbashkët kulturore do të jetë një si kompenzim për mungesën e sotme, për cënimin e sotmë, për padrejtësinë e sotme. Kjo hapësirë do të jetë kompenzim deri atëherë kur Evropa të kujtohet se Ballkanin e ka ndërlikuar ajo vetë, se çështjen shqiptare ajo, Evropa, e ka krijuar me laps në dorë, pranë tryezës dhe ajo, Evropa, me laps në dorë, pranë tryezës, edhe duhet ta zgjidhë. Dhe duhet ta zgjidhë për të mirë të popullit shqiptar, aq të cënuar, e aq të shtypur deri sot, për të mirë të të gjithë popujve të Ballkanit dhe për të mirë të Evropës. Evropa e bashkuar, e popujve të bashkuar por të lirë të Evropës, duhet të ndihmojë të zgjidhet edhe çështja shqiptare duke ia pranuar popullit shqiptar në Jugosllavi të drejtën e Vetvendosjes. Evropa e bashkuar, e popujve të bashkuar por të lirë të Evropës, duhet të ndihmojë të zgjidhet edhe çështja shqiptare duke ia pranuar popullit shqiptar në Jugosllavi të drejtën legjitime që të jetë i barabartë me popujt e tjerë në Jugosllavi. E i barabartë me të tjerët në Jugosllavi ai mund të jetë vetëm në Republikën që do të quhej Republika e Kosovës.

AKTUALITETE / AKTUALNO

MEHMET AHMETAJ

Sulme antishqiptare

«Njerëzit e shkences janë vëllezër edhe sikur të jenë pjesëtarë
të dy kombësive armike»

S. Frashëri

Etiketimet-nocione paraprirëse të terrorit shtetëror. Etiketimet e orkestruara nga Beogradi si zakonisht me një gjuhë antishqiptare, po i mveshen apriori popullit shqiptar të Kosovës, figurave më të ndritshme të historisë, të kulturës, të traditës së tij kombëtare, si dhe qytetërimit të tij antik e autokton, në këto lakadredha të Ballkanit, përkatësisht të Evropës. Tashti, një sistem i tillë hipotekash e sulmesh të hekurta, e shigjetësh që shpojnë tejprtej, është bërë jo vetëm një formulë bajate, por edhe vdekjeprurëse, e lugetërve të mesjetës, që gjatë këtyre dhjetë vjetëve të kijametit, vranë e plagosën me plumba dum-dum, e me armë të kalibrit mbi njëzet milimetra, qindra qytetarë të pafajshëm e të pambrojtur, liridashës e demokratë, në stilin tashmë të njohur pas shpine!!! Burgosën me mijëra veta, helmuan me mijëra nxënës e punëtorë, (numri i tyre, mjerisht sa vjen e shtohet) izoluan qindra intelektualë, në botën e anktheve, vranë dhjetëra ushtarë e qindra e mijëra qytetarë të tjerë, kapërcyen nëpër duar të hekurta, të orgave të sigurimit shtetëror, duke i futur për vesh të gjilpërës. Çfarë tjetër? Një brutalitet i paparë dhe i padëgjuar në historinë e civilizimit evropian të shekullit tonë!? Besa, edhe paradoks i pashembullt në botë!

Ç'është e vërteta, etiketimet, sulmet, për ta njollosur kolektivisht popullin shqiptar të Kosovës, gurrojnë nga arsenali mesjetar, sipas skenarit të qarqeve shoviniste, pashiqjane, rankoviqjane, bozhurjane, bolshevikjane e memorandumjane, sipas kutit serbomadhe, me kërcënime luftarake për betejat të reja, duke na cilësuar kuturu, si: »shkatërrues«, »rrënues«, »vandalist«, »irredentist«, »separatist«, »majmun«, »njerëz të sëmurë«, »psikopat«, »pseudoshkenctar«, »egërsira«, »kundërrevolucionar«, »dhunues«, »ballist«, »fashist«, »fashizoid«, »diversant«, »kaçak«, »komit«, »nacionalist«, »kanibal«, »armiq«, »oportunist«, »lavatriçe«, »bombë në pelena«, – foshnja porsa e lindur nga nëna shqiptare, »fundamentalist«, »terrorist«, etj. etj., sepse, krejt nuk mund t'i mbërthejë asnjë kalem... Strategji kjo e politikës serbomadhe, për t'i paraprirë gjakderdhjes, për të përlligjur politikën shtypëse, e të përgjakshme në Kosovë, e jashtë saj, ku

jetojnë shqiptarët në Jugosllavi. Justifikim ky xhandarmerik përpara opinionit demokratik evropian e botëror, që nuk e lanë Buna, as Drini i Bardhë!!!
Pagëzim i përgjakshëm për popullin shqiptar!

Masat represive. Dhjetë vjetë jete në ethe e ankthe, në gjendje të jashtëzakonshme, e me orë policore dizdareviqjane, mojsovjane, shuvarjane, e tashti me gjendje të superjashtëzakonshme memorandumjane, milosheviqjane, e morinjane, e karakushjane, që na përkujton regjimin xhandarmerik serbo-malazez të kohës së ish Jugosllavisë së vjetër, bile edhe vitin 1945, kur Kosova edhe atëherë në rrethana të jashtëzakonshme, përkundër vullnetit të popullit shqiptar, u ndërftua në kuadër të Serbisë. Gjithmonë për fatin e saj vendosën të tjerët, në rrethana të jashtëzakonshme e të përgjakshme, pa të drejtë deklarimi për vetëvendosje.

Mjerisht, Kosova tashti i shëmbëllen një kazerme të madhe policore, një poligoni stërvitës në mes të popullit shqiptar demokrat, me dy gishtërinj lart, në formë të shkronjes V, që simbolizon fitoren, për demokraci kundër dhunes dhe forcave xhandarmerike me uniformë çeliku të armatosur deri në dhëmbë. Popullit shqiptar të Kosovës, askush nuk ia fali autonominë, por e fitoi me gjakun e tij, të derdhur gjatë epopesë së madhe të LNÇ-së, duke luftuar krah për krah, këmbë për këmbë, dhëmb për dhëmb së bashku me kombet e kombësitë e vendit tonë, kundër okupatorit e shërbëtorëve të tij, për çlirimin përfundimtar të Jugosllavisë. Luftoi si popull, si komb, për të gëzuar lirinë e autonominë e plotë sikur kombet e tjera. Jo, si objekt diskutimi, por si subjekt i barabartë, në kuadër të Federatës së Jugosllavisë.

Terrori shtetëror rrjedhë e etiketimeve. Megjithkëtë, populli shqiptar, vijimisht e dita më ditë, kur të tjerët jetojnë në liri e paqe, po vritet: në rrugë, në oborr, në prag të shtëpisë, në ëmbëltoire, terrorizohet, burgoset, izolohet, plagoset, zhduket, maltretohet, rrahet, plaçkitet, segregohet, pështyhet në rrugë, i shahet nëna shqiptare, i grisët letërnjoftimi, i merret pasaporti, shkelet me makinë, i ndërrohet flamuri, mbytet në lumë, zhdjerget me bagëti nga bjeshka, i nxirret syri për pikë të ditës, i grisët flamuri, sulmohet në konvikt, në shkollë, në spital, në çerdhe të fëmijëve, në fabrikë, bëhet operacion nga policia serbe, helmohet, i rrëzohet shtëpia, i rrëzohet dyqani, zhvendoset prej një fshati në tjetrin, ndiçet, persekutohet, i uzurpohet shkolla, fabrika, zyra, salla, i rrëzohet rrethoja e shtëpisë, i merret toka, tredhet, largohet prej pune, shpallet i papërshtatshëm, moralo-politikisht, pensionohet parakohe, përjashtohet nga shkolla, nga konvikti, Universiteti, u uzurpohet konvikti nxënësve nga policia, mbesin me mijëra nxënës pa u regjistruar në shkolla të mesme, zvogëlohet numri i studentëve, bastiset në rrugë, në autobus e në shtëpi, sipas skenarit të zi rankoviqjan, duke trumbetuar si zakonisht, se në X shtëpinë, organet e sigurimit kanë gjetur një makinë shkrimi, 1000 DM, një shirit kasetofoni, një flamur shqiptar, e material tjetër »propagandistik«! Zbulim epokal i barabartë me frazeologjizmat: **Pordhi kali në derë të hanit. U dridh mali e polli një mi.**

Diferencimi partiako-policor. Përgjithësisht inteligjencia shqiptare në historinë e saj të derisotshme, nuk është gjendur asnjëherë më në zgrip, duke e vënë ditë për ditë në peshojë, duke bërë eksperiment me të, duke e vënë në sprovë se për kë është, duke e matur e ç'matur, se ç'mendon, duke e rrahur në vaj e uthull, duke e parë të sorrës, duke e diferencuar në stilin partiako-policor, duke e ulur në bangën e zezë, gjithmonë në rolin e të akuzuarit, vetëm e vetëm, sepse,

mendonte ndryshe nga komunistët e tipit bolsheviko-orthodoks, meqë nuk pajtohej me politikën e tyre deshtake, shterpake, e katastrofale, për autonominë e Kosovës. Të cilët, në rolin e varrmihësve të kushtetutes, trumbetonin, propagandonin, se nuk do të prekën parimet themelore, as nuk do të humbasim asgjë!? Komedi tragjikomike! Sipas varrmihësve të autonomisë, po t'u bëka dikush tjetër zot shtëpie në shtëpinë tënde, nuk po ndryshuaka asgjë!? Pale, pale »vizionarë të mëdhenj«, Syrja Pupagjeli, Hazër Zuzari, Kurtesh Salepi..., që nuk panë deri të hunda, që e bënë rrapitoli autonominë e Kosovës, përkundër vullnetit të pamposhtur të popullit shqiptar. Duke ia shitur Serbisë, si një plaçkë tregu! E, more kolltukxhinj, si nuk u shkrepë mendja dhe nuk ua rroki rradakja e boshatisur, se një gjë që ka fituar populli me gjakun e tij, as nuk shitet, as nuk falet. Pra, as autonomia e Kosovës!?

»Shqiptarët e ndershëm« mashë e sulltanëve. Të mendosh si dogmatët, e si puthadorë e puthakëmbë i tyre, të pagëzojnë me një emër të »madh«, »shqiptar i ndershëm«, siç janë: H. Ternavci-Morrci (i biri i Brahim Ternavcit), prototip i »shqiptarëve të ndershëm«, Sabri Zeqa-Dergja, drejtor xhail, i tipit komunisto-orthodoks, karkullanxhë për punëtorët, po i zuri në fabrikë vaj halli për ta!! A. Shukriu-Shyqyri, si më i besueshmi i sulltanëve, edhe njëherë e vulosi besnikërinë e tij, si »shqiptar i ndershëm«, duke e etiketuar Aksionin për pajtimin e gjaqeve, si: »separatist«, »nacionalist«, »kundër Serbisë«!!! Paradoks i »shqiptarëve të ndershëm«..., e bukë e mëmëdheut i vraftë!

Rrebeshe sulmesh kundër institucioneve shqiptare. Dhjetë vjetë rrebeshe sulmesh kundër Bibliotekës Universitare, Arkivit të Kosovës, Institutit Albanologjik, Institutit të Historisë, Këshillit Pedagogjik të Krahinës, Universitetit të Prishtinës, ku me gjuhën e kamzhikut, të zhupanëve, thuhet se janë bërë: »Qendra të njohura të veprimit dhe të eksponimit nga pozitat nacionaliste«, »po i zgjerojnë idetë e errta«, »idetë e tyre janë të papranueshme për LK«, bile- bile thohet se kanë »destabilizuar gjendjen në vend«!!! Gjithashtu është tragjikomik trumbetimi bajat i pushtetmbajtësve të LK unike për hapjen e Kosovës, me vend e me botë, e faktikisht e kanë bllokuar, thuase nuk ekziston fare në Evropë! Kështu, e kanë copëzuar e shkallmuar zhvillimin e shkencave albanologjike, e kanë bllokuar qarkullimin e lirë të vlerave shkencore përgjithësisht, duke e futur në bririn e dhisë, duke e prerë çdo kontakt me shtetin amë! Dhjetë vjetë me lak në qafë!!?

Nga ana tjetër, sa për arsye të kundërimit objektiv shkencor duhet t'u kundërvihemi madje edhe shkarravinave bozhurjano- memorandumjane, të Zh. Igiqit, M. Kërtesit, e fakirëve të tjerë antidemokratik, në mënyrë sa më ngulmuese, me forcë bindëse e argumentuese, të cilët, po orvatën e çpurdhin me kot, për t'i shtrembëruar faktet historike, e për të mistifikuar realitetin përmes arsenalit mitologjik të shekullit të kaluar. Ndërkaq, »shkencëtarët me nam« të kalibrit të igiqëve, gruiqëve, papoviqëve, duhet ta kenë të qartë, bile edhe moto, se kultura e një kombi nuk ndërtohet, duke denigruar, rrënuar e shkallmuar barbarish te mizorisht, historinë, kulturën e traditën e kombit tjetër.

Dialogu demokratik. Nyja e problemit të Kosovës, si nënqiell i përbashkët i të gjitha nacionaliteteve, që jetojnë në të, mund të zgjidhet vetëm përmes dialogut demokratik me alternativën, përkatësisht me opozitën kosovare, si përfaqësuese legjitime e popullit shqiptar. Duke ia njohur popullit shqiptar statusin e kombit në Jugosllavi, si popull i tretë, për nga numri i banorëve, e Kosova të gëzojë

Viktor Blažič

statusin politik të barabartë me kombet e tjera, në kuadër të Jugosllavisë. Për shembull, pse Mali i Zi, fjala vjen të ketë republikën e vet, me katërqind mijë banorë, e Kosova mos ta ketë me, më se dy milionë banorë!!? Për të vepruar kështu, sipas kutit të barabartë, as më shumë, por as më pak se të tjerët. Ja, kjo është kërkesa e popullit, përkatësisht e kombit shqiptar në Jugosllavi. Në këtë vazhdë, jemi për një zgjidhje fatlume për të gjithë, me mirëkuptim, tolerancë, vullnet të mirë, drejtësi e demokraci. E, kurrësesi me masa represive, totalitare, hegjemoniste, neokolionaliste, me armë e vullnetarë nga Mali i Zi, Vojvodina e Serbia. Me dhunë kurrë nuk mund të mposhtet një popull, pra as populli shqiptar!

Popullit shqiptar në Kosovë, e përgjithësisht në Jugosllavi, i kanë rënë në qafë, e kanë vardisur me kot. Por, ky është i regjur, i rryer mirë historikisht për qendresë e pathyeshmëri, si popull liridashës e dashamirës i gjithë popujve të botës. Prandaj, si i tillë, po ngjitet ravës thikshëm drejt lirisë, barazisë e demokracisë, duke i bërë ballë terrorit shtetëror, me mjete demokratike, qytetëruese e fisnikëruese, për t'u inkuadruar në EVROPËN DEMOKRATIKE, pa perde të hekurta, pa fuçi baroti, pa mure berlinjane e kinezjane. Me duresë, urtësi e syçeltësi, ashtu si i ka hije popullit tonë, me shpirt të madh demokratik, e me një qytetërim të lashtë evropian.

Në kuadër të Alternativë ka filluar të Fale edhe gazeta javore Alternativa-REPUBLIKA.

»Kosova është gjaku që nuk falet kurrë«

Me këtë moto, të vjetër sa edhe vet Kosova, jetoj dhe veproj patrioti e veprimtari i shquar **Enver Hadri**, Kryetar i Komitetit për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut në Kosovë me seli në Bruksel, i cili u vra mizorisht nga vrasësit e Serbisë gjakatare më 25. shkurt 1990. në qendër të Brukselit.

Enver Hadri u lind në Pejë me 2. prill 1941. Babai i tij Islam Hadri (njeri i shkolluar, ndër inxhinierët e parë në Kosovë) poashtu u vra mizorisht nga pushtuesit jugosllav më 1944, duke e lënë Enverin tre vjeç. Duke i ndier dhe përjetuar thellë qysh në fëmijëri e rini pasojat e kësaj tragjedie familjare nga një politikë fashisoide që gjithmonë ndiqej ndaj shqiptarëve në Jugosllavi, Enver Hadri shumë heret u përcaktua për një veprimtari politike esenca e së cilës ishte realizimi i të drejtave të shqiptarëve dhe Kosova e lirë.

Shkollën fillore dhe të mesme Enver Hadri i mbaroi në Pejë, ndërsa disa vite studioi arkitekturën në Universitetin e Lubjanës. Më 1972, me rastin e arrestimit të disa pjesëtarëve të një organizate patriotike, rrezikohet dhe detyrohet të arratiset në Belgjikë, ku iu pranua statusi i refugjatit politik. Plot 18 vjet jete në mërgim me tërë qenien e tij iu përkushtua luftës politike për zgjidhjen e çështjes së Kosovës. Ishte ndër të rrallët që me kohë e kuptoi rëndësinë strategjike të Bashkësisë Evropiane edhe për vet çështjen e popullit tonë, prandaj u koncentrua kryesisht në informimin objektiv për Kosovën të deputetëve të Parlamentit Evropian dhe të përfaqësuesve të Bashkësisë Evropiane. Kështu që vetëm brenda një viti ky, aktualisht, më i rëndësishmi institucion ndërkombëtar aprovon dy rezoluta shumë të rëndësishme në të cilat vihet hapur në anën e popullit të shtypur shqiptar dhe denoncon praktikën e dhunës që po e zbaton kundër nesh klani luftënxitës serb i udhëhequr nga Millosheviqi e i qat tjerë jugosllavë.

Përmes Komitetit për Mbrojtjen e të Drejtave të njeriut në Kosovë, Enver Hadri arriti të verë kontakt të drejtëpërdrejtë me shumë personalitete të shquara politike evropiane, të kontaktojë me gazetarë e deputetë, me parti e lëvizje të ndryshme politike. Ai ishte ndër të parët në diasporën e Kosovës në mërgim që kuptoi drejtë dallimin në mes të informimit kualitativ dhe kuantitativ, në mes të veprimit të zhurmshëm po steril dhe në mes punës në heshtje por me vlerë. Pikërisht për këtë ai, sidomos këto dy vitet e fundit, arriti rezultate të konsiderueshme në shpjegimin në botë të së vërtetës për Kosovën. Si njeri me përgatitje intelektuale dhe kulturë të gjerë politike arriti të gëzojë një autoritet të pakontestueshëm të qarqet politike të shumë shteteve evropiano perëndimore. Mu për këtë arsye, Enver Hadri u bë kundërshtari më i rrezikshëm i regjimit aktual serb, u bë pengesë e tentimeve të njëpasnjëshme të politikës serbe në Strazbur e Bruksel. Pikërisht për këtë, ky regjim mesjetar vendosi ta likujdojë fiziksht, e për këtë nuk e pati vështirë, ngase të gjitha strukturat e policisë në

Jugosllavi i udhëheq antishqiptari i përbetuar i shtatmadhorisë jugosllave, gjenerali i pensionuar Petar Graçanin.

Tentimet e shtypit serb që vrasjen t'ia mvesh emigracionit shqiptar dhe ta paraqesë si përçarje e konflikt në mes të shqiptarëve i demantoi këto ditë gazeta e Beogradit («Nezavisne Novine») e cila zbuloi krimet e policisë sekrete serbe e jugosllave me urdhërin e të cilës kriminelë në shërbimin e tyre bënë vrasjen e Enver Hadrit. E sipas kësaj gazete, këta ishin boksieri Andrija Lakoniq dhe Veselin Vuković, vrasës profesionistë, të cilët i dërgoi në Bruksel UDB-a serbe. Shpresojmë se shteti belg do të ndërmarrë masa ndaj vrasjeve të qytetarëve të vet të cilat në teritorin e saj i bënë Jugosllavia. E atëbot, me rastin e vrasjes së Enver Hadrit, kryetari i qeverisë jugosllave Ante Marković pat deklaruar se këtë nuk e bëri Jugosllavia.

Vrasja mizore e Enver Hadrit është edhe një dëshmi tjetër se politika serbe ndaj shqiptarëve nuk është politikë e dialogut dhe mirëkuptimit të ndërsjellë, por e gjenocidit të hapur. Viktimat që ranë në Kosovë dhe jashtë saj janë dëshmi e gjallë për këtë. Enver Hadri jetoi duke e mbajtur përherë në xhep fletëpushkatimin për babain e tij të pafajshëm, ndërsa kur u vra në xhepin tjetër kishte listën e 32 viktimave të pafajshme në Kosovë. Përpjekjet e tij patriotike e humaniste do të shkruhen në historinë e popullit shqiptar, i cili shekuj me rradhë lufton për liri e demokraci.

Andaj, gjithmonë do të rrojë kujtimi i ndritshëm i martirit të Kosovës.

Lavdi Enver Hadrit!

Enver Hadri u mor edhe me krijimtari letrare. Përpjekjet e para i bëri qysh si gjimnazist dhe poezitë i botohen në shtypin e periodikun e kohës në Kosovë si në »Jeta e Re«, »Zëri i Rinisë« dhe »Fjala«. Në emigrim udhëheq revistën »Zëri i Kosovës« në të cilën edhe boton punimet e veta, si edhe në shumë radio e tv emisione. Duke e përkujtuar me këtë rast po sjellim një poezi të Enver Hadrit botuar në »Jeta e Re« nr. 4, viti 1961.

ZEF SKIRO DI MODIKA

Lum'i Varfër

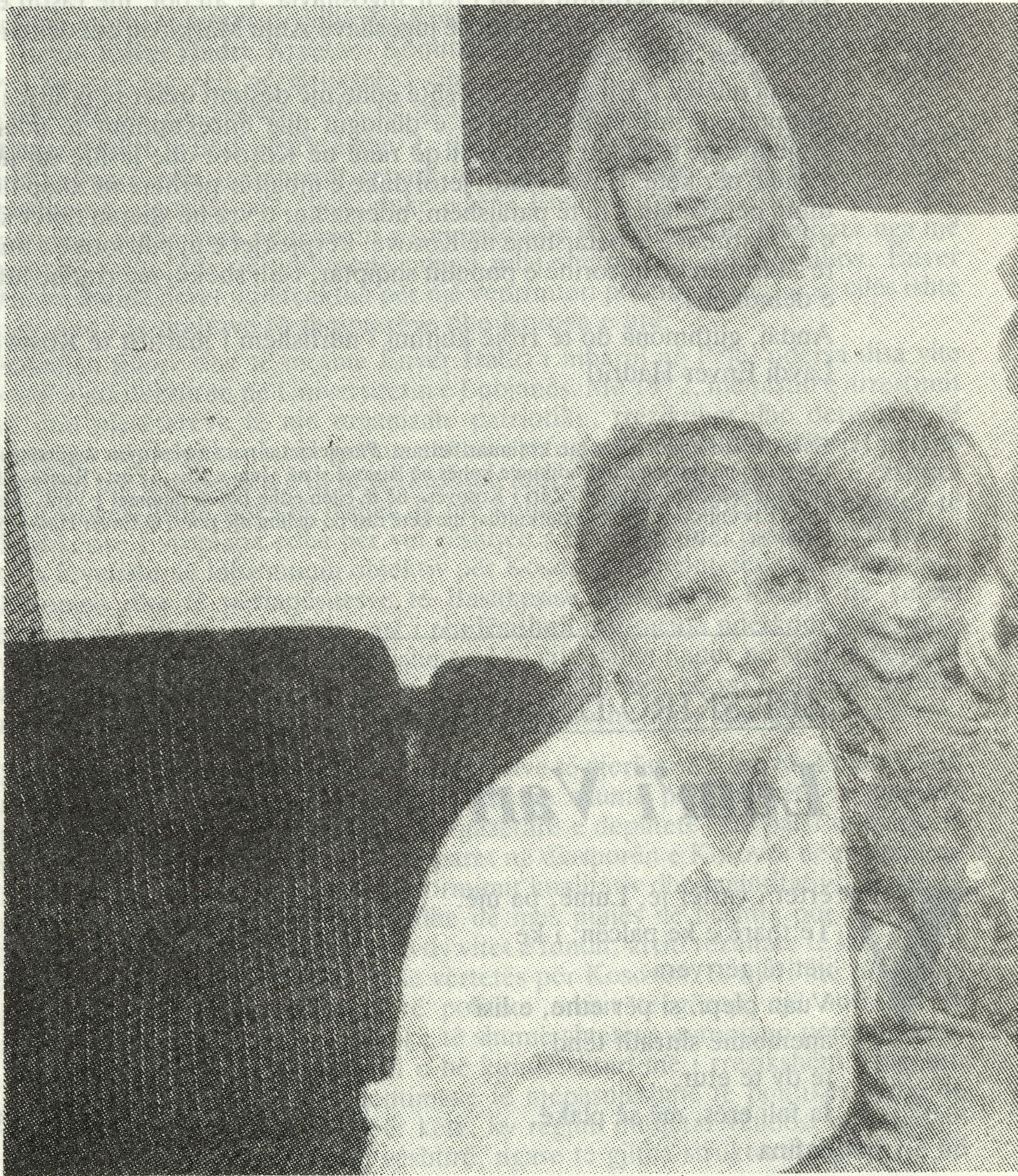
Vërtet i varfër je, Lumë, pa ujë.
Të tharë e ke palcën, i ke
ijët të gërryera.
Vuan plepi, si për ethe, e lisi
anëmbanë shtratit tënd
të dy të etur.
Ia fali erës, më se plakë,
dafina

lakuriqe
të mermet gjethe.
Thatësirë e gjatë!
Mos e prit më, o Lumë,
Teutën arbore
te vardar'i Llasit: (2)
një gur e mbulon nën tokën
e djegur.

INTERVISTË / INTERVJU

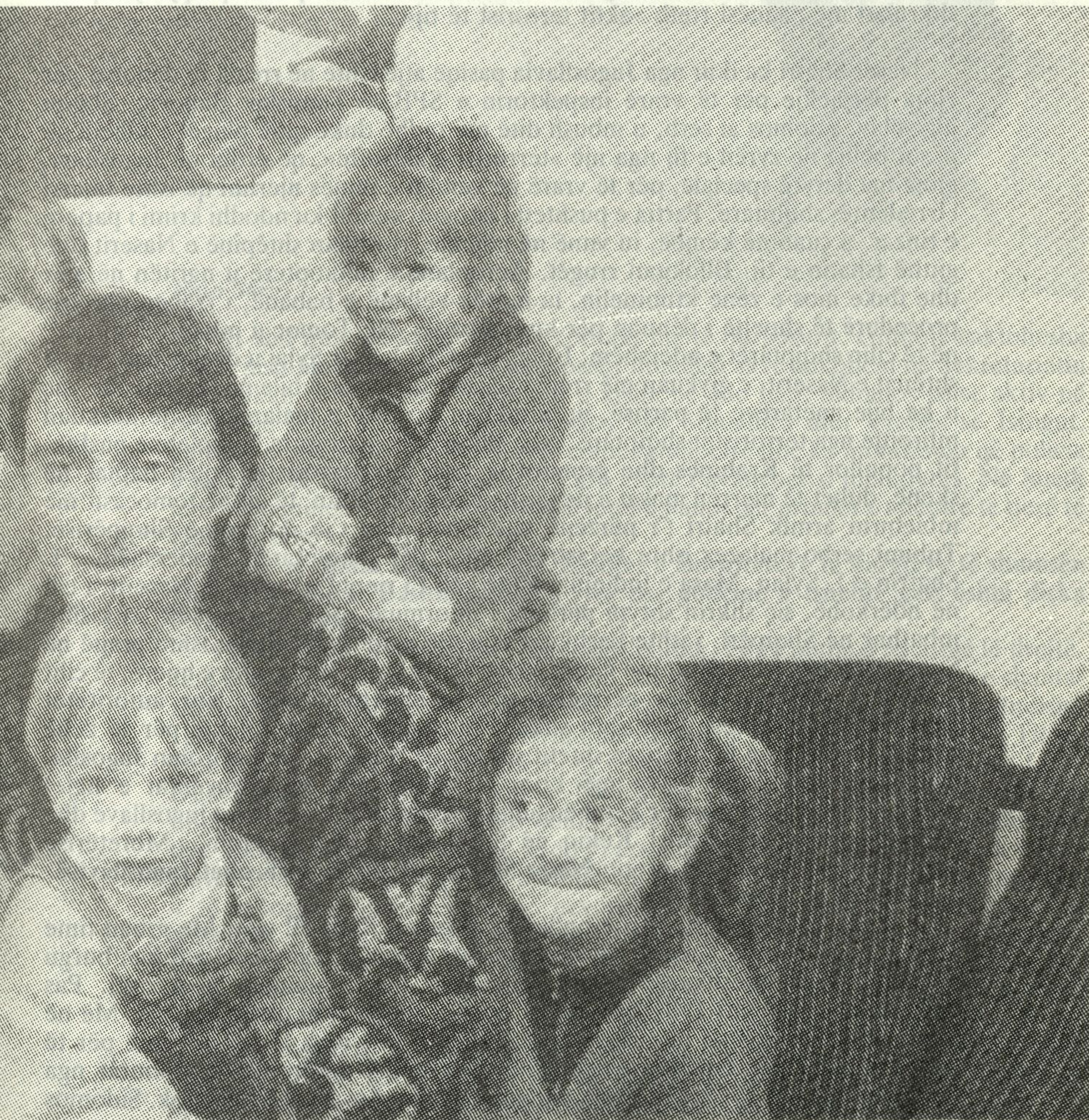
Bisedën e zhvilloi: S. Kabashi

**BISEDË ME NASER SHATRIN, »TERRORISTIN
GJAKFTOHTË«**

Budallenjtë vrasin veten

Naser Shatri me gruan dhe fëmijët në Suedi / Naser Shatri v družinskem krogu na Švedskem

Në muajin maj të këtij viti isha për vizitë nëpër Skandinavi. Atje takova shumë bashkatdhetarë të cilët kanë mbetur si të robëruar në këto vende, qoftë pse i kanë akuzuar për armiqësi ndaj Jugosllavisë, apo pse në këto vende, në raste manifestimesh të ndryshme kanë dashur të tregojnë se ç'gjak u rrjedh ndër deje dhe se nuk munden me indiferencë të dëgjojnë e të shohin se ç'ngjet në Atdheun e tyre. Naser Shatri dallon nga të gjithë këta apo, ndoshta rasti i tij ngërthen në vete gjithë shtypjen që bëhet ndaj shqiptarëve në Jugosllavi. Bisedova me të në Malmö dhe në fund i thashë: Bën të shkruaj për këto që biseduam? »Ku do ta botoni këtë?« – ishte kundërpjetja e tij, dhe menjëherë shprehu mendimin se në Jugosllavi deri sot nuk ka pasur përpjekje që të shkruhet me paanësi rreth »aktit terrorist të tij«.

...

Naser Shatri ka ikur nga Jugosllavia pasi që atje ishte në rrezik të dënohej për gjoja përpjekje për të vrarë inspektorin e SPB-së Tomislav Babović. Shtypi jugosllav, sidomos ai serb, u mbush ditë me radhë duke qarë plagët e idhëta që pësoi polici në zyrën e tij nga një »terrorist gjakftohtë«, që erdhi në Jugosllavi, gjoja me detyrë speciale, për të vrarë në vendin e punës njeriun që ishte tmerri i irredentës shqiptare. Partia e pushteti i Istogut, vendit ku ndodhi krimi i paparë e tinzar, u çuan në këmbë, iu vunë në ndjekje, rrethuan shtëpinë e Naserit dhe gjithë fshatin e tij. Bllokuan rrugët. Aeroplanë e helikopterë u ngritën në ajër dhe duke mos e zënë kriminelin, ia morën vëllanë e babanë, i rrahën dhe me procedurë të shpejtë i dënuan për kundërvajtje. Në Tomoc u mbajt një miting, në të cilin shqiptarët e ndershëm: Ismail Shatri e Jashar Sylaj u distancuan nga të shtënat e Naserit, e gjykuan më rreptë se askend, shkuan bile në Osojan dhe, siç u ka hije anëtarëve të partisë, iu bashkuan serbëve e malazezëve që kërkuan mbrojtje nga terroristët shqiptarë. Atje shkoi edhe garnitura komplete e pushtetit popullor të Krahinës dhe premtoi se tash kur terroristët dolën haptas në skenë, duhet të merren masat e nevojshme. Sa për fillim, të gjithë tomocasit me mbiemrin armik Shatri t'i përzënë nga fshati dhe t'ia dorëzojnë Shqipërisë. Tubimi serbo-malazez ishte katastrofal edhe për »shqiptarët e ndershëm«, I. Shatrin e J. Sylan. Masa e indinjuar ishte gati t'i rjepte në vend të Naserit, i cili në ndërkohë, siç shkroi shtypi përherë i informuar mirë i Beogradit, ia kishte mbathur në Shqipëri, i ishte bashkuar atje një ekipi futbolli dhe ishte prapë në Suedi, prej nga ishte nisur me njetin e keq për të vrarë Babovićin e mjerë, të cilit mjekët e AMU-së bënë përpjekje për t'i shpëtuar jetën. Kur autoritetet jugosllave morën vesh se kishin shkuar huq gjithë ato përpjekje për të zënë terroristin, atëherë iu drejtuan shtetit suedez që Naserin t'ia dorëzonin Jugosllavisë, sepse ai kishte kryer një krim të dënueshëm me konventat e ligjet ndërkombëtare. Përkundër këmbënguljes së ministrisë së jashtme jugosllave dhe të ambasadorit revolverist Kekiq në Stokholm, Gjyqi Suprem i Mbretërisë Suedeze mori vendim të prerë: **Naser Shatri nuk do t'i dorëzohet Jugosllavisë.**

Kush je ti, Naser Shatri?

– Jam biri i Sadikut, bari e bujk nga Tomoci. Kam 32 vjet. Me gruan time kemi gjashtë fëmijë. Kam të kryer shkollën e mesme. Kam qenë gardian burgu në disa shtëpi ndëshkuese nëpër Jugosllavi, më së shumti në Kroaci. Pas demonstratave të viti 1981 ka zënë të shtohet mosbesimi dhe përcjellja. Më në fund edhe më larguan nga puna, andaj edhe u detyrova të dal në botë për të siguruar bukë për familjen e gjerë, të cilës nuk i mjaftojnë të ardhurat nga bujqësia. Nga viti 1979-1983 kam punuar në Lepoglavë e në Goli Otok. Sidomos

Naser Shatri

pas '81-shit nuk më kanë lënë në kontakt me të burgosurit. Gjithnjë caktohesha roje e jashtme e burgut. Nuk kam pasur mundësi as të ankojem në Sekretariatën republikan të Kroacisë. Sigurimin e kisha në çdo hap. Sidomos ishte aktiv në përcjellje e në spiunim Agim Sejdiaj nga Studenica afër Vrellës së Istogut, gardian poashtu në Gospiq. Ky ka rrahur shqiptarë dhe ka mundësuar që policia e jashtme të rrahë të burgosurit. Tash është i avancuar si mbikqyrës. Në Suedi jam me familjen time të ngushtë dhe jetoj e punoj për prindër e anëtarë të tjerë të familjes sime të gjerë...

Thatë se njihni shumë burgje. Sjelljet e autoriteteve të burgjeve të shumtën janë të njohura. Bashkëpunimi i tyre me policinë e fshehtë gati është diçka e vetëkuptueshme...

—I burgosuri, veçanërisht i burgosuri politik, është pothuaj pa asnjë të drejtë. Jeta e tij është në rrezik të përhershëm. Ai rrahet e torturohet, shahet e shantazhohet. Mbi të ushtrohen metoda më të rënda dhune e fyerjeje. P. sh. qëndrimi i gjatë në njërën këmbë ose detyrimi me dhunë që të këndohet kënga për Titon. Dukagjin Kelmendin, pejan, deshi ta vriste gardiani serb Cërnojeviq, nga Lika. Dukagjini ishte i burgosur politik. Nxitës për vrasje ishte poashtu një serb nga i njëjti vend, që ishte ndihmës komandanti i Burgut. Para të gjithë gardianëve tha: »Si nuk e vrave, të thashë se do t'i arsyetoja plumbat me të cilët do ta vrisje. Enver Hadrin (jo Enverin që e vranë në Bruksel, v. i.) e dërmuan fare në orën 4 të mëngjezit derisa ishte në nevojtoje! Një të ri kroat e rrahën aq keq gardianët, të cilët ishin shumica serbë, sa as të vishej e zdishej s'ishte në gjendje. Edhe vetë të burgosurit kroatë ishin në hall të madh nga arroganca e serbëve që, sipas një rregulli, zinin vendet kyqe nëpër burgje. Një i burgosur kroat në gjendje të rëndë psiqike pas mundimeve të shumta i tha gardianit Pinter Zllatko se don të digjet. Atëherë gardiani me gjakftohtësi ia dhe shkrepse. I nguajari e mori dhe i vu flakën vetes. Vetëm kur të tjerëve ua vrau hundën era e lëkurës së djegur të njeriut, pasoi ndërhyrja, e cila vështirë ta ketë shpëtuar fatkeqin.

Po Goli Otoku, nëpër të cilin kanë kaluar shumë të munduar? Atje thuhet gjendja u përmirësua pasi doli në shesh se ç'tmerr fshihte ai ishull-burg...

— Për Goli Otokun s'di si duket sot. Por e di si dukej më parë, atëherë kur unë punoja, si gardian. Atje, është shkruar se pas Plenumit IV, janë bërë përmirësime, se janë ndërtuar kthina moderne që sadokudo plotësojnë kushtet deridiku normale për të burgosurit. Është e vërtetë se atje u ndërtuan çeli të reja, por ato ishin vetëm sa për t'i pasur në raste inspektimesh të komisioneve ndërkombëtare të mundshme. Çelitë e vjetra ishin plot lagështi dhe duhej të kishe fat të madh të shpëtoje pa u sëmurë. Udhëheqja e Burgut, si kudo në Kroaci, ishte e përbërë nga serbë kapriciozë e katilë. Ishte një zakon që gardianë, mbikqyrës, edukatorë e udhëheqës ndrrimesh të fusnin gverra midis të burgosurish të nacionaliteteve të ndryshme. Ngatërronin kroatët me shqiptarë, shqiptarë e myslimanë. Konfliktet kishin shpesh edhe pasoja të rënda. Midis këtyre të fundit fusnin fenë që gjoja paskan braktisur këta marksistë-leninistë. Shqiptarët i nxisnin me gjoja homeinizmin e boshnjakëve. Serbët ishin të privilegjuar. Me një fjalë Burgu i Goli Otokut ishte Jugosllavia vetë. Atje midis deti donin të tregonin se cili është zot shtëpie. Edhe gardianëve shqiptarë u tregohej se s'janë asgjë. Bie fjala, kur më 1981 Burgu i Lepoglavës u mbush plotë shqiptarë, ne na sollën në Goli Otok. Aty, njëherë, unë tok me gardianin nga Peja Isuf Beqirin, deshëm të shihnim të burgosurit. Por udhëheqësi i ndrrimit, Bistroviç Mirko na tha preras se nuk kemi ç'të sillemi andejpari. Kështuqë ne ishim vetëm vrojtues të thjeshtë pa kontakte me të burgosur, me njerëz. Apo, ishim edhe vetë të burgosur me uniforma gardianësh. Kështu ka qenë kudo. Bile edhe në Kosovë.

Është thënë se shkove nga Suedia me pasaportër që ta kishin dhënë në Slloveni. I armatosur hyre në zyrën e Baboviçit në Istog dhe e mbushe plumba njeriun që s'të kishte asnjë faj. Pastaj ike në Shqipëri, prej kah s'e pate vështirë të arrish prapë në Suedi shëndosh e mirë...

— Shihet se kini lexuar Politikën e Ilustrovana Politikën, paske dëgjuar radion jugosllave dhe të paskan mbushur dyshime. Dua t'i numëroj disa rrena nga një lumë rrenash të pushtetit jugosllav, sidomos të rrënave të qelbura serbe. E para, pasaporta ime s'është lëshuar në Slloveni po në Kosovë. Po deshe po të jap një dokument rreth kësaj pune. Përndryshe pasaporti im është më i shtrenjti në botë. Për të jam detyruar gjithmonë të jap të holla. Sa herë kam shkuar në Kosovë, gjithmonë më kanë rrethuar shtëpinë, kanë bërë bastisjen, më kanë marrë me vete në Pejë, më kanë çitë, siç thonë, në sitë e në shoshë, ma kanë ndalur pasaportën dhe kanë caktuar ditë tjetër për të biseduar »se diçka nuk është e qartë«. Atëherë e dija se duhej t'u mbushja xhepin disave nga ata... Dhe duhej të gjeja ndërmjetësin që t'u dërgonte paratë »fukarenjve«. E dyta, tek Baboviçi i mjerë nuk shkova vullnetarisht. Ai si edhe herave tjera më kishte marrë pasaportën dhe kësodore kishte siguruar shkuarjen time në zyrën e tij. Atje më ftoi tri ditë me radhë dhe kësaj radhe ishte shumë i interesuar që t'i ndihmoja në luftë kundër irredentizmit, armikut që po punon në Perëndim, po që ka njerëzit e vet edhe këtu, etj. etj. I tregoja se s'ka gjë nga ato kërkesat e tij se kisha halle tjera unë: nënën e sëmurë e babanë të lightë materialisht... Rrena e tretë: S'kisha nevojë të ikja në Shqipëri. Rrugët e Jugosllavisë i kisha të njohura. E vërtetë, ika, a mos deshët zotrote të bija në dorë katilash që drejtësinë e kanë në zingjirë tankesh... Lere, të lutem. Pastaj, as armë s'më duheshin. Nja njëzetë baboviçë do t'i bëja pandël...

Atëherë, si ndodhi përleshja? E nxite a të nxiti? Mos do të thuash se nuk krisi alltia?

— Krisi, krisi. Po ai ia nisi. Kujtoi i shkreti se e ka lehtë me mua. Ishim vetëm unë e ai në zyrë të tij. E kishte mbyllur derën përbrenda. Kur negociatat tona morën fund pa sukses ai hapi sytë si i çmendur e më tha: »Jebem ti majku, ženu i dijetë«. Unë i thashë mos më shaj po edhe vetë ia ktheva një pjesë të sharjes. I thashë: Jebem ti ženu. Dhe shtova se kam rrespekt ndaj nënave e fëmijëve. Po gruaja jote, shtova, s'paska burrë. Atëherë revolen që kishte bërë gati më parë e drejtoi kah unë duke u afruar me rrëmbim dhe me qëllim të qartë që të më vriste. Kur deshi të shtinte duke sharë e duke u çirur ishte afruar aq afër sa me një qasje krejt të thjeshtë xhudoje e karateje i theva dorën dhe e ngrita të tërin në ajër. Budallai vrau veten. I shkreti lëshoi një britmë aq të tmerrshme, çfarë kurrë në jetën time nuk kam dëgjuar. Kur përpëlitej në dysHEME, hapa dritaren, u hodha dy tri metra poshtë dhe u nisa ngadalë...

Për ku u nise? U nise të fshihesh në mal a tek ndonjë i njohur?

— Jo. U nisa të shetis nëpër Serbi. Gati një javë nëpër Serbi. Mund të them se vërtetë serbët janë njerëz të mirë. Kujt i ngrita dorën më mori me vete. Ama edhe unë u paguaja për të pirë...

Nëpër Serbi s'ka më shumë se tre-katërqind kilometra. Ç'e bërë rrugën tjetër? E kalove këmbë a kaluar?

— Ti don t'i dish të gjitha. E unë s'kam çfarë të fsheh. Të gjitha ia kam treguar edhe Kryetarit të atëhershëm të Kryesisë, Janez Dërnovshekut, në letrën e hollësishme që vështirë ta ketë marrë. Unë thash edhe më parë se e njoh Jugosllavinë. Edhe fat kisha. Kam një bindje se ndihmën më të madhe në largimin tim fatbardhë ma bëri dheu i Kosovës. Ai më dha këmbë e krahë. Nuk donte të më linte në duar gjakatarësh. Një pjesë rruge e kalova në një kamion transporti kafshësh. Kufirin e kalova këmbë. Të zorshme për kalim janë malet e bjeshkët sllovene... Edhe ato i mposhta me dëshirën për jetë. Lashë familjen, babë e nënë, motra e vëllezër, farefis. Lash Kosovën, të cilës do t'i kthehem një ditë. Kur të triumfojë demokracia dhe kur para gjyqit mund të dalim pa droe nga diskriminimi dhe kur të vendoset shteti juridik në Kosovë. Kurrë s'do të kisha ikur po t'isha vetëm pak i sigurt në drejtësinë e gjyqeve. E pësuan për atë që ndodhi pa asnjë faj, jo veç baba e vëllau, po edhe kushërinjtë, bashkëfshatarët e mi. Edhe kalit të sëmurë nuk ia dha ndihmën veterinari i Gjurakovcit, sepse atë e mban me taxhi babai i Naserit...

Ç'dëshirë ke tashti pasiqë u sigurove nga dorëzimi organeve jugosllave?

— S'kam pasur droe nga dorëzimi. Mua më mbajtën në paraburgim derisa u kryen hetimet e nevojshme. Jugosllavia edhe këtu tregoi se sa shtet i lig është. Mbi nënshkrimin e Petar Gračaninit, ministër i brendshëm, janë aq rrena sa s'ka ministër në botë që do t'i bënte. Aktin për ekstradim tim e kishte bërë vetë ai. Ambasadori Kikiç është marrosur fare edhe më parë.

Kur më pyetni për dëshirën po ua them: U vendostë drejtësia në Kosovë! Të tjerat vijnë ngadalë. Edhe diçka: Kam parë vetë dhe me lëkurën time e kam ndjerë se ç'presion ka bërë policia mbi shqiptarët që punojnë në Perëndim. Të konsiderohen ata që janë shtrënguar të pranojnë bashkëpunimin si viktimat më të rënda, të sistemit policor jugosllav. Ata po kthehen kah e mbara dhe do të dinë të flasin për ferrin e zyrave të UDB-së, të cilës do t'i vijë një fund edhe më i turpshëm se Securitates. Për vete jam mirë. Fëmijët tanë të shumtë në Perëndim po rriten të shëndoshë për Kosovën dhe vetëm për të.

»Të mirën mund ta bëjmë vetëm bashkarisht...«

Don Lush Gjergji

— Të bisedosh me zotëri **Don Lush Gjergjin** don të thotë të kesh shumë motivacione, arsye e tema me një shtrirje prej traditës deri te aktualiteti. Ka kohë që Don Lushi u imponua në letrat tona me qasje origjinale. Ai njihet edhe si biograf zyrtar i Nënës Terezë, i pari të cilit i shkoi për dore të spjegojë këtë fenomen botëror duke e zbërthyer nga rrënjët e saj shqiptare.

Ndër shkrime e studime të shumta të tij, do veçuar edhe disertacionin »Roli i gruas shqiptare në shoqëri« i cili prek një segment të rëndësishëm e pak të studjuar, të jetës shoqërore tek shqiptarët. Përndryshe, Don Lushi është doktor i trefishtë — në filozofi dhe teologji (Propaganda Fide) dhe në Psikologji (Instituti civil i Psikologjisë në Romë). Në kohën e fundit është jashtëzakonisht aktiv edhe në pajtimin e gjaqeve.

Plasaritjet e dogmave bolshevike

Në kohën e fundit, kur po bëhen plasaritje të sistemit të vlerave bolshevike,

po haen edhe çështje të »anatemuara« si – Kisha, Religjioni...

— Me sistemin monolit partiak kisha dhe religjioni ishin të kufizuara që të mirreshin me ndërtimin e një shoqërie sa më të shëndoshë. Siç e dini kisha nuk ka aspirata ekonomike- politike, ajo dëshiron që të jap kontributin e saj për familjen, për njeriun, për ngritjen e gjithmbarshme morale-etike. Ajo vazhdon principet e Jezusit, themeluesit të saj, që njeriu të jetë sa më i lumtur e i kënaqur në marrëdhëniet familjare, shoqërore e ndërkombëtare. Sipas parimit të vjetër të Jezusit, ajo s'dëshiron t'i shërbejnë asaj por që të jetë shërbëtoare e mirësisë. Koncili i dytë hapi dyert dhe zemrën për probleme ekonomike, politike, fetare, dhe probleme të bashkëkohësisë si çarmatimi, padrejtësitë sociale, pastaj, liritë themelore: e drejta në jetë, në edukim, në punësim etj.

Në kuadër të kësaj teme, do të mund të shtronim edhe një këso pyetje: Roli dhe kontributi i kishës katolike në ruajtjen e identitetit kulturor e kombëtar shqiptar?

— Kisha katolike, siç tregon edhe vet fjala, është e gjithëmbarshme, nuk përcaktohet për një popull, për një kulturë. Kjo mundëson që, ajo të mishërohet në çdo rreth, në çdo popull. Jezusi edhe pse njeri e zot, tejkaloi hapësirën e kohën, por u ishte përshtatur kushteve në Palestinë. Kisha vazhdon këtë traditë të mishërimit në kulturë të gjithëmbarshme. Kjo nuk do të thotë se ajo është në ajër, jashtë boshtit që e krijon një shoqëri. Kisha ka pasur tri etapa ndër ne: ilire (e lulëzimit të krishterizmit) kur krijohen ipeshkvi të shumëta, madje në Koncilin I ilirët kishin përfaqësuesin e tyre **Dakosin**. Kur erdhën sllavët ata hasen një klerarki të organizuar kishtarë, kjo bëri që ata më shpejt ta përqefojnë krishterizmin. Në ndërkohë u bë tërheqja e ilirëve. Në aspektin fetar pastaj, ndodhi procesi i inkulturizimit, kultura krishtere u takua me kultura tjera dhe i përfitoi. **Periudha e dytë: e mesjetës**, që nuk është mjaft e studjuar, por në të cilën kisha pati rol me rëndësi në formësimin e vlerave dhe traditës kulturore. Kjo periudhë te ne kurorëzohet me personalitetin e Skënderbeut, që luftërat i bëri për fe dhe atdhe për të mbrojtur thesarin e madh të popullit – përkatësinë kombëtare dhe fetare.

Periudha e tretë-është ajo e sundimit pesëshekullor turk, ku rrezikohej jo vetëm tradita kulturore e fetare, por edhe qenja kombëtare. Edhe këtu shihet kujdesi i kishës për të mbrojtur fetaren dhe kombëtarën, që janë dy këmbët e një organizmi. Me humbjen e fetares rrezikohej kombëtarja dhe anasjelltas. Në shkrimet e klerikëve katolikë, ata kishin parasysh këto dy aspekte që në të vërtetë ishin një-qenja fetare e kombëtare. Budi, Bogdani etj, kishin parasysh popullin shqiptar që kishte nevojë për vlera fetare të thadruara thellë në shpirt e qenje, për këtë ata shkruajnë shqip, që nëpërmes traditës e kulturës të ruajnë edhe fenë. Nga ky aspekt, platformë e gjërë e kishës është tradita, gjuha, kultura si mjete të domosdoshme për të shprehur edhe vlerat fetare, për t'i absorbuar në çdo kohë, kulturë vlerat e tilla transcendentale që mishërohen në traditë, kulturë, që ne do t'i quanim kult të kombëtares e fetares. Hulumtimet që u janë bërë klasikëve tanë, janë bërë më tepër në aspektin gjuhësor, kulturorë, e më pak janë ndriçuar rrethanat historike-kulturore kur është krijuar vepra, si dhe porosia fetare e këtyre veprave. Në këtë tërësi, me studimin e rrethanave historike politike, veprat do të ndriçonin, si ata që i kanë shkruar, poashtu edhe kohën kur janë krijuar, lidhshmërinë tonë fetare e kulturore në shekujt e mëparshëm. Njeriu nuk është qenje rasti, por edhe prodhim i të kaluarës.

Kleri katolik ishte aktiv në krijimin dhe ruajtjen e vlerave kulturore në kohë e kushte shumë të vështira. Si e spjegoni vakumin e kësaj gjallërie në mes dy luftërash?

— Periudha në mes dy luftërash në Kosovë e Jugosllavi ishte e rrezikshme për shqiptarët. S'duhet harruar se kjo është koha kur ndalohej shkrimi dhe botimet shqipe. Njerëzit kujtojnë edhe kur shumë kisha e biblioteka u bastisën e u dogjën për t'u zhdukur gjurmët e lashtësisë. Në këtë periudhë ra fli Shtjefën Gjeçovi për punën e tij fetare e kulturore, për të mbrojtur shkrimin shqip. Në këtë periudhë, poashtu tre priftërinj katolikë, bëjnë një memorandum me të cilin njohtonin botën për krimet që atëherë po i bënte qeveria. U tentua që të bëhej një asimilim i elementit katolik e shqiptar që në atë kohë ishte bartës i traditës kulturore shumëshekullore, dhe prandaj ishte i rrezikshëm. Kemi pasur pagëzime të dhunshme në patrikanën e Pejës është kjo periudha kur dëbohet arqipeshkvi shqiptar nga Prizreni Llazër Mjeda, vëllau i dom Ndre Mjedës.

Seminari dioqezan i Prizrenit ishte tërësisht në gjuhën sërbo-kroate dhe kishte kandidatë nga Jugosllavia e shumë pak shqiptarë, sepse kandidatët duhej të kishin të kryer shkollën fillore, e të tilla nuk kishte nëpër fshatra. Këto tregojnë për vështirësitë në të cilat punonte kisha katolike. Megjithatë, kemi dhënë disa martirë priftërinj për popull. Kemi përballuar stuhi të rrezikshme si nga ana fetare poashtu edhe ajo kombëtare. Kisha katolike është munduar të bëjë atë çka ka mundur, rezultatet janë modeste por, duhet pasur parasysh kontekstin historik.

Shtjefën Gjeçovi ishte një ndër ata që në këtë kohë të vështirë plotësonte zbrastësitë kulturore në mes dy luftërash, në Kosovë. Likuidimi i tij kundërmon në vrasje tipike politike. A mund të na thuani diçka për këtë?

— Vrasja e tij është më tipikja, që pikërisht tregon se çfarë qëndrimi kishte Jugosllavia ndaj shqiptarëve.

At Shtjefni në »Agimet e Gjytetnisë« trajton gjuhën jo si të izoluar, por si kulturë, lidhmëri, si mjet komunikimi e afrimi të popullit. Ai fton të gjithë shqiptarët të kenë kënaqësi dhe dashuri në të folur e shprehur në gjuhën amëtare. Andaj, tendenca e tij ishte që popullit t'i jipej kjo armë e rëndësishme për kulturën kombëtare. Ai gjatë punës së tij në Has mundohet të ndikojë edhe të vëllezërit shqiptarë muslimanë. Pastaj, të bëjë hulumtime arkeologjike, të mbledhë thesarin popullor etj, dhe në këtë nuk ishte i përcaktuar vetëm në elementin katolik.

Në varrimin e tij muarën pjesë shumë priftërinj e popull dhe në amzat e të vdekurve ku është shënuar vrasja e tij mizore, qëndron: **i vrrarë për fe dhe atdhe**— që njëherit është edhe definicioni më i bukur për veprimtarinë e tij.

Edhe pas luftës vazhdoi një bllokim i veprimtarisë së kishës katolike. Ky bllokim kishte karakter ideologjik...

— Bllokimi i kishës katolike vazhdoi edhe pas luftës. Pas Stepincit i cili refuzoi formimin e një kisha katolike nacionale në Jugosllavi, siq dëshironin autoritetet komuniste, që me këtë kishën ta ndanin nga Roma dhe më lehtë ta shkatërronin. Ky qëndrim kufizues vlente edhe për shqiptarët. Bëhet nacionalizimi i pasurisë kishtare si në Prizren — rezidenca ipeshkvore, Seminari dhe shtëpia e motrave, dhe vetëm shkolla e dikurshme mbeti si shtëpizë e famullisë së Prizrenit. Një pjesë e madhe e klerit ishte persekutuar, dënuar me procese të

montuara. Siq, e kemi rastin e nohur të Don Dedë Ramajt, i dënuar me 12 vjet burg kinse ka kërkuar vrasjen e një sekretari të Partisë së një fshati. Priftërinjtë katolikë nuk kishin të drejtë në shkollimin publik, nuk kishin kurrëfarë sigurimi shëndetësor, penzional. Ata dhe besimtarët trajtoheshin si armiq të pushtetit. Kjo krijoi një lloj laramanizmi modern, një hipokrizi-ngase njerëzit diçka tjetër ndienin e tjetër deklaronin. Privatizimi i kishës kishte për qëllim që ta reduktohte atë vetëm në qarqe familjare, ndërsa publikisht kisha nuk kishte letërnjoftim ekzistence. Me këtë proces dukshëm që ngushtuar veprimtaria e kishës katolike, si pamundësia në veprimtari shoqërore, publike, bëmirëse, spitale, shkolla e deri te mjetet e komunikimit masiv që ishin pronë e ideologjisë komuniste ateiste e luftarake ndaj të gjitha besimeve. Edhe fetë e tjera kishin këto probleme megjithëse, disa iu përshtatën politikës së ditës, por kisha katolike s'deshi të jetë shërbëtore e saj. Nga kjo kisha katolike ka humbur shumë por, e ka ruajtur misionin shekullor ndaj vlerave, ndaj kombit etj.

Fenomeni botëror – Nëna Terezë

Ndoshta do të ishte interesante për lexues që tani të kalojmë në një temë të rëndësishme – Nënë Tereza, origjina e saj (Gonxhe Bojaxhiu) dhe fenomeni botëror Nënë Tereza...

– Nënë Tereza apo Gonxhe Bojaxhiu i ka tri shtresa jetësore pa të cilat nuk mund të kuptohet: origjina, tradita, gjuha, kultura dhe gjithë ajo çka e përbën skeletin kombëtar është tërësisht shqipëtare. Ajo është, siç thotë emri i saj Gonxhe, lule nga trugu i moçëm iliro-shqiptar, e ujitur me shumë djersë, lot e gjak. Ajo e përmban koloritin e begatshëm kulturor fetar shqiptar të ngritur në dimensione botërore. E lindur në Shkup nga prindërit Kolë Bojaxhiu dhe Drane Bernaj. Babai ishte prizrenas, nëna nga Novosella e Gjakovës. Familja Bojaxhiu ka traditë tregëtare patriotike, mbi të gjitha një traditë bëmirëse. Ajo qysh në gjun familjar në Shkup që edukuar në këtë traditë që bazohet në vlera thelbore të kulturës shqiptare, si: mirësia, zemërgjërësia, mikpritja, bujaria etj. Prej moshës 12 deri në atë 18 vjeçare pati një luftë të brendshme me thirrjen rregulltare dhe pas shumë luftrash e këshillimesh, në gusht të vitit 1928 në shenjtoreshën e zonjës Cërnağore u vendos për thirrjen rregulltare. Do të bëhej misionare në Indi, ku vepronin shumë priftërinj misionarë kroatë të cilët flisnin mbi gjendjen e mjerë në Kalkutë. Në dy revistat e atëbotshme »Blagovijest« dhe »Katoličke misije«, fara e mirësisë gjeti në zemrën virgjërore të Gonxhes tokë të plleshme. Më 26 shtator 1928 ajo u nis për në Zagreb me nënën dhe motrën Agen, e pas një jave në Dablin, ku qëndroi tre muaj për të mësuar gjuhën dhe jetën rregulltare. Në Kalkutë arriti më 6 janar 1929. Pastaj më 23 maj 1929 filloi »noviciati« (përgatitjen për jetë rregulltare) që e përfundoi më 1938. Deri më 1946 ishte »motër e Loretos«. Gjatë këtyre viteve ishte infermiere, profesoreshë e drejtoreshë në disa shkolla në Kalkutë. Gjatë kësaj kohe ka studijuar historinë dhe gjeografinë për ta njohur të kaluarën e popullit në Indi, për ta ndihmuar më lehtë. Në vitin 1946 gjatë udhëtimit për në Dargjeling e ndien thirrjen e dytë të Zotit, thirrjen në thirrje. Me këtë porosi Ti duhet të dalësh prej kuvendit, për t'i shërbyer tërësisht më të varfërit ndër të varfër. Ajo këtë edhe e bëri. Doli prej Kuvendit dhe themeloi rregullin e ri- »Misionaret e Dashurisë« të cilën e aprovoi

selia e shenjtë me 1950. Me këtë fillon periudha e tretë, e Nënës Tereze si misionare.

Në fillim ajo dallohet me angazhimin e saj për tejkalimin e jetës në kaste që e përcillte jetën në Indi mbi 3000 vite si dhe luftën kundër gërbulës që sipas besimit Indian zoti u dërgonte njerëzve si dënim. Nënë Tereza e para dhe e vetmja arriti të fitojë këtë luftë. Atë çka s'mundi Gandhi i famshëm e bëri Nëna jonë Terezë. Pas vitit 1950 ajo u bë fenomeni më i madh i mirësisë dhe i dashurisë dhe arriti t'i themelojë pesë degë tjera.

Në një paraqitje tuajën të fundit keni paralajmëruar se Nëna Terezë së shpejti do të vizitojë bashkëkombasit e saj në Kosovë...

– Është planifikuar vizita e saj në fund të tetorit për të kremtuar sipas dëshirës së saj: pajtimin e popullit shqiptar, lindjen e para 40 viteve të »Misionareve të Dashurisë« dhe 80 vjetorin e lindjes së saj, me një program në Bistrazhin dhe në Prishtinë apo në afërsi, me një program kulturoro- kombëtar.

Kur jemi te një Nënë e famshme shqiptare ndoshta do të ishte mirë të ndërlihdemi dhe të flisnim edhe për gruan, nënën, femrën shqiptare. Për këtë jeni mjaft i thirrur, ndër të tjerat kësaj çështjeje i keni kushtuar disertacionin tuaj.

– Roli i femrës shqiptare gjatë shekujve të fundit dukshëm ka pësuar ndikimin islamik turk. Në këtë mënyrë ka cunguar një traditë shekullore që s'ka njohur diskriminim në mes të gjinive. Gjatë sundimit otoman gruaja pati rolin e rojes së traditës në gjiun familjar. Kështu tek femra shqiptare ishte ndikimi më i vogël i turqve se sa në botën mashkullore, kjo vërehet edhe në traditën gojore, kulturore, fetare e kombëtare.

Në botëkuptimin shqiptar vlerë themelore është jeta, prej zanafillës e deri në vdekje. Dhe e vetmja kultura shqiptare në Europë, e pranon jetën në tërësi pa kurrfarë kushtesh, që vjen në shprehje me lindjen e fëmijëve dhe trajtimin e bukur të pleqve dhe plakave. Kjo sublimohet edhe me atë fjalën u urtë shqipe: »Mjerë ajo shtëpi pa pleq e fëmijë«.

Shëmbëlltyra e Nënave shqiptare që skishin kënaqësi tjetër pos ngritjen e edukimin e fëmijëve, vjen në shprehje edhe me Nënën Tereze, që këto virtyte i ngriti në nivele botërore, e cila ndër të tjera angazhohet kundër abortusit, për të cilin ajo thotë se më këtë nëna trajtohet si varr. Kësaj mund t' i shtohet edhe angazhimi i saj për kujdesin ndaj pleqve, lidhur me këtë ajo thotë: »Moskujdesi dhe vetmia janë më të rrezikshme se kanceri.«

Në kohën e fundit jeni mjaft aktiv në pajtimin e gjakeve. Si e spjegoni këtë aksion kaq të rëndësishëm e humanitar?

– Aksioni i pajtimit të gjakeve është vepra më e mirë e shqiptarëve jo vetëm në shekullin tonë. U tejkalua botëkuptimi i huaj i imponuar nga sundimtarët e huaj, u krijua një botëkuptim tjetër ku gjakderdhja vëllavrasëse trajtohet si më e zeza e jetës shqiptare e jo si »detyrë e shenjtë«. Në pyetje është një ndrrim i madh e rrënjësor ku del në shesh paqja dhe falja si trimëri e burrëri, si parakusht për të kontaktuar e jetuar me popuj të tjerë në Jugosllavi e Europë. Me varrën e hakmarrjes nuk mund të hymë në Europën e qytetëruar.

Pajtimi i gjakeve në mënyrë publike u ndalua, tani po vazhdon nëpër oda...

– Një vepër e tillë e cila ishte për të mirë dhe kundër askujt, nuk është dashur të ndalohej. Kam qenë në pajtimet masive kudo në Kosovë, nuk kam dëgjuar

asnjë fjalë kundër të tjerëve. Shqiptarët e kuptuan se duhet t'i kërthohen vetes. Kryesorja është që pajtimet të vazhdojnë në çdo mënyrë e që sivjet të kryhen sipas dëshirës, siç e përmendëm të Nënës Tereze, si dhe të këshillit të pajtimit në krye me Anton Çettën. Në pajtime kam përjetuar gjërat më të thella, dhe mund të them se gjithnjë e më tepër po dashurohem në popullin tim shqiptar. Në momentet më të vështira populli ynë gjeti forcë për të flakur këtë të zezë të madhe.

»Të jemi në anën e të vërtetës dhe dashurisë...«

Si e shihni demokratizimin e jetës në Kosovë, Jugosllavi?

— Ka shenja se edhe te ne ngadalë po depërton fryma e demokracisë. Kjo vërehet përmes mjeteve të komunikimit masiv dhe veprimtarisë së lëvizjeve politike alternative. Sa më tepër afrohet koha e demokratizimit aq më tepër dikush ndihet i pasigurt dhe nga kjo shpeshherë vepron pa kokë. E në pasiguri e huti nuk mund të veprohet mirë. Gjendemi në kohë të vështirë me përgjegjësi, kur vetëm bashkarisht e vëllëzërisht mund të veprojmë për të mirën tonë dhe të tjerëve. Parimi im jetësor është: Të mirën mund ta bëjmë vetëm bashkarisht, e të keqen edhe vetëm. Është koha kur duhet të mbledhim urtinë shumëshekullore, ku çdo fjalë e gjest duhet të jenë të matura e jo të shkaktuara nga kushtet politike ditore.

Çfarë do t'i këshillonit tjetër kosovarët?

— Të kenë durim, mirësi dhe dashuri dhe mbi të gjitha të veprojnë për të mirë dhe së bashku të flakim çdo të keqe tek ne dhe tek të tjerët. Një fjalë e vjetër latine thotë: E vërteta pa dashuri nuk vlenë asgjë.

Të jemi pra, në anën e të vërtetës dhe të dashurisë.

Intervistoi: Ylber Hysa

JUSUF ZENUNAË

Bardh Isufi

Pas dyzet e pesë vjetesh
Bardh Isufi nga Novosela e Pejës
përmes valëve të Radio Prishtinës
shpalon kujtimin e ndrydhur të tij
si shpëtoi nën batanij
flet për vrasjet mizore në oborr të shkollës
për komandantin e partizanëve
»të urtin« Ilia Gjukiqin
ndoshta nga frika e atëherëshme
sot ia harroi ndihmësin
strategun Tomë Zhariqin.

Gonxhe Bojaxhiu – Nëna Tereze Bojaxhiu

(Një zemër për të gjithë)

Gonxhe Bojaxhiu, sot Nëna Tereze, lindi në Shkup më 27 gusht 1910 në familje shqiptare katolike nga prindërit Kolë dhe Drane lind. Bernaj-Bojaxhiu. Ishte kjo një familje e njohur tregtare, ndërtimtare, patriotë, por mbi të gjitha bëmirëse, me prejardhje nga Prizreni.

Gonxhja katër vitet e para shkollë i kreu pranë famullisë së »Zemrës së Krishtit« në Shkup, në gjuhën shqipe, kurse vitet tjera dhe gjimnazin në shkollën shtetërore, në gjuhën serbishte.

Qysh nga mosha 12 vjeçare kishte dëshirë dhe prirje për jetën rregulltare, për të cilën përfundimisht u vendos në vitin 1928, pas shumë lutjesh, këshillimesh dhe meditimesh. Kishte vendosur të bëhej motër misionare në rregullin e »Motrave të Loretos« të cilat kishin disa degë edhe në misione, në Kalkutë, ku vite me radhë punonin edhe misionarët jezuitë kroatë. Njëpërmjet tyre edhe kishte

lexuar dhe dëgjuar shumë për këto vende tejet të varfëra, sidomos nëpërmes dy revistave katolike misionare: »Blagovijest«, që botohej në Shkup, dhe »Katoli-ëke misije«, në Zagreb.

Për misione u nis më 17 shtator 1928. Në Kalkutë arriti, pas disa muajve përgatitjeje në Rathfarnham, afër Dublinit, më 6 janar 1929. Noviciatin e filloi më 23 maj 1929, kurse kushtet e përjetshme rregulltare i bëri më 24 maj 1938. Së pari ka punuar si infermiere, më vonë si mësuese, profesoreshë dhe drejtoreshë e shkollave të mesme në Kalkutë: St. Mary-High School, e më vonë edhe St. Teresa's, afro 20 vjet, ku pati rast për së afërmi të njoftohet me mjerimin e popullatës. Në ndërkohë kishte studjuar dhe diplomuar në Universitetin e Kalkutës historinë dhe gjeografinë, për ta njohur sa më mirë »atdhun e dytë«, Indinë, si thotë ajo.

Në vitin 1946 vendosi ta braktisë bashkësinë e »Motrave të Loretos« për t'iu kushtuar tërësisht »të varfërve ndër më të varfër«. Më 7 tetor 1950 mori lejen prej Vatikanit për themelimin e rregullit të ri rregulltar misionar »Misionaret e dashurisë«. Gjatë këtyre 40 vjetve jete dhe flijimi, shërbimi me kujdes dhe me dashuri, ajo luftoi kundër shumë dukurive negative, si p. sh. urisë, varfërisë, papastërtisë, sëmundjeve të llojllojshme, në veçanti kundër dy varrëve shumëshkullore të Indisë: dasive në Kaste dhe gërbulës.

Në vitin 1952 hapi strehimoren e parë për njerëz buzë vdekjes »Nirmal Hriday«; në vitin 1955 qendrën e parë për fëmijë të padëshiruar, të dëbuar, të sëmurë dhe bonjakë; më 1957 qendrën e parë për të gërbulur; më 1958 strehimoren më të madhe në Kalkutë »Prem Dan« për njerëz të dëbuar nga të gjithë, e kështu me radhë, deri te »Qendra për të sëmurë nga Sida« (1986).

Për këto dhe shumë veprimtari tjera bëmirëse dhe humanitare Nëna Tereze mori shumë shpërblime kombëtare dhe ndërkombëtare, deri te »Shpërblimi Nobel për paqe« (1979), »Medalje e lirise« (1985), shpërblimi më i lartë amerikan, »Medalja e pages« (1986), shpërblimi më i lartë sovjetik.

Nëna Tereze Bojaxhiu përpos »Misionareve të dashurisë« ka themeluar edhe këto bashkësi apo degë rregulltare: »Vëllezërit misionaret e dashurisë« (1963), Organizatën ndërkombëtare dhe ndërkonfesionale »Bashkëpunëtorët e Nënë Terezës« (1969), »Misionaret e dashurisë – dega kontemplative (1976) dhe rregullin priftëror »Vëllezërit e Fjalës« (1977).

Nëna Tereze sot ka më se 3000 motra »Misionare të dashurisë« me 423 shtëpi, kuvende, më se 600 të reja që përgatiten për jetën rregulltare, me prejardhje nga 92 shtete dhe veprojnë pothuaj anëmbanë botës.

Për Nënë Tereze janë botuar më se 50 libra në shumë gjuhë botërore, janë bërë disa filma artistikë dhe shumë dokumentarë. Ajo padyshim është personaliteti më i dalluar i ditëve tona.

Nëna Tereze thotë: »Vuajtja është e paskaj, por edhe dashuria... Pa dashuri dhe flijim jeta s'ka kuptim... Sëmundja më e madhe në botë s'është kanceri, por dëbimi i njeriut, vetmia, mungesa e dashurisë... S'mund ta duam Zotin dhe njeriun e mos të bëjmë asgjë për zbutjen e vuajtjeve njerëzore...«

HAVE SHALA

Fëmijëria e vrarë

Në sytë e tij agimet i buzëqeshin ardhmërisë
Botën e shikon mes dy gishtrinjve të ngritur
Botën e helmetave të akullta
Sy me sy me syrin e pushkës
Ballë për ballë me fytyrën e vdekjes
Me dy gishta të ngritur i bën sfidë tanksit
Mes gishtrinjve pritet gjuha e dhunës
Fëmijëria plaket brenda dy sekondave
Përtej dy gishtrinjve të ngritur
Vdekja merr udhë
Kalon shënjestrën e parë V-në e hekurt
Kalon shënjestrën e dytë V-në e akulltë
Pjellë e tytës nxjerr zjarr nga goja
Si kafshë parahistorike
I afrohet shënjestrës së tretë V-së së gishtrinjve
Mberrin cakun: shikimin e fëmijës
Një krismë vrau një çerdhë këngësh
E kënga mori dhenë
Një plumb vrau një fëmijëri
E fëmiju u burrërua

Pse vratë lirinë në sytë e këtij fëmije
Ajo nuk shtrihej përtej kufijve të ëndërrë së tij
Përtej kufijve njerëzor
As me plumb s'mund të hysh brenda këtij kufiri
As me helm s'mund ta mbysësh lirinë
Që shtrihet në ëndërra fëmijësh
Këto ëndërra janë të mëdha sa gjithë bota
E botën s'mund ta vrasësh, vrasës i mallkuar
Do të të verbojë flaka e qirinjve
Do ta thyesh qafen gurëve të varrëve
Do të të përbijnë vdekjet që mbolle
S'është bota siç e sheh ti sa vrima e tytës.

HISTORI / ZGODOVINA

Mr. UKSHIN HOTI

Viti '81 dhe proceset e demokracisë

Kohëve të fundit, në Kosovë, duket se dominojnë dy parolla: ajo mbi demokracinë dhe ajo mbi Evropën. Me demokraci mendohet të arrihet në Evropë, ndërsa me Evropë mendohet të kihet demokraci /zhvillim). Duket se, që moti, është bërë imperativ precizimi i përmbajtjes së tyre dhe spjegimi më i hollësishëm i raportit të tyre me ngjarjet në Kosovë dhe me synimet e saj. Për këtë shkak, nëqoftëse, në pjesën e parë të letrës së drejtuar, Redaksisë së revistës Beogradase »Intervju«, tentimi i argumentimit teorik, nga aspekti i vetëdijes, sado pak, i ka vënë në dyshim paragjykimet mbi atë se ngjarjet dhe kërkesat e vitit 1981, inspiroheshin ekskluzivisht nga RSP e Shqipërisë; nëqoftëse teksti i diskutimit nga viti 1981 në Fakultetin Filozofik të Universitetit të Kosovës në Prishtinë, ngjarjet e atij viti i ka vënë në kontekst të lëvizjes botërore konvulzive autonomiste, kurse vetë kërkesën kryesore – për Republikë, në kontekst të synimeve natyrale për zhvillimin e mëtejshëm të Kosovës, atëherë, duket e udhës dhe e drejtë të konstatohet se: Kosova nuk mund të stoliset me një demokraci të importuar nga jashtë; se asaj demokracia nuk i duhet për t'u stolitur (se edhe ashtu është e bukur), e as për të vallëzuar. Do t'i duhet, natyrisht, edhe për këto, por jo vetëm për këto, sepse atëherë vështirë që do të arrinte në Evropë. Me fjalë të tjera, Kosova nuk mund të arrijë në Evropë, pa një demokraci autentike, të vetëlindur të saj. Pikërisht, për këtë shkak, kjo pjesë e analizës (pjesa e II-të), tenton të koncentrohet në çështjet që kanë të bëjnë me raportin midis ngjarjeve të këtij viti dhe proceseve të demokratizimit të jetës politike në Kosovë. Pa këtë, nocionet »demokraci« dhe »Evropë«, nuk mund të kuptohen drejt, nuk mund të kenë përmbajtje adekuate. Vetëm duke i vënë në relacion me ngjarjet e vitit 1981, me të tërë kontinuitetin e ndodhive të viteve '80-ta, mund të arrihet gjer te përcaktimi i drejtë, jo vetëm i përmbajtjes së tyre, por edhe i synimeve të mëtejshme të proceseve të tanishme e të djeshme, si edhe i lidhmërisë së tyre me ato procese të demokratizimit që e synojnë një Evropë të përbashkët për të gjithë popujt e saj (që do të jetë temë e pjesës së III-të të kësaj analize). Nga ky aspekt, duket se viti 1981 është nyja, zbërthimi i së cilës, e mundëson lëvizjen e drejtë të gjërave dhe të proceseve. Natyrisht, ato mund të lëvizin edhe pa

zberthimin e kësaj nyjeje. Dhe, në histori, rëndom, vetë historia i ka zgjidhur nyjet e ngjajshme, veçse çmimi, poashtu, rëndom, ka qenë tejet i lartë. Është paguar me lajthitje, me ngecje dhe me tragjedi, herë-herë, fare të panevojshme, dhe herë-herë tepër të ekzagjeruara. Ndërkaq, ndonjëherë, tërësisht e kanë ndërruar kahjen e zhvillimit të tyre, në mënyrë që, pastaj, historianë të zot, janë detyruar të merren me vlerësimin e asaj se çfarë do të kishte qenë më mirë – të mos ishte bërë ai ndërrim i kahjes, apo se është bërë? Dhe historia në këtë pikë, doemos, se do të ishte shndërruar në filozofi dhe filozofia, doemos, se do të dërgonte në përseritjen e proceseve të njëjta, me përmbajtje të ngjashme, por, gjithsesi, me çmimin adekuat edhe për kohën, edhe për energjinë e shpenzuar, materiale dhe shpirtërore.

Dhe, qëllimi i këtij shqyrtimi nuk është ta ndryshojë historinë. Po të mendohej një gjë e tillë, do të ishte një prepotencë e pa dëgjuar dhe e paparë. Mirëpo, megjithë modestinë e domosdoshme, nuk mund të mohohet se kjo analizë e synon kontributin e autorit në zhvillimin e mëtejshëm të proceseve. Nëqotëse, ato procese, pa dashjen e tij, e kanë përfshirë përpara, e kanë ndrydhë dhe e kanë zhveshur nga subjektiviteti në shoqëri, tani është rendi që proceset të kenë veshë për subjektin dhe ta braktisin verbësinë e spontanitetit. Me një fjalë, është rendi të pranojnë edhe kritikën, edhe kontributin qëllimshme të subjekteve qëllimshme.

Kritikë të tjerë, subjektë të tjerë të ndrydhur, e të pa ndrydhur, natyrish, se do të pyetën me të drejtë – përse pikërisht viti 1981? Përse ndonjë vit tjetër, p. sh. viti 1968, apo ndonjë vit i mëhershëm, të mos ishte, nyja pa zberthimin e së cilës nuk do të ecejë përpara? Dhe përgjigjja mund të duket arrogante, por, në esencë, e saktë, sepse vitet tjera nuk e ndryshuan historinë. Të tëra vitet i ndihmuan zhvillimit të historisë. Do të thoshim – të tëra, vitet e tjera i ndihmuan akumulimit të proceseve, rritjes së kuantitetit, por kërcimin kualitativë, vetë shndërrimin e kuantitetit në kualitet, e bëri vetëm viti 1981. Jo se ishte vit mrrekullibërës (kishte diç edhe nga kjo), por sepse atë vit ishin pjekur të tëra kushtet, ishin akumuluar të tëra proceset, ishin arritur të tëra nivelet për shndërrimin kuantitetit në kualitet dhe, rastësisht, i ndrydhi subjektët që nuk deshën të pajtoheshin me ndrydhjen. Po të ishin pajtuar me ndrydhjen – viti 1981 – do të kalonte sikurse edhe vitet e tjera.

Viti '81 – »Kontrarevolucioni«

Rreth ngjarjeve të këtij viti ('81), ekziston vlerësimi zyrtar se ato ishin tentim kontrarevolucioni dhe ekziston koha e cila, tanimë, e tejkalon një vlerësim të këtillë. Mirëpo, problemi qëndron pikërisht këtu: tejkalimi i një vlerësimi të tillë politikë me vetë zhvillimin e ngjarjeve në kohë dhe në hapësirë nuk është njësoi me tejkalimin e tillë të vlerësimit në mbështetje të argumentëve kritike. E para, objektivisht, do të thotë ngadalësimi i proceseve; shpenzim i panevojshëm i energjisë materiale e shpirtërore, dhe, megjullim, zhdavartje e qëllimëve për realizimin e të cilave, zhvillohen proceset. E dyta e bën të kundërtën: i shpejton proceset; i kristalizon qëllimet dhe i hap rrugë zhvillimit të proceseve pozitive shoqërore. Ndërkaq, lajthitja, zvarritja apo devijimi i proceseve, rëndom, nuk ngjan për shkaqe spontane, ndonëse, edhe kjo nuk mund të përjashtohet, por, për të arritur ndonjë qëllim të caktuar, të arsyeshëm shoqëror. Dhe, arsyeshmë-

rinë e qëllimëve të këtilla e përcaktojnë subjektët vendimtar të proceseve, por legjitimitetin e tyre historik nuk e përcaktojnë ato, veç arsyeshmëria historike e qëllimit — idealit, dmth. e qëllimit final që e synon tendenca historike e zhvillimit të proceseve. Çdo proces që nuk është në harmoni me këtë tendencë, mund të arsyetohet në mënyra të ndryshme, mund të ketë legjitimitet afatshkurtër politikë, por nuk mund të ketë legjitimitet historik, e as ta pretendojë atë. Për këtë shkak, është i nevojshëm shqyrtimi i ngjarjeve të viti 1981 në kontekst të definimit të kontrarevolucionit.

Vetë fjala »kontrarevolucion« definohet në mënyra të ndryshme, varësisht nga tema e shqyrtimit, por definicionet e ndryshme nuk mund ta injorojnë përmbajtjen e këtij nocioni, të përfshirë në Enciklopedinë Politike. Aty, ajo definohet si: »akcion i organizuar politik i drejtuar kundër sistemit shoqëror të krijuar me revolucion, kundër frytëve revolucionare, kundër forcave dhe raportëve shoqërore që synojn transformimin revolucionar të shoqërisë. Si dukuri shoqërore e kundërt me revolucionin, kontrarevolucioni shënon ndryshimin kualitativ të një gjendje shoqërore ose sistemi në drejtim të restaurimit të raportëve të mëtejshme të lëkundura dhe të menjanuara politike dhe të prodhimit« (»Politikë Enciklopedija, Savremena Administracija, Bd., 1975, f. 476). Spjegimi i vlerësimit të kontrarevolucionit në Kosovë, më vonë, është plotësuar me botime të veçanta mbi problemin e Kosovës. Nga ana tjetër, shtypi me shkrime të vazhdueshme polemizonte njëanshëm me kërkesën dominante të ngjarjeve të viti 1981. Esencialisht, me një gjimnastikë të veçantë mentale, provohej të argumentohej:

1. se kishte ngjarë tentim kontrarevolucioni dhe
2. se kërkesat dominante të atij viti e synonin përmbysjen e renditë shoqëror.

Për të argumentuar tezën e parë theksohej se ngjarjet e atij viti kishin qenë të organizuara. Varësisht nga këndvështrimi, por më tepër nga orientimi ideologjik i autorit, theksohej se ato i kishte inicuar Beogradi, gjegjësisht Tirana, por gjithmonë përmes forcave pro — rankoviqiste, pro — informburoiste, prostaliniste, pro — marxiste-leniniste, etj., të Prishtinës, dmth. të Kosovës. Pjesëmarrja e konsiderueshme e të rinjve në ato ngjarje relativizohej, qëllimisht, ose edhe minimizohej, ndërsa vetë kryesit e veprave të inkriminuara, në mënyrë të ndryshme, denigroheshin. Jepnin shënime se gjatë pjesës më të madhe të vitëve '80-ta ishin zbuluar nëntë (9) organizata bukur si të mëdha dhe 93 grupe ilegale që kishin marrë pjesë të drejtpërdrejtë në kontrarevolucion (»NIN, nr. 2054, 13 maj 1990). Spekulohej me mundësinë e shpërthimit të kryengritjes së armatosur dhe me mundësinë e ekzistimit të Qendrës së Kontrarevolucionit.

Në këtë tekst dhe në momentin e tanishëm nuk është e mundur të shqyrtohet as niveli organizativ, e as karakteri i organizimit të organizatave dhe të grupëve të përmendura ilegale. Këtë duhet ta bëjnë ata që i kanë këto shënime dhe atëherë kur do të jetë e mundur që me to të disponojnë edhe të tjerët. Mirëpo, është e mundur dhe bile e nevojshme që qysh tani, në mbështetje të nevojës dhe të përshtypjeve personale, të jepet mendimi se i përgjigjej apo jo karakteri i organizimit dhe niveli organizativ i tyre përmbajtjes së definuar të kontrarevolucionit?

Nëqoftëse, organizimi (forma) merret e ndarë nga përmbajtja (aktorët dhe qëllimi), që, rëndom, fillonte nga 3-shët ($2+1$, dmth. dy veta që nuk dinin mbi njëri tjetrin dhe njëri që dinte mbi dy të tjerët), dhe kjo pastaj rritej me progresion gjeometrik në 10-she ($3 \times 3 + 1$), në 100 ($9,9 + 1$), në 1000 ($9,9 + 1$),

atëherë është e qartë se kjo mënyrë e organizimit mund t'i përgjigjej çdo qëllimi, pra, edhe revolucionit, e jo vetëm kontrarevolucionit. Nga kjo rezulton se është punë e kotë dhe boshe të merresh me ndarjen e formës nga përmbajtja. Me fjalë të tjera, theksimi i nëntë (9) organizatëve pak si më të mëdha dhe i 93 grupëve ilegale, vetvetiu, nuk e argumentonte tezën mbi ekzistimin e tentimit kontrarevolucionar, e as të kontrarevolucionit. Ashtu mund të argumentohet edhe ekzistimi i të kundërtës së kontrarevolucionit, dmth. i revolucionit. Meqë këto dy nocione e përjashtojnë njëra-tjetrën, shket se argumenti është i pavlershëm, sepse me premisën e njëjtë nxjerrëshin dy konkludime të kundërta që e asgjësojnë njëra-tjetrën. Nëqoftëse, kësaj i shtohet edhe fakti se nuk u argumentua ekzistimi i qendrës së kontrarevolucionit del se argumenti i theksuar nuk është kurrfarë argumenti.

Megjithatë, një kohë bukur të gjatë u aludua në Qendrën për nxjerrjen e vendimeve politike në Kosovë si Qendër të kontrarevolucionit. Dhe, meqë qendra e tillë në Kosovë ishte pjesëpërbërëse e qendrave të tjera në vend dhe e Qendrës së vendit në tërësi dhe me larg, atëherë, delte se kontrarevolucioni në Kosovë ishte pjesë përbërëse, hallkë nisëse e një kontrarevolucioni të tërësishëm të vendit në përgjithësi, bile edhe e të tërë Evropës Lindore. Pavarësisht nga ajo se në pjesën e parë të tekstit dërguar revistës »Intervju« e theksoja se nuk ma merrte mendja se mund të identifikohet Qendra për nxjerrjen e vendimeve politike me Qendrën e Kontrarevolucionit në Kosovë dhe pavarësisht nga ajo se tani gati tërësisht jam i sigurtë për këtë, kjo, gjithmonë do të varët nga ajo se çfarë, në të vërtetë, synohet me zhvillimin e ngjarjeve: restaurimi i raportëve të mënjanuara e të lëkundura politike apo krijimi raportëve të reja?

Duke u nisur nga pika e njëjtë, tani është e qartë se, forca të ndryshme revanshiste dhe antikomuniste e presin restaurimin e raportëve të vjetra, kthimin e fuqisë së humbur gjatë luftës, shërimin e kompleksëve të vjetra, dhe, shfrenimin e pasionëve të ndrydhura me vite. Bile për këtë »festë« të tyre të përgjakshme, ato i mprehin thikat, kamat dhe jataganët. Ato e marrin si të kryer kthimin e tyre në pushtet dhe hakmarrjen e tyre të madhe. Komunizmi për to është mundur në saje të kredive dhe mendjes dinake të kapitalit të madh. Meqënëse, kurrnjëherë nuk kanë qenë në gjendje të krijojnë vlera të reja por vetëm t'i imitojnë vlerat e huaja, t'ua vjedhin kreatorëve për qëllimet e tyre të papastra, ato tani janë të gatshme t'i shërbejnë (gjithmonë e bënin vetëm këtë), qëllimëve të errëta të forcave të »kohërave të përhimta«, të mezokohërave. Ato megjithatë, e harrojnë një gjë të vogël, por të rëndësishme: se bartësitë e ngjarjeve të viti '81 nuk ishin kontrarevolucionar, e as të manipuluar nga at, apo cilës do forcë tjetër të mezokohërave. Mirëpo, të këto çështje do të kthehem më vonë në këtë tekst dhe në tekstët e ardhshme. Tani është më rëndësi të theksohet se, meqë forma nuk mund të analizohet pavarësisht nga përmbajtje e saj, atëherë, del se ngjarjet e vitit '81 nuk mund të analizohen as pavarësisht nga subjektët e tyre, e as pavarësisht nga qëllimi, ideali i tyre.

Kërkesat e parashtruara — »Kontrarevolucioni«

Për hirë të thjeshtimit të gjërave, tani do të merremi me shqyrtimin e relacionit midis qëllimit — final, kërkesat kryesore të ngjarjeve dhe të bartësëve të tyre — për konstituimin e Kosovës në Republikë dhe vlerësimit të saj si kontrarevolucionare. Ndonëse, me të nuk synohet as shkëputja nga Jugosllavia, e as përm-

bysje e raportëve shoqërore në Jugosllavi, prapësëprapë u theksuan këto spjegime:

1. se Republika e tillë do ta shfytëzonte të drejtën për vetëvendosje dhe do t'i bashkangjitej Shqipërisë. Në këtë mënyrë do të cenohej integriteti territorial i Jugosllavisë;
2. se ajo e provokonte luftën qytetare dhe hipotetakisht – përmbysjen e renditë shoqëror të Jugosllavisë; dhe
3. se ajo, në esencë, e provokonte revidimin e kufijve në Ballkan dhe më gjer, në Evropë.

Përveç që operohej me hipoteza dhe nocione hipotetike, që të tri argumentet nuk kanë ndonjë lidhje direkte, të drejtpërdrejtë, me kontrarevolucionin. Nga definicioni i theksuar i kontrarevolucionit është e qartë se kërkesa për Republikë mund të vëhej në lidhje direkte me kontrarevolucionin vetëm poqëse me të synohej restaurimi i raportëve të kundërta me revolucionin, të atyre raportëve të cilat dikur i kishte përmbysur akti revolucionar i forcave revolucionare të vendit në tërësi. Kontestimi i kësaj kërkesë, me fjalë të tjera, nuk vëhej në relacion me karakterin e sistemit eventual që synohej (realizimi i barazisë së plotë brenda sistemit të përmisuar, tani brenda raporteve të reja që dalin nga fryma e kohës), por vetëm në konsekuencat eventuale që mund të rezultonin nga kundërvënia e forcave të tjera. Këto forca të tjera, përsëri, supozoheshin si revolucionare, pasi që nuk ishte e logjikshme që forcat kontrarevolucionare t'i kundërvësheshin qëllimëve kontrarevolucionare. Forcat revolucionare në këtë pikë duket se e ruanin njërën nga frytet e revolucionit – rregullimin federativ të vendit dhe pozitën ekzistuese të republikave dhe të krahinave të përcaktuar me kushtetutë. Dukej, sepse rendi i vendosur kushtetues që në start, nuk ishte treguar i suksesshëm: në fillim ishte nisur nga huazimi jo kritikë i konceptit leninist mbi nivelizimin e zhvillimit të gjithëmbarshtëm të kombeve the shqiptarët si më pak të zhvilluar, i kishte vënë nën mbikqyrjen (brenda) e RS të Sërbisë, në mënyrë që më vonë, me kushtetutën e vitit 1974, t'ua siguronte një pozitë dubioze (edhe brenda Sërbisë edhe element konstitutiv i Federatës). Megjithë fisnikërinë e vet, Lenini, nuk kishte mundur, as për të gjallë të vetin, e as të tjerët më pastaj, që në federatën sovjetike, të rregulluar në mbështetje të konceptit mbi nivelët e dhëna të zhvillimit të kombëve (e cila në të vërtetë i reflektonte përpjekjet e fancezëve dhe të anglosaksonëve për inkorporimin e kolonive të veta në sistemet e tyre politike), ta suprimonte veprimin e ligjit mbi zhvillimin e pabarabartë ekonomik. Ndërkaq, ky i »përjetësonte« nivelët e tilla, sepse zhvillimi i kombit më pak të zhvilluar gjithmonë ngecte prapa zhvillimit të kombëve më të zhvilluara (ndonjëherë edhe për disa herë) dhe kështu, ndonëse zhvillohej edhe kombi më pak të zhvilluar, diferenca me kombët më të zhvilluara, thellohej gjithnjë e më tepër. Për këtë shkak, zhvillimi i kombëve më pak të zhvilluara i përngjante zhvillimit në moszhvillim. Pasardhësitë e tij nuk e panë të udhës, ose nuk mundë (që është njësoi), t'ia përshtatnin rregullimin e vendit nevojave reale të rritës së kombeve. Andaj, poqëse, rregullimi i vendosur federativ i Sovjetëve, në fillim, i ndihmoi zhvillimit të kombëve më pak të zhvilluara, më vonë, duket se u shndërrua në pengesë të rritjes së tyre të mëtejme. Në vitet e '60-ta, këtë problem, francezët dhe anglosaksonët e zgjidhen me kërcim kualitativ, duke u pajtuar me pavarësimin e kolonive të veta, por gjithashtu, duke e ruajtur pozitën e vet të privilegjuar përmes raportëve neokoloniale. Zhvillimi gjithnjë e më i madh i shkencës,

i teknikës dhe i teknologjisë dhe ngecja e vendëve në zhvillim e redukton gjithnjë e më tepër nevojën e përdorimit të dhunës fizike për ruajtjen e këtyre raportëve. Në këtë mënyrë, opcionët e pavarësisë politike, në dukje rriten, ndonëse, realisht, mund të kenë edhe kahje të kundërtë. Mirëpo, është më rëndësi se motropolet e dikurshme, por edhe kolonit e tyre, e hoqën nga rendi i ditës aspektin shpirtëror të çështjes. Problemi i zhvillimit të vendëve në zhvillim u shndërrua në çështje të forcave të tyre të brendshme dhe të aftësisë së tyre vetanake për t'u gjetur në raportet e botës së jashtme. Ndërkaq, të Sovjetët, ky problem ndodhët në zgjedhje e sipër, sikundër edhe te ne, por dallimi qenësor qëndron në faktin se zgjidhja e tij, edhe te ne, e edhe te Sovjetikët, u inspirua me nevojën e zhvillimit të gjithëmbarshtëm, pra të nevojës që të zhvilloheshin edhe vetë – kombët më të zhvilluara, e jo vetëm ato në zhvillim.

Nga ky aspekt, zberthimi i këtij problemi nuk është më rëndësi vetëm për kombët më pak të zhvilluara, por ka rëndësi të jashtëzakonshme, në radhë të parë, për vetë kombët më të zhvilluara brenda rregullimeve të dhëna federale. Dhe, pikërisht edhe për këtë shkak, ngjarjet e vitit '81, duke kërkuar suprimimin e dubiozitetit të pozitës së Kosovës brenda Federatës Jugosllave, në të vërtetë, e kërkonin suprimimin e pengesave për lirin e hovit kreativ të forcave prodhuese. Zberthimi i problemit në dëm të krahinave (ndryshimet kushtetuese në favor të Serbisë), nuk ka asgjë të përbashkët me lirin e forcave kreative të Serbisë. Ato njësoi u »lidhën« edhe më tepër, pikërisht sikurse ato në Kosovë. Për këtë shkak, në qoftë se pajtohemi se zhvillimi është nevojë imperative për të dy palët; nëqoftëse, poashtu, pajtohemi se forcat kreative të njëmendëta janë bartëse të vërteta të zhvillimit të çdo kombi, veç e veç, dhe të shoqërisë në përgjithësi; dhe, nëqoftëse, pajtohemi (e doemos duhet të pajtohemi), se pozita e gjertanishme kushtetuese e Kosovës, që moti, u shndërrua në pengesë të hovit të forcave kreative, jo vetëm te shqiptarëve, atëherë, doemos duhet të pajtohemi se kërkesat dominante e vitit 1981 për konstituimin e Kosovës si Republikë, nuk kishte asgjë të përbashkët me kontrarevolucionin.

Ndryshimi tjetër thelbësor në zgjidhjen e problemit të zhvillimit, qoftë në raport me anglosaksonët, qoftë me Sovjetët, ka të bëjë me nivelin historik të zhvillimit global të kombëve në fjalë. Shqiptarët dhe serbët janë kombe, të cilët, përafërsisht, nuk kanë patur diferenca të mëdha as në nivelin e zhvillimit të tyre global, as në numër të popullsisë (i takojnë kategorisë së kombëve relativisht të vogla); nuk kanë patur religjion të vetin (orthodoksizmi u lind në Bizant, katolicizmi në Romë, ndërkaq, islamizmin e eksportuan Otomanët). Andaj, nuk kanë patur mundësi (pa marrë parasysh përpjekjet e vona të serbëve), që atë ta shndërrojnë në instrument të ekspansionit, sikur kombët e tjera të mëdha. Historikisht, pozita e tyre, në dukje, pak më e privilegjuar në raport me njëri-tjetrin ishte, gjithmonë, rezultat i prezencës së interesave të huaja (Otomanët- Rusët; Gjermanët-Francezet, etj.), e jo i rritës së shpejtuar autentike të njërit ndaj tjetrit. Kanë mundur t'i huazojnë njëri tjetrit edhe kulturën edhe religjionin, por nuk kanë mundur as ta krishtenizojnë njëri tjetrin, e as ta modernizojnë, pa marrë parasysh bindjet e Pashiqit që ia thoshte Hartwig-ut, në prag të luftërave Ballkanike. Për këtë shkak, marrëdhëniet midis shqiptarëve dhe serbëve, gjegjësisht, raportet midis tyre nuk mund të jenë raporte të hierarkisë, por të barazisë së plotë; jo raporte të përbuzjes, por të respektit të plotë reciprok të identitetit të tyre. Hapësira, të dy palëve u dikton raporte të miqësisë, por miqësia nuk qëndron nëqoftëse nuk mbështetet në barazinë e plotë dhe në respektimin e të

drejtës së sëcilit për tu zhvilluar adekuat me mundësitë e lira në bashkësinë më të gjerë. Për këtë shkak, kërkesa për tu konstituuar në Republikë, historikisht do të thotë vënje e raportëve kualitativisht të reja, evitimi i ndikimeve negative të huaja dhe shpërthim i energjisë së re kreative për të dy popujt. Dhe, jo nuk mund të ketë asgjë të përbashkët me kontrarevolucionin.

Vazhdimi i procesit që e synonte realizimin e barazisë së plotë të shqiptarëve, por edhe zhvillimi i procesit të demokratizimit në Evropë, me kohë, e zhvlerësuan një vlerësim të tillë mbi ngjarjet e vitit 1981 si kontrarevolucionare. Ky vlerësim, tanimë as që theksohet, por kundërvënja kësaj kërkesë, më vonë, u mbështet në kalkulimet e karakterit politik dhe strategjik mbi rrezikimin eventual të kartës politike të Evropës: »Menjëherë pas demonstratave masive të shovenistëve dhe të seperatistëve shqiptarë më vitin 1968 (të cilat, gjë që është karakteristike, nuk kanë kurrfarë lidhje as me natyrën e as me kuptimin e kontestacionit botëror dhe jugosllav nga viti '68), e sidomos më vitin 1981, kur haptas u shpreh kërkesa »Kosova- Republikë«, ishte e qartë se Serbia dhe Jugosllavia ballafaqohen me strategjinë e drejtuar në prekomponimin dhe dokomponimin e Serbisë, të Jugosllavisë dhe të Ballkanit, e më këtë edhe të Evropës. Fjala është për tentimin që të bëhet revidimi i kufijve të Evropës, gjë që bëhet edhe më evidente, po të kihet parasysh se Shqipëria nuk e ka nënshkruar dokumentin përfundimtar të Helsinkut me të cilin shtetet nënshkruese e garantojnë pandryshueshmërinë e kufijve të Evropës pas Luftës së II-të Botërore (»NIN«, nr. 2054, 13 maj 1990).

Rasti ka dashur që si anëtar i Këshillit Universitar të Lidhjes së Studentëve të Universitetit të Zagrebit dhe Kryetar i Komisionit Ndërkombëtar të këtij Këshilli, të ndodhësja në ballë të demonstratave masive të studentëve dhe të qytetarëve të Zagrebit, kundër prezencës ushtarake të amerikanëve në Vjetnam (viti 1968). Poashtu, rasti ka dashur që diç pas ngjarjeve të Maj-Qershorit të Parisit të po atij viti (1968) të ndodhësja në Bruxelles, Belgjikë, në bisedime me studentët dhe të rijntë e vendeve Frankofone. »Rilindja« në Prishtinë, atë vit e pat botuar një vështrim timin për kuptimin kontestativ të këtyre ngjarjeve në Evropë, dhe, ndonëse nuk dija asgjë për ato që, në ndërkohë, kishin ngjarë në Prishtinë dhe në qytetet e tjera të Kosovës, prapësëprapë, mendoj se të kontestohet kuptimi i kontestacionit botëror dhe jugosllav i këtyre ngjarjeve (të vitit 1968) në Prishtinë është njësoi e pakuptimtë si edhe të kontestohet karakteri i njëjtë i ngjarjeve të viti 1981 në Kosovë.

Nga ana e tjetër, procesi i bashkimit të dy Gjermanive; deklarimi i republikave baltike për pavarësim nga BRSS, tani edhe i Moldavisë, tregojnë qartë se fjala është për procese më të thella të lidhura me krijimin e një Evrope të përbashkët për të gjithë popujt e saj. Është gati evidente se përpjekjet janë duke u zhvilluar në drejtim të ruajtjes së tërësive territoriale dhe të mosndryshimeve të mëdha të kartës politike dhe strategjike të Evropës. Kërkesat e vitit 1981 në Kosovë nuk e synojnë ndryshimin e kartës politike të Evropës, veç evitimin e potencialitetit të krizave në Ballkan dhe në Evropë dhe stabilizimin e paqës në mbështetjen të bazave më të forta. Andaj, argumenti mbi ndryshimin e kufijve të Evropës, ose mbi mosnënshkrimin e dokumentit përfundimtar të Helsinkut, në këtë kontest, është dubiozë dhe i paqëndrueshëm.

Fundamenti 'Marxist-Leninist' – »Indoktrinimi«

Vlerësimi hipotetik mbi bashkangjitjen e Kosovës së konstituar si Republikë, me RSP të Shqipërisë, mbështetet, pikërisht mbi cilësimin e bartësëve të ngjarjeve të atij viti dhe të viteve të mëvonshme, si të indoktrinuara nga Shqipëria. Të dhënat e përmendura që kanë të bëjnë me zbulimin e organizatave, të grupëve ilegale dhe të individëve që janë marrë me »veprimtari armiqësore«, rendom, përcillëshin me spjegime të mëvonshme, apo të mënjëhershme, se shumica nga ato, në orientimin e tyre ideologjik, e përmbanin një fundament 'marxist-leninist', ose dhe se, shumice e të rinjëve të burgosur kishin qenë të indoktrinuara nga kjo ideologji. Jepëshin të dhëna se për vepra penale ishin përgjegujur rreth 1298 veta, ndërsa ishin dënuar rreth 1019 veta. Mirëpo, nuk jepëshin kurrfarë të dhënash se sa nga ata, në të vërtetë, ishin të indoktrinuara me këtë ideologji? U spjegua, me tutje, se gjer më vitin 1989 e kishin përjetuar »kontaktin e afërt të llojit policor«, dmth. se ishin trajtuar nga policia rreth 584.373 veta, që përafërsisht do të thoshte, çdo i katërti shqiptar (Blerim Reka, »Enigmë gjithnjë e pazgjidhur«, »Rilindja«, 25. 5. 1990). Një veprimtari e tillë masive e aparatit shtetëror ndaj qytetarëve të vet, në prag të shekullit XXI, është vështirë të spjegohet me reaksionin shovenist të politikës serbe, me shfrenimin e represalieve të aparatit shtetëror, etj. Duket së është më afër mendjes, sado që nuk e kap logjika e shëndosh, se këto u përdorën si pretekst për të mbuluar qëllimin e diagnostifikimit të disponimit politik të masave, pro-apo-contra bashkangjitjes me RSP të Shqipërisë? Proapo-contra fundamentit ideologjik marxist-leninist të masave?

Tani, gati edhe zyrtarisht pranohet (edhe duhet të pranohet), se rrallë ndonjë i dënuar politik është deklaruar për bashkim me RSP të Shqipërisë, por se shumica nga ata kanë qëndruar pas kërkesës për konstituimin e Kosovë në Republikë, brenda Jugosllavisë. Tani, gjithashtu, u forcua bindja se masat në Kosovë nuk ishin të orientuara drejt akceptimit të rendit shoqëror shqiptar të Shqipërisë, por edhe që rendi ekzistues i gjërave vazhdimisht do të akceleronte lëvizje të ngjajshme me ato të mëparshmet. Programet e të burgosurve politik, sipas pohimeve politike, kryesisht, mbështetëshin në ideologjinë marxiste-leniniste, të frymëzuara nga Shqipëria, dhe, andaj, Republika u duhej për të ndërmarrë hapin tjetër – të bashkangjitjes me Shqipërinë. Deklarimi i të burgosurve politik në favor të opcionit Jugosllav të konstituimit të Kosovë në Republikë, pamarrëparasysh metodat e vrazhda, të cilat, dukaj se e kishin për qëllim, jo aq dekuraimin e tyre për një përcaktim të tillë, sa vërtetimin e njëmendësisë së këtij deklarimi, nuk i mjaftonte politikës zyrtare. Deklarimi i Shqipërisë në favor të këtij opcioni, i përcjellur me hapa konkret drejt demokratizimit të jetës politike, do të duhej të kishte qenë argument i mjaftueshëm, por jo aq edhe bindës për disa carqe politike dhe shkencore. Njëmend, do të dukej si i pabesueshëm dhe jo serioz këmbimi i socializmit me republikën, por duket se nivelizimi i jetës politike në të dy vendet, ka një dëmthënie më të madhe, ndoshta, për nivelizimin e jetës politike në gjithë Evropën?

Kjo hapësirë, nga e cila dikur shpërthenin luftëra botërore, tani ka shansa, apo do të duhej të kishte shansa, që të shndërrohet në vatër-rrezatimi të proceseve të demokratizimit në nivel kontinental? Hamendjeve të tilla, naryrisht, do t'u përgjigjet koha, por njerëzit, te e pakta, do të duhej të formonin një si ndienjë

përgjegjësie për peshën që, eventualisht, mund ta bartin. Te a pakta, nuk do të duhej që më tutje të jetojnë me ankthin e eksperimentimeve eventuale, me të cilat, tanimë janë lodhurë.

Në fund të viteve '60 dhe në fillim të viteve '70 dhe, pothuaj, gjatë tërë kësaj dekade, Herbert Marcuse dhe mendimtarë të tjerë, me gjallëri, entuziazëm dhe brilancë të rrallë, përpiqëshin që lëvizjen studentore ta vënin në qëndër të lëvizjeve revolucionare të shoqërive të totalizuara mbi baza të zhvillimit industrial. Mirëpo, kishte mbetë e pazgjidhur çështja nëse revolta studentore e Perëndimit, në të vërtetë, i reflektonte lëvizjet revolucionare të botës së tretë? Vetë, këto lëvizje, si dihet, hedhin në sipërfaqe, jo vetëm udhëheqës të rinje, por edhe mendimtarë që shtronin pyetje dhe probleme të reja teorike. Një pjesë e tyre e synonin përshtatjen e teorisë marxiste kushtëve autoktone të vendeve të tyre. Kësaj u kishte prirë teoria e Mao-ce Dunit mbi tri botërat dhe sidomos operacionalizimi i saj nga ana e Çu-n Lajit, në formë të rrethimit gradual të Qendrës (vendet e zhvilluara) nga ana e periferisë (vendet në zhvillim). Teoria shqiptare e Shqipërisë, në këtë kohë, ndonëse me RP të Kinës kishte marrëdhënie të mira, nuk e përqafoi mendimin teorik kinez mbi problemet e botës në zhvillim. I mbeti besnike botëkuptimit të klasikëve mbi bartësitë eventual të revolucionit dhe mbi solidaritetin e tyre në përmasa planetare. Ndërkaq, teori të afërt me establishmentin politik nga këto vende, e akceptomin realitetin e ndryshuara ndërkombëtar për shkak të zhvillimit të teknikës dhe të teknologjisë ushtarake (armatimi nuklear), dhe andaj e synonin një maturi dhe racionalizëm më të madh në koncipimin teorik të këtij realiteti. Megjithatë, kishte ngjarë që udhëheqës demokratë si Kastro dhe Kwame N'Krumah, paralelisht, me avancimin e lëvizjeve të tyre, të transfformoheshin në mendimtarë me ndikim të provinencës marxiste. Ndërkaq, zhvillimi i praktikës së re, por esencialisht të njëjtë, në relacionet ndërkombëtare, nuk kishte mbetur pa përgjigje teorike. Samir Amin, nga Dakari, Senegal, e kishte bërë analizën e çarkullimit të kapitalit në përmasa botërore dhe përfundimet e tij teorike i kishte argumentuar edhe Arghiri Emmanuel me shqyrtimin e këmbimit të pabarabartë. Një pleadë e tërë teorikësh të tjerë nga e tërë bota në zhvillim, nga pozita të kthimit në marxizëm (kthim-Marxit), seriozisht i kishin rrezikuar pozitën e mendimit tradicional. Këto, natyrisht, që reflektoheshin edhe te rinia studentore e vendëve të zhvilluara. Dhe, atyre nuk u ndihmonte vetëm Marcuse. Në Francë, Louis Althusser dhe filozofë të tjerë të tubuar rreth shtëpisë botuese »Maspéro«, kishte konstatuar se filozofia akoma nuk kishte vdekur (për shkak të Stalinit) dhe se duhaja rishqyrtuar teza mbi Feuerbach-un, dmth., teza mbi vdekjen e filozofisë paralelisht me realizimin e saj në realitet. Thoshte se »një vdekje pragmatike-religjioze pozitiviste e filozofisë nuk është vdekje filozofike e filozofisë«. Andaj, duke e kërkuar vdekjen kritike të filozofisë, realisht e kërkonte zbatimin e saj marxist në realitetin e ndryshuar (Luj Altise, Za Marksa, Nolit, Bgd 1971). Peshë serioze problemëve të koncipimit teorik të realitetit të ndryshuar i kishin dhënë edhe shkolla e filozofëve të Frankfurtit (Habbermas), grupi i filozofëve nga Amerike Latine (Franck Gunther Franck), shkolla filozofike e Korçullës dhe grupi i filozofëve të Beogradit. Të gjitha këta, nga këndëvështrime të ndryshme, me kohë, e vënin në pyetje pozitën e teorisë të ndryshme tradicionale mbi shoqërinë.

S'ka kurrfarë dyshimi se pozita e veçantë e Kosovës, midis mendimit dominantë mbi socializmin vetëqeverisës, që mund të konsiderohet si pjesë e mendimit

tradicional, pavarësisht nga inovacionete teorike të lidhura me vetëqeverisjen, dhe praktikës e teorisë shqiptare të Shqipërisë, që në suazat ndërkombëtare, më tepër lidhej me teoritë që e kánosnin mendimin tradicional mbi shoqërinë, ishte me interes të veçantë për sferat e mendimit të gjithëmbarshtëm teorik. Këtë e kisha vërejtur gjatë bisedimeve në tryezën e rrumbullakët me intelektualë të zgjedhur amerikan, në Mount Cisco (Maunt Kisko) Të New York-ut, në Tetor të vitit 1974, por kisha qenë i mendimit se Universiteti i Prishtinës ndodhej në formim e sipër; se bashkëpunimi me Universitetin e Tiranës ishte në funksion të forcimit të këtij zhvillimi; se pamarrëparasysh ngecjen, bënim hapa të sigurtë në zhvillimin e gjithëmbarshtëm të Kosovës dhe se pavarësisht nga dallimet ideologjike me Shqipërinë, ndodhëshim në fillim të proceseve të zgjerimit dhe të rritës së diturive tona (shkencës), kështu që, akoma nuk ishte lindur mundësia e vënjes së tyre në kontekste më të gjëra të ecurive të ndryshme teorike. Në kuadër të socializmit vetëqeverisës, përpiqeshim t'i shquanim veçoritë e zhvillimit tonë, me qëllim të koncipimit të tyre vetanak teorik, në mënyrë që t'i kontribonim zhvillimit të tërësishëm shoqëror. Aty nuk kishte patur vend për ndikimin e teorisë të tjera, e as të atyre nga Shqipëria. Natyrisht, se akceptimi me buzëqeshje diplomatike e qëndrimeve të mijs nuk do të thoshte edhe akceptim real i tyre, pa verifikim të veçantë, me mënyra të tjera. Megjithatë, ngjarjet e vitit 1981, dot nuk ndikuan në ndryshimin e këtyre qëndrimeve. Përkundrazi, ndikuan që ta pranoja sfidën e vetes me shpresë të çiltër se, në kontekst të zhvillimeve të përmendura teorike, zhvillimi proceseve demokratike në Kosovë, do të jetë nismë, edhe për praktikën, edhe për koncipimin e saj teorik në frymë të raportëve të reja të një demokracie të re e cila do të zhvillohet në përmasa të gjëra, jo vetëm në Kosovë, Ballkan e Jugosllavi, por edhe në Evropë.

Edhe nga aspekti praktik-politik, ngjarjet e vitit 1981, nuk u zhvilluan tërësisht jashtë mundësive të ndikimeve të proceseve ndërkombëtare. Si kontestacion i raportëve ekzistuese, e kishin mostrën e tyre të »Solidaritetit« në Poloni, i cili i kontestonte edhe raportët e brendshme polake, por edhe teorinë e Berzhnjevrit mbi sovranitetin e kufizuar të vendeve të socializmit real. Ndër të dënuarit politik të asaj kohe kishte edhe të atillë që e pandehnin veten në rolin e Leh Valensës, ndonëse, nuk ishin të njohur as me karakterin e vërtetë të atij roli, e as me natyrën e vërtetë të proceseve që zhvilloheshin atje. Megjithatë, atyre u mjaftonte që ai rol në vete të përmbante kontestacionin e raportëve ekzistuese politike dhe shoqërore. Kontestimi i teorisë së Brezhnjevrit mbi sovranitetin e kufizuar dhe të praktikës së tillë politike ndaj vendeve të real-socializmit, në Kosovë, mund të reflektohej si kontestim i pozitës së saj kushtetuese që e cilësuam si dubiozë (edhe autonomi brenda Sërbisë edhe element konstitutiv i federatës). Kontestimi i raporteve të brendshme në Poloni, i cili në fillim, shprehej si kërkesë për konstituimin dhe për njohjen e sindikatës së pavarur – »Solidaritet«, në Kosovë u reflektua si kontestim i deformimeve të zhvillimit të saj vetëqeverisës dhe i ngecjes në zhvillimin e gjithëmbarshtëm. Natyrisht, ngjarjet në Poloni, edhe para shpërthimit të demonstratave të vitit 1981 në Kosovë, përcillëshin me vemendje në carqet shkencore të afërta me KQ LKJ. Pas shpërthimit të tyre, këto carqe e tentonin zbërthimin paralelizmave eventuale me Kosovën, por intelektualët e Kosovës ishin të tronditur me ato që kishin ndodhur dhe nuk u lëshuan në analiza të tilla.

Kontestimi i deformimeve të zhvillimit dhe i ngecjes në zhvillim në formë të shkruar manifestohej si programe, jo fort të qerta ideologjike nën influencën

e teorisë së marxizëm-leninizmit. Dhe-jo për shkak se autorët e tyre ishin njerëz të ngritur teorikisht, por për shkak se e kishin dëgjuar terminologjinë e saj dhe iu ishte dukur e përshtatshme për ta shprehur edhe kontestimin (mllefin) edhe synimin (identitetin, lirinë dhe aparatin e zhvillimit – republikën). Shkurt, kontestimi i ngecjes në zhvillim dhe mllefi ndaj deformimeve të këtij zhvillimi, e kishin gjetur, në teorinë marxiste-leniniste, fundamentin e tyre për t'u artikuluar me shkrim, në formë të programëve, pamfletëve, parollave e shkrimeve të tjera, por kjo nuk mund të ishte indikacion i përcaktimit të tyre të pjekur ideologjik. Megjithatë, duket se është i nevojshëm spjegimi i mëtutjeshëm i rrethanave dhe një përgjigje më e thelluar lidhur me këto çështje. Kush ishin, në të vërtetë, bartësit e drejtpërdrejtë të ngjarjeve të vitit 1981 dhe si i shikonin gjërat?

(Vazhdon në numrin e ardhshëm)

SHEFKI OLLOMANI

Perandoritë vdesin – popujt rilindin

I Që nga formimi i saj si shtet feudo-borgjez e shumëkombësh, Jugosllavia nga forcat demokratike, progresive e revolucionare të kohës u cilësua si burg popujsh të shtypur e të shfrytëzuar. Siç dihet tanimë, Jugosllavia e sotme themelet e saj si shtet i nisi në vitet 1918 – 1919, pas Luftës I Botërore. U krijua artificialisht në kabinetet diplomatike dhe në konferencat e çarqeve imperialiste të Evropës, u formua në dëm të popujve të tjerë të Ballkanit. Ajo ishte pjellë e kontradiktave dhe e konfrontimeve ndër imperialiste gjatë e pas Luftës së Parë Botërore, si rezultat i mosmarrëveshjeve të tyre për ndarjen e zonave të influencës e të sundimit në Gadishullin tonë.

Me kalimin e kohës, me forcimin dhe konsolidimin e dinastisë mbretërore serbe, kjo kreature politike e ashtuquajtur Mbretëria SKS, më 1929 kaloi nën sundimin total të dinastisë mbretërore të Karagjorjeviçëve, duke marrë emrin e Jugosllavisë, emër prapa të cilit faktikisht fshihej Serbia e Madhe.

Për situatën dhe gjendjen politike, nacionale, ekonomike i juridike të popujve sllavë e josllavë të Jugosllavisë së vjetër s'kemi çka flasim, sepse dihet që ajo ishte një shtet i prapambetur feudo-borgjez që ndiqte një politikë shoviniste të udhëhequr nga kralët serbomëdhenj, të cilët ushtronin pushtet absolut mbi gjithë Jugosllavinë. Mbi popujt e Jugosllavisë së vjetër rëndonte tmerrësisht shtypja kombëtare, shfrytëzimi ekonomik, skamja e varfëria, prapambetja arsimore e kulturore; rëndonte terrori, diskriminimi dhe degjenerimi politik e moral i shoqërisë.

Në një gjendje të këtillë politiko-ekonomike e gjeti Jugosllavinë e Karagjorgjevi-
çëve serbomëdhenj sulmi kundër saj i okupatorëve nazifashistë, të cilëve ky shtet
i kalbur nuk mundi t'u bëjë kurrfarë rezistence mbrojtëse!

Si rrodhën ngjarjet gjatë Luftës së Dytë Botërore e pas saj dhe si u krijua
Jugosllavia »e re« Federative e Avnoj-it e dijmë të gjithë nga historia e shkruar
dhe e pashkruar. Por ajo që ne duhet ta kemi gjithnjë parasysh, është se edhe
Jugosllavia »e re« u krijua mbi bazë e mbi themele të vjetra e të paqëndrueshme
politike, nacionale e territoriale. Edhe Jugosllavia Federative, porsi e vjetra,
u ngrit mbi themele të vrazhda të shtypjes kombëtare e të shfrytëzimit ekonomik
të popujve; u ngrit mbi themele të padrejtësive historike nacionale; u ngritë mbi
themele të tradhtisë ndaj çështjes së revolucionit e të lirisë së popujve; u ngrit në
kundërshtim flagrant me zgjidhjen drejt të çështjes nacionale dhe në kundërshtim
të plotë me vullnetin e të drejtën e popujve për vetëvendosje.

Në këtë mënyrë, Jugosllavia »e re« Federative nuk solli asgjë të re në jetën dhe
ardhmërinë e popujve të cilët u gjendën përsëri nën çatinë e saj. Ajo që dhe
mbeti një vazhdimësi besnike e Jugosllavisë së vjetër, duke bërë vetëm disa
ndryshime e përshtatje të terminologjisë politike e juridike në përputhje me
situatat e reja që u krijuan pas Luftës së Dytë Botërore. Kështu, që nga krijimi
artificial i saj e gjer në ditët tona, Jugosllavia ishte dhe mbeti një burg vigan
popujsh, një kasaphanë makabre e popujve të pushtuar e të robëruar nga ajo!
Ndër popujt që fati historik i tragjedisë kombëtare i hodhi nën prangat e robërisë
së skëterrshme serbo-jugosllave është edhe gjysma e kombit shqiptar, i cili
pavarësisht nga përpjekjet e vazhdueshme dhe luftërat e tij të pandërprera
nacionalçlirimtare, sot e kësaj dite gjendet i pushtuar dhe i diskriminuar nga
shovinistët serbomëdhenj me kompani dhe sot e gjithë ditën është i detyruar që
vazhdimisht të zhvillojë një rezistencë e luftë antishoviniste për të drejta demo-
kratike e liri kombëtare.

II

Nga mësimet e ligjeve të shkencave natyrore e shoqërore na është e njohur se
çdo gjë në natyrë dhe në shoqëri është në lëvizje, në zhvillim e në transformim të
përhershëm dhe të pandalshëm. Bota materiale kalon nga një formë më e ulët në
një shkallë më të lartë, gjithnjë sipas ligjeve të pashkruara të materjes. Asgjë
nuk qëndron statike, asgjë nuk është absolute, asgjë nuk ka ideale e të përkryer,
asgjë nuk ka të dhënë njëherë e përgjithmonë, prandaj edhe shoqëria njerëzore
apo ajo e një shteti të caktuar, ka kaluar e kalon nëpër fazat dhe sistemet
e ndryshme shoqërore ekonomiko-politike gjatë zhvillimit e ndryshimit të saj në
kohë dhe hapësirë.

Në kuadër të lëvizjes, të zhvillimit e të transformimit të shoqërisë njerëzore bën
pjesë edhe shoqëria jugosllave, sistemi shtetëror ekonomiko-politik e juridik i së
cilës, nën udhëheqjen e LKJ-së, ka bërë disa lëvizje e disa ndryshime, nuk ka
qëndruar krejt në vend, por shikuar nën prizmin e interesave të gjera të popujve
që e përbëjnë atë, këto lëvizje përpara kanë shpejtësinë e breshkës. Kurse për
popullin e robëruar shqiptar të Kosovës kjo lëvizje, kjo ecje përpara mund të
definohet kështu: një hap përpara, dy prapa!

Çfarë do të thotë për popujt e nëpërkëmbur të Federatës dhe sidomos për

popullin tonë të robëruar, që në Jugosllavi të vazhdojë status-kuoja politiko-ekonomike e këtyre dyzet viteve nën udhëheqjen e LKJ-ës?

Kur flasim për status-kuonë e djeshme e të sotme ekonomiko-politike të Jugosllavisë, e kemi fjalën për status-kuonë e përgjithshme, relative dhe nuk mendojmë për ndonjë status-kuo absolute, sepse një e tillë nuk ekziston. Me status-kuo relative kuptojmë zhvillimin e mëtejshëm ekonomiko-politik të Jugosllavisë pa ndonjë ndryshim rrënjësor në sistemin shoqëror-politik e kushtetues. Status-kuo për Jugosllavinë e sotme do të thotë që ajo të vazhdojë të funksionojë si shtet e sistem shoqëror-ekonomik e juridiko-kushtetues përafërsisht sikurse gjatë këtyre katër dekadave të fundit.

Që të vazhdojë të dominojë edhe për dekada të tjera me radhë status-kuoja e këtyre katër dekadave, do të thotë: Jugosllavia të vazhdojë të funksionojë si shtet federativ shumëkombësh me sistem shtetëror totalitar e antipopullor; që klasa punëtore e popujve të Jugosllavisë të vazhdojë të shfrytëzohet egërsisht nga burokracia e aristokracia politike e teknike; që popujt e saj të vazhdojnë të shtypen, të diskriminohen e të përçahen nga forcat shoviniste e reaksionare në pushtet; që të vazhdojë eksploatimi kolonialist e neokolonialist i pasurive natyrore të popujve; që të vazhdojë të thellohet kriza ekonomike, politike, nacionale e ndërnacionale; që mbi popullin shqiptar në Jugosllavi të vazhdojë robëria dhe terrori shtetëror...

III

Bashkimi bën fuqinë, — thotë urtësia popullore. Por, jo çdo bashkim bën fuqinë. Ka bashkim dhe bashkim. Ka bashkim të vullnetshëm dhe bashkim të dhunshëm. Bashkimi bëhet nga shkaqe, interesa dhe rrethana të caktuara objektive e subjektive të popujve që bëjnë bashkimin dhe po nga rrethana e shkaqe të caktuara bashkimi sjellë çbashkimin, ndarjen. Pra, bashkimi dhe ndarja e popujve është një e drejtë e tyre e patjetërsueshme, është një veprim i arsyeshëm e i nevojshëm në bazë të kohës, hapësirës dhe rrethanave politike në të cilat bëhet bashkimi apo ndarja.

Me vullnetin e tyre, popujt zakonisht bashkohen në federata e konfederata dhe po me vullnetin e tyre ato dalin nga federata apo konfederata. Shprehja e lirë e vullnetit të popullit bën pjesë në të drejtën demokratike e të ligjshme të çdo populli për vetëvendosje deri në shkëputje, pra, përfshin të drejtën që çdo popull të vendosë vetë për fatin dhe ardhmërinë e vet, të vendosë vetë për bashkim me popujt tjerë, si dhe të vendosë vetë për rrugën e zhvillimit të tij shoqëror, ekonomik, politik e juridik.

Federata e Jugosllavisë zanafillën e vet e ka në Mbretërinë Serbo-Kroato-Slllovene, pavarësisht se emrin nuk e kish federatë po mbretëri. Ajo ishte njëfarë marrëveshje formale midis tre popujve që dominonin (kush më shumë e kush më pak) në kuadër të saj. Më vonë, kah fundi i Luftës së Dytë Botërore, lindi e u realizua idea për formimin e Federatës Jugosllave nga PKJ, të cilën fillimisht e përbënin gjashtë republika dhe më vonë asaj iu shtuan edhe dy krahina gjysmëautonome.

Se përse e formua dhe a u formua me vullnetin e popujve sllavë të saj Federata e Jugosllavisë, neve, të paktën momentalisht, nuk na hyn në punë. Ajo që na preokupon neve është fakti se brenda kësaj federate, jashtë vullnetit të tij dhe me forcën e armëve, u gjend edhe gjysma e kombit shqiptar dhe trojeve të tij

– Kosova. Pra, për Kosovën federata jugosllave nuk solli gati asgjë të re, përveç intensifikimit të dhunës, shpërnguljeve masive dhe terrorit ushtarako-politor. Ajo përsëriti pushtimin dhe aneksimin shovinist të Kosovës të vitit 1912-1913!

Tani, këto nëntë vitet e fundit, me forcimin e klanit unitarist serbomadhi dhe pas ringjalljes së ambicieve të tij ekspansioniste panserbe për dominim mbi gjithë federatën dhe popujt e saj, Jugosllavia federative ka filluar të shndërrohet në një sinonim të së keqes e të robërisë për shumicën e popujve të saj. Prandaj, popujt dhe republikat e federatës kanë filluar të zgjohen e të lëvizin për të gjetur rrugëdalje nga ky shtetburg popujsh i quajtur Jugosllavi. Dhe shtegu i vetëm për dalje nga burgu i federatës është zbatimi praktik i teë drejtës demokratike për vetëvendosje deri në shkëputje, e drejtë legjitime e çdo populli, e sanksionuar edhe në Kartën e OKB-së.

Të drejtën e vetëvendosjes ka filluar ta shfrytëzojë republika e Sllovenisë, duke e sanksionuar qartë në Kushtetutën e re të saj, të aprovuar kohët e fundit. Këtë të drejtë nesër, me siguri, do ta sanksionojnë edhe disa republika tjera në kushtetutat e tyre të reja, pavarësisht se Serbia dhe disa forca tjera reaksionare alarmohen nga e drejta e popujve për vetëvendosje, duke pretenduar se kjo e drejtë është »konsumuar« përfundimisht atëherë kur popujt jugosllavë »vendosën« që të bashkohen në Federatën e Jugosllavisë.

Të drejtën për shprehjen e vullnetit të lirë, të drejtën demokratike për vetëvendosje deri në shkëputje, e kërkon edhe populli shqiptar i Kosovës dhe viseve tjera shqiptare në Jugosllavi, por shprehjen e një vullneti të tillë sovran nuk e lejojnë ende forcat antidemokratike, antishqiptare e shoviniste të Federatës, e sidomos ato të Serbisë. Megjithkëtë, populli ynë, i pjekur tanimë politikisht, nuk do ta pushojë për asnjë çast luftën e tij për barazi, demokraci, vetëvendosje e liri.

A mbetet Jugosllavia federatë, bëhet konfederatë apo shpërbëhet me rastin e vetëvendosjes dhe shkëputjes prej saj të disa republikave, kjo është çështje e vetë popujve dhe e republikave që u formuan atë. Sa i përket popullit shqiptar të Kosovës, atë as nuk e pyeti kush kur u formua federata dhe as nuk do ta pyes kush në rast se shformohet ajo. Populli ynë ka rrugën dhe Atdheun e vet.

IV

Liria dhe ardhmëria e vendeve dhe e popujve të pushtuar, të shtypur e të robëruar zakonisht varet nga vullneti, organizimi dhe lufta e tyre e vendosur për liri e pavarësi kombëtare. Por, në një formë apo në një tjetër, në njëfarë shkalle të caktuar, efektiviteti, kahja, zhvillimi dhe përfundimi i luftës demokratike e çlirimtare të popullit të robëruar varet edhe nga gjendja politike, ekonomike dhe ushtarake e shtetit pushtues. Kjo luftë varet gjithashtu, deri në njëfarë mase, edhe nga përkrahja apo mospërkrahja e faktorëve të jashtëm politikë. Pra, perspektiva dhe triumfi i luftës demokratike e çlirimtare të popullit të pushtuar varet nga raporti i forcave që formojnë trekëndëshin: popull i robëruar – shtet pushtues – faktorë të jashtëm politikë.

Fati dhe liria e popujve të robëruar ngushtësisht është e lidhur edhe me fatin dhe ardhmërinë e shtetit pushtues, gjegjësisht me shkatërrimin e shtetit sundues. Kjo ka ngjarë shpesh në historinë e perandorive të mëdha pushtuese në historinë e njerëzimit dhe të popujve të shtypur e të shfrytëzuar. Është ligj dialektik që

bota e re të lindë mbi gërmadhat e botës së vjetër, që progresivja të dominojë mbi regresiven dhe që liria të ngadhnjejë mbi robërinë.

Gjithmonë gjatë historisë së njerëzimit, perëndimi dhe shkatërrimi i perandorive antike e mesjetare ka kushtëzuar lindjen dhe formimin e një varg shtetesh të reja e të pavarura kombëtare dhe ka sjellë lirinë e shumë popujve të robëruar e të shtypur. Kjo ka ndodhur pas shkatërrimit të disa perandorive botërore, siç ishin: Perandoria e Babilonisë, e Persisë, e Arabisë; Perandoria Romake, Bizantine, Serbe, Bullgare, Osmane, ... etj.

Shkatërrimi i perandorive është liria e popujve dhe e kombeve të pushtuara, të shtypura e të shfrytëzuara. Ky është mësimi shkencor i historisë së shoqërisë njerëzore, zhvillimin dhe transformimin progresiv të së cilës nuk mundën ta ndalin perandoritë antike, as ato mesjetare dhe nuk do të mund ta ndalin as perandoritë, miniperandoritë e kuaziperandoritë bashkë-kohore të epokës sonë.

Lëvizja, ndryshimi, zhvillimi dhe transformimi i pandalshëm pozitiv i materjes dhe i shoqërisë njerëzore ndjek në pakufi ligjet e veta objektive, ndjek rrugën e vet natyrore jashtë vullnetit të botës njerëzore dhe aq më tepër jashtë vullnetit të perandorive e kuaziperandorive barbare të njerëzimit.

Perandoritë vijnë e shkojnë, popujt mbesin, ata janë të pavdekshëm. Ardhmëria u takon popujve të lirë, barazisë, paqes dhe lirisë. Perandoritë vdesin, popujt çlirohen dhe rilindin përsëri.

Korrik 1990

NELSON R. ÇABEJ

Rreth burimit e kuptimit të mitit të prejardhjes së ilirëve

Historiani aleksandrin i shekullit II, Apiani, në librin »Ilirike« (4, 2) shkruante se për ilirët tregoheshin shumë mite, nga të cilët ai preferon të na tregojë vetëm njërin: »Këtë emër ky vend e mori, siç thonë, nga Iliri, i biri i Polifemit. Bijtë e ciklopit Polifem dhe të Galateas, të quajtur Kelt, Ilir dhe Gal, lanë Sicilinë dhe u bënë sundimtarë mbi fise, të cilët, sipas emrave të tyre, u quajtën keltë, ilirë dhe galë... Bijtë e Ilirit kanë qenë Enheleu, Autari, Dardani, Medi, Taulanti dhe Perrebi; vajzat e tij ishin Partha, Daorsa, Dasara e të tjera, nga kanë rrjedhur taulantët, perrebejtë, enhelejtë, autariatët, dardanët, partinët, dasaretët dhe daorsët. Thonë se Autari pati për bir Panonin ose Paionin dhe ky i fundit pati për bij të Skordiskun dhe Tribalin, nga të cilët morën emrin dhe fiset«.

Ky mit i prejardhjes konfirmon edhe një herë konceptin e grekëve të lashtë rreth përbërjes fisnore dhe kufijve etnikë të ilirëve (të vihet re se aty përfshihen edhe dardanët, banorët e lashtë të Kosovës). Por miti e lë të hapur çështjen e numrit të fiseve ilire, nuk synon t'i përmendë të gjithë ata, derisa radhën e bijve e të bijave të Ilirit e mbyll me »e të tjera«.

Ajo që na tërheq më shumë vëmendjen në këtë mit është fakti që në të tregohet për prejardhjen e fiseve kelte, ilire dhe gale: »Bijtë a ciklopit Polifem dhe të Galateas, të quajtur Kelt, Ilir dhe Gal...«. Në mitin e dhënë nga Apiani, prejardhja e përbashkët dhe përkatësia e njëjtë etnike e fiseve të ndryshme është simbolizuar me vëllazërinë ose me motërsinë si dhe me birërinë e njëjtë të tyre (si bij e bija të Ilirit).

Duke pasur këto parasysh, ne mund të themi se në mitin në fjalë është fiksuar një e vërtetë e madhe historike, prejardhja e përbashkët e ilirëve, keltëve dhe galëve (grekët nuk e njihnin identitetin etnik të »keltëve« dhe »galëve«, si banorë të zonave lindore dhe perëndimore të trojeve të të njëjtit popull). Koncepti ynë i sotëm i familjes së popujve indoevropianë, i zhvilluar në thelb qysh në fillimin e shekullit të kaluar, duke u mbështetur kryesisht në të dhënat e gjuhësisë krahasimtare, i konsideron popujt indoevropianë si një grup popujsh të dalë nga një trung i përbashkët i një popullsie protoindoevropiane, që jetonte rreth 4-5 mijë vjet më parë në një rajon midis Uraleve dhe detit Kaspik. Duke u shkëputur nga kjo bërthamë e origjinës, fise të ndryshme të kësaj popullsie mërguan drejt perëndimit, veriut e jugut dhe zunë trojet e tyre të sotme pas një shtegtimi që zgjati shumë shekuj e që u krye në valë të njëpasnjëshme.

Duke interpretuar në këtë mit vëllazërinë e Keltit, Ilirit dhe Galit, ne zbulojmë idenë e prejardhjes së përbashkët të ilirëve dhe të keltëve, dy prej popujve më të vjetër e më të mëdhenj të Evropës. Për ne sot ky është një fakt historik i konfirmuar në mënyrë të gjithanshme me të dhëna të shumta gjuhësore, arkeologjike, mitologjike etj. Por, duke folur për prejardhjen e përbashkët të këtyre dy popujve, miti njëkohësisht na dëshmon edhe për një lidhje të posaçme, më të ngushtë se me popujt e tjerë, të ilirëve me keltët.

Ne nuk dimë që në lashtësinë greke të ketë ekzistuar ndonjë ide, sado embrionale, për atë familje popujsh me prejardhje të përbashkët që ne e konsiderojmë si familjen e popujve indoevropianë. Një kujtim i asaj lidhjeje dhe prejardhjeje të përbashkët të atyre popujve nuk është ruajtur as nga grekët e lashtë, as nga popujt të tjerë të lashtë, indoevropianë, që e shkruanin gjuhën e tyre si indianët, hetitët etj. Andaj është e pabesueshme që kujtimi i një shkëputjeje të keltëve dhe të ilirëve nga trungu i përbashkët indoevropian të ishte ruajtur në vetëdijen historike të popullit grek, i cili një kujtim të tillë nuk e ka ruajtur as për prejardhjen e vet indoevropiane. (Sot pranohet përgjithësisht se grekët erdhën në trojet e tyre historike në dy valë, në fillim ahajnjtë rreth viti 1950 p. e. s. e pastaj dorët, rreth vitit 1200 p. e. s.).

Sepse, po qe se në vetëdijen e grekëve të lashtë do të ishte ruajtur kujtimi i prejardhjes së përbashkët të tyre me popujt të tjerë indoevropianë, kjo do të kishte qenë, ose do të ishte bërë dikur, temë qendrore e dijes së lashtë greke dhe e historiografisë greke posaçërisht.

Po kaq e pamundur do të ishte edhe ruajtja e një kujtimi të tillë në »vetëdijen e historisë« së ilirëve, përsëri për shkak të kohës shumë të gjatë të shkëputjes së tyre nga trungu i përbashkët protoindoevropian dhe të mungesës së një gjuhe të shkruar ndër ta.

Por tani ne ndodhemi përballë faktit të qartë se miti në fjalë përmban, në thelbin e tij, faktin historik të prejardhjes së përbashkët të ilirëve dhe të keltëve e, duke pasur parasysh si më sipër jemi të detyruar të pranojmë se miti është krijuar në

kohën e ngjarjes, d. m. t h., atëhere kur ndodhi shtegtimi drejt perëndimit i ilirëve dhe i keltëve.

Ngjarjet madhore të historisë, me ndikime vendimtare në fatet e popujve e të kombeve, janë »koduar« dhe »arkivuar« prej tyre në formën e strukturave intelektuale simbolike, siç janë mitet e prejardhjes. Dhe miti i prejardhjes së ilirëve dhe keltëve, që jepet nga Apiani dhe ka të bëjë me një moment kritik të historisë eneolitike të botës indoevropiane, me një ngjarje që u zhvillua rreth katër deri pesë mijë vjet më parë, nuk mund të krijohej veçse në kohën e ngjarjes kur ende nuk ishin shuar efektet psikoemocionale, ekonomiko – shoqërore, kulturore dhe demokratike të saj. Dhe po të besojmë në drejtësinë e këtij arsyetimi, vetvetiu del përfundimi se krijuesit e këtij miti do të kenë qenë lirët ose keltët. Në dobi të këtij mendimi flet edhe fakti që ky mit në burimet greke del relativisht vonë (në shekullin II), dm. m. th. pasi grekët ishin njohur me kulturën e ilirëve dhe me traditën e tyre gojore.

Pa cënuar aspak hipotezën tonë, futjen e Polifemit dhe të Galateas (vetë ky emër ka prejardhje kelte) në këtë mit si prindër të Keltit, Ilirit dhe Galit, mund ta konsiderojmë si rrjedhim të përpunimit të tij nga autoret grekë, për ta sjellë atë më afër mitologjisë greke. Por kjo mund të interpretohet edhe si një simbol tjetër protoindoevropian. Shpjegimi më i besueshëm i derisotëm i shkakut të shtegtimt të këtyre popujve nga trugu i përbashkët indoevropian lidhet me disa tërmete shkatërrimtare që kanë ndodhur në atë kohë, nga të cilët njëri, ai më i tmerrshmi, që sipas Klod Sheferit ka ndodhur nga fundi i mijëvjeçarit III p. e. s., rrënoi deri në themel rreth 350 vendbanime të mëdha. Por, meqë Polifemi ka qenë biri i Poseidonit (forma më e lashtë është ajo e dialektit dorik – **Poteidan**), i cili konsiderohej si shkaktori i tërmeteve, andaj grekët e lashtë e mbiquanin botëlekundësi« (**enoksiktonos**) vetë futja e Polifemit në mit mund të simbolizojë shkakun e shtegtimt të ilirëve e të keltëve, që ishte tërmeti.

Në qoftë se ky mit është me të vërtetë një mit i lashtë indoevropian, siç del nga ky shqyrtim »dhe dihet se folklori, mitologjia e madje dhe vetë panteoni fillestar protoindoevropian kanë ndikuar e madje janë ruajtur në shkallë të konsiderueshme në popujt e tjerë indoevropianë, duke përfshirë grekët), ne mund të përcaktojmë me afërsi se miti lind nga fundi i mijëvjeçarit të tretë p. e. s.

Në qoftë se do t'i përmbahemi parimit gjenealogjik të mitit të preardhjes, atëhere duhet besuar se për krijuesit e mitit këta dy popuj ishin fillimisht fise të afërt e të lidhur ngushtë me njëri-tjetrin, brenda trugut origjinal indoevropian dhe duhet të jenë shkëputur afërsisht në të njëjtën kohë nga ai trug. Por, a mund të verifikohet kjo hipotezë ashtu siç e kërkon teoria e sotme e shkencës? Me fjalë të tjera, jemi ne në gjendje të nxjerrim nga kjo hipotezë prediksione (parashikime) që do të mund të verifikoheshin?

Një predikcion themelor që rrjedh nga hipoteza e lidhjeve të posaçme e më të ngushta të ilirëve me keltë se sa me popujt e tjerë indoevropianë do të ishte: »Midis ilirishtes dhe keltishtes ekzistojnë lidhje të ngushta gjenetike«. Duket se ky predikcion tanimë e ka gjetur verifikimin në punimin e Eqrem Çabeut, të vitit 1969 »Izoglosa shqiptaro – kelte«, në të cilin ai ka arritur të provojë ekzistencën e një lidhjeje të lashtë gjenetike të shqipes (si pasardhës e ilirishtes) me keltishtën.

Një predikcion i dytë i hipotezës së një lidhjeje të posaçme e më të ngushtë të ilirëve me keltët se sa me popujt e tjerë indoevropianë do të thoshte: »Midis

kulturës materiale të ilirëve dhe keltëve duhet të ketë ngjashmeri më të mëdha se me kulturat e popujve të tjerë indoevropiane». Ky prediksim, gjithashtu, duket se provohet të jetë i vërtetë nga fakti që për një kohë të gjatë, duke filluar nga mesi i shekullit të kaluar deri pas mesit të shekullit tonë, është konsideruar si ilire kultura e Halshtatit (kultura matetiale e epokës së hekurit që është zbuluar në trojet e Austrisë së sotme e në viset rreth saj), e po kështu edhe kultura e Lauzicit në verilindje të asaj të Halshtatit. Me nagjshmërinë e gjuhës ilire me keltishten duhet shpjeguar edhe identifikimi për një kohë të gjatë si me prejardhje ilire i një numri toponimesh të Evropës qendrore dhe perëndimore në troje të banuara në lashtësi nga fise kelte. Përgjithësisht me lidhjet e ngushta të kulturës materiale e të gjuhës së ilireve me të keltëve duhet shpjeguar edhe ajo prirje e zhvilluar nga vitet 30-50 të shekullit tonë në kërkimet prehistorike, gjuhësore dhe arkeologjike, që u njohu ilirëve një shtrirje shumë të gjerë jo vetëm në trojet e tyre të mirënjohura historike, por edhe në trojet kelte në tërë Evropën qendrore e perëndimore, e që u njoh si »panilirizëm«.

Në qoftë se ky interpretim i mitit të prejardhjes së ilirëve pëputhet me të vërtetën, atëherë mund të thuhet se:

– Miti i prejardhjes së ilirëve, që na jepet nga Apiani, në themel është një mit i krijuar nga ilirët, rreth katër mijë vjet më parë në kohën e shtegtimit të popujve indoevropianë.

– Ilirët dhe keltët janë shkëputur nga bërthama e origjinës protoindoevropiane të tyre, në të njëjtën kohë, nga fundi i mijëvjeçarit të tretë para eres sonë.

Me sa dimë, miti ilir i prejardhjes, që na kumtohet nga Apiani, përmban mesazhin më të lashtë historik që ka mbërritur deri në ditët tona nga bota e lashtë protoindoevropiane, lidhur me shkëputjen dhe shtegtimin e fiseve të bërthamës protoindoevropiane në drejtim të perëndimit, jugut dhe veriut, rreth katër mijë vjet më parë.

GËZIM REXHA

Koha reale

Këndoje këngën tënde krenare
O kopshti im pjellor
Se në gjirin tënd e mbruajte
O djepi ynë madhështor
Valë gjaku ajo të përkujton
Ah, ç'gjak i njomë, ç'gjakë i kulluar!
Reale është koha që çdo gjë tregon
E kuptuam kush e cilët jemi
Prandaj kërkua atë që na takon
U bë blerim nga gjaku i derdhur, por
Blerimin tankët na gjymtuan.
Lexoi tingujt e zemrës që rrëfen
I kujto ato ditë të prillit t'paharruar
Këndoje këngën tënde kryengritëse
Është e çmuar dhe e shtrenjtë kjo kohë.

Kriza në BRSS e rrezikshme për hebrejnte

Gjatë vizitës së bashkëshortëve Andrea Saharov dhe Jelena Bonner Institutit »Christian Michelsen« në Bergen të Norvegjisë, në korrik të vitit 1989, ndër të tjera shkenëtari dhe kritiku i njohur i rezjimit sovjetik, me prejardhje hebreje, ua bëri me dije të pranishmëve krizën e rëndë të kësaj shoqërie dhe foli për disa dukuri të pa këndeshme të saj, veçanërisht ai u ndal te rreziku që po i kanoset dita ditës popullsisë hebreje në këtë vend.

Përdorimi i mjeteve kimike për rritjen e bimëve, të cilat ndikojnë në shkaktimin e sëmurjeve të mushkërisë së zezë të fëmijët në Uzbekistan radioaktiviteti dhe ndotja e tokës, ujit dhe ajrit rreth Çernobilit, grumbullimi i mbeturinave radioaktive, që po e kërcënon ekzistencën e Leningradit si dhe ringjallja e lëvizjes radikale – »Pamjat« me plaftormë të qartë antisemitiste si dhe plaçkitja dhe rrahja e pronareve hebreje nga huliganët ruse, të gjitha këto bëjnë që të ju rrezikohet jeta seriozisht hebrejnte në BRSS...

»Pamjat« do të thotë përkujtim, lëvizje kje që u formua më 1980 me qëllim të ringjalljes së traditave të vjetra të kohëve të carëve rus, ku në plan të parë shulmohet popullsia hebreje dhe »Pamjat« ngrit ne pedestal kultin panrus. Në gjirin e saj përmbledh shoqëritë këtyre i shtohen edhe grupe të ndryshme neofashiste nga qytete të ndryshme nga BRSS, që mbjellin urrejtje ndaj popullsisë hebreje. Levizja ekstremiste »Pamjat« si moto e kam: »Kush e shkatërroi ekonominë dhe bujqësinë tonë? Kush e shkaktoi katastrofën në Çernobil? Kush është përgjegjës i dëmeve ekologjike të vendit tonë= Tërë fajin »Pamjati« ua lë hebrejnte. Madje »Pamjat« i akuzen rëndë hebrejnte duke tënë se »nazizmi lindi nga hebrejntë – feja TALMUD«.

Thuhet se edhe vet bashkëshortja e president Gorbaçovit-Raisa ka simpati ndaj lëvizjes »Pamjat«, poashtu lideri rus, Boris Jelsin me 6 maj 1987 më se dy orë para 400 pjesëmarrësve të lëvizjes mbajti audiencë dhe i përshendeti ngrohtësisht.

Prandaj nuk është aspak e çuditshme se me mijëra hebrejnte kohëve të fundit kërkojnë ta lëshojnë Bashkimin Sovjetik dhe emigrojnë në vende të ndryshme të botës veçanërisht në Amerikë dhe Izrael.

PIKËVËSHTRIM / NA PIKI

AGIM VINCA

Midis frikës dhe shpresës

(Shqiptarët në Maqedoni: dje, sot, nesër)

Sa shqiptarë ka në Maqedoni? Këtë askush saktësisht s'e die. Po qe se mund t'i besohet statistikës zyrtare në Maqedoni (sipas regjistrimit të vitit 1981) jetonin 377.726 banorë të kombësisë shqiptare ose 19,8 % të popullsisë së përgjithshme. Mirëpo nëse merren parasysh trendet e shtimit të popullatës shqiptare, – me gjithë shpërnguljet e shumta në shtetet e Evropës Perëndimore, në SHBA etj. – si edhe manipulimet eventuale me të dhënat statistikore, atëherë del se numri i shqiptarëve në Maqedoni është shumë më i madh. Ka që mendojnë se ai arrin në afro një milion, në mos më shumë, kurse Shkupi, fjala vjen, është qyteti më i madh me shqiptarë në botë. (Le të shpresojmë se në regjistrimin e ardhshëm të popullsisë, që s'është larg, do të dihet numri i saktë i shqiptarëve në Maqedoni). Sidoqoftë, një gjë është e sigurtë: në hartën etnike të Maqedonisë shqiptarët janë të dytët, menjëherë pas maqedonasve, prandaj pa trajtimin adekuat dhe pa pjesëmarrjen e barabartë të tyre në jetën shoqërore, politike, ekonomike, kulturore etj. nuk mund të ketë qetësi, paqe dhe stabilitet në këtë republikë.

Mirëpo, në periudhën e kaluar gati dhjetëvjeçare, por edhe më herët, shqiptarët në Maqedoni, sikurse edhe në mbarë vendin, kanë përjetuar ditë të vështira. Barazia e proklamuar në letër, që as më parë nuk ishte sendërtuar në jetë, pas vitit 1981 erdhi duke u reduktuar nga dita në ditë. Në emër të luftës kundër nacionalizmit dhe irredentizmit (më vonë: separatizmit) shqiptar, shqiptarëve në Maqedoni filluan t'u »krasiten« njëra pas tjetrës edhe ato pak të drejta që i kishin realizuar më parë, si e drejta e shkollimit në gjuhë amtare, e drejta e përdorimit të gjuhës, të simboleve kombëtare etj. Atyre iu ndalua që qytetet dhe fshatrat në të cilat jetojnë me shekuj t'i quajnë me emrat e tyre të vërtetë, ashtu siç i kanë quajtur gjithmonë (Shkup, Dibër, Ohër, Kërçovë, Manastir etj.); prindërve shqiptarë iu bë e pamundur që t'i pagëzojnë fëmijët e posalindur me emrat me të cilët dëshirojnë (emrat historikë ose me kuptim shqip, si: Ilir, Alban, Kastriot, Flamur, Shqipe, Vlora, Qëndresa, Kushtrim etj. u shpallën »të papërshtatshëm« dhe u ndaluan me ligj); çifteve bashkëshortore (kuptohet shqiptarëve) iu ndalua

që të vendosin vetë për numrin e fëmijëve që do të lindin (fëmija i tretë u shpall i padëshirueshëm; për të nuk paguhet shtesa fëmijërore e as sigurimi social); shkollimi i mesëm në gjuhën shqipe pothuajse u suprimua krejtësisht nën pretekstin e formimit të të ashtuquajturave »paralele të përziera«; evidenca dhe dokumentacioni shkollor, që deri atëherë ishte mbajtur kryesisht në gjuhën shqipe u kërkua që të mbahet në fillim në të dy gjuhët, shqip e maqedonisht (kështu shkruhej, p. sh. njësia mësimore në ditar), kurse më vonë vetëm maqedonisht; programet dhe tekstet shkollore në gjuhën shqipe u »pastruan« nga përmbajtjet dhe autorët e »papërshtatshëm«, qofshin këta shkrimtarë të traditës, qofshin edhe shkrimtarë bashkëkohorë nga Kosova e Maqedonia, kurse emri i disa shkrimtarëve bashkëkohorë nga Shqipëria as që mund të përmendej fare; numri i këngëve popullore shqiptare që emetohen në valët e Radio-Shkupit dhe të radiostacioneve lokale u reduktua jashtëzakonisht shumë; u intensifikua ndjekja e organeve shtetërore ndaj inteligjencisë shqiptare dhe të rinjve shqiptarë, veçmas atyre që mësonin e studionin në Prishtinë, kurse ata që studimet i kryenin në Universitetin e Kosovës zor se mund të punësoheshin në vendlindjet e tyre, sepse a priori shpallehin të »indoktrinuara« me ideologji »të huaja«, »nacionaliste«, »separatiste«, »kundërrevolucionare« etj. Shumë arsimtarë, juristë, ekonomistë, mjekë etj. u përjashtuan nga radhët e LK, u pushuan nga puna apo edhe u dënuan me burg për arsye shumë herë banale, siç është p. sh. vizita në Shqipëri etj. Kështu, nëse në vitin 1981, sipas të dhënave zyrtare, shqiptarët në Maqedoni përbënin 19,8 % të popullsisë së përgjithshme, pjesëmarrja e tyre në punësi ishte vetëm 6,7 %, në vitet që pasuan, kjo përqindje, në vend që të përmirësohej, u keqësua vazhdimisht në dëm të shqiptarëve. Një formë e presionit ndaj tyre është edhe fushata famëkeqe për rrënimin e mureve, të rrethojave të shtëpive, që mori edhe »haraç në gjak« (të kujtohet rasti tragjik i Nuredin Nuredinit nga fshati Haraçinë i Shkupit) etj. etj. Si pasojë e kësaj politike të paramenduar antishqiptare të qarqeve burokratike, shqiptarët, më në fund, u »përjashtuan« edhe nga Kushtetuta e RS të Maqedonisë, e cila, më parë përkufizohej si shtet i përbashkët i kombit maqedon dhe i kombësisë shqiptare e turke, kurse tani, me amendamentin 56, vetëm si shtet i maqedonasve dhe »bashkësi shoqërore-politike« e të tjerëve që jetojnë në të, gjë që një komunist jugosllav (D. Dragosavac) e pat shtyrë të deklarojë me të drejtë se ndryshimet kushtetuese në Maqedoni janë »nën nivelin e Republikës së Kurshovës«. Njeriu i parë i partisë në pushtet, Pançevski, i cili, bashkë me ata që i rrinë pranë bëri aq zhurmë për amendamentet sllovene, nuk e pa të udhës ta kontestonte këtë ndryshim të pozitës kushtetuese të shqiptarëve në Maqedoni, i cili u bë, mjerisht, duke qenë në krye të Kuvendit të RSM një shqiptar »i ndershëm« i dëgjueshëm, i përshtatshëm etj., si të gjitha kuadrot politike nga radhët e kombësisë shqiptare në Maqedoni.

Shqiptarët në Maqedoni iu nënshtruan vite me radhë presionit të paparë propagandistik, politik dhe policor. Të drejtat e tyre kombëtare dhe njerëzore u shkelën pa mëshirë. Njerëzit i kaploi frika, depresioni, pasiguria; nuk e ndienin veten të lirë as të bisedonin lirisht, se lëre më të flinin e të shkruanin publikisht për këto probleme. Kushdo që merrte guximin që t'i shtronte ato në shtypin e vendit (kryesisht në atë kroat e slloven, sepse në Maqedoni nuk mund të gjenin vend shkrimet e tilla) shpallej »armik«, »nacionalist i përбетuar« etj., madje shkohej aq larg sa bëhej edhe linçimi a ekskomunikimi publik i »heretikut« nga përfaqësuesit »legjitimë« të popullit, siç pat ndodhur para dy vitesh me autorin

e këtyre rreshtave. Një lloj inkuizicioni modern ky, i dirigjuar nga lart. Të shkuara (?), të paharruara!

Proceset demokratike që po zhvillohen në botë dhe në vend nuk mbetën pa u reflektuar as në Maqedoni. Pas ardhjes së Goshevit në krye të LKM-Partisë së Transformimit Demokratik hetohet një klimë më demokratike dhe një qëndrim më tolerant ndaj shqiptarëve. Ata sikur po zgjohen nga kllapia disavjeçare dhe po marrin frymë më lirisht. Tani ditari i RTV të Shkupit, që në emisionet në gjuhën shqipe ende i thonë **Skopje**, nuk hapete më me sloganet bajata »nacionalizmi dhe separatizmi shqiptar« e të tjera të ngjashme. Heqja e monopolit politik të LK dhe legalizimi i sistemit shumëpartiak sadopak e ka bërë të vetën. Partitë dhe grupet e reja politike, që, si kudo tjetër, edhe në Maqedoni, mbinë »si kërpudhat pas shiut«, në programet e tyre theksojnë se Maqedonia duhet të jetë shtet i barabartë i maqedonasve dhe i jomaqedonasve, d. m. th. i shqiptarëve, në radhë të parë, që janë të dytër për kah numri, por edhe i turqve, i vllehëve, që po përjetojnë njëfarë zgjimi etj. dhe që të gjithë së bashku kanë një traditë të gjatë bashkëjetese. Nga goja e ndonjë intelektual maqedon është dëgjuar teza se shqiptarët janë komb e jo kombësi etj. Revista »21«, organ i LKM-PTD, partisë ende në pushtet, pranoi për herë të parë pas sa vitesh se janë bërë gabime ndaj shqiptarëve, se intelektualët shqiptarë janë përjashtuar nga partia, janë pushuar nga puna, janë arrestuar pa pikë faji etj. Fitohet përshtypja (këtë përshtypje autori i këtij shkrimi e fitoi gjatë një aksioni për pajtimin e gjaqeve në vendlindje, ditë e para të majit të këtij viti) se në Maqedoni diçka ka filluar të ndryshojë dhe kjo është për t'u përshëndetur. Proceset demokratike janë të paevitueshme. Mirëpo, a është kjo »qetësi përpara fërtyme« (M. Kuteli), flirt në prag të zgjedhjeve të lira, pasojë e konfliktit bukur të ashpër verbal me Serbinë apo diç tjetër, mbetet të shihet. Nuk ka vend për entuziazëm, as nuk duhet mashtruar nga premtimet. Shqiptarët në Maqedoni duhet të dalin në skenën shoqëroro-politike si subjekt i barabartë e aktiv, me kërkesa konkrete e program të qartë politik dhe të inkuadrohen në të gjitha rrjedhat e jetës. Me një fjalë, ata duhet t'i bëjnë sytë katër, si thotë populli i kësaj ane.

Frika është ende e pranishme. Dhe shpresa gjithashtu.

BEQIR BERISHA

Kosova humbi për të fituar

Më 23 mars të vitit të kaluar (1989) Kosova e humbi autonominë që e pat fituar më 1974, e humbi atë grimcë autonomie të cilën nuk e shfrytëzoi kurrë sa duhet dhe sa kish mundësi. Humbjen e kësaj autonomie populli e mori si humbje të madhe, prandaj u hodh me tërë fuqinë e tij për ta mbrojtur edhe pse nuk mundi ta mbrojë me të gjitha sakrificat dhe me gjakun që derdhi, sepse ata që ishin të thirrur (depudetët) për ta mbrojtur Kushteturen në mënyrë legjitime, e kishin tradhtuar popullin. Por kalimi i kohës e bëri të veten. Populli u bind se edhe atë pak autonomi që ka pasur Krahina nuk ka qenë kurgjë, sepse as atë nuk ka mundur ta shfrytëzhojë, meqë nuk ka pasur njerëz, para së gjithash për arsye se në krye kanë qenë njerëzit që nuk kanë menduar për popullin, që nuk kanë qenë të gatshëm të sakrifikojnë dhe nuk kanë qenë të denjë për përgjegjësinë që kanë pasur para popullit.

Çfarë autonomie ka qenë ajo dhe sa është shfrytëzuar kjo autonomi kur më 26 mars të vitit 1981 policia serbe bëri kërdi në konviktet e studentëve në Prishtinë, duke rrahur e gjymtuar rininë shqiptare pas demonstratave të qeta të asaj dite dhe duke vrarë të rinjtë shqiptarë nëpër rrugët e qyteteve të Kosovës gjatë demonstratave të prillit të atij viti, të cilët populli me frikë edhe i varrosi, madje disa prej tyre u varrosën vetëm nga anëtarët e ngushtë të familjes? A mund të flasim për autonomi politike kur menjëherë pas demonstratave u morën masa drakoniane me urdhër të Serbisë: u bë izolimi i ish të burgosurve politikë, u bënë burgosje masive, u kurdisën gjykime të montuara që po zgjasin pa ndërprerë gjatë gjithë periudhës së kësaj decenie, u gjykuan dhe u dënuan me mijëra të rinj dhe të reja, madje edhe vetëm për një fjalë (**Kosova republikë**) deri më 15 vjet burg, u bë diferencimi famkeq gjatë gjithë kësaj periudhe, me të cilin pësuan shumë patriotë dhe intelektualë të ndershëm dhe gjatë viteve që pasuan, po me këtë Kushtetutë që i siguroi Krahinës autonominë, u ngushtua frymëmarrja e Kosovës dhe e shqiptarëve: u morën masa të ashpra kundër kulturës, historisë, traditës, arsimit dhe çdo gjëje që është shqiptare? A autonomi i thonë asaj kur vetë populli shqiptar nuk ish i kënaqur me statusin ekonomik dhe politik që kishte gjatë viteve të shtatëdhjetë, prandaj edhe u çua në demonstrata duke kërkuar që Kosova të gëzojë statusin e njësisë së pavarur në federatën jugosllave? A autonomi është ajo kur tërë krerët e udhëheqjes kosovare që nga **Fadil Hoxha** e **Xhavit Nimani** e deri te **Mahmut Bakalli** e **Azem Vllasi** u diferencuan dhe u shkarkuan nga postet që patën me urdhër të Serbisë. Ata ia hëngrën kokën njëri-tjetrit pa qenë të vetëdijsëm për gabimin që bëjnë, madje duke dhënë betimin e fundit se deri në fund do të luftojnë kundër »nacionalizmit« (lexo:popullit) shqiptar?

Pra, në kushtet e viteve shtatëdhjetë dhe tetëdhjetë edhe ajo pak autonomi që ekzistonte, nuk vlente asgjë. Ajo kish kryesisht karakter formal dhe Serbia mund ta suspendonte kur të donte siç ndodhi vitin e kaluar. Megjithatë, ish e domosdoshme që këtë pak autonomi që pak Kosova duhej ta humbiste për të kërkuar barazi të plotë në kuadër të federatës apo konfederatës jugosllave. Këtë autonomi Kosova duhej ta humbiste edhe për arsye se ishin bërë gabime të mëdha

e të rënda në themelet e strategjisë politike. Burokracia e Kosovës u izolua dhe u tjetërsua nga populli. Ajo me decenie të tëra u mundua ta mashtroi popullin, që në rrugë të gabuar dhe nuk që e aftë t'i parashikoi ngjarjet, nuk diti ta masi pulsën e popullit e as që diti t'i përcjelli e t'i kuptojë sa duhet ngjarjet ndërkombëtare dhe rrethanat në Kosovë. Pikërisht për këtë arsye kjo burokraci përfundoi në fundrinat e historisë bashkë me sukseset që arriti.

Udhëheqja (burokracia) e Kosovës, nëse guxojmë të themi se ka pasur ndonjëherë udhëheqje Kosova, ka bërë gabime shumë të rënda që në prag të përfundimit të luftës dhe menjëherë pas lufte. Ajo toleroi dhe i heshti gjatë gjithë periudhës së pasluftës vrasjet masive të shqiptarëve në Tivar, Trogir, Bllacë të Shkupit, Tetovë, Drenicë etj. toleroi aksionin famkeq të armëve dhe masakrat e këtij aksioni, toleroi shpërnguljet me dhunë në Turqi dhe proceset e montuara politike kundër shqiptarëve gjatë gjithë periudhës së pasluftës, madje edhe vetë kurdisi procese të tilla të montuara gjatë viteve 1974 dhe 1976. Atëherë kur kabineti i **Mahmut Bakallit** me të madhe fliste për bashkëjetesën dhe për vëllazërim-bashkimin, për »parajsën« kosovare dhe për barazinë e plotë të shqiptarëve në Jugosllavi, **Adem Demaçi** u dënua me 15 vjet burg për bindjet e tij politike. Bashkë me të u dënuan edhe 30 shqiptarë të tjerë. Kjo, pra, ishte ajo »fitore« e madhe për të cilën rehte gjoks burokracia e Kosovës dhe mashtronte popullin shqiptar me Kushtetutën që sa po e kish miratuar. Gjatë viteve shtatëdhjetë dhe pikërisht më 1973 kur në shtypin kosovar flitej për harmoninë ndërnacionale në Kosovë, me Letrën e Titos dhe të Byrosë ekzekutive të Jugosllavisë, që pasoi pas mbledhje në Karagjorgjevë, filloi procesi i diferencimit për ish të burgosurit politik shqiptar, me të cilin proces u përjashtuan nga puna shumë njerëz të ndershëm, të dënuar politikisht, madje edhe para një çerk shekulli, prej të cilëve disa edhe sot e kësaj dite janë të pa punë.

Burokracia e Kosovës ka bërë gabime të pafalshme përkitazi me seleksionimin negativ të kuadrove shqiptare. Jo vetëm në udhëheqësi, por edhe në të gjitha vendet kyçe të punës dhe në të gjitha vendet e ndieshme për politikën është bërë seleksionimi negativ i kuadrove. Të përshtatshme janë konsideruar vetëm ato kuadro shqiptare që kanë qenë të dobta dhe që kanë pasur orientim politik krejtësisht proserb.

Në ekonomi, politikë, arsim, kulturë, në mjetet e informimit e gjetiu janë zgjedhur kuadro të tilla »të përshtatshme« politike, që kanë udhëhequr me zhvillimin shoqëror. Pikërisht kjo i ka kushtuar shumë shtrenjt Kosovës, veçanërisht popullit shqiptar. Pos tjerash, kjo ndiko që Kosova edhe më tej të ngeli rajoni më i pazhvilluar në Jugosllavi. Përshtatshmëria »moralo-politike« si kërkesë jashtkushtetutare ka qenë kriter apostafat për shqiptarët, kriter ky që u ka bërë pengesa të mëdha kuadrove të mira për të zgjedhur vendet kyçe në ekonomi dhe në jetën politiko-shoqërore. Kriteri i këtillë antikushtetues jo vetëm që është zbatuar me konsekuencë për kuadrot shqiptare, por burokracia e Kosovës me këtë është mbrue me krenari se si »nacionalistët« shqiptarë dhe »rekasionarët« asnjëherë nuk do të marrin pjesë në jetën shoqërore. Trajtim të posçëm injorues kanë pasur ish të burgosurit politik, të cilët me faj apo pa faj, madje vetëm pse janë shqiptarë dhe nuk i ndryshojnë mendimet e veta janë shpallur dhe janë trajtuar si armiqë, janë përbuzur dhe janë trajtuar krejtësisht si qytetarë pa të drejta të barabarta, madje edhe në qoftë se janë punësuar, kanë pasur mbikqyrje të veçantë. Ata praktikisht kanë qenë të ndjekur dhe politika zyrtare e burokracisë së Kosovës ka qenë e tillë që njerëzit e tillë të lihen pa punë

dhe pa mjetet elementare për ekzistencë fizike, të përbuzen dhe të injorohen krejtësisht nga populli. Por populli nuk gaboi, diti ta ndajë shapin prej sheqerit, i çmoi bijtë më të mirë të tij dhe nuk e mashtroi dot demagogjia e burokracisë kosovare. Këtë më së miri e dëshmon përkrahja që po u bën populli shqiptar të burgosurve politikë dhe solidariteti qëka me ta, e dëshmon simpatia e madhe ndaj **Adem Demaçit**, të cilin burokracia e Kosovës më kot e shpalli si armik të përbetuar dhe më kot u mundua ta ndaj nga populli.

Pikërisht me një seleksionim të këtillë negativ dhe me kuadro të tilla, populli shqiptar i priti edhe ndryshimet e imponuara të Kushtetutës, që nxori në pah faktin se udhëheqja e Kosovës kishte fituar autonominë pa kuadro, pa njerëz atonom që do të mendonin me kokat e veta. Dhe që do ta mbronin kushtetutën me konsekuencë. Fakti se vetëm 13 veta i kundërshtuan këto ndryshime, flet në mënyrë bindëse se në çfarë shkalle politike ka qenë Kuvendi i Kosovës në mars të viti 1989, çfarë pjekurie politike kanë pasur deputetët dhe sa kanë qenë të gatshëm për të sakrifikuar për popullin dhe për të mbrojtur kauzën kombëtare. Ata e tradhtuan popullin dhe lejuan, ndonëse nën kërcnimin e tankve, që Kosovës t'i hiqet edhe ajo pak autonomi që kishte, duke krijuar situatë konfuze në Kosovë dhe duke shkaktuar gjakderdhjen e madhe. Për këtë gjakderdhje fajtori, në rend të parë janë deputetët e Kosovës. Sot nga disa deputetë dëgjohen arsyetime se nuk e kanë pasur të qartë se ç'është duke u bërë, disa të tjerë pranojnë se kanë gabuar dhe i porosisin të tjerët që të mos gabojnë, ndërsa ka edhe të tillë, si **Hazër Susuri** (Lexo intervistën e »Botës së rë« me titull »Varëmihsit e autonomisë«), i cili pos tjerash thekson se në ato momente kritike primare ka qenë që të mbrohet populli nga terrori shtetëror dhe që populli të mos dali në rrugë e mos të shkaktohet gjekderdhja, ani se ndryshohet Kushtetuta. Kjo është një pikëpamje poltroniste dhe krejtësisht e gabuar. Primare ka qenë mbrojtja e Kushtetutës me të gjitha mjetet pavarësisht nga sakrificat, pikërisht ashtu siç veproi populli. Populli, megjithatë, doli në rrugë dhe gjaku u derdh edhe pse Kushtetuta nuk u shpëtua. Nuk u shpëtua pikërisht pse deputetët e Kuvendit tradhtuan dhe nuk i kundërshtuan njëzërit ndryshimet kushtetutare.

Nderkaq, gabimi kryesa nuk qëndron as te **Kurtesh Salihu**, as te **Hazër Susuri**, as te **Syria Pupovci** e as te deputetët tjerë të Kuvendit të Kosovës, të cilët sot fajsohen për ndryshimet kushtetutare, por gabami qëshron te ata strategë të politikës kosovare që gjithmonë kanë kultivuar dhe zbatuar seleksionimin negativ të kudreove shqiptare të cilat gjithmonë kanë qenë marioneta të politikës. Kjo, pra, është edhe një pasojë e strategjisë së gabuar politike që është ndjekur në Kosovë gjatë gjithë periudhës së pasluftës dhe me të cilën është mburur burokracia e Kosovës.

Por, kjo tashmë i përket së kaluarës. Viktimat që ranë në pranverën dhe në vjeshtën e vitit të kaluar, ndikaun që në pranverën e këtij viti të ngrihet në këmbë i tërë populli shqiptar për demokraci e për heqjen e gjendjes së jashtëzakonshme, e cila po zgjat mëse një vjet e gjysmë, ndonëse ajo u hoq sa për sy e faqe dhe formalisht para opinionit botëror. Ngjarjet e pranverës së këtij viti ndikuan që populli shqiptar të vetëdijësohet dhe të ngritet në një shkallë më të lartë politike. Këtu nuk duhet harruar se meritë të madhe për procesin e ngritjes politike të popullit shqiptar kanë deklaratat e udhëheqësve serb gjatë gjithë periudhës së dhjetë vjetëve të fundit, sidomos gjatë vitit të kaluar, tubimet e serbëve dhe malazezve në Kosovë dhe jashtë saj, kërkesat ekstreme në këto

tubime, sidomos kërkesa për dëbimin e 300.000 shqiptarëve nga Kosova në emër të emigrantëve politikë dhe kërkesa për armë në emër të »vetëmbrojtjes«. Por jo vetëm kaq. Në pjekurinë politike të shqiptarëve ndikoi edhe kremtimi i heqjes së autonomisë së Kosovës nga ana e serbëve dhe malazezve. Kur në Kosovë derdhej gjaku rrugëve, nëpër sallonet e Beogradit mbusheshin kupat me verë, kur në Kosovë qanin nënat bijtë e vrarë, në Serbi këndoheshin këngë për fitoren e madhe të korrur mbi shqiptarët. Kjo e revoltoi popullin shqiptar edhe më tepër. Më vonë në këtë drejtim ndikuan edhe bastisjet dhe rrahjet, izolimet dhe burgosjet, mbyllja dhe shkatërrimi i fabrikave dhe i ndërmarrjeve dhe në fund edhe helmimi i fëmijëve. Në këtë mënyrë sloganit vëllazërim bashkim dhe bashkëjetesë i doli boja dhe u kuptua si një parullë mashtruese për të asimiluar popullin shqiptar.

Nëpërmjet këtij procesi populli shqiptar u ngritë në një shkallë më të lartë politike dhe u bë më i vetëdijshëm për subjektivitetin e tij kombëtar, prandaj edhe kërkon që të trajtohet si kombi në federatën apo konfederatën e ardhshme jugosllave dhe jo si pakicë siç është konsideruar derei tash. Ç'është e vërteta, populli shqiptar në Jugosllavi është konsideruar si pakicë kombëtare dhe në këtë aspekt edhe i ka gëzuar të drejtat e garantuara sikur edhe kombësitë tjera në Jugosllavi dhe në saje të të drejtave që kanë gëzuar shqiptarët si pakicë kombëtare, duke pasur edhe »autonominë« Jugosllavia ka fituar prestigj të madh në botë dhe favore të mëdha në arenën ndërkombëtare. Por pikërisht këtu qëndron edhe padrejtësia më e madhe që u është bërë shqiptarëve dhe Jugosllavia u përpoq që nëpërmjet propagandës së saj t'i hedhi hi syve opinionit botëror. Lufta e Dytë Botërore la jashtë shtetit amë dhe pikërisht në Jugosllavi më tepër se gjysmën e popullit shqiptar. Edhe sot popullsia shqiptare në Jugosllavi është në proporcion një me një me atë të Shqipërisë, ndonëse rreth një milion shqiptar nga Jugosllavia janë shpërngulur në Turqi. Çfarë logjike është kjo që shqiptarët të konsiderohen pakicë edhe pse janë rreth tre milion, përkatësisht gjashtë herë më shumë se malazetët, tri herë më shumë se maqedonasit, më shumë se boshnjakët dhe më shumë se sllovenët. Ata janë të tretët për nga numri ndërsa të fundit për nga të drejtat.

Në vitin 1981 populli shqiptar nëpërmjet demonstratave paqësore e parashtrroi kërkesën për republikë në kuadër të federatës jugosllave, por këtë kërkesë gjithëpopullore e dënuan si udhëheqësit jugosllavë e serbë ashtu edhe burokracia e Kosovës, e cila këtë kërkesë e shpalli su kundërrevolucionare, duke e akuzuar popullin shqiptar për nacionalizëm dhe separatizëm. Ndonëse këto ngjarje patën jehonë të madhe në shtypin përparimtar botëror dhe u përkrah kauza shqiptare, forumet ndërkombëtare nuk u shqetësuan dhe nuk u dhanë këtyre ngjarjeve seriozitetin e duhur. Një qwëndrim i këtillë në një mënyrë që edhe pasojë e prestigjit që gëzonte atëherë Jugosllavia në botë dhe të rrethanave të atëhershme ndërkombëtare, por edhe rezultat i deklaratave të burokracisë së Kosovës, e cila shqiptarët i paraqiti si plotësisht të barabartë në Jugosllavi dhe i akuzoi për kundërrevolucion.

Një vlerësim i këtillë i hapi rrugën shtypit jugosllav, sidomos atij të Beogradit, i cili gjatë periudhës së viteve tetëdhjetë nuk la gjë pa lëvizur kundër popullit shqiptar. Shqiptarët u cilësuan si nacionalistë e shovinistë, si ballistë e banditë, si fashistë e terroristë, si fundamentalistë e ekstremistë, si majmunë e kanibalë e ç'nuk u quajtën. Shtypi i Beogradit gjatë gjithë kësaj periudhe, me qëllim të dezinformimit, shpifi të gjitha të zezat kundër shqiptarëve, kundër historisë dhe

kulturës, kundër popullit dhe heronjve, kundër traditës dhe kundër letërsisë si dhe kundër çdo gjëje që është shqiptare. Një propagandë e këtillë synonte të mashtrejë edhe opinionin botëror. Burokracia kosovare jo vetëm që nuk e kundërshtoi një politikë të këtillë të shtypit serb me karakter krejtësisht nxitës dhe antishqiptar, që mbillte urrejtjen ndërnacionale, por kërkoi që një gjë të tillë ta bënte edhe shtypi shqip i Kosovës, duke i porositur intelektualët shqiptarë, sidomos akademikët, që kishin ndikim të madh në opull dhe fjala e të cilëve kishte peshë të posaçme ndërkombëtare që t'i kundëreveheshin »nacionalizmit« dhe »irredentizmit« shqiptar. Intelektualët shqiptarë nuk e pranuan një gjë të këtillë, megjithatë këtë e pranoi shtypi shqip i Kosovës i cili gjatë gjithë kësaj periudhe lansoi teza antishqiptare, ndonëse jo me atë egërsi siç veproi shtypi i Beogradit.

Është fakt i pamohueshëm se mjetet e informimit shqip në Kosovë kanë luajtur edhe një rol shumë të madh destruktiv gjatë gjithë periudhës së pasluftës, veçanërisht gjatë dhjetëvjetëshit të fundit, kur filloi fushata sistematike kundër shqiptarëve në emër të luftës kundër nacionalizmit shqiptar. Derisa para viti 1981 mjetet e informimit, sidomos shtypi shqip propagoi me tërë fuqinë e vet sukseset e paqëna, që u zhdukën si fluska sapuni menjëherë pas '81-shit, çoroditi dhe dezinformoi, gjatë viteve tetëdhjetë jo vetëm që paraqiti në mënyrë të shtrembër realitetin dhe i vuri dryrin informimit real, por ua ndaloi penave më të mprehta të intelgjencisë shqiptare që të paraqiten në këtë shtyp, duke i detyruar ata që t'i drejtohen shtypit kroat. Për këtë meritë të madhe kanë drejtorët dhe kryeredaktorët e gazetave shqipe.

Megjithatë realiteti nuk mundi të mshifet. E vërteta për Kosovën depërtoi në mbarë botën, sidomos në Evropë, e cila tashmë u ka kushtuar vëmendje të posaçme ngjarjeve në Kosovë. Një depërtim i këtillë i problemit të Kosovës në forumet ndërkombëtare para së gjithash është rezultat i sakrificave të mëdha të popullit shqiptar, i gjakut të derdhur dhe i vendosmërisë së popullit për çështjen e drejtë të tij. Problemi i Kosovës dhe i shqiptarëve në Jugosllavi, nuk është më problem i serbëve, i maqedonasve dhe i malazezve, ai nuk është më as problem vetëm jugosllav, por u bë problem botëror. Problemi i Kosovës dhe i shqiptarëve në Jugosllavi u internacionalizua. Çështja shqiptare disa herë u shqyrtua në Senatin amerikan dhe në Parlamentin evropian, ku njëkohësisht u miratuan edhe rezolutat përkatëse për zgjidhjen e problemit në mënyrë paqësore dhe demokratike, këtë problem e shqyrtoi edhe Konferenca e Kopenhagës për të drejtat e njeriut, edhe parlamenti gjerman si dhe shumë forume të tjera ndërkombëtare. Populli shqiptar me ne përpjekjet e veta, me sakrificët që dha, me gjakun që derdhi dhe me gjithë sfidën e vet aktualizoi çështjen shqiptare para forumeve ndërkombëtare, ku edhe ka përkrahje të plotë për çështjen e tij të drejtë. Por këtë nuk e bëri pse nuk deshti të bashkëjetojë me të tjerët (me serbët, malazezët dhe maqedonasit) edhe pse u shpall si i tyllë nga propaganda zyrtare, por pikërisht pse serbët, malazezët dhe maqedonasit nuk deshtën që shqiptarët të jenë të barabartë me ta. Jo shqiptarët, por të tjerët nuk deshtën të bashkëjetojnë me ta dhe prandaj zbatuan segregacionin në Kosovë.

Populli shqiptar kurrë nuk i konsideroi si armiqë serbët, malazezët dhe maqedonasit, por e kundërta ka ndodhur. Për 45 vjet gjithmonë shqiptarët janë akuzuar për armiqësi, madje edhe pse vetëm janë gjallë, ata u kualifikuan, u trajtuan dhe u dënuan si armiqë gjatë gjithë periudhës së pasluftës. Ky njëkohësisht ishte

edhe një presion psikik që populli shqiptar t'i lëshojë trojet e veta dhe të vazhdojë rrugën e shpërnguljeve për në Turqi, siç ka ndodhur gjatë gjithë këti shekulli. Por një trajtim i këtillë i shqiptarëve, nuk i gjunjëzoi ata, përkundrazi i bëri më të vetëdijshëm. Vetëm duke u trajtuar si armik ai mundi më mirë ta kuptojë realitetin politik dhe mundi të ngrihet e të vetëdijësohet deri në atë shkallë që ka arritur sot. Ai sot është më i vetëdijshëm se kurrë për subjektivitetin e vet kombëtar, që pa dyshim është fitorja më e madhe e arritur deri sot dhe kërkon t'i njihet edhe subjektiviteti politik në kuadër të Jugosllavisë.

Për kabinetin e sulltanit (sulltanët e Maqedonisë)

1. **Hixhet Ramadani**, njeri i ofiqeve të larta, antishqiptar i tërbuar, i cili në vitin 1984 në mënyrë publike i dogji tërë librat shqipë të bibliotekës së vet, që t'i shpëtojë nga »indoktrinimi« fëmijët dhe nipat e vet.
2. **Hysen Ramadani** u shpërblye me pozita të larta partiake e shtetërore për punën e vet antishqiptare. Shumë bëri ky kundër popullit të vet, shumë e shau »kundërrevolucionin shqiptaromadh« edhe pse në fund u mundua ta lajë m. me sh.
3. **Bedri Sinani** me kopilin e vet bastard **Afrimin** punoi një çerek shekulli kundër popullit të vet. Ky kryepolic, duarpërgjakur, ryshfetxhi bëri një mijë të zeza: rrahu, mbyti, çderoi, malverëzoi dhe para pensionimit ia la amanet djalit që të vazhdojë veprimtarinë antishqiptare.
4. **Abdulla Ademi**, disponimin antishqiptar e ka shprehur si »inxihinier« i prishjes së shtëpive, të mureve dhe të dyerve të shqiptarëve, me qëllim që tu bëjë presion për t'i shpërngulur në Turqi. Ky kriminel i kulturës shqiptare ka kërkuar që nëpër shkolla të flitet vetëm në gjuhën maqedonase.
5. **Muzafer Demiri**, pjellë e familjes tradhtare, si funksionar i marrë kërkoi që të hiqet flamuri shqiptar nga përdorimi dhe që në Maqedoni të mos flitet shqip dhe se gjuha jonë është maqedonishtja, ndërsa flamuri ynë është ai i maqedonëve.
6. **Taip Emini** i ngrati nuk pati kaçik të bëhet i madh edhe pse heri shumë deshimi ne..... dhe shumë shërbime. Skadje me paraqitjet e tij publike, edhe në shtyp i shfryn »nacionalizmit shqiptaromadh«.
7. **Xhemajli Veseli**, i gjori u angazhua shumë edhe në polici edhe në parti dhe së fundi tregoi kujdes që në alternativë të mos pranohen »shqiptaromëdhenjtë«.
8. Vëllezërit **Avni dhe Rexhep Zllatku** u angazhuan shumë, si nëpër tubimet e larta, ashtu edhe nëpërmjet shtypit për mbylljen e shkollave shqipe, për dezinformimin e shqiptarëve dhe për dënimin e »nacionalizmit shqiptaromadh«.
9. **Sefedin Sulejmani**, me Sokratin në gojë, me Maltusin në zemër, tebdil si bari, gjithmonë në shërbim të politikës antishqiptare. Ky »filozof« u çua kundër

shtimit natyror të shqiptarëve, kundër kulturës shqiptare, emroneshqipë dhe çdo gjëje tjetër që është shqiptare.

10. **Hivzi Mehmeti**, diferencues i zellshëm deri në atë shkallë sa që u angazhua edhe për shkombëtarizim total, për t'u bërë deputet i kalibrit ala **Qazim Mulleti**.

11. **Hulusi Hajrrullahu**, besnik si qeni për ta ruajtur statusin e »shqiptarit të ndershëm«.

12. **Bajram Sulejmani**, sakrifikues i çdo gjëje që është shqiptare vetëm e getëm për të ruajtur kolutukun e vet.

13. **Ruzhdi Muharremi**, luftëtar i denj kundër kulturës shqiptare deri në atë masë sa që mohoi edhe përkatësinë kombëtare.

14. **Nexhat Idrizi**, drejtor shkolle që me dëshmitë e veta i burgosi arsimtarët dhe i sherken me besnikëri shovimizmit maqedones.

15. **Xhabir Aliu**, alias **Alia Xhabir** funksiona i lartë që ndërroi mbiemrin për të dëshmuar se i vjen keq që është shqiptar.

16. **Faruk Omeri** aktivist i dalluar për mbylljen e shkollave shqipe, për mospërdorimin e gjuhës shqipe në Maqedoni dhe për rrënimin e çdo gjëje që është shqiptare.

17. **Vullnet Starova**, rrezil ministër u çjerr për ta bindur botën se shqiptarët në Maqedoni i gëzojnë të gjitha të drejtat dhe që këto të drejta i mohojnë »nacionalistët shqiptaromëdhenj«.

18. **Ali Lazimi**, shërbeu me zell të madh për të ruajtur kolltukun që e mori si shpërblim për »meritat« e mëdha.

Vërejtje: Kërkojmë ndjesë nga sulltanët e tjerë që nuk patëm mundësi t'i përfshijmë në këtë numër.

SHQIPTAR OSEKU

Antipoezi

Mos më beso më
as mua
as vetes
as hija jote
më nuk është jotja-
shekulli XX
invencion përgjimi
në krevat
në WC
nëpër rrugë-
nën lëkurën tënde
bëhu si e huaj,

e dashur,
askush-askë më
nuk guxon të dojë
ushtarët e plumbtë
po i vrasin ndjenjat,
ndaj diellit kanë shpallur
fletarrestimin

jeta jonë e vogël
mund të denoncohet
diferencohet
...ohet...!!!

POLEMIKË / POLEMIKA

BESIM REXHAJ

Umjesto pisma srpskoj inteligenciji

Srpska inteligencija i vremenski imperativ

I. Umjesto uvoda

Na pragu smo jedne decenije kad je egzistencijalno gnijezdo kosovskog podneblja, općenito, a posebno ono albanskog etnikuma, ne samo na Kosovu, nego i u Srbiji, Crnoj Gori i u Makedoniji, ugroženo i, čak, u ove dve zadnje godine, zbog politike koja je svojom iracionalnošću produkovala i proizvodi konfliktne situacije, i egzistencijalni minimum tog stanovništva dovođen je na ivicu. Danas – kad je naš kolektivitet ovog podneblja traumatiziran, bilo kao tjelesno biće, bilo kao duševno biće, danas – gotovo posle deset godina koraćanja paklenim putevima naše paradoksalne stvarnosti, spominjati bezbrojne činove kosovske drame, raznovrstnost i mnoštvo činova socijalne, političke, psihološke, moralne, ekonomske i, jednom riječju, egzistencijalne drame, teško je i mučno.

Ali, kad dialog, usprkos dobroj volji i demokratskih težnji najvećeg dijela albanskog stanovništva i njegove autentične inteligencije i, u ovom kontekstu, usprkos demokratskih tendencija naprednog i civilizovanog mnijenja Jugoslavije (a posebno severo-zapadnih republika), kad, dakle, dialog vegetira kao puki verbalan akt, ipak, usprkos činjenici da je banaliziran i onemogućen do nivoa absurditeta, imperativ dialogiziranja je *conditio sine qua non*. Da ne zvuči ova konstatacija paradoksalno? Možda i zvuči, ali, uzgred rečeno, stvarnost izgleda ontološki je paradoksalna, zatim je jugoslovenski sistem vrijednosti modelirajući tu stvarnost, doprinijeo paradoksalnošću i, sem toga, čim dialogiziranja u ovom haotičnom kontekstu može se obrazložiti još i činjenicom da smo se oprijedjelili obratiti autentičnom adresatu – autentičnoj srpskoj inteligenciji.

U stvari, ovaj spis ne obraća se kategoriji instrumentalizirane i pragmatizirane inteligencije, nego najracionalnijem, najkonstruktivnijem i najkreativnijem

dijelu ovog naroda – inteligenciji koja je vitalno, mudro i ekzistencijalno preokupisana srećom svoga naroda i njegovih geografskih i povijesnih susjeda i, shodno, esencijalno je zamišljen kao apel, posebno u kontekstu naše kolektivne obmane i samoobmane, za političku mudrost i za konstruktivna rješenja.

II. Masivna obmana i političko zloupotrebljenje

Još jednom nam se nameće pitanje: zašto se ovaj spis obraća srpskoj inteligenciji i zašto se, neposrijedno, ne obrati drugim strukturama ovog naroda ili im se obrati samo posrijedno?

Razloge i odgovore, na uopšten način, poći ćemo artikulirati, kao prvo, na zadnje pitanje i to zbog važnosti problema što implicira smisao pojma širokih masa.

Onaj sociopolitički i filozofski pojam marksističkog shvatanja da su proletarijat, seljaštvo i drugi slojevi širokih masa motorične snage istorije i čovječanstva, komprimiran više kao socioistorijska praksa nego kao teorija, pokazao se kao nepostojan. Otud može se reći da je ovaj pojam problematizovan i relativiziran, bilo kao praksa proturječne i tragične istorije ovog vjeka (obmanjivanje u kolektivnim razmjerama Njemaca drugog svjetskog rata), bilo kao teorijski pojam uloge, funkcije i položaja širokih masa, koje su, kako konstatiraju eminentni psiholozi, sociolozi i filozofi našeg vjeka (Fromm, Adorno, Frankl, Marcuse, itd.) otuđene, postvarene, kvantifikovane i standardizirane ili su, ako se budemo izrazili komprimiranom riječju političkog leksika, kao i ljudsko biće, općenito, manipulirane. I, budući da se naš intelektualni i shvatanjski credo gradi, kad je riječ o unutrašnjem ili spoljašnjem imperativu vrednovanja i suđenja, na etičko-filozofskim premisama koje impliciraju slobodu izbora samoga sebe, drugog i situacije a, inače, autentična sloboda izbora je minimalizirana, onda, shodno, rulja, široka masa, mitingaši i svi oni drugi koji se identifikuju sa ovim masama, usprkos ekstremnih i, ne rijetko, destruktivnih zahtijeva, ne podvrgavaju se moralnom i političkom sudjenju.

Zašto? Zbog toga što su ovakve mase, iako politički »legitimizirane« i »institucionalizirane«, prije nego svijestan politički subjekat, izmanipulisan subjekat i instrumentaliziran brutalno u službi interesa takozvane dnevne politike, koja je, u stvari, produžetak političkih programa istorijski gajenih iz jednog dijela srpske politike koja, prije nego vitalno ekzistencijalne interese svoga naroda artikuliše i kultivira ovim putem programe što ruše ekzistencijalno gnijezdo geografskih i povijesnih susjeda. Zato mitingaši i drugi deo širokih masa koji se identifikuju sa takvom nacionalnom i političkom pseudofilozofijom, prije nego stvaralački i politički aktivan subjekat su, tako reći, stvoren subjekat ili, ako se bismo izrazili filozofskim sintagmama Baruha de Spinoze, stvorena bića (natura naturata) više nego stvaralačka bića (natura naturans) sa čijim sudbinama se igra kao sa jednom kartom u jednoj morbidnoj političkoj igri. Što se tiče političke kategorije, one kategorije praktički i teorijski pragmatizirane u političkoj sceni, kojoj se, inače, nećemo obratiti, velja podstaknuti ovo: ovoj strukturi koja je, po svemu sudeći, svojom istorijski regresivnom aktivnošću, politički centralističkim, hegemonističkim i unitarističkim tendencijama, jedna od najodgovornijih, ne vrijedi se obratiti, ne zato to što ne zadužuje, nego s toga što je, faktički,

zatvarala vrata svakom demokratskom i argumentovanom dialogu i stoga što ekskluzivno monologizira sa sobom, blokirajući, ovako, volens nolens, mogućnost intelektualnog komuniciranja. U stvari, samo deblokiranjem arbitrarnog i totalnog monologa moglo bi se, sa racionalne i intelektualne perspektive, komunicirati. Ovo, naravno, ne bi trebalo da znači da se ne može voditi dialog sa autentičnom političkom inteligencijom, koja sigurno postoji u redovima ovog naroda i koja je, zbog cenzure i političke (re)presije, ostala neartikulisana i u marginalijama a koja je, usprkos ovakve blokade i pritiska ipak moralno i sociopolitički odgovorna, prije svijega pred svoj narod a zatim i pred albanskim stanovništvom u Jugoslaviji.

Kad je riječ o »instrumentaliziranoj« inteligenciji, koja dominira u sceni legalizirane i paradoksalno institucionalizirane politike, kad smo, dakle, kod ove kategorije koja je inaugurisala i artikuliše utilitarizam i pragmatizam sa agresivnim političkim konotacijama, treba istaći »neprincipielnu« koaliciju ove kategorije ili, u stvari, strategiju manipulisanja sa širokim i nedužnim masama koje su, kao žrtve političkog imputiranja, porobljene pod jarmom indoktrinacije morbidno političkim programima. Na drugoj strani, kad smo na ovoj točki razmatranja, isto tako treba naglasiti »principielnu koaliciju« ove kategorije sa drugim kategorijama inteligencije koje, kao takve, »intelektualizirane«, djeluju sa kvazi-intelektualnih i pseudonaučnih pozicija i koje, u stvari, »elaboriraju«, »teoretski i naučno«, programe koje predviđa »nacionalna nauka«. Ako se dinamika ovakvih koalicija razmatra u kontekstu konstituisane sociopolitičke hierarhije, onda slijedi da su na frontalnoj poziciji izmanipulisana masa, zatim odmah pored nje i nad njom kategorija »instrumentalizirane« političke inteligencije dok na pozadini stoji »naučna inteligencija«, koja svoj intelektualni potencijal i energiju pragmatizira u službi »vitalnih interesa« širokih masa.

U stvari, riječ je o birokratskom stroju što svoju borbu za vlast, apetite za privilegije vlasti i svoj ekstremni egoizam gradi na legitimnim osećanjima i patriotskom sviješću, »sublimiranim« u »naciokratski laboratorij« što eksploatira kolektivnu energiju bazirajući se, prije svega, na alhemiju iskorišćavanja i izopačenja istinskih nacionalnih, patriotskih i humanih vrijednosti. I, sve ovo, iskorišćavajući relativnu nemoć širokih masa, nemilosrdno izmanipuliranih, i, sem toga, iskorišćavajući iracionalni kolektivni kontekst, destabiliziranu psihosocijalnu ravnotežu i blokadu informisanja, odnosno monopol nad »istinom«.

III. Ušutkivana inteligencija

Budući da je inteligencija, gledano iz aspekta intelektualnih kategorija koja konstituiraju ovaj pojam, heterogena struktura, nameće se jedna kategorizacija, koja bi, pobliže, označila adresat: iako svi subjekti kojima se atribuiraju statut intelektualca, nose intelektualnu, moralnu i građansku odgovornost i dužnost artikulisanja istine, jedan deo intelektualaca, bilo zbog intelektualnog zvanja što se neposredno nadovezuje sa neuralgičnim dimenzijama stvarnosti, bilo intelektualci, čija je intelektualna oblast »akutizirana«, bili su i jesu, posebice u aktualni momenat, obavezni, i to do nivoa kategoričkog imperativa, ako bismo se izrazili jezikom Kanta, da se angažuju u funkciji artikulisanja socialno-društvene, istorijske, političke, kulturne i ekzistencijalne istine.

Može se reći, otud, da, čak bilo tehnička inteligencija, bilo, tako reći, inteligencija društvenih nauka, bilo kulturna i stvaralačka inteligencija, u okviru dotične profesionalne oblasti, bilo naspram sopstvenog naroda, bilo naspram drugih naroda, kad su u pitanju akutizirana dimenzija stvarnosti kao što, u stvari, jesu na kritičnoj tački, u harmoniji sa etikom profesionalnog zvanja funkcionalizirati se u službi artikulisanja istine. Bez dvojbe, najveći teret odgovornosti, u kontekstu ovakvog angažovanja u ime istine, pada na političku, kulturnu i stvaralačku inteligenciju, koja bi trebala, bilo u okvirima naučnih krugova, bilo u okvirima kruga širokih masa, inaugurisati, u stvari, samo istinu o kosovskoj stvarnosti, koja je, esencijalno, generator jugoslovenske krize, nego posljedica sistema vrijednosti ovog društva što je, zbog aktuelnih i tradicionalnih razloga, pogođeno najteže od strane sociopolitičke filozofije i prakse jednog birokratiziranog, dogmatiziranog i neproaktivnog modela i, na kraju, konsumiranog, ako ne, najzad, zbog socialne, filozofske i političke teorije, onda, dakle, zbog sociopolitičke prakse koja je izdala tu teoriju. Artikulisanje istine i demitiziranje kultivisanog, rekonstruisanog i, praktički, instrumentaliziranje one koja se zove »istorijsko pravo«, drugim riječima, demistifikacija i depolitizacija mita o Kosovu u srpskoj literaturi, odnosno raskrinkavanje vizantijske i srednjevjekovnog obskurantizma, dakle, ova neuralgijska i akutizirana oblast falsifikovane istorijske stvarnosti od strane istoričara nameće se kao imperativ i, shodno, ova zamagljena stvarnost trebala bi da se reflektuje u realnoj svijetlosti. Ovakav čin, što više, nameće se kao neophodnost, stoga što kič-literatura proizvedena po različitim institucijama sa naučnom destinacijom, fabrikuje istorijsku laž, odnosno se falsifikuje i marginalizirana istorijska i egzistencijalna istina.

IV. Mistifikacija istine i imperativ demistifikacije

Sociolozi, kao jedna kategorija inteligencije, koji po njihovom naučnom i moralnom imperativu zvanja dužni su da dinamiku razvoja i društvenih zakonitosti elaboriraju u skladu sa dostignućima moderne sociologije, trebali bi da proturječnosti društvenog razvoja, koje su, inače, najizraženije i najosetljivije u kosovskom podneblju, označuju i registruju u njihovom fakticitetu i artikulišu socialnu istinu, koja je svojom surovošću rušila elementarnu egzistencijalnu ravnotežu čovjeka ovog podneblja a posebno u albanskom etnikumu koji je u stvari dovođen do ruba socialne egzistencije.

U ovom kontekstu, ovakva inteligencija, u skladu sa vitalnim interesima svoga naroda i, slijedbeno, i drugih naroda, postupajući ovako raskrinkavala bi strategiju kamufliranja stvarnih i istinitih problema u Srbiji, demaskirala bi strategiju koja je probleme prouzrokovane amortizacijom socialnog mehanizma jednog utrošenog modela projektirala na nacionalnom terenu i, ovim putem, suštinska društvena pitanja reflektuje u politiziranoj i ideologiziranoj svijetlosti. U ovakvom dezintegrisanom socialnom kontekstu, kolektivno socialno nezadovoljstvo, ako se izražavamo psihološkim terminima, se racionalizira i socialna energija se instrumentalizira u službi političkih ciljeva, koji u stvari nisu esencijalni ciljevi naroda nego objektivni naciokratije. I, dok je u Srbiji ovakvo socialno masivno nezadovoljstvo politizirano kao politička strategija, bilo kao raspoloživa snaga u okviru aktualnih političkih pokreta, bilo kao racionalizacija i maskiranje

socialnih proturječnosti koje bi mogle rušiti stroj državne birokratije, na Kosovu ovakvo socialno nezadovoljstvo koje je dublje i širije, služilo je i služi za političku ekstremnu radikalizaciju problema socialne prirode, čiji fakticitet je kvalifikovan kao kontrarevolucija, nacionalizam, separatizam i terorizam.

Autentična politička inteligencija trebala je artikulirati surovu prejuridikaciju, unitarizam in monizam, monopolizirajući i dogmatizirajući karakter političkih ekskluzivističkih programa i, u ovom kontekstu, trebala je istaći da ne samo scena i pozadina partijske vlasti koja je »ovlaštena« nadležnostima državne vlasti, nego i takozvana pravna država institucionalizirala je logiku djelovanja politički i pravno anticivilizacijski i antidemokratski. Ovako orientisana, ovoj inteligenciji ne bi bilo teško ustanoviti da su kolektivni zahtjevi albanskog stanovništva u Jugoslaviji esencijalno zahtjevi za demokratiju, građanska prava i za legitimno kultivisanje nacionalnog identiteta. Kad smo ovdje, treba aksentirati političku strategiju koja je sa vis major pozicije voluntarizma i arbitrarizma, bilo sa strane takozvane pravne države bilo sa pozicija partijske države, falsifikovala volju i plebiscitarnu deklarisanje u kolektivnim razmjerama, i sa političkim predznakom, dakle a priori, kvalifikovala i kvalifikuje stvarnost legitimnih zahtjeva nedvosmisleno demokratskih.

U stvari, po logici jedne morbidne strategije je irelevantna i marginalna artikulisanja, od kojih se vitalna masa energično distancirala i ogradila, stavila u epicentar problema, nastojeći ovako na neizdrživ i parakdoksalan način justifikirati represiju i sve to u ime legitimnosti, dužnosti i nadležnosti takozvane pravne države. Odatle, autentična politička inteligencija je posebno dužna da bazirajući se na argumentovane i naučno esecijalne analize, dakle samo aposteriornu, da artikulise objektivna ocjenivanja i, naravno, po elementarnoj moralnoj i građan-

HAKI TAHA

Kosovës, Kosovë o shpirti i jonë

T*epër fjete zgjohu moj orë
Bijtë tu thirrin n'flakë t'dashunisë
Me za t'thekshem me pushkë n'dorë
pjese t'pandashme te Shipnisë*

*Shqiptar ke shqiptare je
Shpirti nga trupi kurr s'mund t'ndahet
N'ty jetojnë n'ty kemi le
Gjaku ujë kurr s'mund te bahet*

skoj logici ogradi se etički, intelektualno, politički i naučno od aprioriozma, voluntarizma, arbitrarizma i prejuridikacije.

A što se tiče kulturne i stvaralačke inteligencije, treba istaknuti da težina moralne, istorijske i egzistencijalne odgovornosti posebno se povećava, jer ova kategorija inteligencije kao najvitalnija struktura naroda trebala bi da odgovara na istinski glas masa, na imanentni zov egzistencije svog naroda i naroda susjeda. Ova inteligencija, koja se posebno karakterizira građanskom, moralnom i stvaralačkom smjelošću, pod diktatom imperativa egzistencije, vremena i posebno tragičnog momentuma, svojim autentičnim kulturnim, stvaralačkim i civilizacijskim anagžovanjem bi demistifikovala destruktivni karakter kampanje (hajke) koja se vodi nad entitetima materialne i duhovne kulture albanskog stanovništva u Jugoslaviji, hajke koja je svojim ekstenzitetom i intenzitetom ugrozila i ugrožava identitet, biće i egzistenciju ovog etnikuma.

V. Umjesto završetka – imperativ za racionalan dialog

Bez dvojbe da je relativizacija vrijednosti jednog socioistorijskog, kulturno-psihološkog i političkog modela teška stvar, što više kad je taj sistem vrijednosti inaugurisan na institucionalnom nivou, ali ipak revalorizacija sistema vrijednosti i modela, kad je u pitanju egzistencijalni imperativ, neophodan je način. Svaka inteligencija odgovorna je prije svijega pred svojim narodom a zatim i pred drugim narodima sa kojima dijeli istorijsku sudbinu, i deblokiranje onog monologisanja drugih struktura koje su svojom slijepošću stvorile graničnu egzistencijalnu situaciju kao i otvoren demokratski i racionalan dialog koji treba početi doprineli bi demistifikaciji i, samim tim, kako što logički slijedi, nameću se kao imperativ.

*Eshtna t'vjeter dhe te rij
Janë grumbullue për ty përherë
Lule lirie duhet t'mbijë
Shqip ka b'za n'at tokë përherë*

*N'mund e djerrë Kosovë moj trime
mbahu nder shekuj n'hov t'burrenisë
nder llogore me flijime
gufon gjaku i lirisë*

*Gjak e zemer drite arbnisë
na ke bijë e t'kemi nanë
KOSOVË SHPIRTI SHQIPNISË
PA TY VDEKË MA MIRË TE TANË*

(Kjo poezi e poetit Haki Taha, gjoja vrasës i M. Popoviqit, u shkrua në shkurt të vitit 1945 në Gjakovë. Dorëshkrimi erdhi deri në ditët tona i paprekur. Në redaksi na arriti ditën e shpalljes së mvetësisë për Kosovën)

SEVDAIL HYSENI

Portret që flet

Portreti yt
Varur në mur,
S'na hyn në punë
Aspak askurrë!

Të shikojmë shpeshherë
Me krupë, e vrer;
surrogat me ngjyra,
kungull me shtatë bira!

Portreti yt jashtë »kanuni«.
Që ngërdheshet si bythë majmuni,

S'është si piktura që i falet publikut
Me pamjen e mikut!

Po të jetë e mundur
Paj edhe sikundër...
Të ketë diçka të vëretetë
Se njeriu vdes për jetë!

Përse të mos ngordh portreti yt
Që na ka sjellur në këtë ditë...
Përherë i fryrë tullumbac
E kungullac!!!

GËZIM REXHA

E kuqja pikon bardhë

Ke lindur në shekuj
nga terri e tmerri
ëndërr e fortë,
saherë të kanë zhveshur e përgjakur
je bërë qelizë e re n'damarë
dhe me zjarr urrejtjesh farkuar je
çdoherë ke rilindur kohërave
ëndërr e çelikt

Je bërë nektar
ku të kemi mbledhur si ushqimin
të kemi mbledhur si ajërin
shesheve të përgjakta
ëndërr e dashur

Ëndërr e shtrenjët
do të të skuqim përditë
derisa të zbardhesh e të zbardhesh
e të bëhesh dritë

Dobrosh, 25 shkurt 1990

MENDIME DHE REAGIME / ODMEVI IN MNENJA

Dr. XHELKU MAKSUTI

Mbi Shqiptarët e Rumanisë

Edhe pse të ndjekur, të përbuzur e të diskriminuar, pasardhësit e ilirëve të lashtë-shqiptarët, tashmë janë duke dalë nga anonimiteti historik. Fjala është për një popull prej mbi gjashtë milionë banorësh që jetojnë në Shqipëri, Jugosllavi, Greqi, Turqi, Itali e në vende të tjera të botës. Shqiptarët në antikë kanë qenë banorë terriroresh të gjera prej Adriatikut, Jonit e deri në brendi të siujdhesës ballkanike. Këta trima të pamposhtur kanë ditur ti mbrojnë me heroizëm e xhelozë gjuhën, përkatësinë kombëtare, traditat, dinjitetin dhe nderin, duke u përleshur vazhdimisht me dallgët e pamëshirshme të pushtuesve të huaj: me grekët e romakët, me sllavët, bizantinast dhe osmanët. Ata ditën ta mbrojnë me trimëri, edhe në kohët më të afërta, territorin dhe pavarësinë, duke i mposhtur tendencat shoviniste të fqinjëve, duke mos e harruar me këtë rast edhe rezistencën kundër invazionit fashist italo-gjerman, përgjatë viteve të lavdishme të luftës së dytë botërore.

Duke çuar një jetë të përbujshme, plot e përplot rreziqe, kërcënime e padrejtësi sociale e kombëtare, përmes një vitaliteti dhe inteligjence largpamëse, shqiptarët i dkanë botës udhëheqës ushtarakë me autoritet të lartë, njerëz të shkencës e kulturës, tregtarë e zejtarë të mençur, që nga mbretëresha e zellshme **Teuta** në antikë e deri te strategu i madh i Evropës-**Gjergj Kastrioti Skënderbeu**, mbrojtësi i krishtërit në mesjetë. Shkrimtarët e mirënjohur të Rilindjes Kombëtare Shqiptare, vëllezërit **Sami e Naim Frashëri**, luftëtarët për pavarësi, **Ismail Qemali, Luigj Gurakuqi, Ibrahim Temo** e të tjerë, romansieri i madh **Ismail Kadare** apo laureatja e çmimit të Nobëlit për paqë-**Nëna Tereza** (e lindur nga prindër shqiptarë në Shkup, më 1910), janë disa nga personalitetet e para të këtij kombi që kanë kontaktuar shpirtërisht apo fizikisht edhe me vendin tonë. Shqiptarët në Rumani kanë ardhur që nga kohërat më të vjetra, e sidomos në epokën moderne. Mbreti **Trajan**, ka sjellë punëtorë nga rrada e fiseve ilire, për eksploatimin e xeheve të arit në Daki. Në mesjetë ndërkaq, për shkak të persekutimeve osmane, individualisht apo në grupe kompakte, shumë shqiptarë kanë kaluar në veri të Danubit, duke gjetur shpëtim dhe strehim në nënqiellin mikpritës të Rumanisë. Një dokument i vitit 1595, na konfirmon se **Mihai Viteazul**, ia ka bërë të mundur një numri prej 15 mijë shqiptarësh, që të vendosen në fshatin Këlinesht, në rrethin e Prahovës. Shqiptarët e Rumanisë

janë krenarë me figura të shquara me prejardheje shqiptare si **Vasile Lupu**, zotërues i Moldavisë (1634 – 1653), me familjen e mirënjohur të Gjikaive, e cila i ka dhënë sundues të shumtë Moldovës dhe Vllahisë, ndër të cilët edhe **Grigore Gjikën e tretë**, i cili ra viktimë duke protestuar kundër shkëputjes së Bukovinës, të cilën turqit ia dhanë peshqesh dins tisësë hanzburgasve (më 1775).

Nga rradhët e shqiptarëve të vendosur në vendin tonë është ngritur ndër të parët **Naum Panajot Veqilharxhi**, ishluftëtar në betejat e famshme të Tudor Vladimireskut (1821), i cili më 1844 e redaktoi abetaren e parë shqipe si dhe një manifest drejtuar bashkatdhetarëve të tij dhe i cili do të konsiderohet më vonë si bazë e lëvizjes së rilindjes kombëtare shqiptare. Princesha rumune me prejardhje shqiptarr, **Elena Gjika** (Dora d'Istria), luftëtare e njohur për emancipimin e gruas dhe e lëvizjes për çlirimin kombëtar të krejt popujve të shtypur, e popullarizoi ndër të tjera edhe çështjen shqiptare në opinionin evropian të kohës së saj. Kah fundi i vitit 1880, përmes inisiativës së një numri të madh të rinjsh shqiptarë, u krijua në Bukuresht, një degë e »Shoqatës së shkronjave shqipe« (Societatea literelor albaneze), dhe atë-sipas shembullit të asaj të Stambollit. Katër vjet më vonë, po në Bukuresht, zu fill shoqëria kulturore »**Drita**« (Lumina), e përkrahur edhe nga një sërë intelektualësh dhe politikanësh rumunë të rangut të parë si **C. A. Rosetti**, **D. Brëtianu**, **V. A. Ureqe**, **Vasile Aleksandri**, princi **Joan Gjike** e të tjerë. Drita dhe shoqëritë e tjera që u krijuan ato vite, e regjistruan në programin e tyre angazhimin për të botuar libra në gjuhën shqipe. Kështu shpjegohet edhe fakti se poema më e bukur të cilin **Naimk Frashëri** ia përkushtoi heroit kombëtar **Skënderbeut**, krahas shumë punimeve të tjera, e botuan në Bukuresht.

Në tokat e Rumanisë u botuan gazeta dhe revista shqiptare, duke filluar me **FDritën**, më 1887 në Brëilë, »**Shqipëtar**«, »**Shqipëria**«, »**Përlindja Shqiptare**«, »**Jeta Shqiptaro-Rumune**«, në Bukuresht, »**Atdheu**« dhe »**Shqipëria e re**« në Konstancë etj. Nën patronazhën e shoqërisë **Drita**, më 1898 themelohet një shkolle shqiptaro-rumune e cila do të ketë si qëllim primar përgatitje kuadrosh didaktike për shkollat e Shqipërisë. Në vitin 1908 përmenden tri shoqëri kulturore shqiptare: »**Drita**«, »**Dituria**« dhe »**Shpresa**«, të cilat do të shkrihen në një emër të përbashkët »**Bashkimi**«. Më 1905, nën dirigjimin e princit **Albert Gjika**, do të zhvillohet në Bukuresht një kongres panshqiptar me përfaqësues të kolonive shqiptare nga vende të ndryshme, kurse më 1912, patriotët **Ismail Qemali** dhe **Luigj Gurakuqi**, në rrugën e tyre për në Shqipëri, për shpalljen e pavarësisë, u ndalën në Bukuresht për t'u konsultuar me përfesuesit e kolonisë së kë-tushme.

Por, edhe pas kësaj periudhe, vazhduan të vijnë, të punojnë dhe të jetojnë në Rumani, shqiptarë të shumtë si nga shteti i ri e i pavarur-Shqipëria, ashtu edhe nga Maqedonia apo Kosova, ngase, sipas thënieve të tyre, këtu fitojnë »një bukë e bardhë« dhe mund të mblidhnin edhe nga disa të mira materiale për t'i ndihmuar ata që kishin mbetur në shtëpi. Kështu shpjegohet fakti se edhe në periudhën ndërmjet dy luftërave botërore, vazhdon të ekzistojë një unitet i fuqishëm i shqiptarëve me gazeta e revista si dhe me shoqëritë e tyre kulturore. Numri i tyre ra dukshëm në kohën e luftës së dytë botërore dhe sidomos pas ardhjes së komunizmit në pushtet kur filluan të shpërngulen në Turqi, Amerikë, Jugosllavi dhe në vende të tjera. Megjithëkëtë, edhe pas luftës së dytë botërore, deri aty kah vitet 1950, e pat zhvilluar aktivitetin e vet një organizatë »Komiteti

Demokratik Shqiptar« në Bukuresht, me filiala nëpër disa qytete. Shqiptarët i kanë mbetur kurdoherë besnikë atdheut të vet, duke kontribuar sipas mundësive të tyre në prosperitetin e tij, duke vepruar si punëtorë, tregtarë, zejtarë, mjekë, profesorë, inxhenerë e arkitektë, shkrimtarë apo aktorë. Pavarësisht nga feja e tyre-ortodoksë, katolikë apo myslimanë-, disa prej tyre, vendosen këtu përgjithmonë, duke u regjistruar në rradhën e banorëve autoktonë. Siç dihet, filologët kanë ardhur në përfundime të qarta mbi një fond arkaik fjalësh të përbashkëta, fakt i cili ka ndikuar fuqimisht në adoptimin e lehtë të shqiptarëve me gjuhën dhe kulturën rumune dhe ka sjellur si pasojë edhe procesin e asimilimit nga ana e popullsisë së këtushme.

Në kushtet e reja të Rilindjes së Rumanisë, të cilën e solli fitorja e revolucionit të Dhjetorit-1989, edhe shqiptarët e këtushëm, aq sa kanë mbetur, shijojnë ajrin e freskët të lirisë, të dinjitetit e demokracisë; e përjetojnë sentimentin e barabartësisë reale dhe të shpresës se nuk do të llogariten më si të huaj në atdheun e vet, të lirë tashmë për t'i vlerësuar mundësitë materiale e shpirtërore në tërësinë e tyre. Shqipëria krahas Rumanisë e vendeve të tjera të shkretëruara nga kthetrat e sundimit stalinist, i përjeton edhe ajo, gjithnjë e më shumë, realitetet e reja evropiane, duke hapur shtigje të reja për një bashkëveprim ende më të mirë, ndërmjet krejt popujve, duke i përforcuar e përlindur në këtë kontekst, edhe lidhjet tradicionale ndërmjet rumunëve dhe shqiptarëve.

Bukuresht (Përktheu nga rumanishtja: Baki Ymeri)

HAXHI MUHAXHERI

Atentati i dyfishtë

Ti duhej të vriteshe dy herë për t'u njohur vrasësi i parë

T. Desku

Hë? Ç'më shikoni ashtu? Ç'i keni zgurdulluar sytë? Pse ofshani dhe tundni kokat? Dyshoni në mua... Flisni njerëz! Unë ju pyeta dhe gjithsesi dua përgjigje nga Ju. More pse s'flisni? Mendoni se jam i çmendur!? Mendoni se jam njeri i regjistrave, i listave, letërnxirës. Jo, jo nuk jam i tillë unë jo, por vetëm dua të di se a keni dëgjuar të vritet njeriu dy herë? Prapë s'doni të flisni?! Ore e dini se **Heshtja është bijë e vdekjes** apo mos vallë, vdekjen kërkon edhe Ju... Po më'thuani pra, çfarë vdekje dëshironi se edhe vdekjet dallojnë

mes vete. Hë pra, **flisni më!** Çfarë... F-r-i-k-ë-s-o-h-e-n-i të flisni? Pse? Nga kush? Mos ndoshta nga vet-vetja, nga **uni i juaj?** Ore: po Ju duhet ta dini se **edhe frika është element i tradhëtisë.** Tradhëtisë ndaj vetes, unit dhe **fisit tënd.** Ëhë! Prapë heshtni, prapë druani, prapë vdisni për së gjalli ore **ketmen?** Jeni njerëz Ju apo jo? Mos vallë, ua kanë vënë kokat e huaja dhe u ka humbur të folurit?! Hë më, flisni, lëvizni! Pse më gllabroni ashtu më sy, pse rrini ashtu si statuja? Prapë s'doni të flisni... Jo, jo mos flisni! As që na duhet të folurit tuaj. E ne do të flasim, do të çjerremi, do të bërtasim për atë njeriGur GUR-NJERI

Dialog imagjativ

»Cila vrasje ishte më e rëndë për JU njeri i pavdekshëm? e pyeta«

»Asnjëra. Mjerë ai që s'vritet nga njëherë në ditë«!

»Prita të thuash mjerë ai që nuk qendron«.

»E kam thënë më parë«.

»Po a t'ka mbetur diç merak nga jeta?«

»Po. Që si kam parë plumbat me sy«.

»Po unë mendoj që edhe vdekja prej vdekjes ka dallim.«

»E vërtetë. Ndonjëherë po. Por kur është fjala tek unë s'dallojnë. Sepse, dy herave jam vrarë për të njëjtin ideal, nga të njëjtët... Po më thuani, sipas jush cila do të ishte vrasja ime më e rëndë?«

»Të dyjat ishin të rënda **jonjerëzore**. Por, e dyta dallon nga e para se të vranë në liri«.

»Në liri thua...! E Ti duhet ta dish se në liri mund të vritesh edhe për të parën herë. Në lirinë e llojit të gaforres! E mua s'do të thotë që nuk mund të më ndodhë edhe vrasja e tretë! **Sa herë që vritesh, aq herë përtëritesh, ndritesh**«.

»Mos do të thuash, sa më shpesh të të vrasin, aq më shumë do të përjetësohesh«.

»M'varet... nëse Ju e jetoni jetën. Sepse, Ju më lindët dhe për Ju u vrita këtë **dimër sërish**. E përsëri do të lind, ndoshta edhe të vritem **ngrindjemotesh**...« — tha Luigi i mbështetur në diell. Dhe u shkri. U diellzua. Për **dritën tonë**, për **rritën tonë**...

P. S. Unë si ish-nxënës i QAMO-s »Luigj Gura-kuqi« i revoltuar dhe i prekur në shpirtë kur dëgjova për thyerjen e bustit të Luigjit dhe për heshtjen e komunarëve të Klinës ndaj këtij gjesti anticivilizues dhe antishqiptar, nga frymëzimi i rastit shkrova këto radhë që po ua dërgoj.
Autori

BAJRAM SELMANI

Zëri i Rinisë

Historia e derita shme e zhvillimit të shoqërisë njerëzore, një gjë fare mirë na mëson se: Çdo barrë të zhvillimit të saj e barti dhe po e bartë; e le të na lejohet të themi se edhe do ta bartë (kuptohet, duke pasur parasysh të kaluarën dhe të tashmen), pjesa më përparimtare e saj — rinia. Dëshmitarë i ditëve tona jemi edhe vetë, këtë s'mund të na e mohojë askushi; sadoqë me dinakëri të dhelprës disa, e dofarë kulltukofakë (që menduakan se populli egziston për ta, e jo ata për popullin) mundohen ta bëjnë.

Themi barrë sepse të bësh diçka për shoqërinë si totalitet në kuptimin e mirëfilltë të fjalës — në ndryshimin dhe përparimin e marrëdhënieve shoqërore, së pari si marrëdhënie në mes të njerëzve (individua), pastaj grupeve njerëzish dhe më gjerë të marrëdhënieve shoqërore, si marrëdhënie nacionale dhe ndërnacionale — vërtet ž peshë, që një meritë për bartjen e saj i takon, kujt tjetër (?) përpos vetë të rinjve.

Rinia, ishte e është, ajo që me energjinë e saj të pasosur, me mirëkuptimin e pashoq dhe me tolerancë (në mes njerëzve) që nuk mund të matet, edhe me angazhimin maksimal e të gjithanshëm, çdo herë hapi dhe hapë perspektivë për një prosperitet që shpie në jetën më fatlume të njerëzimit. Por të gjitha këto të përmendura, **e shumë të tjera të papërmendura** — që na bëjnë zemra e shpirti të na fle- mos të na i zbehte reflektimi i një pjese të realitetit (sado që s'duam ta pranojmë), e sikur na ndal pak në të kërkuarit e ndërgjegjes dhe vrasjes së saj. Të ndalemi pak, por jo edhe hovin e idealeve të rinisë që shkonë në

një vijë gjithherë në rritje e sipër. Vallë po përse është fjala?!

Rinia, si pjesa më progresive e shoqërisë, me idealet e saja më të qarta, për një të ardhme më të lumtur, për njerëzimin e gjithmbarshëm, sikur po has në disa pengesa (po duhet të themi me keqardheje) të paraqitura si dukuri patologjike të shoqërisë, siç janë: burokratizmi, nacional-burokratizmi, karrierizmi, poltronizmi, »kameleonizmi«, shantauzhizmi e shumë »izma« të tjera. Të gjithë këta »Izma« të lartpërmendura, me arsyen e tyre të myktë, të ngurtë e të mbyllur, me kombinatorikat e tyre të rrugës apo kafeneve, çdo herë paraqiten si margaritarë të shoqërisë, përparimit e prosperitetit të saj. Me frymën e mbyllur prej një burokrati të keq e me intelegjencën prej një mediokriteti (kjo rrymë e »Izmave« e këta bataqinj), gjithherë na paraqiten në emër të dikujt, e për të mos ditur kurrë as vetë se në emër të kujt. Pastaj me zhantazhizmin e tyre të **ushtruar keq** mbi pjesën më të çmuar të shoqërisë – lulen e saj – pa turp mundohen t'i dalin »zot saj« (kuptohet, gjithmonë duke u fsheh pas perdes), për t'i fshehë qëllimet e tyre misterioze – si misterioz që janë. Në një rën anë sillen aq zemërmirë me servilitetin e tyre të ushtruar tanimë disa herë, duke çmuar e lëvdëruar me gojën plot rezultatet tona me fjalët e tyre të mërzitshme (ani më si fjalë që i kanë), »Se ne sytë e kemi nga ju«; e nga ana tjetër s'mund ta fshehin etjen e tyre për karrierë, kolltuk e »bajrak«, apo së paku qoftë edhe për një paraqitje para opinionit publik – mundësisht përmes kamerës televizive – ku do të tregonin margaritetshmërinë e tyre ndaj popullit, thuaja se tjetër herë nuk patën rast të paraqiten, bile edhe atëherë kur u mjaftonte vetëm të heshtin.

Ani edhe këtë e këto do t'i pranohim,

aq na bën, se kameleonët janë kameleonë, **por ndërgjegjen nuk mund të na e pinë, të na e përdhosin, kinse ne një gjë të tillë nuk e dijmë.** Se u rritëm e u shkolluam (ne s'jemi rini analfabete), me mund tmerrësisht të mundimshëm, që e di gjithkushi, për ti dalë zot vetëvetes – pastaj edhe të tjerëve – me dëshminë se jemi (egzistojmë); se synojmë të bëhemi personalitete të formkuara angazhuese, e me vetëdijësim se duhet gjithnjë e më tepër të synojmë edhe kah formimi i një vetëdije sa më kritike **tonën**, në mënyrë që mos të jemi e mos të biem viktimë e grackave të ndryshme. Andaj, po themi me plot përgjegjësinë e fjalës – qoftë të jetë edhe publike – se do të mashtrohen keq e turpshëm ata që mendojnë se do të mund të na mashtrojnë apo manipulojnë, mos të themi të bëjnë llogari në mundin, shpinën dhe **përgjegjësinë tonë.** Hiçni dorë **me kohë(!)** o ju, koltukofakë e poltronistë, e shumë ju të tjerë, sa s'ju është bërë vonë, se ne **rinia** nga ju që moti dhe për mot e jetë dorë kemi hjekë! E po kush e ka mizën ndër kësulë; e prekt kësulën!

Maj 1990, Shkup

Tema të hapura

ARIF KUTLESHI

Ç'është bërë, e ç'duhet bërë... ?

1. Fillet e interesimit

Sllavenët e nisen historinë e librave të shkruar në gjuhën amnore në vitin 1550, me »Abecedarin« dhe »Katekizmin« e Primozh Trubarit, ndërsa

shqiptarët në vitin 1555 me »Mesharin« e Gjon Buzukut. Këta dy popuj paten fate të njëjta gjatë gjithë historisë, porse shqiptarët ndodheshin vazhdimisht, midis kudhëres dhe çekanit: në njëren anë luftuan dhe i bënë qëndresë shfarosjes fizike, ndërsa në anën tjetër, u përpoqen dhe e mbajtën frymën kombëtare-shpirtërore gjallë. Edhe pse të ndarë fizikisht me afro njëmije kilometra në mes, këta dy popuj heret filluan të interesohen për gjuhën, kulturën e historinë e njëri tjetrit. Kështu, p. sh. Jernej Kopitar i qe interesuar për albanologjinë, ndërsa Franc Mikloshiçi me 1870 botoi në Vjenë veprën »Kërkime Albanologjike« (Albanische Forschungen). Më vonë Dr. Rajko Nahtigali do t'i shpjerë më tej studimet në fushë të shqipes, por edhe Karel Oshtiri, France Bezlajaj... Për albanologjinë do të interesohet edhe sllavisti, gjegjësisht, përkthyesi i njohur slloven Janko Moderi, ndërsa në lëmin e leksikografisë do të shenohet edhe emri i France Novshakut, hartues i fjalorëve shqip-sllovenisht, dhe sllovenisht-shqip.

2. Njohja e ndërsjellë-përkthimet

Libri i parë (sa di unë) që u botua në sllovenishte, është romani i Ismail Kadaresë »General mrtve armade« (Gjenerali...) në botim të Shtëpisë Botuese Obzorja të Mariborit, qysh në vitin 1976. Në të njëjtin vit u botuan edhe poezitë e Ali Podrimjes me titull »Suženj pesmi« (Rob i këngës) në botim të Lipa të Koprit, e në përkthim të Ciril Zlobecit. Romanin e njohur të Kadaresë vlen të theksohet, se sllovenët e përkthyen nga gjuha frënge. Pastaj dalin poezitë e Adem Gajtanit »Ko odpreš to pesem« (Kur ta hapësh këtë këngë), kurse viti 1979 do të shënohet si mjaft

i suksesshëm, sepse do të botohet romani i Rexhep Qosjes »Smrt preži v oëeh« (Vdekja me vjen...), si dhe Antologjia e shqiptarëve të Jugosllavisë me titull »Sla po soncu« (Gjakimi për Diell) në të cilën qenë prezentuar 25 poetë, që nga Esad Mekuli e deri te Sabri Hamiti. Vitin pasues do të dalë libri me poezi »Pesmi« (Vjersha) ku do të prezentohen përveç Podrimjes, edhe Gjerqeku, Dedaj, dhe Shkreli.

Në vitin 1984 u botua libri nga lëmi i historiografisë, me titull »Albanci«, për të cilin që ngritur mjaft pluhur, në disa qarqa neobizantine. Më vonë u botuan edhe librat »Peteronogi zajec« (Lepuri me pesë...) dhe »Veter in hrast« (Era dhe Lisi) të R. Kukajt, dhe të shkrimtarit S. Hasanit. Derisa për të gjithë librat e botuar, mund të thuhet se kriter për botimin e tyre ishte, vlera artistike, gjegjësisht vlen-te kriteri estetik, për këtë të fundit duhet pranuar se qe përkthyer e botuar (edhe pse vetë romani nuk është pa vlera ideo-artistike) i nxitur kryesisht nga motive jashtëletrare, sepse atëbotë autori i këtij romani ishte kryetar shteti.

Edhe nga sllovenishtja në shqipe janë përkthyer një numër i mirë veprash letrare, prej të cilave do të përmendim, poezitë e Ciril Zlobecit, France Presherenit, Kajetan Koviçi pastaj (për fëmijë) dhe në fund të vitit të kaluar dolën edhe poezitë e klasikut të poezisë moderne sllovene, në përkthimin e shkëlqyeshëm të Shaip Beqirit, me titull »Puthja e plagës«, e të gjitha këto në botim të Rilindjes. Por fatkeqësisht, të gjitha këto u përkthyen nga përkthimet, gjegjësisht, nga sërbo-kroatishja.

3. Përpjekjet e tashme

Moti është ndier nevoja e kuadrit që do të përkthente drejtpërdrejt, nga

shqipja në sllovenishte. Vetëm atëherë ne do të mund t'ia ofrojmë lexuesve sllovenë disa nga penat tona më të mira, qoftë nga tradita, qoftë nga bashkëkohësia. Me një rast kam shkruar se ne shqiptarët e Kosovës, fatkeqësisht, përveç në serbo-kroatishte, në gjuhë të tjera ende nuk kemi mundësi t'i përkthejmë dhe t'i prezentojmë vetë, veprat tona letrare. Tashti jam më optimist, dhe kam parasysh përkthimet (anipse fragmentare) e Nikollë Berishajt, dhe të Halil Berishes, kam parasysh edhe faktin se tashti e kemi edhe lektoratin, po në fund të fundit e kemi edhe Alternativen, dhe mundësinë që t'i bashkojmë forcat intelektuale, dhe të bëjmë çdo gjë, që vetë ta përkthejmë letërsinë tonë. Përse të mos e kemi edhe ne, këtu në Emonë, një Isuf Vrion a një Vedat Kokonë?!

Tashti e kemi edhe më lehtë sepse kemi fjalorët e N. Berishajt, dhe ata të F. Novshakut.

4. roli i Alternatives

Të gjendur në një situatë tepër të vështirë politike, kur të drejtat e shqiptarëve në Kosovë (po edhe në Maqedoni e Mal të Zi) po shkelen e vazhdojnë të shkelen në mënyrën më brutale, Alternativa nuk ka si t'i shmangët kësaj çështjeje tepër të rëndësishme për momentin aktual. Në faqet e saj kanë gjetur, e do të gjejnë vend padyshim, edhe në të ardhmen shkrimet nga kjo fushë. Porse Alternativa duhet t'i bëjë vend edhe kulturës, gjuhës, e letërsisë, edhe më mirë por edhe më shumë, se deri më tashti. Duhet të hapet një rubrikë standarde: Ta mësojmë shqipen, që do t'u dedikohet miqëve sllovenë, në mënyrë që ta mësojnë shqipen më lehtë. Kur është çështja te prezantimi i poezisë, sidomos i penave fillestare, duhet të kihet parasysh një gjë (sipas meje):

këtu nuk do të ketë censurë, por kjo nuk do të thotë se mund të botohet çdo shkrim (poezi) i shkruar gjithëqysh. Alternativa, fundja duhet t'i mësojë të shkruajnë, dhe t'i orientojë drejt, edhe ata që kanë vullnet por që s'kanë dije të kënaqshme.

5. Në fund: Lumi

Në fund më mban shpresa se edhe Edicioni Lumi do të ketë jetë të gjatë e të begatë, nëpër rrjedhën e të cilit sigurisht do të defilojnë emra të njohur të letërsisë shqiptare. Fillimi është i mbarë, prandaj t'i besojmë thënies: dita e mirë shihet në mengjës. Pse të mos bëhet Shoqata Migjeni, Alternativa, dhe Lumi, ashtu siç qenë bërë njëherë e një kohë, Shoqatat e shqiptarëve, në Rumani, në Sofje, apo në Boston të Amerikës?

Pra, përpara, se e ardhmja është në duart tona!

Lepa hvala za povabilo, naj sodelujem na srečanju Migjenija oziroma Alternative jutri v Ljubljani. Žal ne bom mogel priti, ker sem zaseden; vendar pa želim vam in vašemu društvu veliko uspeha, tako kulturnega kot političnega — da bi čimprej prišli do svoje državno-politične avtonomije oziroma samostojnosti.

Vas lepo pozdravljam

Dr. Taras Kermauner

Ljubljana, Jamova 75

Ljubljana, 21. 6. 1990

Pranoj me ëndje të madhe ftesën tuaj për kremten e Shoqatës kulturore që aq bujarisht përfaqësoni por në përfundim të vitit shkollor s'mund të largohem nga shtëpia. Respekti im për

ju është i pafundshëm. Mos e ndërpreni kurrë punën e filluar!

Duke ju falënderuar nxehtësisht për vëmendjen që më tregoni, shpresoj që të takohemi në një rast tjetër. Punë e mbarë.

Me përkushtim juaji

Zef Skiro Di Modika

Hora (Fusha) e Arbëreshëve, më 18. 6. 1990

1-2: toponime të Horës së Arbëreshëve (Sicili)

Vëlla Adem (nuk po të quaj vëlla pasi e lexove në Alternativë dëshirën tënde që ashtu të të quajmë, por kështu të kam quajtur edhe më parë. Këtë Ti e di më së miri) pasi që pikëpamjet tua i lexove në Alternativë dhe në revista e gazeta të tjera edhe unë vendosa që të drejtohem me këtë letër të hapur nëpër mes të Alternativës, të vetmes revistë, për turpin shqiptar, që del në botë e pa censuruar.

I përshendes të gjitha pikëpamjet tua që mund të them se janë edhe pikëpamje të miat dhe të çdo shqiptari që mendon me kokë, por do të ndalem vetëm në dy gjëra që unë nuk pajtohem dhe më duhet të jam i sinqertë dhe t'i them botërisht, pavarësisht se çfarë mendimi do të krijosh për mua dhe se çka do të thonë të tjerët. Unë kam bindjen dhe argumentet se kështu është dhe se kështu do të bëhet.

Në intervistën që i dhatë Alternativës Nr. 5 të këtij viti, në mes të tjerash thoni: »Si individ nuk kam ndër mend të angazhohem në partitë e ndryshme... as të formoj kurrëfarë partie politike« dhe më poshtë vazhdoni: »Nuk jam njeri që dëshiroj të komandoj... unë prap jam dhe mbetëm shpirt poeti«.

Në fillimet e viteve të 60-ta e theme-love-formove Organizatën, mund të themi edhe partinë politike LRBSH, kuptohet, me shokë. Në një situatë

kur ishte në fuqi pushteti terrorist rankoviqian dhe me guxim e me trimëri u vure në ballë të luftës. More vendime me ne e me shokë të tjerë. Ato vendime i zbatuam dhe i përcolëm te të tjerët, që edhe ata i zbatuan. Për ato veprime u burgosëm dhe u dënuam me burgje të rënda, apo dolën edhe kufoma nga qelitë e burgjeve, siç qe rasti i Fazli Graiqevcit. Nën ndikimin tënd e të tjerëve, vepruam dhe vepruan me mijëra e mijëra të tjerë dhe u arrit deri këtu ku jemi. Mos vallë atëherë nuk ishe shpirt poeti që dije aq mirë të na këshilloje e udhëzoje dhe udhëziet tua u realizonin me përpikmëri. Udhëzimet tua kur nuk i kemi marrë si komandim dhe nuk i kemi përcjellë te të tjerët si komandim, por i kemi zbatuar dhe i kemi përcjellë si udhëzime që duhej zbatuar, pavarësisht nga pasojat që na pritshin dhe për të cilat ishim plotësisht të vetëdijshëm.

Pra, në ditët më të vështira ditët dhe u vutë në ballë të Organizatës siç ishte LRBSH dhe me nderë e me mençuri e kryet detyrën që i vutë vetes dhe që nga ajo kohë e deri më sot mbetët shpirt poeti, kurse sot nëse i bashkangjiteni ndonjë partie apo formoni, respektivisht do të riorganizoni partinë që organizuat qysh atëherë, më nuk do të jeni shpirt poeti! Popullit i duhen udhëheqës Shpirt poeti e zemër humanisti siç je Ti e jo njerëz shpirt drapër e zemër çekiq siç i njohim do të tjerë. Por duhet ta dish një gjë: Ti edhe nëse nuk do të pranosh t'i bashkohesh ndonjë partie apo nuk do ta formosh një parti tjetër, Ti do të jesh udhëheqës shpirtëror i tërë popullit shqiptar dhe shembull i qendresës gjatë tërë historisë së popullit tonë të pamposhtur.

Sabri Novosella, Suedi

I nderuari dhe shumë i çmuari Don Lushi!

Isha në tubimin e madh popullor në Novosellë; me mua ishte edhe vogëlushja Jeta Dashi-vasha e cila me poezinë e Nënë Terezës u çmua ndër recitueset më të mira në garat komunale. Aty buroi frymëzimi dhe iu luta famulltarit të Kishes Don Aleksandrit që të më lejohet të flas. Si rodhi puna mëpastaj do ta kuptoni nga ky shkrim të cilin kisha dëshirë ta shof në faqet e »Dritës« e cila me vie rregullisht për çfarë Ju falënderoj nga zemra!

Nënë Terezë eja edhe ne mesin tone!

Pas meshës së festave të Pashkëve atë ditë në oborrin e Kishës së Novosellës së Epërme të Gjakovës, u mbajt një tubim solemn popullor, ku merrnin pjesë disa mijëra njerëz, jo vetë nga kjo trevë, në shenjë të shënimit të 80-vjetorit të lindjes së Nënë Terezës dhe realizimit të akcionit humanitar të fjalës së gjakeve.

Në skenën e improvizuar para mikrofonit u paraqit vogëlushja JETA DASHI në përcjellje nga xhaxhi Ruzhdiu. Ajo me ndiesi të posaçme recitoi poezinë për Nënë Terezë dhe e bëri për vete publikun që i duartrokiti gjatë.

Atëherë fjalën e mori Mr. Ruzhdi Sefa i cili iu drejtua popullit të tubuar në oborrin e Kishës që u propozue që tash e pas të quhet »Kopshti i pajti-

mit, kopshti i Nënë Terezës« me këto fjalë:

Për shumë mote e me shëndet Pashkët!

Me fat festa e madhe e pajtimit të gjakeve mes vëllezërve!

Më lejoni që në emer të të gjithëve këtu tu drejtohem me lutje misionarëve baritorë të Kishës Katolike Shqiptare, e para së gjithash Imëzot Nikë Preles dhe Don Lush Gjergjit që t'i përcjellin përshëndetjet e të gjithëve këtu Nënës së të gjitha nënave dhe fëmijëve të botes Gonxhe Bojaxhiut me dëshira për shëndet dhe jetë të gjatë. Njëherit u themi që t'i luten Nënës sonë Tereza që ta ngis zërin për mirëqenjen jo vetëm për JETEN por për të gjithë fëmijët dhe për të gjithë vëllezërit e motrat e saj në Jugosllavi. Është e ditur se kudo që është mjerimi, vuajtja dhe dhëmbja aty ka qenë Nënë Tereza. Atëherë pra ejani edhe në mesin tonë! Se të duam dhe të presim! Pasuan duartrokitje të gjata.

Pastaj folësi ia dorëzoi famulltarit të Kishës së Novosellës Don Aleksandrit tekstin e lartëshënuar duke i thënë: Ju lutemi që ta plotësoni dëshirën dhe lutjen e popullit!

Ruzhdi Sefa

Para ca ditëve e mora revistën Alternativa Nr. 5. Ju lumtë! Mos e lëshoni nga dora pishën kombëtare. Ajo na çon në liri, në drejtësi. Na qemë të parët në Ballkan me hapjen e flamurit të lirisë. Por, atë e përvetësuan të tjerët. Më 1913, në Londër, diplomacia imperialiste e coptoi vendin tonë. Askush s'u tha se ne dëshirojmë të jetojmë të ndarë nga Nëna. Asnjëri nuk lë shtëpinë që të jetojë në thark derrash. Prandaj, siç thoni edhe ju, në shkrimin tuaj: Dy fjalë: Pajtim e Bashkim, në pikën 9... **»Ajo e do shqipe(ta)rinë jo të madhe po të Bashkuar!...«** Shqipëria e »madhe« është një shprehje e armikut. Patriotët e vjetër e kanë quajtur: Shqipëri Ethnike. Unë e quaj Shqipëri Natyrore. Ju e quani Shqipëri të Bashkuar. Të gjithë së bashku: **Shqipëri.**

Na nuk kërkojmë Triestën (shprehje ilirishte), as Dalmacinë iliriane, por kër-

kojmë ato që janë tonat. Pse të mos kërkoj atë që është imja? Pse më quajnë tradhtar? Pse të mos jetë tradhtar ai i cili ia jep pronën teme dikujt tjetër? E pse të mos jenë tradhtarë të gjithë ata që kanë bashkëpunuar, ose, ende bashkëpunojnë që Kosova të mbetet Serbi – me serbë, e jo Shqipëri me shqiptarë; të jetë e atyre e të cilëve ka qenë, dembabadem, kur ende serbi nuk kishte zbritur në Shumadi që të quhet ashtu siç quhet sot – shumadinac. Serbi ma vjedh tokën dhe nuk quhet tradhtar e as vjedhacak. Pas luftës Ballkanike, 80 për qind më tepër qe rritur toka e Serbisë! Prapë nuk quhet Serbi e Madhe. Kërkon shqiptari kur e atë që është e tij pse të quhet tradhtar?

Kur krejt bota luftonte për liri, një »komandant« brigade – adhurues i musta – koçit dhe shërbëtor i »vëllait të Madh« – e shkeli flamurin kombëtar dhe e ngrehi ate të bolshevikëve . . . Mandej vendin e kaploi një stuhi e përgjakshme.

Lufta civile. Vëlla-vrasje.

Kush nuk qe me yllin qe tradhtar! E, ai i cili qe për një Shqipëri të Bashkuar-Natyrore – u pagëzua dyfish tradhtar.

Në Ballkan, në llogari të Beligradit, po e shkele flamurin Shqiptar, bëhesh 40 vjet kryeministër. Bëhesh pushtet. Bile, edhe kryetar i Federasionit (jo futbollit por të Shtetit mozaik).

Mandej Kryeministri vritet nga »dishepulli« i mustakoçit. Ishkryeministrin e gjen e »mira« – shpallet trefish spiun: i Bashkimit Sovjetik, i SHBA-s dhe i »vëllait të madh«!

* *

Në Prizren, dje dhe sot po vazhdon Simpoziumi Shkencor. Fadil Hoxha gjenocidin e Tivarit e quan vetëm një tragjedi e madhe. Justifikohet!

Ia përkujtojmë Fadil Hoxhës këto tri ngjarje:

1. Në fund të Nëntorit 1944 hyri në Prishtinë në një formë »triumfi« të Augustit romak. Në foltore iu drejtua prishtinasve, të cilët me flamuj kombëtarë e pritën »augustin« bolshevik. Ai i u drejtua prishtinasve me plot helm: »Ju prishtinalitë i keni të përlyeme duert (deri në bryla) me gjak! . . . Të gjithë prej shtatëve e deri në shtatëdhjetë do të jeni përegjegjës!«

(Më 4 Prill 1981 tha: Bira e minit do të ju kushtojë 300 grosh!).

Prishtinasit flamujt i futën nën sqetull. Një nga një u larguan nga vendi i metingut. Serbët i zgërdhejnë dhëmbët.

E, diku tjetër, ashtu siç ishte vendosur në Vis, i mprehen thikat për t'i therur shqiptarët si berrat në kasaphane.

2. Miladin Popoviçi (Miladin-»vella«) me korrierin e tij i dërgon dosjet e shqiptarëve të therur te Fadil Hoxha. Në dosje janë emrat e shqiptarëve të therur në burgun e Prishtinës – nëpër burgje tjerë të Kosovës. Janë therur pa gjyq. Në Kosovë gjaku shkon rrëke.

Fadil Hoxha i merr dosjet. I lexon. E vërteta është: »augusti« bolshevik i refuzon dhe nuk i nënshkruan dosjet. Por, harron fjalët që u tha prishtinasëve. »Augusti« tregohet »burre«. I refuzon kërkesat e Miladinit duke pëshpëritur vetvetës: »Thi bir i thiut, a i nënshkron bir shqiptari këto dosjet.«

Miladin Popoviçi, të nesërmen prapë, korrierit i jep dosjet dhe i thotë pa vonesë të shkojë te Fadili. Korrieri me kokë ulur hyn, në »audiencën« e »augustit« me dosje në dorë. Dosjet nënshkruhen por farë kundërshtimi, jo si burrë, por si burrec!

Tani korrierit i shtohet puna. Me dosje të nënshkruara, sipas urdhërit të Miladinit – »vëlla« shkon në Beligrad. Aty legalizohen shqiptarë të therur. Kështu udhëtimi i korrierit Prishtinë – Beligrad, e Belgrad-Prishtinë, vazhdon deri më 13 mars 1945.

Një i quajtur Sadik Tafashiku, ish partizan, i numëron emër për emër 72.000 Shqiptarë të therur. Spasoje Gjakoviç e zbulon hulumtuesin »tradhtar«. Dënohet për 20 vjet. Dhe – bëhet »mysafir« në Zavod të Nishit për 10 vjet.

Cili urdhëroi të zbulohet loja-tradhëti e Miladinit – »vëlla« e Fadilit. 20 vjet burg! Sadik Tafashiku, më kanë thënë, ka qenë i lumtur që e kish zbuluar lojën-tradhëti të dy matrapazëve. 10 vjet kanë kaluar shpejt. Por, tradhtëia ka mbetur për tërë jetën.

Mandej me Miladinin ngjau ajo çka ngjau. Haki Taha, poet, mësues, ia shprazi nagantin.

Miladini-»vëlla« u vra. Pushkatimet pas një kohe të shkurtër u ndërprejnë.

3. Para kadavrës së Miladin Popoviçit qenë mbledhur gjithë kasapët e kasaphanës së Kosovës. Fadil Hoxha, Mehmet Hoxha, Ali Shukriu, Ismet Shaqiri, Xhavit Nimani etj. Derdhën lot për Miladinin, »vëllain« e tyre. Fadil Hoxha, me stil »augusti« me lot në sy e me jargë në gojë, buçet: »O, vëlla Miladin, dhjetëmijë shqiptarë janë pak për ty!«

Atë mbrëmje nuk dihet sa veta janë therur në Prishtinë – në Kosovë.

Sot, Tivari cilësohet tragjedi e madhe!

Kufoma e Haki Tahës është shtrirë para barnatores së qytetit. Kufoma i shqelmohet prej serbëve e malazezëve. Ndërsa Hakiu, në buzëqeshje të vdekuri, sikur thotë me tallje:

»Poeti vret edhe kryeterroristin!«

Edhe »dishepulli« i mustakoçit vrasjen e Miladinit – »vëlla« e shpalli misterioze. Miladin Popoviçi, simbas tij, ka qenë »mik« i madh i shqiptarëve. Dushan Mugosha (Sala) armik i madh. Miladini e përfitoi rastin e vdekjes më heret se Dushani për ta marrë pajën e »miqësisë« shqiptare nga »dishepulli« i mustakoçit.

Në Labinot, në fillim të gushtit 1943, kur me padurim priste delegacionin e Mukjes »dishepulli« i mustakoçit, brohoriti me të madhe: »Tani u çlirua Shqipëria!« »Dishepulli« me gëzim e mbante në dorë protokolin e Mukjes. Miladini – »vëlla«, pasi e kuptoi se ç'ka ish ai protokol, bërtiti me tërbim:

»Nanën e nanës Shqipërisë Ethnike!«

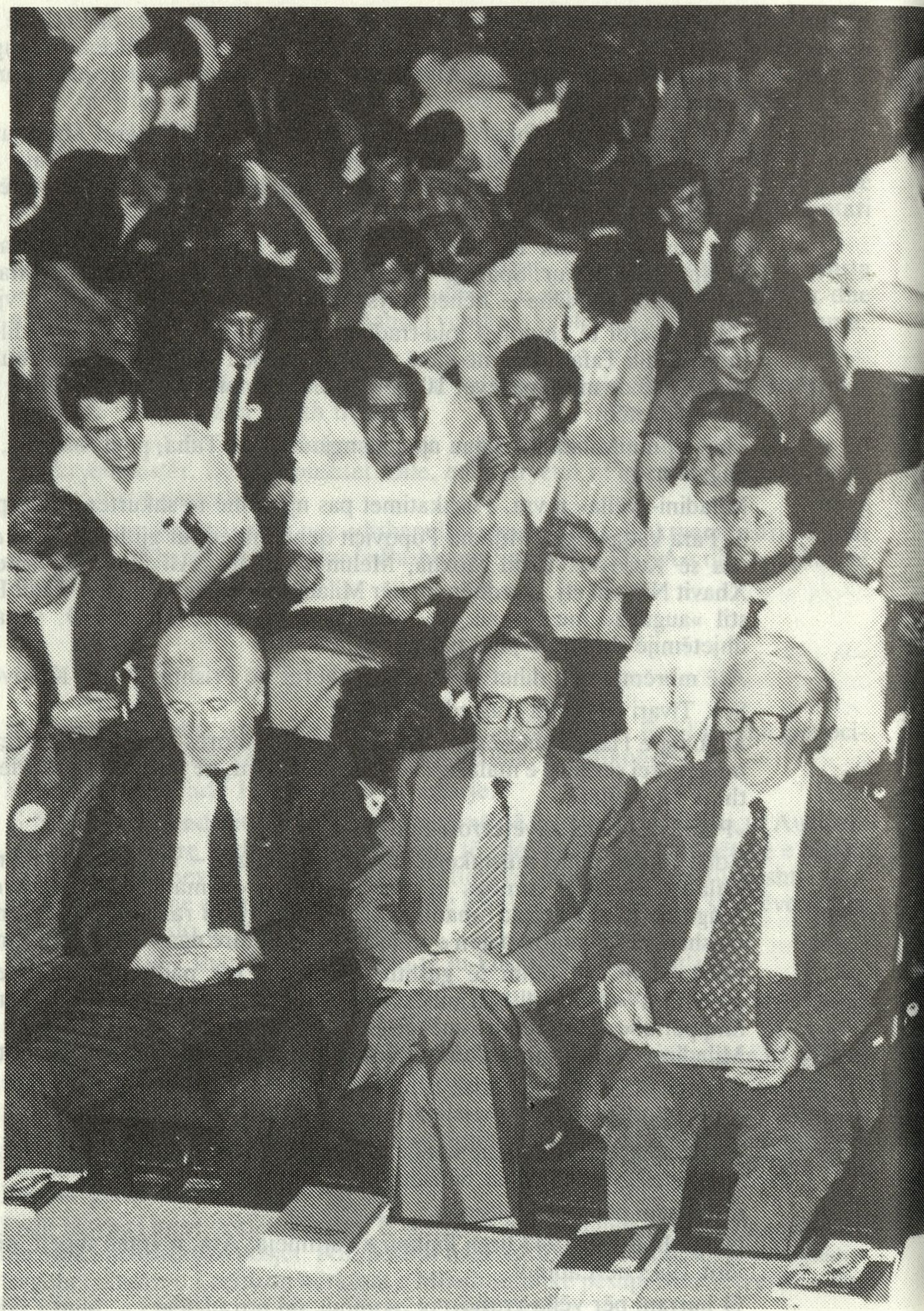
Mandej dihet...

Të gjithë ata të cilët qenë kundër »vëllait të Madh« u shpallën tradhtarë – bile, edhe njerëz të internuar në ishujt e Italisë, fashistë e nacistë!

O burrani për vëlla-vrasje.

Në gusht të viti 1943 lindi Pajtimi e Pajtimeja. Ata, u vranë shpejt, në shtator të vitit 1943 në Labinot.

O burrani për vëlla-vrasje.

Në Labinot, Miladini-»vëlla« urdhëroi partizanët shqiptarë që t'i vrasin vëllezërit e tyre të cilët kërkonin që Kosova të mbetet, gjithmonë, shqiptare. Edhe Svetozar Vukmanoviç-Tempo, me të njejtin ton, si të Miladinit-»vëlla« i dha urdhën se duhet të vriten të gjithë ata të cilët menojnë shqiptarçe për Kosovën Shqiptare e për Shqipërinë.

O burrani për vëlla-vrasje.

Urdhërat u dhanë jo shqip, por serbisht – gjuhë e »vëllait të Madh«.

Vraje vëllaun, o Shqiptar! Vraje! Vraje! Vraje!

Miladini-»vëlla« di diçka kur thotë: »Vraje vëllaun, o Shqiptar!«

Miladini-»vëlla« na urdhëron:

»Vraje!«

Sot, Tivari, me lot krokodili, quhet »tragjedi e madhe«!

»Vëllai i Madh« i urdhëroi: »Vraje, o 'dishepull' i mustakoçit, Lazar Fundon, ani pse është komunist, por është trockist! Vraje! Vraje! Të mos mbetet asnjë intelektual shqiptar! (Fjala të mbetet në mesin tonë, pëshpërit Miladini-»vëlla«: »Nuk është puna pse është trockist, por është intelektual i njohur i Ballkanit. Ai e di ç'ka është komunizmi më mirë se çdo njeri... Prandaj, vraje! Të mos mbetet asnjë intelektual shqiptar! Ata të cilët janë intelektualë janë tradhtarë të serbo-malazezëve! Prandaj, vraje!«

Sot, Slobodan Millosheviçi, thotë, si Miladini-»vëlla«: »Shqiptari i mirë është shqiptari pa shkollë!«

I njejtë mendim si para 45 vjetëve.

* *

Në Kosovë më 1990 lindën bineq: Pajtimi e Pajtimeja.

Qofshin me këmbë të mbarë... Mas u përsëritte Labinoti.

Derisa Pajtimi e Pajtimeja janë në jetë, kush mund ta rrënojë më atë citadel ilirian?

* *

E propozoj: Fotografia e botuar në faqen 34: »Hapni deren e shkollës sime!...« të jetë fotografi e vitit 1990, e represionit, e dhunës, e terrorit, e gjenocidit. Të jetë fotografi e Lirisë Kosovare – e të Drejtavet të Njeriut. Ajo e ka vlerën e mia shkrimeve të shkruara për Kosovën Shqiptare. Le të jetë simbol – emblema e Kosovës. Ju lutem, riprodhoni dhe shpërndajeni nëpër botë, qoftë edhe në formë kartpostale.

Trurit asnjë forcë nuk mund t'ia vejë dryrin!

**

I jam drejtuar me një lutje Këshillit të Mbrojtjes së të Drejtavet të Njeriut rreth mbytjes së xhaxhait tem nga »vëllezërit« serbë (të mos ndigjoj »augusti«) Vojo e Boro Moraçiq, mjek në Prishtinë. Dhe një lutje tjetër për Udbashin pa shkrupull, Hysen (Cen) Zherkën, për dhunën që i ka bërë vëllaut tem, të ndjerit Fadil. Po ju çoj kopjet e tyre, sa për dijeni. Pasi letrat nuk janë private, besoj, nuk do të hidhërohen Zz. Idriz Ajeti e Ibrahim Rugova.

Hajredin Bytyçi Izmir, 26 qershor 1990

Iniciativën Tuaj për t'i diskredituar dhe demaskuar tradhëtarët e kombit shqiptar e kuptoj të arsyeshme dhe shumë të dobishme për interesat e kombit tonë të ndershëm, të përvuajtur dhe shumë e shumë herë të tradhëtuar në radhë të parë nga bijtë dhe bijat bastradhe të gjiut të vet. Mjerisht raste të tilla në historinë e kombit tonë ka mjaft dhe me dëshirë që ato të zhduken apo sëpaku të reduktohen në minimum, demaskimi i tradhëtarëve është hap i qëlluar mirë.

Në rastin konkret do t'i zë në gojë tradhëtarët ndër më të rrezikshmit për qenien e kombit shqiptar në Jugosllavi, të cilët janë bashkëkohës, të pajisur me të gjitha privilegjet dhe paratagrat e pushtetit politik e të cilët konkretisht përkundër vullnetit të popullit të shprehur në debatin kushtetutar, arbitrarisht, të paguar majmë nga Serbia antishqiptare dhanë pëlqim që të miratohen amandamentet e Serbisë ashtu siç ajo propozoi, jash-të procedurës dhe dispozitave pozitive kushtetuese dhe ligjore.

Dhe këta janë:

Syrja Pupovci, Kurtesh Salihu, Hazër Susuri, nga radha e punëtorëve shkencorë e akademikë,

Daut Jashanica, Pjetër Kola, Nikë Lumezi, Remzi Kolgeci e ca të tjerë.

Në këtë rast po e veçoj Dr Kurtesh Salihun, pos të tjerave mëkate, për këto dy që janë më qenësore:

1. Në kondita të privileguara... e ka mbrojtur disertacionin e doktoratës për Lindjen, pozitën dhe aspektet e Autonomisë në Jugosllavi, para vitit 1981, më të cilën e ka interpretuar në një nivel mesatar të mediokritetit profesionist Konferencën Themeluese të Këshillit Nacional Çlirimtar të Kosovës.

Ndërkaq, mënjherë pas ngjarjeve të vitit 1981 në Kosovë, fillon fushata

e tërbuar antishqiptare e përgatitur dhe e nxitur nga agitprop i serbomadhi hegjemonist duke u orvatur për t'i përdhosur të gjitha vlerat kulturo-historike të kombit tonë e ndër të tjera edhe ngjarjet e Bujanit të vitit 1943- 4...

Zotëri Kurteshi duke e nuhatur rastin politik të përshtatshëm për tu rehabilituar si kuadër i besueshëm i garniturës së kuazi dhe pseudo politikaneske në radhë të parë të kombit tonë..., pa u matur dhe ngurruar, i përvishet punës së »revidimit« dhe riinterpretimit të ngjarjeve të Bujanit, në frymën e re që përkon me interesat e Serbisë në stilin e Azem Vllasit, ashtu që atë ngjarje historike ia ndajvesh Enver Hoxhizimit ideologjik të shqiptaromadhisë..., pra bën atë që askush as para Erës as pas saj deri më sot nuk bëri dot, pra e riformuloi një ngjarje historike, faktike të shijshme apo të pashijshme për këtë burracak. Këto që i theksova mund të ilustrohen në faqet 20-29 të librit të këtij liberth kompiluesit të titulluar: »Lindja, zhvillimi, pozita dhe Aspektet e Autonomitetit të KSA të Kosovës në Jugosllavinë Socialiste«, EBTMM i KSAK, Prishtinë, 1984, faqe 20-29.

2. Zotëri Kurtesh Salihu, për tu verifikuar si poltronist, reptil jokurrizor, karrierist i tmerrshëm dhe konformist extermist, në Kuvendin e KSA të Kosovës me rastin e vendosjes për amandamentet në Kushtetutën e Re që kanë të bëjnë me redukimin në zero të autonomisë së Kosovës, »si profesor i së drejtës kushtetuese dhe anëtar i komisionit kushtetues të Jugosllavisë, fyt e qafë, publikisht është angazhuar për aprovim të tyre dhe ashtu ka ushtruar ndikese fatale në përcaktime të delegatëve shqipëtarë të lajthitur, të mashtruar dhe të dezinformuar se me miratim të kërkesave të Serbisë, nuk humbin asgjë por fitojn (atë që e fituam: derdhje gjaku,

burgosje, keqtrajtime, fyerje... në një anë dhe në anën tjetër, z. Kurteshi vërtet fitoi atë që e kërkoi: në një anë profesor me rrogë të plotë të Fakultetit Juridik, dhe delegat në Kuvendin e RSFJ me rrogë të atjeshme 5 herë më të lartë se kolegu i tij në këtë Fakultet si dhe evidencimin për ambasador të RSFJ...).

Këto që i theksova vërtet janë të sak-

ta, të inqizuara, të shkruara dhe të para në një anë dhe të kobshme për popullin shqiptar të Jugosllavisë, për autonominë e tyre në këtë vend... Luteni që këto megjithatë t'i vërtetoni dhe t'i publikoni...

Me respekt dhe nderime

Mr. Sahit Vrella

MIKEL GOJANI

Tradhëtinë dhe mëkatet nuk ua fal historia

***(Letër e hapur të ashtuquajturëve »shqiptarë të
ndershëm«)***

Këtë letër ua kisha shkruar të gjithë të ashtuquajturëve »shqiptarë të ndershëm«, pra të gjithë atyre që meritojnë të futën në rubrikën »Sulltani dhe kabineti i tij«. E ata që e ndjejnë nën lëkurën e tyre e mbajshin me shëndet.

Është e vërtetë se nuk meritoni të zëni hapësirë në faqet e gazetave shqipe (ndërsa në ato serbe po), por e ndjej obligim moral t'ua dërgoj këtë letër për lexues. Kështu pagëzohet e vërteta. Kështu thuhet në të vërtetë e vërteta. Bota merr përpjestime të gjera, varësisht nga dëshirat dhe arsyet. Ndër ne qëndron e kundërta.

Sot në pragun e shekullit 21 kur bota e civilizuar ka zbuluar edhe fjalën e fundit të teknikës, te ne njerëzit hanë mish të gjallë!!!

Tragjedia filloi me oratoritë tuaja stereotipe me shumë insinuata, madje të njëanshme, paushalle, pa përfillje të argumenteve, me falsifikime dhe amputime të tyrpshme. Në »zbulimet« tuaja demagogjike, problemin e Kosovës e kualifikuat si problem të serbëve dhe malazeziasve, e jo të kombeve dhe të kombësive që jetojnë në të. Atakuat çdo gjë shqiptare, u zgërdhitë nga pozitat despotoiste, staliniste dhe bolshevike që sot nuk i përbin koha. Menduat se gjendemi ende në epokën e Mesjetës dhe na u kërcënuat posi lugetërit e asaj etape. Gjithëherë nga ajo foltore hedhni nverë kundër popullatës suaj, në frymën përbuzëse të rendit demokratik, pra në frymën moniste. Flisni në stilin e drashkoviqëve, kërtezeve... e mendimet dhe ligjeratat tuaja u përputhshin me ato të shtabit të »Bozhurit« në krye me mitingashin dhe armikun e përbetuar të popullit tuaj, B.

Kecmanin, shtab ky si sekt më i afërt i drashkoviqëve dhe të tjerëve të të njëjtit soj. Edhe ju, sikurse këta, mbi popullin tuaj të pafajshëm gjuajt gurë dhe drurë, breshër dhe plumba, hi dhe helm gjersa e varroset autoniminë e kësaj Krahine dhe bashkë me të shumë bijë dhe bija të këtij trolli. Përdorët e çka s'përdorët për zhdukjen e këtij populli i cili që i pari në këtë kontinent tashmë të civilizuar që kërkoj liri dhe demokraci. E ju me ndihmen e qarqeve tashmë të njohura këto ngjarje dhe këta individë i quajtet »kundërrevolucion« dhe »kundërrevolucionarë« edhe pse këto terme i futët në fjalorin tuaj politik pa kurrfarë argumentesh dhe faktografish bindëse, por të gjitha këto i bëtë me qëllime të caktuara perfide. Pra, ju si shërbëtorë të kabineteve çetniksite dhe si »shqiptarë të ndershëm« vjellët vrerë prej goje gjer sa dhe ia arritët qëllimit. I »zbuluat« qëllimet e popullit shqiptar për shkëputjen nga RSS dhe Jugosllavia, duke mos e dokumentuar me asnjë fakt por të trilluara siç din t'i ziejë kabineti juaj dhe i memorandumit më Qendër. Periudhë kjo kohore, kur mu për liri dhe demokraci u derdh edhe gjak nga shumë të rinj dhe të reja të fisit tuaj, e ju mu këta njerëz dhe të të njëjtit i quajtet armiqë dhe tradhëtarë, e këtu qëndron e kundërta.

Ju »shqiptarë të ndershëm« si s'patët sens njerëzor dhe për një shprehje (kuptohet të arsyeshme), përkrahet burgosjet e filizave edhe me dekada të tëra. Si nuk u vrau etika njerëzore (ju s'keni etikë) e t'i vëni vetës pyetje: si po bëhen këto arkivole të kombësisë shqiptare që po vijnë pareshtur që dhjetë vjetë nga APJ? A u verbëruat apo deshët të verbëroheni e mos t'i dëgjoni gjitë ato fyerje dhe kërcënime që iu bënë në mitingjet e ashtuquajtura të solidaritetit, ku u kërkua edhe armë, vënie në hunj etj. Ju jeni ata të cilët flisnit si t'ishi nga qielli e nuk e kishi të ditur që jetojmë nën një qiell dhe në një përrallë e në mënyrë më të vrazhdë sulmuat inteligjencinë shqiptare, Universitetin (si çerdhe të nacionalistëve dhe seperatistëve, aty disa dhe »u shkolluat«), institucionet tjera arsimore e kulturore, sipas jush kanë vepruar në drejtim të indoktrinimit të brezit të rinj, dhe sipas jush në vetëdijen e tyre kemi futur tezën për »Shqipërinë e Madhe« dhe me këmgulësi për t'ia prerë rrënjët nacionalizmit dhe separatizmit shqiptar kërkuat aplikimin e diferencimit dhe zbatimin e tij gjer në palcë, e veçanërisht ky fenomen të zbatohet në Universitet. Gjithëherë me sjelljet tuaja demagogjike mundoheshi që popullit shqiptar t'ia mbyllni sytë para realitetit dhe gjoja t'i mashtroni me ato uratat tuaja prej servili se gjoja me ndryshimet kushtetuese shqiptarët nuk do të humbin asgjë, përkundrazi do të fitojnë! Ç'ironi!

Që nga shembja e autonomisë, vërtet se matëm shumë »të mira«: i hapëm afro 100 varre, 300 plagosje, mijëra malteritime, mijëra burgosje, iu mor e drejta e punës punëtorëve të përkatësisë shqiptare, si e drejtë kushtetuese – 953 punëtorëve të Fabrikës së Tubave në Ferizaj, 150 punëtorëve të Fabrikës së pompave me piston në Deçan, në emër të falimentimit 4 mijë punëtorë të KNI »Ramiz Sadikut« të Prishtinës, mbeten pa punë, 1 mijë punëtorëve të KNI »Trajko Gërković« të Ferizajt. Si nuk u vrau ndërgjegja të thuani asnjë fjalë për gjithë atë helm që u hodh mbi fëmijët tanë të padjallëzuar e edhe çka është më e rëndë vet i quajti aktorë!!! Patët erz edhe të futeni në etikën e femrës sonë dhe e quajti të pashkollë, pastaj pajtimet e gjakeve që po bëhen në Kosovë i kualifikuat si atak ndaj Serbisë dhe Jugosllavisë! Si or të gjorë nuk patët mundësi të thauni asnjë fjalë për gjithë ato që i përjetoi populli juaj, përjetime këto që nuk i provoi asnjë popull në këtë kontinent dhe më gjerë: si çepjen e të rinjve nga ana

e milicëve në Deçan, të përbirurit e unazës nga ana e të riut në Prishtinë, tredhja e bariut në Gjakovë, e sa e sa tragjika tjera. Lere se i sulmuan çdo gjë të gjallë, por ata individë si lugetër mesjetarë sulmuan çdo gjë shqiptare edhe të vdekur.

Sulmuan përmendoret dhe lapidarët e personaliteteve tona që përkujtonin vitet 1445 kur vandalet në mënyrë të tillë shkatërruan Romën. E juve fare nuk u vrau ndërgjegja për këto akte të trypshme! Si nuk ua vranë ndërgjegjën ata lotë të fëmijëve tanë aq shumë që i derdhën. Në të vërtetë të gjitha këto perioda i kanë edhe variantat e veta të shumta, duke filluar nga projektet famëkeqe të çubrilloviqëve dhe të sojit të tillë që janë projektuar para gjysmë shekulli, por edhe të tjera shumë më të moçme deri te këto të, shtabeve ogurzeza të niveleve akademike e kushedi të çfarë nivelesh të tjera, që shtrihen deri të fjalët tuaja në forumet e fronteve të ndryshme popullore! Pasi që këto nuk janë orë histerie, e ju këto të gjitha i dini, ndoshta këtu nuk ka nevojë edhe më shumë të ndalem, e cila nuk meriton tjetër përveç të përkujtojmë disa gjëra paksa më të freskëta, këto nga varianti më i ri i dramës kosovare: për bastisje, plaçkitje, izolime, burgosje, suspendime i përjashtime nga puna të mijëra punëtorëve shqiptarë për shkaqe politike; për vrasjen e shqiptarëve nga ana e policisë dhe armatës; për zëvendësimin e masave të jashtzakonshme me ato të zakonshme nga ana e RSS; integrimin e organizatave më të mëdha ekonomike të Kosovës; për konolizimin e sërishëm të Kosovës me qëllim të ndërrimit të strukturës etnike të saj në dëm të popullatës shqiptare, për proceset e montuara politike, për lirim nga dogmat dhe imponimet në politikën e kuadrove në bazë të kriterëve të çoroditura që i imponon politika e ditës, për artificializimin e flamurit kombëtar; e sa e sa sjellje të tjera jocivilizuese. Të gjitha këto i dini fort mirë sikurse çdokush tjetër, e tjetër gjë që s'dëshironi t'i dini. Sado që janë gjëra të kaluara dhe nuk u hynë në punë, tani keni perokupime të tjera. Dramën duhet vazhduar. Këtë s'mund ta bëni pa foltore publike. Atë e keni në dispozicion të plotë dhe askush nuk ka guxim tua hek një fije floku. Seç me kujtohen për drejt ato brengat tuaja të vazhdueshme dhe ata lotë krokodili që i nxirrëshi nga sytë lidhur me »gjenocidin« dhe »padrejtësitë« që ua kemi bërë popullatës joshqiptare. Po del se me kohë ia keni vërë syrin asaj që keni zënë ta arrini kohëve të fundit, sa do t'u zgjatet ai aheng e vëmë pikëpyetje. Tani që jeni bërë delegatë dhe keni poste e keni mundësinë të flisni publikisht aty ku ju shkon fjala dhe u dëgjihet zëri, natyrisht të thuani atë që mendoni dhe e ndjeni, e ju ndjeni dhe mendoni gjithçka. Ky është një rast i mirë për ju që t'i shpëtoni katastrofës me të cilën u kërcnohet, gjithë ai helm i mbledhur brenda lëkurës suaj aq vite, ta pëlcitëni të tërin atë pak çelb që iu ka mbetur! E si duket roli i juaj në aktin e fundit çdo ditë e më tepër po vije duke iu zlehur siç ndodh në çdo akt të fundit të dramave. E si duket ato dërrasa të kalbura të skenës suaj një ditë do t'u lëshojnë e nuk do të keni njeri që do t'u jep ndihmë për ngritje. Se fundi dramës kurrë nuk tregon se çka sjellë. Ajo është sikur historia, flamin më vonë. E ju kisha këshilluar se barrë të rëndë keni ngarkuar mbi vete!

Më falni që për të gjitha. Të kemi të ditur kur të dilni para gjyqit tim do t'u mungojnë edhe dëshmitarët e edhe mbrojtësit, e ne do t'i përballojnë edhe këto furtuna, sikur edhe shumë të tjera, se gjaku i tyre nuk shuhet kurrë, këtë e tregoi edhe historia e popullit shqiptarë, histori kjo të cilën nuk e njihni dot, se sikur ta njihishit do të kishi tjera qëndrime. Nejse. Ajo flet më vonë.

Kashaia

Një ditë M. Kraja në »Meditime« të »Rilindjes«, tha:
»Vërtet njeriu gjendet në një situatë të pakëndshme. Nuk di saktë nëse është më mirë të heshtë ose të flasë. Nëse heshtë, vetiu bëhesh pjesëmarrës indirekt i një loje që nuk të pëlqen. Nëse flet, të pret një e keqe edhe më e madhe: shokët, miqtë, lexuesit mund të keqkuptojnë. E keqkuptimi në këtë situatë është i rrezikshëm. Mos e dhashtë zoti, është barazi me tradhëtinë.«

Vërtet kështu është, por rrjedhat e fundit që ndodhen e që po ndodhin në Kosovë nuk të lënë të jeshë indiferent, sidomos kur lexon apo dëgjon paraqitjet e individëve në mjetet e informimit, të cilat zunë e po lirohen nga cenzura e mirënjohur moniste. Disa prej këtyre individëve angazhohen për të mirë me punën e tyre shkencore që domosdo duhet përshëndetur dhe rrespektuar lartë, e të tjerët disi mundohen të arsyetohen për të bërat a të pabërat, për mëkatet, besa edhe për krimet që nuk i falë dot historia.

Populli ynë i vuajtur dhe me të kaluarën e hidhur historike, pati bijtë e vet të mëdhenjo që i njohu tërë bota. Këta populli i kujton përherë me rrespekt. Historia ishte shkolla më e mirë për ne. E disa këtë e harruan fare.

Mbase jam shumë skeptik, por kur kujtoj të kaluarën, habitem dhe hidhërohem deri në atë masë sa koka të më pëlcas nga »sulltajtë« që na lindën, sidomos në këtë kohë. Vërtet habi!...

Ç'të thuash tjetër, pos siç thotë populli:

1. Çka po këcen si edhe n'dërrasë? ...

Ju zoti Akademik (S. Pupovci) në fund të shënimit tuaj në numrin 5 të »Alternativës«, theksuat:

»Autonomia e KSA të Kosovës nuk është vorrosur, ani pse disa e dëshirojnë këtë. Ajo akoma është gjallë, duke përfshirë edhe cilësinë e saj si element konstitutiv i Federatës jugosllave.«

Ku po jetoni ju? Kujt po i shtini dardha? Edhe çka duhet të ndodhë që të kuptoni se si u shit e tëra nga ju dhe shokët tuaj? A mos ndoshta populli e bëri këtë? Ju ishit ai që është dashur të luftoni e sakrifikoni që të mos arrihet deri këtu. Edhe guri e kupton përgjegjësinë tuaj. E tashti ju mundoheni të arsyetoheni se dikush don të ju njollosë, se ai që ju vendosi në vendin e merituar të »Sulltanit« ka frikë të deklarohet publikisht. Edhe pse unë nuk jam autor, apo njëri nga autorët e »Sulltanit« po them se këtë e meritoni. A dini zoti Akademik – »edhi kur kërcen n'dërrasë, frikëohet nga kërcima e hapave të vet dhe sa më shumë që kërcen, aq më shumë frikëohet.« Pse nuk bëhesh i urtë e me ulë qafën? Mësoni pak nga ujqit e vjetër, fjala vjen, nga Fadil Begu e Ali Pasha që kur tash po bëhet

fjalë për »Ballon e Vampirëve« – për tragjedinë famëkeqe »Tivari – 45ERRCC 119/, e sheh si heshtin tash ata. Ata mirë e dinë atë të popullit: »Mos e shpurdhë m... me kronde, se i vije era më shumë.«

Mbase për të tërën do të ju arsyeton pasardhësi i juaj në Komisionin kushtetues të Kuvendit të RS të Sërbisë, ai »konobari« I. Ramajli – »gojë ëmbël e b... thartë.«

Mos ndoshta duhet të ju ngrisim labidar?!...

Sa i përket singeritetit që e cekni në shënimin tuaj, po jua kujtoj Zhan – Poll Sartrin, që për këtë thotë: »Situata ishte kundër meje, unë jam shumë më i vlefshëm sesa që isha; më mungoi dashuria dhe miqësia, sepse nuk hasa njëri që meriton t'ia kushtoj këto«... Thjeshtë mekanizëm mbrojtës!... Ju nuk patët as komb, as popull, as fëmijë, as studentë, as...

Populli falë, por deri në një masë...

Juve Zoti profesor (Dr. H. Bajrami), çdo rrespekt për punën dhe angazhimin prej shkencëtari. Atë natë në programin e natës kur u debatua për »Tivari – 45 nuk pata mundësi të ju shtroj pyetje, prandaj këtë po e bëj tash. Në një rast, mes tjerash e madhëruat shumë Marshalin tonë legjendar. Zoti profesor, ku na ishte atë botë Marshali dhe më vonë. Nuk hasa në dokumente se ishte në udhëtim zyrtar në Zanzibarë apo Tunguzi plotë 35 vjet? Çka ndërnuar ai pastaj, çfarë dekorate i dha Ratko Pajkoviçit, nënshkruesit të »famshëm« e të tjerëve? Se kur masakron shqiptarë, domosdo pasojnë dekoratat!...

Apsurd!...

2. Përspektiva

Ti Azem daja së bashku me Remziun po bani turr në gazeta, por nuk jeni ende të cunguar nga përspektiva. Pritni edhe pak sa të shtrihet përdhe »Milici i Ngrirë« dhe formoni një ansambël vokalo – instrumental, kuptohet me zurla e gërneta »Trio la campanela«. Për bartjen e instrumenteve mos çani kokën, e keni D. Jashanicën, shegert i vyeshëm, e sa për dirigjentë, keni në Bgd.

Gati harrova, daja Xem, të bëjnë të fala N. Malaj, të cilin në moshën 16 vjeçare e dërguat në fllad te ai bashkëbanuesi i juaj në flladin e Mitrovicës së Titos.

»Largë qoftë e liga prej jush«...

3. Këshilla

Zoti Tërnavc, si »shkencëtar« që je, ke dëgjuar vallë për letrën që i dërgoi Naum P. Bredhi – Veqilharxhi nipit të vet, Jani Calit, nga Bukureshti në Vjenë, më 7. prill 1846? dëgjo: »... nuk ka këshillë më të keqe nga ajo që e shtyn njeriun të mohojë kombin e vet, d. m. th. prindërit e tij, farefisin e tij, miqtë e tij, vetë vatrën e tij atërore, varret e stërgjyshve të tij, gjërat e shenjta të vetë familjes së tij dhe të shkojë për t'kërkuar këto të gjitha gjetkë, ku kurrë nuk do të ketë mundësi për t'i gjetur, duke vuajtur gjatë jetës: Pra, atë që këshillon gjëra të tilla, nuk e di në ç'kategori ta vendos.«

Ku të vendosim ne ty? Si ndjehesh pas leqitjes që të bënë kusherinjtë? U bënë të fala të »ndershmëve T. Llugiqit dhe A. Dobrunës. Dhashtë zoti e u daltë shpirti andej kah nuk duhet.

Ndjesë paço!...

Me keqardhje duhet ta pranoj atë të të parëve: »Biro, shkjaun nuk ka besë!... Këtë ata e thanë nga përvoja, e ne tashti u bindem për këtë.

Ndaj, është mjaftë e arsyeshme frika e serbomëdhënjeve kur është fjala për alternativën kosovare, tash popullin tonë nuk e përfaqësojnë langojtë, papagajtë e analfabetët, por intelektualët me zemër sa mali.

Edhe pse kashaia (kashagija), përkatësisht dora e huaj thonë nuk të kruan në vend ku kruhesh, prapseprap e bënë të veten.

Me keqardhje, kashaitja vazhdon.

Prishtinë, 13. 6. 1990

HYSEN IBRA

Nuk ka çka të pritet!

Populli shqiptar në Jugosllavi ndër shekuj, duke filluar prej gjysmës së dytë të shekullit XVIII-të ka përjetuar shumë të këqija në supet e veta. Mjerisht për këto të këqija që i ka përjetuar ia kanë hedhur edhe fajin, pastaj e kanë etiketuar, akuzuar, diferencuar, fyer dhe gjykuar, bile edhe është quajtur terrorist, i egër dhe kanibalist dhe çka jo!

Është vështirë që të prezentohen edhe në romanët më voluminoz fë tëra krimet, terrorët, gjenocidet, vrasjet, mbytjet, maltretimet, shantazhet dhunimet, eksploatimet, dëbimet, asimilimet, ndotjet, grabitjet, uzurpimet, helmimet, plaçkitjet, keqtrajtimet dhe keqpërdorimet tjera shqiptarëve. Mirëpo do të i theksojmë disa më drastiket që pushteti serbomadh, përkatësisht jugosllav i zbatoj ndaj popullit shqiptar në Jugosllavi.

Sistemi i represionit monist-totalitar dhe policor-ushtarak i qeverisë serbomadhe, përkatësisht i Jugosllavisë fillojë me dëbimin e shqiptarëve me dhunë nga teritorët e veta shekullore-Toplica dhe Jabllanica. Dy treva që çdo njera kishte sipërfaqe sa teritori i Kosovës së sotme të stërcunguar. Këto treva bashkë me viset tjera shqiptare në Jugosllavi iu aneksuan Jugosllavisë pas »paqës« së Shen Stefanit më 10 qershor 1878, Kongresit të Berlinit, të mbajtur më 13 qershor deri më 13 korrik 1878 dhe Konferencës së Versajit të vitit 1918. Në këto tubime ekspansioniste dhe hegjemoniste, vendimet e të cilave ishin tejet fatale

për popullin shqiptar nga se shtetet imperialiste në krye me Rusinë mbretërore në mënyrë të pamëshirshme shtetit shqiptar ia shkëputën më tepër se gjysmën e truallit dhe të kombit dhe ia aneksuan Sërbisë, Malit të Zi dhe Bullgarisë, përkatësisht Jugosllavisë. Këtë e dëshmojnë dokumentet përkatëse të këtyre tubimeve dhe ky citat »Çdo njohës, madje edhe ai i përciptë i lëvizjes Ballkanike, e di se Sërbia pas dy luftërave të mëdha, më 1878 dhe më 1918, në Kongresin e Berlinit dhe në Konferencën e ashtuquajtur të madhe të Versajës, fitoi teritoret që nuk i pushtoi në ato luftëra« (Revista Zagrebase »Oko«).

Në këtë kohë masat represive shtetërore ndaj shqiptarëve ishin të tmerrshme dhe të pa përshkrueshme, sikurse këto prej vitit 1944-1966, sidomos këto pas vitit 1981 që janë të papara në histori të njerëzimit. Sa për ilustrim theksojmë një citat të një sërbi, »Derisa familjet shqiptare iknin dhe tërhiqeshin në luginën e lumit të Moravës Jugore, nëpër acarin më të madh buzë rrugës, nëpër Grykën e Gërdelicës deri të Vranja dhe Kumanova shiheshin fëmijë të hudhur dhe të vdekur dhe pleq të ngrirë. Tërheqja ka qene tragjike, kuajt dhe qetë tërhiqnin ngadal qerret nëpër borë, sepse saja ka pasur pak. Disa fëmijë të hudhur, të humbur apo gjysmë të vdekur nga lodhja dhe uria kanë qenë të enjtur dhe të fryrë si tupani, disa i lëshonte shpirti atëherë, kur tanët i ushqenin ose pas ngrënjes«. (Stefan Z. Popoviq: »Putovanje po Novoj Srbiji«, Beograd, 1950 faqe 345).

Borgjezia serbomadhe pas formimit të Mbretërisë SKS me format më barbare të represionit shtetëror vazhdon politikën e vet antishqiptare, duke i debuar, mbytur, djegur, zhdukur, asimiluar dhe kolonizuar etj. »Më 1937, rinia përparimtare e Kosovës dhe e popujve të tjerë të Jugosllavisë shkruante«. Prej vitit 1918, shqiptarët në Jugosllavi u janë nënshtruar vrasjeve, djegieve të fshatrave të tëra, largimit nga toka, marrjes së shtëpive, të pronave... etj. (Dr. Jusa Limani »Rilindja« e datës 7. 5. 1990 faqe 17). Kështu ndërmjet viteve 1875 – 1912 u shpërngulën 350 mijë shqiptarë, kurse gjatë vitete 1912 – 1914 u shpërngulën për në Turqi 120 mijë banorë. Ndërsa »gjatë viteve 1919 – 1921, në bazë të statistikave të verifikuara, janë likujduar 20 mijë shqiptarë të pambrojtur, janë djegur 12 mijë shtëpi dhe janë burgosur mbi 32 mijë banorë«. Vlenë të theksohet se »Kosova në asnjë periudhë nuk pati më shumë se 28 % serbë e malazezë« (Dr. Hakif Bajrami »Rilindja« e datës 27. 5. 1990 faqe 17).

Kënga e vjetër me shqiptarët në Jugosllavi, nga serbomëdhenjtë këndohet edhe sot e kësaj dite, por më metoda, mënyra dhe mjete të tjera, varësishtë prej rrethanave, kohës dhe momentit. Kështu prej kolonizimit të tokave bujqësore vazhdoi kolonizimi i vendbanimeve urbane dhe i qendrave industriale dhe atraktive, që manifestohet me zgjedhje dhe emërimë të serbëve dhe të malazezëve në vende udhëheqëse dhe kyçe të punës, me dhënjën e banesave dhe të trojeve në lagjet më të pajisura me objekte të infrastrukturës dhe social-kulturore, duke ju mundësuar punësimin e të gjithë anëtarëve të familjes e të farefisit. Bile duke krijuar familjarizëm nga dy dhe tre anëtarë familje të punësuar në një organ apo organizatë, siç kemi rastin me organet e administratës dhe organizatat politiko-shoqërore. Pastaj duke marrë kredi me kushte tejet të volitshme dhe mjete tjera materiale nga organi apo organizata ku punojnë për të ndërtuar villa dhe shtëpi në Serbi apo në Mal të Zi, kurse fëmijëve duke iu sigurua bursa dhe konvikte për shkollim edhe jashtë Jugosllavisë. Kurse të hollat e fituara nga shitja e pasurisë së paluejtshme të fituara me kolonizim nga qeveria

i deponojnë nëpër bankat e Serbisë dhe jashtë RSFJ-së. Ndërsa në anën tjetër trumbetohet dhe propagandohet se serbët dhe malazezët po shpërngulën me presion prej Kosovës. Kjo propagandë është thikë me dy teha, nga se në njerën anë po i arsyetojnë gjendjet e jashtëzakonshme, miratimin e kushtetutave, ligjeve dhe akteve tjera juridike me dhunë, puçet policore dhe ushtarake si dhe krimet, terrorin, gjenocidin, vrasjet, mbytjet, maltretimet, rrahjet, helmimet, plaçkitjet dhe shantazhet e papara që i bëjnë ndaj popullsisë së pafajshme shqiptare që kërkon atë që i takon-lirië, barazinë, demokracinë dhe respektimin e dinjitetit të tij njerëzor e kombëtar. Si shembull të papresedan të freskët dhe mjaftë çnjerëzor është helmimi misterioz në baza nervore i nxënësve shqiptarë rrethë shtatë mijë, pengimi dhe rrahja për vdekje e mjekëve, personelit tjetër mjekësor dhe e qytetarëve, të cilët ju dhanë ndihmë në shërim të helmuarëve. Gjithashtu nga policia serbomadhe rrahen dhe malltretohen edhe falësit e gjakut dhe mikëpritësit si dhe organizatorët dhe prijësit e pajtimit të gjaqeve, pastaj plagët e tyre iu qepin vetë. Është interesant të theksohet se si organet dhe institucionet më të larta shtetërore të Serbisë deklarohen se nuk ka helmime por është shtirje dhe inskenim-»aktor të festivalit të Kanit«.

Se a ka pasur helmim misterioz, apo inskenim-(aktrim) e dëshmojnë më së miri anëtarët e delegacionit të Federatës Ndërkombëtare të Helsinkut të Këshillit Evropian. Dr. Berneta Koena, eksperte e mjekësisë gjygjësore si anëtare e delegacionit të Helsinkut qëndrojë në Kosovë dhe deklarojë se »Akademia e Mjekësisë Ushtarake nga Beogradi (AMU) është ardhur deri te përfundimi shumë shpejt, nga se çdo institucioni më bashkëkohor në botë i nevojitet më së paku gjashtë javë që të përcaktohet shkaktari i sëmundjes (agjensi). Kolegu i saj Bjorn Elkvist, tha: »Edhe pse qeveria disa herë është deklaruar se nuk ka helmim, Liga nuk ndryshon mendimin. Ka helmim«. (Revista e Zagrebit »Danas« nr. 424 e datës 3. 4. 1990 faqe 27). Akson tjetër antinjerëzor dhe i vjetëruar që moti për botën e civilizuar, sidomos për shekullin e XXI-të. Shekull, ky që shumë kush sot e quan shekulli i gjithësisë, atomistikës, kompjuterizmit dhe i të arriturave të shkencës dhe të teknikës me të përsosur. Kurse serbomëdhenjët merren dhe thellojnë edhe më tepër segregacionin dhe apartheidin nacional në shkolla, në universitet, në konvikte, në shëndetësi, në punë, në vendbanime, në fushë dhe bjeshkë e gjetiu.

Krahas segregacionit në baza kombëtare, kemi mohimin e historisë, etnogjenezës, kulturës, traditës, simboleve dhe të gjuhës, vlerat më të rëndësishme që e përbëjnë identitetin e një kombi. Pastaj pason burgimi, largimi masiv i minatorëve dhe i punëtorëve nga puna, studentëve nga fakulteti dhe nxënësve nga procesi mësimor. Për arsye se iu kundërshtuan eksplotimeve, padrejtësive, plaçkitjeve, vjedhjeve, mohimeve, cenzurës dhe integritetit të ndërmarrjeve me ndërmarrjet nga Serbia me interes të njëanëshëm siç kemi rastin me Elektroekonomi e Kosovës, Trepçën dhe minierat tjera në Kosovë, PTT-në, Fabrikën e Tubave, dhe Fabrikën me Piston etj. Në këtë vazhde të sulmeve antishqiptare pasojnë, rrënimi i shtëpive, pushimoreve, përmendoreve kulturore-historike dhe arkitektonike, ndërrimi i emërave të vendbanimeve dhe i objekteve social-kulturore dhe të infrastrukturës që mbajnë toponime autoktone shqiptare dhe të datave të shquara shqiptare, ndalohet nataliteti me masa administrative dhe politike e jo edhe ekonomike dhe arsimore; unifikimi-hegjemonizimi në legjislacion dhe në plane-programe mësimore dhe lëmi të tjera. Bëjnë çmos që t'i

dëbojnë 300 mijë shqiptarë kinse janë emigrant, për t'i sjellë 400 mijë serbë dhe malazezë kolonista për ta realizuar programin »famos« Jugosllavë për Kosovën. Kupa e gjenocidit të serbomdëhenjëve ndaj shqiptarëve, arrin me hyrjen dhe përdorimin e armëve dhe të dhunës së policisë dhe të ushtrisë »popullore« në spitale, shkolla, kinema, lokale, punime, kisha dhe xhamija, rrugë, ambulanca dhe shtëpi dhe rrahja e maltretimi dhe keqpërdorimi i femërave, fëmijëve, pleqëve, punëtorëve dhe fetarëve si dhe tredhja dhe nxjerrja e syve, udhëtarëve dhe barijve në fusha. Pastaj mbytja dhe vrasja e ushtarëve shqiptarë në APJ, rrahja dhe maltretimi i pjestarëve në kortezhët e përmotshëm dhe të dasmorëve në dasma — jo vetëm që nuk janë paraparë në këto troje por nuk mbahet në mend që ka ndodhë kund në botë ndër shekuj!

Për shkak të një politike të tillë shkombëtarizuese ndaj shqiptarëve në Jugosllavi nga carqet serbe, malazeze dhe maqedonase, populli shqiptarë është populli më i diskriminuari, më i likfiduari, më i mërguari, më analfabeti, më i pangrituri profesionalisht, më i papunësuar, më i pazhvilluar, më i burgosuri, më i ndjekuri dhe i gjykuari, më i fajsuari, më i varfëri në Jugosllavi e më gjërë. Popull, i cili lufton për egzistencë! Popull, i cili lufoi ndër shekuj pa kursye asgjë për liri, barazi dhe demokraci të vetës dhe të popujve të tjerë fqinjë. Luftoi, si Lua, anë e kënd Jugosllavisë, në Tivarë, Trogirë, Vishegrad e deri në Becej të Vojvodinës. Kudo u vra dhe u masakrua më shumë dhe pamëshirëshëm nga shpirtërat e prishtë që nuk kanë asgjë njerëzore në trupin e vet, me intriga, pa besë dhe tradhëti, se sa nga armiku kundër të cilit luftonte.

Lirisht mund të konkludojmë se sikur të bëheshin hulumtime dhe evidencime të sinqerta shtetërore del se prej viti 1918 e deri sot janë shpërngulur me dhunë dhe janë mbytë apo zhdukë mbi tre milion shqiptarë nga Jugosllavia dhe rreth një milion e gjysmë janë asimiluar.

Krimet, gjenocidet, terrorët, vrasjet, mbytjet, maltretimet, segregacionet, burgimet, furjet dhe provokimet kundërshqiptare nga ana e policisë dhe e qarqeve serbomëdha jo vetëm që nuk kanë të ndalur por ato po shkallëzohen edhe më shumë dhe po bëhen më tragjike, kurse nga ana qeveritare Jugosllave po legalizohen dhe po vlerësohen si normale. Këtë më së miri e dëshmon shnëdrimi i gjendjes së jashtëzakonshme në gjendje core të ardhur, nga shtimi i masave represive dhe me deklarata e intervista kërcnuese të disa udhëheqëve të lartë të RSFJ-së, RSS dhe të KSAK-së si që janë Borisav Joviqi, Slobodan Millosheviq, Ante Markoviqi, Stipe Shuvari, Budimir Llonqari, Stanko Radmilloviq, Radmillo Bogdanoviq, Vukashin Jovanoviq, Mihal Kërtesi, Momqilo Trajkoviqi, Zhivorad Igiq, Ali Shukriu, Rrahman Morina, Basri Pllana dhe Halit Tërnavci etj. Të gjithë këta e të tjerë na kërcnohen me degradim Kushtetutës të Kosovës, së saj, organeve dhe të institucioneve me luftë civile dhe masa tjera represive dhe akuzime etj. dhe nuk heqin dorë prej tyre, për deri sa nuk shuhet elementi shqiptarë në Jugosllavi.

Ja si e vlerëson gjendjen në Kosovë Dr. Valter Lukan, udhëheqës i Tribunës kushtuar ndërrimeve më të reja në Evropën Lindore dhe perspektivës së zhvillimit të mardhënieve austriako-jugosllave në frymën e këtyre ndryshimeve, i cili pos tjerash tha »Çështja e Kosovës është bërë sot problem numër një i Jugosllavisë dhe i Evropës. Mori përmasa të tilla ngase atje ka kohë që po derdhet gjak, gjendjet e jashtëzakonshme po ndërrojnë njëra-tjetrën, ndërsa burgosjet dhe maltretimet e shqiptarëve nuk po kanë të ndalur«. »Lukani me

këtë rast përsëriti qëndrimin e kancelarit Vranicki të thënë gjatë vizitës së tij në Beograd se «Austria do të përkrahë Jugosllavinë, e cila do të jetë demokratike dhe në të cilën do të mbahen zgjedhjet e lira në çdo kënd të saj, pra edhe në Kosovë, ku çështja e shqiptarëve dhe e të tjerëve duhet të zgjidhet drejtë» (Rilindja e datës 14. 5. 1990 faqe 4). Kurse kryetari i Federatës Ndërkombëtare të Helsinkut për të Drejtat e Njeriut, Karl Fon Shfarcenberg, shpreh shqetësim për gjendjen në Kosovë dhe bindjen se zgjidhje »e vetme është: fillimi i dialogut me të gjithë dhe përjashtimi i mjeteve të dhunës«. »Kështu si është, e përsërisë prapë, gjendja është këqësuar shumë më shumë nga se përdorimi i forcës nga ana e shtetit është intensifikuar edhe më shumë... Mirëpo në Evropën e sotme rrallë do të gjesh ndonjë vend ku ka gjendje më të keqe në aspektin e të drejtave të njeriut. Këtë e them me bindje të plotë«. (Rilindja e datës 1. 4. 1990 faqe 10). Kurse Tom Lantos, kryetar i Fondacionit për të Drejtat e Njeriut në Kongresin Amerikan në intervistën dhënë »Rilindjes« thotë »Interesimi zyrtar amerikan për Kosovën është thelbor dhe ka për qëllim zgjidhjen fatlume përfundimtare të problemit-Edhe në Kosovë duhet të vendoset demokracia, prosperiteti ekonomik, kulturor dhe shoqëror...« (Rilindja e datës 31. 5. 1990 faqe 3).

Prej kësaj që u theksua më sipër shifet se çështjet janë tejete të qarta. Jugosllavia (pa RS të Sllovenisë, Kroacisë dhe të Basnjes e Hercegovinës), sidomos Serbia nuk e ka ndërmend t'i kuptojë dhe zbatojë proceset demokratike me përmasa batërore, po i dhëmbet segregacioni dhe aparteidi në Afrikën Jugore dhe mendon se ka bërë pak krime, terror dhe gjenocid ndaj shqipëtarëve në Jugosllavi deri më sot e që duhet prap të vazhdojë.

Andaj organet kompetente të Kosovës, veqanarisht Kuvendi i Kosovës si organ më i larti i pushtetit të popullit mënjherë të vepron siç kërkon i tërë populli shqiptarë në Jugosllavi prej vitit 1878 përkatësisht 1918, pas 1945 sidomos pas vitit 1981 e në veçanti në tri vitet e fundit të kësaj deкаде dhe popujt e tjerë demokratik, liridashës i Jugosllavisë dhe të botës që në mbledhjen e parë të Kuvendit të Kosovës të anuloi vendimin e 23 marsit 1989 për dhënjën e pëlqimit në amandamente e Kushtetutës së RS të Serbisë, të cilët u aprovuan pas zbatimit të gjendjes së jashtëzakonshme në Kosovë, kur me dhunë dhe presion u cëna në mënyrë flagrante autonomia dhe Kushtetuta e Kosovës, të anuloi të gjitha ligjet dhe aktet tjera juridike të aprovuara pas 23. 3. 1989, e që kanë të bëjnë me degradimin dhe ngushtimin e autonomisë së Kosovës, lirive të drejtave dhe të përgjegjësisë së qytetarëve dhe të punëtorëve në Kosovë; në procedur urgjente të miratoj Ligjin për partit politike në Kosovë dhe njëherit të shkarkon kryetarin e Kuvendit të Kosovës për shkeljen e parimeve të Kushtetutës e të dispozitave ligjore në udhëheqjen e Kuvendit, vuarjen e vetos dhe për mbylljen e dyrëve delegatëve të Kuvendit, të Kosovës; asesi të mos jap pëlqimin dhe mos të pranohen zgjidhjet e propozuara Kushtetuese në propozimin e Kryesisë së RSFJ-së të RSS me të cilët ngushtohet e syprimohet tërsisht Autonomia e Kosovës; të shkarkohen nga detyra dhe të merren në përgjegjësi të gjithë udhëheqësit, anëtarët e komisionit, punëtorët shkencor në Kosovë dhe përfaqësuesit në RSS dhe RSFJ-për dhënjën e pëlqimit në Amandamentet e Kushtetutës të RSS-së të vitit 1989, dhe delegatët nga Kosova që i miratuan këto amandamente. Si posojë e kësaj ranë viktimë shumë qytetarë shqiptarë kryesisht të rinjë; Kuvendi

i Kosovës menjherë dhe në tërsi ta pregadisë dhe ta proklamoj Deklaratën Kushtetuese mbi pozitën e re Kushtetuese të Kosovë në rregullimin Kushtetues të vendit në drejtim të barazisë së Kosovës në Federatë-Konfederatë si Kosovë e të gjithë qytetarëve dhe nacionaliteteve të barabarta të saj, në të cilën shqiptarët konsiderohen jo pakicë kombëtare, apo kombësi, por KOMB (popull) si në Kosovë ashtu edhe në Jugosllavime subjektivitet të barabartë politik. Nga se është kërkesë unanime dhe plebishitare e të gjithë qytetarëve dhe punëtorëve prej kohësh dhe e bazuar në parimet kushtetuese dhe më shkencë. Kryesia e Kosovës, Kuvendi i Kosovës, sidomos Alternativa e Kosovës që ka besimin e plotë të popullit menjherë të njohtojnë Kryesin e Jugosllavisë, Kuvendin e Jugosllavisë, Kombet e Bashkuara, Federatën e Helsinkut për të Drejtat e Njeeriut dhe shtetet të cilat vendosën në mënyrë të njëanëshme në Kongresin e Berlinit më 1878 dhe më 1918 më »paqën« e Versajit, që nga shteti shqiptarë të shkëputën më shumë se gjysma e truallit dhe e kombit shqiptarë dhe ia aneksuan Jugosllavisë, për formimin e Republikës së Kosovës në kufijtë etnik të viteve të sipërshenuar dhe në kuadër të RSFJ-së. Nga se një aneksim i tillë nuk e ka pasur pëlqimin e popullit shqiptarë, çka dëshmojnë luftat heroike të stërgjyshëve dhe gjysheve tanë. Populli dhe vatani asnjëherë dhe të asnjë popull tjetër në botë nuk kanë qenë monedhë për kusuritje dhe atë përgjysmë të kombit, siç është bërë me shqiptarët nga Rusia Mbretërore dhe Perandoria Osmane. Padrejtësitë ndaj një populli doemos duhet të përmirësoheshin dëshirojm. Kufijt e Republikës së Kosovës, të caktohen nën patronatin e paqë. Kombeve të Bashkuara, Federatës së Helsinkut dhe të shteteve: Austrisë, Gjermanisë, Amerikës, Suedisë, Francës, Italisë, Turqisë, Anglisë, dhe të Zvicrës si dhe të Jugosllavisë dhe të Shqipërisë. Njëherit këto organizata dhe shtete janë edhe garantuese e kufinjëve dhe paqës.

Për këtë të drejtë të pa tjetërsueshme dhe çdo herë të kërkuar, duke mos kursyar asnjëherë gjakun prej vitit 1878 e deri sot, e do të kërkojmë deri sa të shuhem të gjithë, nga se kërkojmë që në trojet tona të kemi republikën tonë për të cilën nuk kemi çka të presimë.

Para gjitha këtyre kërkesave, doemos duhet që të largohen edhe polici dhe ushtari i fundit të ardhur në Kosovë »për të mobilizuar« gjendjen, ngase me vandalizmin e tyre po e rrezikojnë seriozishtë jetën e qytetarëve shqiptarë. Njiherit të fillohet procedura për përgjegjësi penale para gjyqjeve në Kosovë për të gjithë policët dhe ushtarakët që kryen vepra penale dhe maltretuan qytetarët në Kosovë. Me sinqeritetin më të madhë zgjidhje tjetër nuk ka dhe nuk mund të ketë.

Kush është mik i popullit shqiptarë, popujve tjerë të Jugosllavisë dhe i paqës në botë duhet tash ose kurr të i ndihmojë në çdo aspekt popullin shqiptarë që ta konstituon republikën e vet, përkatësisht paqës dhe rehatisë në Ballkan.

Në »Alternativën« e çmuar nr. 5 (Maj 1990), lexuam në mes tjerash edhe udhëpërshkrimin e shokut Salih Kabashi »Aksioni terrorist i Petar Bozhiqit në Mynih«. T'ju themi të drejtën, edhe pse kemi respekt dhe konsideratë për shokun Salih Kabashi, ky udhëpërshkrim i tij na shqetësoi dhe na befasoï pa masë, sepse, në mes tjerash, sa kemi mundur ta kuptojmë në lexuesit (punëtorë)

autori pakëz, me qëllim ose pa dashje, është munduar ta njollosë figurën e Ibrahim Kelmendit, njërit prej personaliteteve më të mëdha të LEVIZJES POPULLORE PER REPUBLIKEN E KOSOVËS që tërë jetën ia kushtoi popullit shqiptar, i cili jeton në trojet e veta në Jugosllavi dhe gjetiu, që të lirohet nga prangat robëruese të satrapëve serbë, malazias e maqedonas. Prandaj, pa thënë më shumë për shokun e nderuar dhe të respektuar, patriotin e madh Ibrahim Kelmendin, sepse jemi të vetëdijshëm se nuk kemi as aftësi dhe as mundësi që të shkruajmë për të, e pyesim shokun Salih Kabashi se cili është qëllimi i tij, ka dashur ta lavdërojë apo ta fyejë të nderuarin Ibrahim! Kur e dijmë se shoku Salih ka mundësi dhe aftësi që të shkruajë për të dhe na e merr mendja se ia ka borxh, jo vetëm ai por edhe mbarë populli shqiptar.

**Një grup punëtorësh nga Maribori,
lexues dhe dashamirë të revistës Alternativa
Maribor, më 19. 6. 1990**

Mr. SHEFKIJE ISLAMAJ

Gjendje shqetësuese në hapësirën tonë kulturore

Vrasjet, plagosjet, maltretimet, burgosjet, izolimet, diferencimet, suspendimet nga puna, fyerjet — nuk janë format e vetme të ndëshkimit e të frikësimit të popullit shqiptar nga ana e organeve zyrtare serbe e jugosllave me dekada, po sidomos në dekadën e fundit. Tmerruese duken edhe perspektivat e jetës në përgjithësi, pra edhe të asaj kulturore e shkencore, prandaj me të drejtë sa herë është thënë se Kosova është shëndërruar në burg, në burg të llojit të veçantë për një kolektivitet të tërë.

Në keso rrëthanash të rënda e tragjike është shumë e natyrshme që për hapësirën kulturore gjithëshqiptare, për cungimin e sakatimin e madh të saj — të flitet pak ose fare herë-herë. Jo që kemi shterpësi, mangësi, dezo-rientim në këtë drejtim, por edhe çdo punë që do t'i takonte fushës së kultu-

rës e të shkencës, po mos të korrespondojë me problemet e sotme ekzistenciale të popullit — me të drejtë — duhet të quhet më së paku indifere-ntizëm senil a apati nacionale.

Kosova, sidomos këtyre dhjetë vjetëve të fundit jetoi në rrethana krize, e madje në rrethana shumë të rënda krize. Fjala »krizi« është ndër ato fjale shumë të njohura për njeriun tonë, me dënduri të madhe përdorimi: kriza politike, kriza shoqërore, kriza morale, ideologjike, materiale, e çfarë jo. E në këso rrëthanash me llojlloj krizash ç'kuptim ka fjala kulturë, dije, shkencë. Kriza që pashmangshme edhe në të gjitha fushat e superstrukturës. Kultura shqiptare, si kulturë autentike në këto hapësira, gjithmonë ka qenë kulturë e hapur gjithmonë është takuar, ndërlidhur e gërsëhetuar me kultura të hapësirave të ndryshme të popujve të ndryshëm. Kjo veçori e dalluar e kulturës shqiptare është kuntuive nëpër shekuj. Mirëpo, zhvillimi i kulturës kombëtare shqiptare në Jugosllavi ka veçoritë e një zhvillimi atipik, të një zhvillimi të mbështetur fort e të ndikuar fort nga faktorët politikë e shoqërorë, që do t'i bëhen gjithnjë arbitër i kohës.

Ky zhvillim do të bëhet përmes: **reduksionimit, restriksionit, cenzurimit politik, mohimit, zhvlerësimit, atakimit, copëzimit, pengimit**, si rrallë ndonjë kulturë në Evropën e sotme. U zhvillua përmes këtyre skemave me motivin qendror se pikërisht kultura shqiptare është ajo kulturë që rrezikon të gjithë popujt me të cilit bashkëjeton. Kultura, trashëgimia kulturore, historike, pra gjithë ajo që përbën jetën materiale e shpirtërore të etnosit shqiptar do të trajtohen si faktorë rrezikues parësor të kulturës sllave, ashtu siç do të trajtohen edhe bartësit e kësaj kulture e trashëgimie si rrezikues jo vetëm për Serbinë e Jugosllavinë, po edhe më gjerë.

Prandaj, jo rastësisht në këtë kontekst, kultura e shkenca shqiptare u trajtuan e trajtohen si veprimtari e papranueshme politike, dhe si e tillë domosdo edhe e dënueshme, e sanksionuar dhe e penguar nga shteti. Në keso rrethanash, kur albanologjisë në kuptimin më të gjerë, çdo herë mund t'i atribuohet çdo gjë nga arsenal i ideologjik; kur ajo nuk mund të trajtohet si kulturë a shkencë e mirëfilltë, por si ideologji; kur gjuha nuk është më mjet komunikimi e marrëveshjeje, por mjet rrezikimi e dhune kuindër shtetit; kur ngjarjet historike kualifikohen si ngjarje kurdoherë antireformuese e armiqësore; kur personalitetet kulturore e historike shikohen si të dyshimta me veprimtarinë e tyre; kur ekzistenca e institucioneve kulturore e shkencore cilësohen si »vatra« a »çerdhe« indoktrinuese për prodhimin e nacionalistëve e shovenistëve — ç'mund të flitet për rezultate të arritura në këto fusha.

Megjithëkëtë, është fat që kultura shqiptare në përmasa evropiane është e njohur si kulturë e një civilizimi të lashtë e vazhdues. Është fat që albanologjia me kohë u shqua si shkencë evropiane me të gjitha veçoritë e një

shkence të mirëfilltë evropiane e pengesat e mëdha që e përcollën e po e përcjellin këtu te ne do ta kenë fundin e vet.

Ç'është e vërtetas albanologjia jonë, e mjedisit tonë, në kuptimin më të gjerë, do të vonhet në rrugëtimin saj të natyrshëm, e pasojat e kësaj vonese gjatë do të ndihen në lëkurën e saj: pengimi i qarkullimit të të dhënave, të ideve o të informatave shkencore në shkallë kombëtare e ndërkombëtare, pamundësia e ekzistimit të hapësirës kulturore shqiptare, rrënimi i autonomitetit të hapësirës kulturore, rrënimi i autonomisë Kosovës e të kombit shqiptar, do të lënë pasojat afatgjata në tërë qenien e kombit, pra edhe të kulturës e të shkencës shqiptare.

Pengimi i kësaj hapësire thellësisht të natyrshme brendapërbrenda hapësirës kombëtare shqiptare jo vetëm në relacionin me vendin amë, por edhe me atë të shtetit jugosllav ka shkaktuar dezintegrime të kësaj hapësire. Me çdo kusht është favorizuar **izolimi** si absurd i llojit të vet në rrethanat e sotme evropiane kur kultura, dija e shkenca nuk njohin kufij a ndalesë të asnjë lloji.

Ky izolim ka sjellë ngecje në realizimin e çfarëdo projekti e pune shkencore të filluar në institucionet tona shkencore, duke filluar nga Akademia e Shkencave dhe e Arteve e deri te institucionet e specializuara. Kur pandehnim se më në fund edhe shkenca kosovare po merrte këmbë të mbara, kur po integrohej fuqimisht në bërthamën e saj gjithëkombëtare, ajo u ndal në gjysmë të rrugës: dështuan projekte të ndryshme shkencore me rëndësi të posaçme për shkencën albanologjike në përgjithësi e shumë të tjera nuk filluan fare. Sa për ilustrim po përmendim makroprojektin e përbashkët **Atlasi dialektologjik i të**

folmeve shqipe që do të duhej të kryhej që moti, dhe që do të paraqiste një ndër realizimet më të mëdha në fushën e dialektologjisë shqiptare, mbeti pa u kryer. U pengua puna në eksplorimin e materialit gjuhësor edhe në trevat shqiptare të Jugosllavisë, e mos të flasim për punën e përbashkët që do të duhej të bëhej me kolegët gjuhëtarë të RSP të Shqipërisë. Nuk është ky projekti i vetëm kaqë i rëndësishëm për shkencën albanologjike që mbeti pa u kryer. Një fat të tillë e patën edhe shumë projekte të tjera si të gjuhësisë, të letërsisë, të historisë, të folklorit, të etnografisë, të arkeologjisë edhe të gjitha fushave të dijes dhe të jetës shqiptare.

Kur të kihet parasysh pengimi i shfrytëzimit të literaturës albanologjike për 10 vjet nga qenda e studimeve shqiptare-Tirana, mungesa e kontakteve, e konsultave, e simpoziumeve, e sesioneve, e ekspeditave të përbashkëta, e punëve kolektive shkencore, s'ka si mos të zhgënjehesh për perspektivën e studimeve shqiptare po edhe të, të interesuarve në këto fusha.

Kompenzimi i kohës, i dijes, i vullnetit e i njerëzve do të jetë i vështirë.

Po, shqiptari në Jugosllavi në vend që të bëjë jetë të denjë njeriu, të pasur materialisht e shpirtësisht, i pa penguar në zhvillimin e tij shoqëror, kulturor e shkencor, ka bërë e po bën jotë politike, për dallim nga të tjerët. Bën jetë të pa jetë: pa jetë individuale, pa jetë kolektive. Jeton në momente të rënda historike-para sprovave vendimtare për fatin e tij si njeri e si popull. Por, më në fund ai e ka fatin e tij në duart e veta. Pas shpalljes së Deklaratës Kushtetuese të Kuvendit të Kosovës atë më askush nuk do të mund të pengojë. Rruga do të jetë e vështirë, po caku i synuar – i pashmangshëm. E edhe hapësira kulturo-

re gjithëkombëtare pa dyshim do të mund të realizohet plotësisht e në mënyrë të denjë, ashtu siç i takon një populli të civilizuar në Evropën e sotme.

Instituti Albanologjik, 38000 Prishtinë

Letrat e lexuesve ***– Pisma bralcev***

Dua të bëhem anëtar i »Migjenit«, shoqatën që e çmoj së tepërmi dhe dua ta ndihmoj. Jam student i Fakultetit të Makinerisë në Prishtinë. Dua të përshëndes Bislim Elshanin.

A. Kadolli, Prishtinë

Jam nga komuna e Istogut, nga fshati Prekallë, ku përfaqësoj Parlamentin e Rinisë. E lexoj dhe e pëlqej »Alternativën«. Ju lus të ma dërgoni me rregull revistën. Do ta bëj pagesën po edhe t'u ndihmoj në mënyrë tjetër.

Rifat Osmanaj, Prekallë

Mirëdita!

Ju uroj punë të mbarë dhe të jeni krenar me tërë atë që po bëni. Gëzimi më kaploj shumë kur në duart e mia arriti »Alternativa«. Ajo më bëri që të jam prore me ju.

Ju përshëndes nga zemra

Taxhedin Idrizi, Tetovë

Mora numrin 5 dhe u mahnita me të. Po ju dërgoj një fotografi nga fshati Strelc i Deçanit. Shihet se si populli nderon bijtë e rënë për lirinë e tij. Po ju shkruaj edhe për hakmarrjen si një e keqe e popullit tonë, e cila më në fund po fundoset. Kështu ndodhi edhe

he në kohën e Skënderbeut. Atëherë njerëzit përqaftuan njëri-tjetrin. Armiku u tmerrua nga kjo dhe duke parë se s'ka si të fusë përçarje, iku. Duke lënë gjakmarrjen në do të forcohem i armiku do të pëlcase. Neve, ndërkaq, do të na hapen shtigje të reja fitoresh.

Atdhe Hykolli, Prishtinë

Alternativë e nderuar!

Fuqia e njerëzve të mirë që luftojnë për çlirimin e popullit s'ka masë as kufi, ajo shtohet dita ditës derisa të dalim në dritë. Jeni krah i fuqishëm i përpjekjeve tona për liri.

Egërsirat serbomëdha për ta ndaluar lëvizjen tonë përdorin brutalitetin. Ju po ndriçoni të vërtetën. Ju përgëzoj.

Mirvete Emini, Prishtinë

Ju përshëndes ngrohtësisht nga kurbeti, plagët e të cilit për ne ishin gjithmonë të hidhura: lotë, djersë, gjak, vdekje. Brenga të këtilla njohim ne sot. Po shpresa na mban.

Kisha dashur të ma dërgoni »Alternativën« në këtë adresë:

Gëzim Kasumaj, Falmenstrasse 16/18, 8610 Uster-ZH, Zvicër

I nderuari shoku Naim, të nderuar bashkëpunëtorë të »Migjenit«!

Së pari dëshiroj që ju të gjithë të jeni shëndosh e mirë dhe të çlodhur nga kremtja, që ishte fort e bukur po ishte e lodhshme për ju.

Kështu ju falënderoj për thirrjen që më bëtë. Uroj të forcoheni edhe më tej dhe nga të gjitha betejat të dilni fitimtarë.

I. Beshiri, Gjermani

Kur përpara meje qëndrojnë fëmijë që ulin kokën nga zhurma e aeropla-

nëve ushtarakë, me qanë zemra dhe në veten ndiej vetëm një dëshirë: që fëmijët tanë të rriten pa frikën e plumbave e të gjakeve!

Tani kur pranvera ka derdhur gjithë lulet, këngët dhe zogjtë, toka në gjiun e saj ruan shumë viktime. Në mesin e tyre edhe fëmijë që kësaj pranvere u shkëputën nga gjiri i nënave. Nënata tona janë të forta, më të forta se vdekja. Mu për këtë thonë se fuqia e kësaj toke prej gjirit të saj buron!

Redaktorë të kësaj reviste, gëzuar dhe u gëzofshi për jetë e mot. Uroj të takohemi në Kosovën tonë të lirë dhe demokratike. Ju përshëndesin: Fexhrija, Behushi, Besniku, Mirja, Timja, Hava, Qefseri, Eshrefi, Ismaili, Habibja dhe shumë të tjerë nga Bradashi, Podujeva dhe Prishtina.

Sabrije Maloku, Podujevë

Të dashur vëllezër, jam i kënaqur me revistën tuaj. Intelktualët janë kurri-zi i popullit. Ju po bëni punë të madhe në informimin e opinionit për realitetin e Kosovës. Po ndihmoni edhe unitetin e popullit, me të cilin do të përballojmë shtërngatat e shtetit represiv bolshevik.

Mi dërgoni numrat e mëparshëm të revistës dhe zgjerojeni rubrikën me letra të lexuesve.

Zekeria Loku, Rr. Lenini 17, Kaçanik

Ismail Qemali ka thënë: »Fëmija që flen, rritet, populli që flen, vdes«. Populli ynë nuk është në gjumë. Po deri kur një represion i këtillë mbi popullin tonë, deri kur të ndëshkohet njeriu që me dy gishtat kërkon demokracinë?

Ju përshëndes!

Ahmet Paniku, Zvicër

E duam »Alternativën«. Ajo është pasqyrë e aparthejdit që ushtron Serbia mbi shqiptarët. Një mik imi su-edez ka shfaqur këtë mendim: Ndje-hem shumë keq kur dëgjoj gjërat që po ndodhin në Kosovë. Sa mund të kuptoj nga »Alternativa«, ju jeni du-ke bërë mrekullira.

Isa Bicaj, Suedi

Ju po i këndon këngët e pakënduara, ju njomët penën e Migjenit... »Al-ternativa« e Lubjanës është një vull-kan që buron nga zemrat e plasura të popullit. Ajo është kandili i pashuar ku populli sheh djersën e gjakun e tij, sheh vendet e zbrazëta pranë vatrës e sofrës së tij. Alternativa vërtetë, është sofra më e dashur pranë së cilës shtrohem të bashkuar.

Xhafer Ahmetaj, Norvegji

Kosovë të themi
Pa ty vuajtje kemi
Si nata pa hënë
Si fëmija pa nënë
Do ta lavdoj besnikërinë
baraz me bujarinë.

S. Peli, Novosellë, Pejë

Po ju shkruaj ndoshta me vonesë. Por do të më kuptoni. Jam nga ato vajzat që pas tetëvjeçares mbeten në shtëpi. Revista juaj më çliron dhe më bën të lumtur. Ju lutem të ma dërgoni në këtë adresë:

Hidajete Tahiri, Fshati Vaganicë e Ulët-24, Mitrovicë

Telegram:

Të nderuar vëllezër kosovarë, me vo-nesë morëm ftesën tuaj dhe na vjen keq që nuk mund të jemi prezent në këtë Tubim madhështor. Me këna-qësi të veçantë ju përgëzojmë për pu-

nën dhe veprimtarinë tuaj patriotike për një Kosovë të lirë e demokratike. Përsëndetje vëllazërore.

Ekrem Bardhe, Kryetar i K. Naci-onal-Detroit

E nderuara redaksi!

Ju përsëndes ngrohtësisht për punën e shëndritur që bëni dhe ju uroj seuk-sese të reja. Revista »Alternativa« us-hqen shpirtin tonë, ka hyrë dhe ka mbetur në zemrat tona.

Pra, punë e mbarë dhe suksese!

Xhemazi Zyberri, Koritë-Gostivar

Faleminderit për revistën që më keni dërguar. Jeni të mrekullueshëm. Urime.

Meritë Aliu, Podujevë

Jungjatjeta shokë të dashur!

Dëshiroj që me këtë letër t'ju përs-hëndes në punën që po bëni. Jeni e para revistë që ka gjëra nga realiteti ynë. Ajo po na informon drejt me ato që po ngjajnë në Kosovë. Ju lus të ma dërgoni revistë në këtë adresë:

Martin Gjini, Vorderdorf str. 61 C, 5242 Birr-Zvicër

Telegramet e letrat e urimit

Në vitin jubilar të revistës suaj »Alter-nativa«, dëshirojmë t'u urojmë për suksese edhe më të mëdha në të ardh-men me shkrimet dhe propagandën që bëni për kërkesat e parashtruara e të drejta të popullit tonë, si dhe demaskimin e hapur që i bëni regjimit shovinist të Beogradit përpara opini-onit përmes revistës suaj. Sa për efek-tin që ka bërë puna juaj me nxjerrjen e revistës »Alternativa«, s'mund të diskutohet, pasi ajo është sot në duart e çdo shqiptari të Kosovës dhe viseve tjera në Jugosllavi. Pritet me padurim

dhe lexohet me ëndje nga të gjithë, çka do të thotë se ajo ka arritur efekt të madh duke bërë një punë të pakrahasueshme sa i përket informimit objektiv të ngjarjeve në Kosovë.

Në fund, duke ju dëshiruar suksese shumë më të mëdha në të ardhmen, pranoni përshëndetjet tona vëllazërore!

Redaksia e »Zërit të Kosovës«

Postfach 884

2501 Biel-Bienne, Zvicër

E dashura »Alternativë«, me fat jubileu!

Lajmi për themelimin e ShKSh »Migjeni«, disa muaj para rrënimit të murit të Berlinit, gëzoi shumë botën shqiptare.

Shoqata me revistën »Alternativa«, që zuri të dalë në disa gjuhë, u bë urë e fuqishme lidhjeje midis popujsh e sidosmos midis popullit shqiptar e atij slloven, në trollin e të cilit lejohet aktiviteti i të arratisurve kosovarë.

Edhe ne mërgimtarët shqiptarë në Belgjikë, këto ditë e kemi themeluar Shoqatën Kulturore Shqiptare »Anton Çetta«, me seli në Bruxelles, me qëllim mbajtjeje gjallë të flakës së shqiptarizmit, duke mos lejuar që fëmijët tanë të mos kuptojnë Naim Frashërin e Esad Mekulin, Ismail Kadarenë e Adem Demaçin, Eqrem Kabajn e Rexhep Qosjen, Idriz Ajetin e Anton Cetten, Ibrahim Rugovën e Zekeria Canën...

Vëllezër e motra, ju urojmë faqe të bardhë në rrugën e lirisë e të demokracisë.

Qershor, Bruxelles, 1990

Në emër të SHKSH »Anton Çetta«

Gani J. Azemi, kryetar

Veprimtaria juaj njëvjeçare na ndihmoi shumë në rrugën e demokratizimit

mit të jetës sonë. Urime për rritën tuaj.

Preng Gjetaj, Klinë

Me rastin e njëvjetorit të punës suaj të suksesshme, ju dëshirojmë shëndet të mirë kurse revistës sonë »Alternativa«, rritë dhe jetë të gjatë për të nesërmën tonë të bardhë.

LDK për fshatin Zajm

Hysni Elshani, Elmi Krasniqi

Ju uroj kremtën e njëvjetorit. Gëzuar dhe suksese në punën e mëtejme.

Avni Leti, Nevruz Kuqi

Gjakovë

Përshëndes pjesëmarrësit e Tubimit. Në mëngjes do të jam me ju.

Hysniu, Beograd

Shoqatës Kulturore të Shqiptarëve »Migjeni«

dhe

Revistës së përmuajshme »Alternativa«

në Lubjanë

Nga zemrat përshëndesim Manifestimin Kulturor Ghithëshqiptar të organizuar nga Shoqata Kulturore Shqiptare »Migjeni« dhe nga e përmuajshmja »Alternativa« në Lubjanë. Poashtu me dashamirësi e dinjitet përshëndesim të gjithë organizatorët e këtij manifestimi, mysafirët e vendit e të jashtëmit si dhe popullin progresiv e demokratik slloven që e bëri të mundshëm mbajtjen e këtij manifestimi kulturor.

U vaftë puna e mbarë!

Gjakovë, 22. 6. 1990

**Punëtorët NSH IBT »Emin Duraku«
– Gjakovë**

Ju që i ngritët lapidar fjalës së lirë,
urime të përzemërta.

Abdyl Ramaj, Prishtinë

Ministri për kulturë i Republikës së
Sllovenisë, Dr. Andrej Capuder, ar-
syeton mosardhjen e tij. Ndërkaq për-
zemërsisht përshëndet organizatorët
dhe u dëshiron Tubim të suksesshëm.

**Doktor Andrej Capuder, kryetar
i Komitetit Republikan për Kulturë**

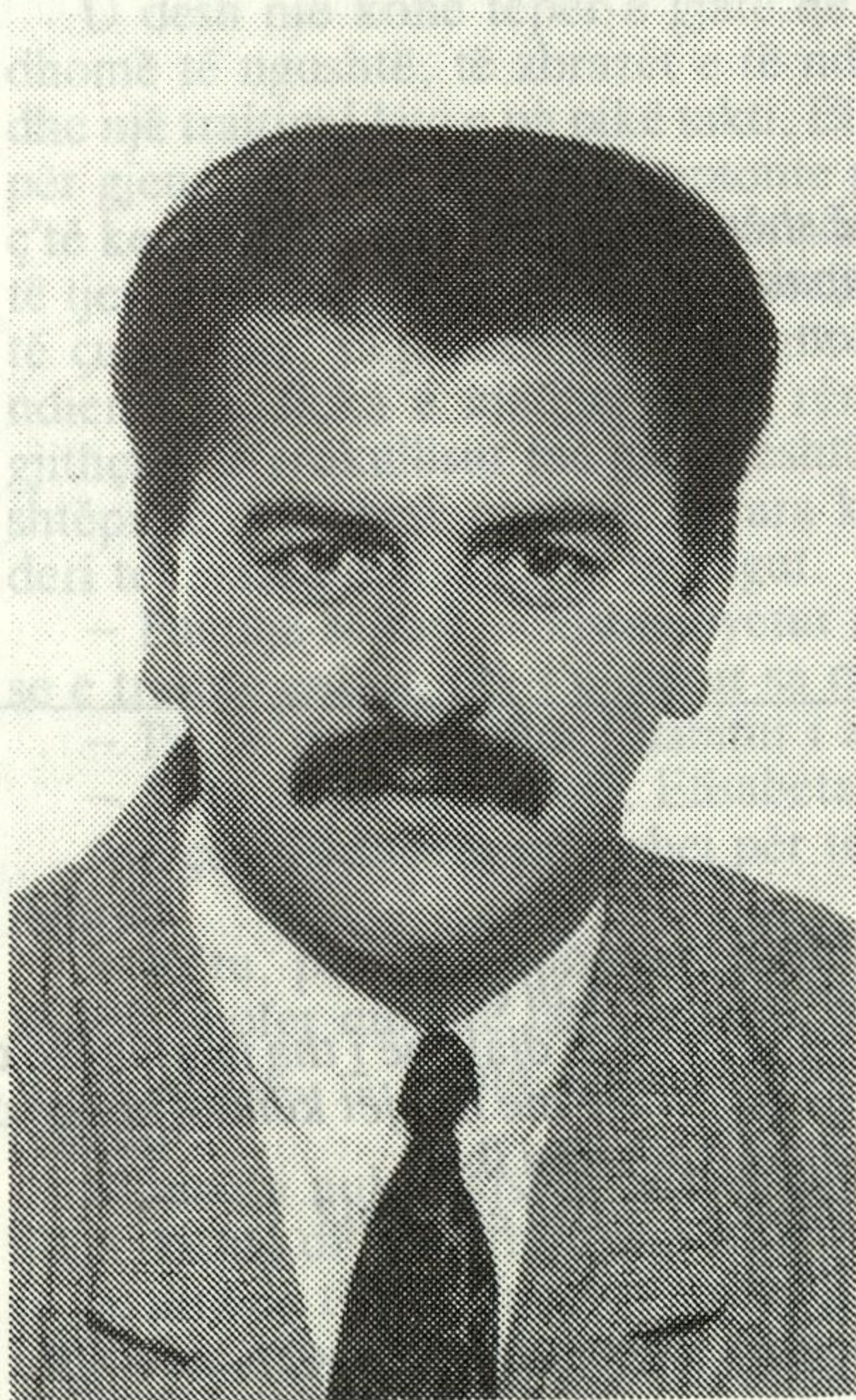
Zotni të dashun!

Ju falnderoj shumë për ftesën në ta-
kim festiv të »Alternativës« më 22
e 23 qershor. Mjerisht i zenë nga pu-
nët e përditës dhe mësimet simestrale
nuk mund të jem i pranishëm në këtë

Takim ku do të kisha pasë rastin t'i
shtrëngoij dorën një pjese fort repre-
zentative të Intelegjencils shqiptare
e sidomos ju, të gjeneratës së re fisni-
ke. Ju me këto aktivitete po i hapni
rrugë të reja bashkëpunimit human
dhe kulturës shqiptare në botë!

Përshëndetje të përzemërta Ju dhe
miqve sllovenë! Ju uroj suksese të plotë
në këtë takim, prosperitet dhe vijimë-
si Revistës »Alternativa«.

Martin Camaj, München

*Ismail Hoti, ndihmëtar i Migjenit dhe
i Alternativës / Ismail Hoti, rojak, ki
nesebično pomaga pri izhajanju Alternative*

Sqarim:

Shoqatës e revistës i kanë ardhur shu-
më letra e telegrame urimi. Në zyret
tona papushim binin telefonat përmes
të cilëve bashkatdhetarë e miq na
uronin punë të suksesshme në Tubi-
min e organizuar. Të gjithë telefonat,
letrat e telegramet, po t'i botonim, do
të na dilte një numër i Alternativës.
Duke mos mundur t'i botojmë të gjit-
ha, na lejoni që si Shoqatë e si redaksi
e revistës, t'ju falënderojmë thellë
dhe të shprehim bindjen tonë se suk-
seset tona janë rezultat i lidhjeve tona
të forta me të gjithë shqiptarët si dhe
shoqatat e tyre kulturore dhe politike
që janë aktive në Atdhe e jashtë. Pra,
jufaleminderit!

Redaksia

VALDET BERISHA

Qentë Lehin

Qentë lehin.

Rregullat e djegura shtrihën lehona të rënda.

Letargjikët e frikësuar

në djepin e sarkazmës u qajnë foshnjat e sëmura,
eklipsin e jetës e kujtojnë me përbuzje.

Dashuri të sfilisën nën dritën e hënës

me litarin e zallahisë të lidhën

ta howqën apoteozën

që ta punova me gjakun tim

kështu në varfëri në mjerim . . .

Qentë lehin.

Aurora boreale vonon

Profet ti i pergjakur troket shtëpive

amazonat kalorëse të vijne gjithë pas

leshbozhure.

Qentë lehin.

Diademe lëviz nga limeret tua,

demonët po formojnë panteon të shëmtuar

Melankoli skofiare dridhesh ngapak

e kjo xingonë vulgare akoma jeton

Ja, urdhëroni

hekurat e shpirtit tim

me pasion punone një urë të re.

16. 2. 1990

Cili është

Cili është

ai që ka parë vyshkjen e barit

dredhat e trasha të dhëmbjes

dhe gjakun

Cili është

ai që ka ikur kur s'duhet

ka kënduar kur s'është dashur

ka fjetur kur s'kishte gjum

ka uluritur kur është dashur heshtja

që ka jetuar kur është dashur të vdes

Cili është

ai djalë që i tha lamtumirë dashurisë

e me fqinjët këndoi këngë dasme

dhe iku

Cili është ai? . . .

22. 11. 1988

BELETRISTIKË / BELETRISTIKA

NESHAT TOZAË

Thikat

Roman

3

U desh një kohë tepër e gjatë që ajo të mblidhte veten. E mbyllur në një dhomë të ngushtë, të zbrazët e të ndriçuar dobët, pasi kishin pushuar britmat dhe një trajtim i keq e pa pikë takti, Elisabeta më në fund mund të mendonte pak për gjendjen e saj. As që e kuptonte përse bëhej fjalë, s'e merrte dot me mend ç'të keqe kishte bërë, por nga interesimi shumë i madh i hetuesisë dhe i njerëzve të tjerë të pushtetshëm, nga pyetjet dhe stërpyetjet, nga kërkimi i hollësirave aq të çuditshme, saqë mendjes njerëzore nuk i bëhet kurrë të ndalet mbi to, ajo ndiente se diçka e madhe dhe e rëndësishme kishte ndodhur. Në të vërtetë gjithçka që rrokullisur me një thjeshtësi rrëqethëse. Tre veta i kishin ardhur në shtëpi në orën pesë pasdite. Vetura kishte ndaluar poshtë dhe ata qenë ngjitur deri tek apartamenti i tyre me ngut.

— Familja Miraj? — kishte pyetur një burrë i shkurtër me një zë që kuptohej se e trashte enkas, për t'u dukur sa më autoritar.

— Po, — që përgjigjur i habitur i ati.

— Këtu është vajza juaj, Elisabeta?

Atë çast Elisabeta po vishej për të shkuar te një shoqe e më pas të takonte Altinin.

— Këtu, pse ç'ka ndodhur, kush jeni ju? — I ati, që edhe pas njëzet e ca vjetësh shofer mbante latën e parë, që shqetësuar së tepërmi.

— Thirre, — kishte folur plot autoritet burri i shkurtër. — Jemi Sigurimi i Shtetit.

Elisabeta nuk e kishte prishur gjakun. E përse ta prishte? Ajo kishte parë filma, kishte dëgjuar rrëfime për Sigurimin e Shtetit dhe vetëm kaq. Nuk e dinte se një ditë do të ballafaqohej me ta. Kishte dalë pra nga dhoma e qetë, kur burri i shkurtër nxori një shkresë, të cilën ia tundi përpara syve, duke i thënë:

— Në emër të popullit je e arrestuar?

Ç'gjë qesharake! E arrestuar! Përse? Ç'kishte bërë?

— Do të na i thuash të gjitha atje, — i që përgjigjur me ashpërsi një burrë

tjetër me barkun të kërcyer përpara tek i vinte hekurat.

I ati qe shembur në një stol ngaqë s'mbahej dot në këmbë, e ëma qante në korridor.

— Ç'po ndodh kështu, more shokë, ç'keni me vajzën? — Ai i shikonte të tijtë sikur kjo gjë të ngjiste diku gjetkë, aq të shuar e kishte vështirimin.

— Do kontrollojmë shtëpinë, ja vendimi i prokurorit të shtetit. — Burri i shkurtër që trashte zërin dhe bënte ca gjeste, të cilat Elisabetës i kujtonin aktorët mediokër të filmave të rëndomtë policorë, po tregohej shumë cinik me të atin! Hajt, çohu, shofer!

Babai s'qe ndier. Brenda pak çastesh ai qe shpërfytyruar në krejt tjetër. Elisabeta nuk e shihte dot në sy. Po ç'kishte bërë ajo, ç'kishte bërë që i erdhi Sigurimi në shtëpi me kaq egërsi? Do të jepte gjithçka, edhe jetën, veç t'i kthente babait qetësinë, dinjitetin. Por askush nuk pyeste. E kishin kthyer përmbys shtëpinë. Më i zellshëm qe treguar një person me trup të imtë dhe me fytyrë të lëmuar si të një vajze. Sigurisht, asgjë të dyshimtë nuk kishin gjetur.

Turpin që pati ndier Elisabeta tek zbriste shkallët me hekura në duar, ato njëzet hapa që bëri drejt makinës kur burri barkmadh e tërhiqte si qen nga zinxhiri, nuk do ta harronte kurrë. Ato çaste nuk qe kujtuar fare për Altinin. Si do të sillej ai tani? Ky ishte një tmerr tjetër për të, kësaj pyetjeje ajo nuk mund t'i jepte dot asnjë përgjigje.

E kishin çuar në një ndërtesë zyrtare të panjohur. Burri i shkurtër ecte përpara me pamje triumfuesi. Elisabetës i kishin bërë përshtypje të keqe fytyra e tij e rrudhur, një kokërr dhjamore mbi ballë, shikimi i tij i pacipë që shëtiste plot epsh në trupin e saj.

I shëndoshi kishte hapur një zyrë, çelësin e së cilës e mbante në një tufëzë. Elisabeta pati kohë të lexonte »Shefi i Hetuesisë« dhe ndjeu të rrëqethura. Për herë të parë pati frikë, një frikë të madhe nga diçka e panjohur. Siguria me të cilën vepronin ata e habiste. Për të njëmijtën herë e kishte pyetur veten se ç'të keqe kishte bërë dhe po aq herë qe përgjigjur: Asgjë, asgjë të keqe. Ky ishte kulmi! Përse e gjithë kjo? Burrat nisën të hiqnin palltot. I shkurtëri erdhi në krye të tryezës dhe i tha të shëndoshit:

— Hiqja prangat!

Elisabeta ndjeu t'i vërshonte gjaku nëpër vendet ku i pengohej më parë nga hekurat e shtrënguar fort. Ajo deshi të ulej, por hasi në shikimin e pacipë të burrit të shkurtër.

— Hë, tani fol! — tha ai. Zëri i doli i ngjirur. Elisabeta mundi të kapte një ndjenjë pasigurie në qëndrimin e tij. Ajo nuk dinte ç'të thoshte. Mbeti e shushatur, me naivitetin e një fëmije të pafajshëm.

— Hë, pra, ç'ke bërë?

— Asgjë. Nuk e kuptoj përse më sollët këtu.

— Jo, moj, jo, nuk e kupton! Do ta kuptosh. Ku punon ti?

— Në uzinën »Drini«.

— E me se merresh atje?

— Me torneri.

— Ashtu! Po ç'ke bërë, a s'na thua?

Përsëri kjo pyetje absurde, kjo pyetje që i fuste frikën dhe e bënte të ulte kokën nën vështirimin e burrit të shkurtër.

Ndërkaq në dhomë ra zilja e telefonit. I shëndoshi e mori menjëherë.

— Si urdhëron — u përgjigj me një shenjë të dukshme servilizmi dhe zgjati receptorin. — Shoku Ilmi, ju kërkon ministri.

Burri i shkurtër mori receptorin dhe i bëri një shenjë tjetrit ta nxirrte Elisabetën jashtë.

— Po, po, si urdhëroni këtu jam, tani sapo fillova, sigurisht...

Elisabetën e nxorën jashtë. Fakti që në telefon mori një ministër, dëshmonte se ajo që pleksur në një çështje të madhe. Atëherë, ndoshta nga sforcimi i jashtëzakonshëm, asaj i shkrepiti në tru diçka dhe u rrënoqeth. Vallë të që mundur të ngatërrohej kaq keq nga një histori fare banale?

Rrugës për në punë asaj i duhej të kalonte përpara një shtëpie, nga dritarja e së cilës e ndiqte vështrimi i një gruaje që mbahej nga të gjithë si e lajthitur. Ajo ndiente keqardhje për atë qenie të mjerë me dy fëmijë për të ushqyer që bënte një punë të rëndomtë krahu. Trehogej një histori e dhembshme për të. Ende studente në vitin e dytë të universitetit, pas një dashurie të shpejtë — thuhej se kishte qenë mjaft e bukur, — që martuar me dikë. Fatkeqësisht, pas fëmijës së parë simptomat e sëmundjes kishin sjellë sherrin në familje. Si përfundim erdhën braktisja e studimeve, shtrimi në spitalin psikiatrik, divorci. Herë-herë, e shtyrë nga një ndjenjë keqardhjeje njerëzore, Elisabeta e përshëndeste. Madje habitej përse e mbanin për të çmendur, sepse gruaje, e quhej Minushe, e shikonte me mirënjohje dhe shpesh i fliste me një zë të qetë, plot mirëkuptim.

Përpara katër-pesë ditësh ajo kishte qëndruar në dritare ku dukej se po priste qëllimisht.

— Ku po shkon? — e kishte pyetur.

— Në shkollë.

— Po në punë kur do shkosh?

— Nesër në mëngjes.

— Më gjej një thikë, të lutem, do ma sjellësh?

— Po unë s'kam thika.

— Ti punon në uzinë. Ma gjej.

— Nuk ta gjej dot...

— Ashtu? — Fytyra e gruas që ngërdheshur, sytë i shkëlqenin me një dritë të egër. Atëherë Elisabeta e kishte kuptuar përse e quanin të çmendur.

— Mirë, — i kishte thënë ajo, — po deshe mos e sill, por unë do të të turpëroj.

— E përse, ç'të kam bërë? — Elisabeta nuk e ndiente akoma peshën e kërcënimit.

— Ose ma bjer nesër, ose do të ta ngre fustanin në mes të rrugës. — Tashmë pamja e saj i kishte futur llahtarën. Të nesërmen, që në mëngjes herët, Minushja i kishte dalë përpara.

— Dëgjo këtu. Ose më sill sot thikën, ose ta pëlcas cipën.

Duke parë sytë e saj të turbullt, Elisabetën e kishin mbuluar djersët.

— Pasdite kalo te dritarja.

Dhe me të vërtetë, pasdite ajo po e priste në dritare.

— E solle?

— Jo, sot jo, do ta sjell nesër, — që ngutur ta qetësonte Elisabeta.

— Nuk më gënjen? — kërcënimi në zërin e Minushes ishte i hapët.

— E porosita te një shok.

Të nesërmen i kishte çuar një thikë të papërfunduar. Mos vallë Minushja kishte kryer ndonjë vrasje? Ndryshe përse të këmbëngulte aq shumë për të pasur një thikë? E tmerrshme...

Ndërkaq burri barkmadh priste me duart në xhepa ta thërrisnin brenda me mendjen diku gjetkë, pa e përfillur Elisabetën.

Dera u hap.

— Hajdeni!

Elisabeta tashmë ndihej më e qetë. Ndoshta kjo u duhej.

— S'kemi kohë të merremi me ty, vrromë, thuaj ç'ke bërë»

Fjala që u përdor e bëri Elisabetën të qepte gojën. Ky brutal i paturpshëm nuk e meritonte të bisedoje. Sytë e Elisabetës u egërsuan, një kryeneçësi e shtyu të ngrinte kokën lart.

— Turp t'ju vijë, — shfryu. — Përse silleni kështu sikur të jem rrugaçe?

Burri i shkurtër që tjetri e kishte quajtur shoku Ilmi, u ngrit në këmbë dhe iu afrua me hapa të ngadaltë, me një qesëndisje tinëzare në fytyrë.

— Ti je një rrugaçe, sepse shoqërohesh me rrugaçe. — Ai i ishte afruar aq shumë, sa ajo ndjeu firomën që i qelbej era duhan.

— Ju s'më njihni fare, prandaj...

— Po ti e njeh Minushen? — e ndërpreu tjetri.

Elisabeta shtangu. Për një çast, iu duk logjike që, duke pasur marrëdhënie me Minushen, ata ta quanin rrugaçe. Me sa duket njeriu që e pyeste e keqkuptoi këtë stepje, e mori për shenjë frike, sepse papritur e pakujtuar ia kërciti me shuplakë turinjve aq fort, sa i shkëndijuan sytë. U ndie e dërrmuar, e humbur. Jo, kishte qenë e marrë që i përgjigjej vetes s'kam bërë gjë. Qe treguar naive. Tani po e kuptonte, si të thuash po ndërgjegjësohej se ishte pleksur në një ndodhi të rëndë, përderisa interesohej vetë ministri. Me të po merreshin një drejtor, një shef hetuesie. Atë e kaploi një gjendje të fikëti, u lëkund dhe koka iu gremis. Turbull mundi të dëgjonte burrin e shkurtër që tha:

— Hidhi ujë zagares.

Ajo u përpoq të ngrihej në këmbë.

— Ulu në karrige dhe mos luaj, — e urdhëruan ashpër. — Me ne duhet të bisedosh hapur. Këtu s'je parqeve me atë dashnorin tënd, Altin a ç'e quajnë, kupton?

Elisabeta u tromaks. Ku e dinin ata këtë? Nga e dinin?

— Fol për Minushen.

Atëherë, pa e tjerre gjatë, ajo tregoi gjithçka e lidhte me gruan fatkeqe dhe historinë e thikës.

Tani, tek rrinte e vetme në dhomën e shurdhër, po tmerrohej nga gjendja ku ndodhej. Kurrkush dhe kurrë në jetë nuk e kishte trajtuar me aq egërsi sa burri i shkurtër. Kurrë nuk e kishte fyer njeri me një fjalor të tillë të ndyrë. Për më tepër s'kuptonte se çfarë kishte ndodhur. Veç një gjë e kishte të qartë. Padashur me sa dukej qe pleksur në diçka të rëndë që kërkonte kokë. S'e merrte dot me mend ç'të qe kjo gjëmë. Ata e ruanin të fshehtë. Por ajo e ndiente se donin me çdo kusht të nxirrnin prej saj sa më shumë. Elisabeta tha atë çka i kishte ndodhur. Nuk dinte asgjë më tepër. Si e fiksoi këtë, burri i shkurtër, të cilit tjetri herë pas here i drejtohej me fjalët »shoku drejtor«, i tha të shkonte të mendohej. Pra nuk do t'i shqitej. Edhe kur kishte pohuar se thikën ia bëri Edi, një shok i punës, si i mori adresën, ai kishte këmbëngulur përsëri që të shkonte të mendohej. Ç'të kishte katranosur ajo idiotja me atë thikë të mallkuar? Gjithçka mund të prisje.

Elisabetës i hyri frika për Edin. Mos i bënin gjë edhe atij? Edi qe djalë xhevahir, komunist, ishte model i njeriut punëtor e të ndershëm. Elisabeta po

e kuptonte me një kthjelltësi tronditëse të keqen që mund t'u vinte jo vetëm asaj dhe Edit, por edhe familjeve. Po, edhe familjeve. Jo më kot burri i shkurtër ia kishte thënë troç: »Do t'ju zhbëjmë me soj e sorollop, racë e poshtër, armiq.«

4

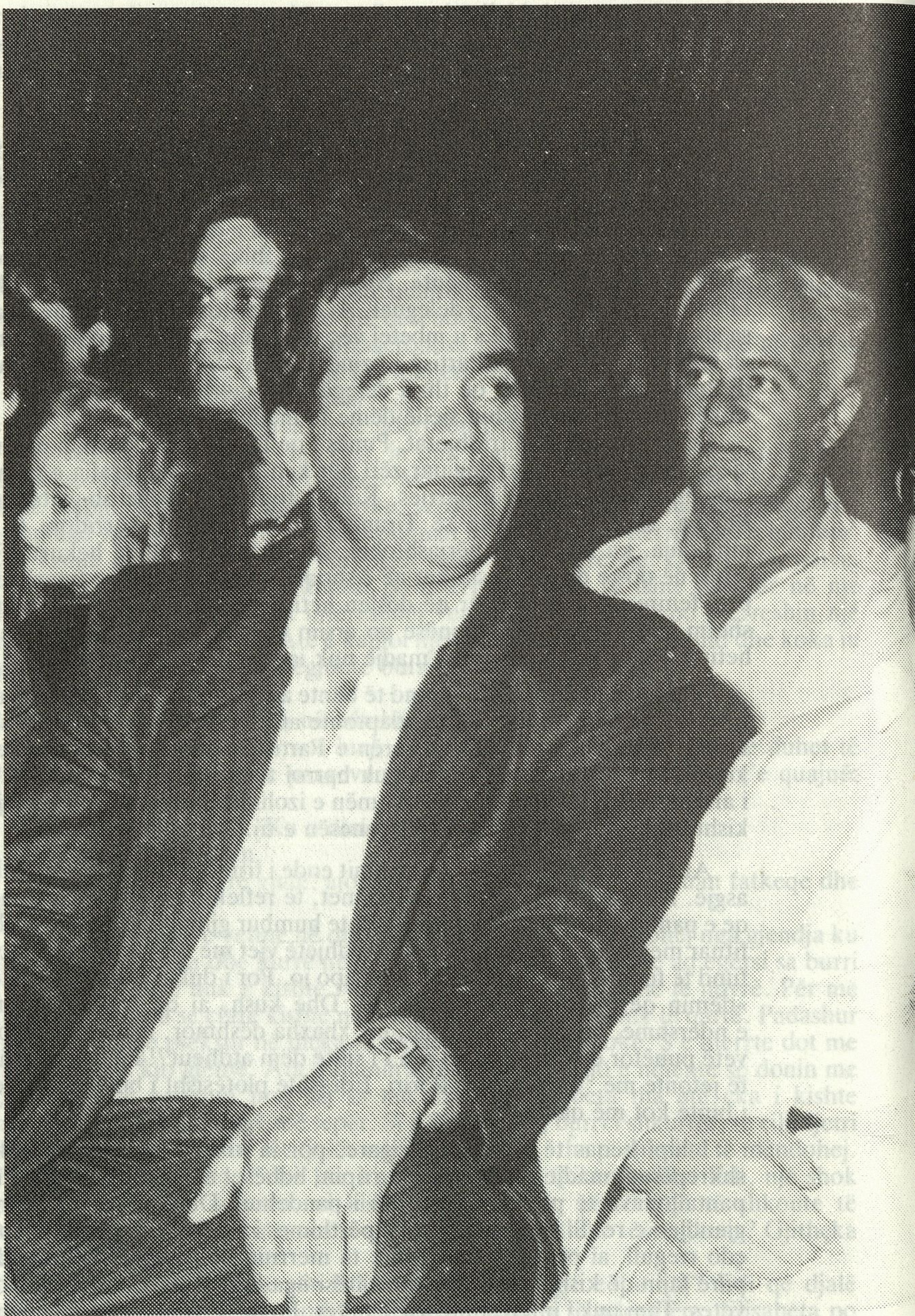
Çdo gjë u zhvillua me shpejtësi të rrufeshme, sa Edi Skënderasit i dukej sikur qe në ëndërr. Erdhën dhe e morën në repart, i bënë kontrollin e kasetës, i gjetën me shumë gëzim një thikë të papërfunduar dhe ia morën. Pas kësaj e çuan në zyrat e drejtorisë ku u bë urgjentisht mbledhja e organizatës-bazë të Partisë dhe u përjashtua në vend se kishte »përgatitur thika të cilat qenë përdorur për t'i sjellë dëme të mëdha atdheut«. Në mbledhje kishte marrë pjesë edhe drejtori i Punëve të Brendshme si i deleguar. Ai e demaskoi aq keq dhe me aq arrogancë, sa shokëve dhe shoqeve s'u mbetej veç të ngrinin dorën pa përjashtim. Asnjëri, as edhe vetë sekretari i Partisë i uzinës, nuk e dinte ç'kishte ndodhur. Ata që diskutuan adaptuan atë që tha i deleguar, domethënë që Edi kishte përgatitur thikën me të cilën i »ishin sjellë dëme të mëdha atdheut«.

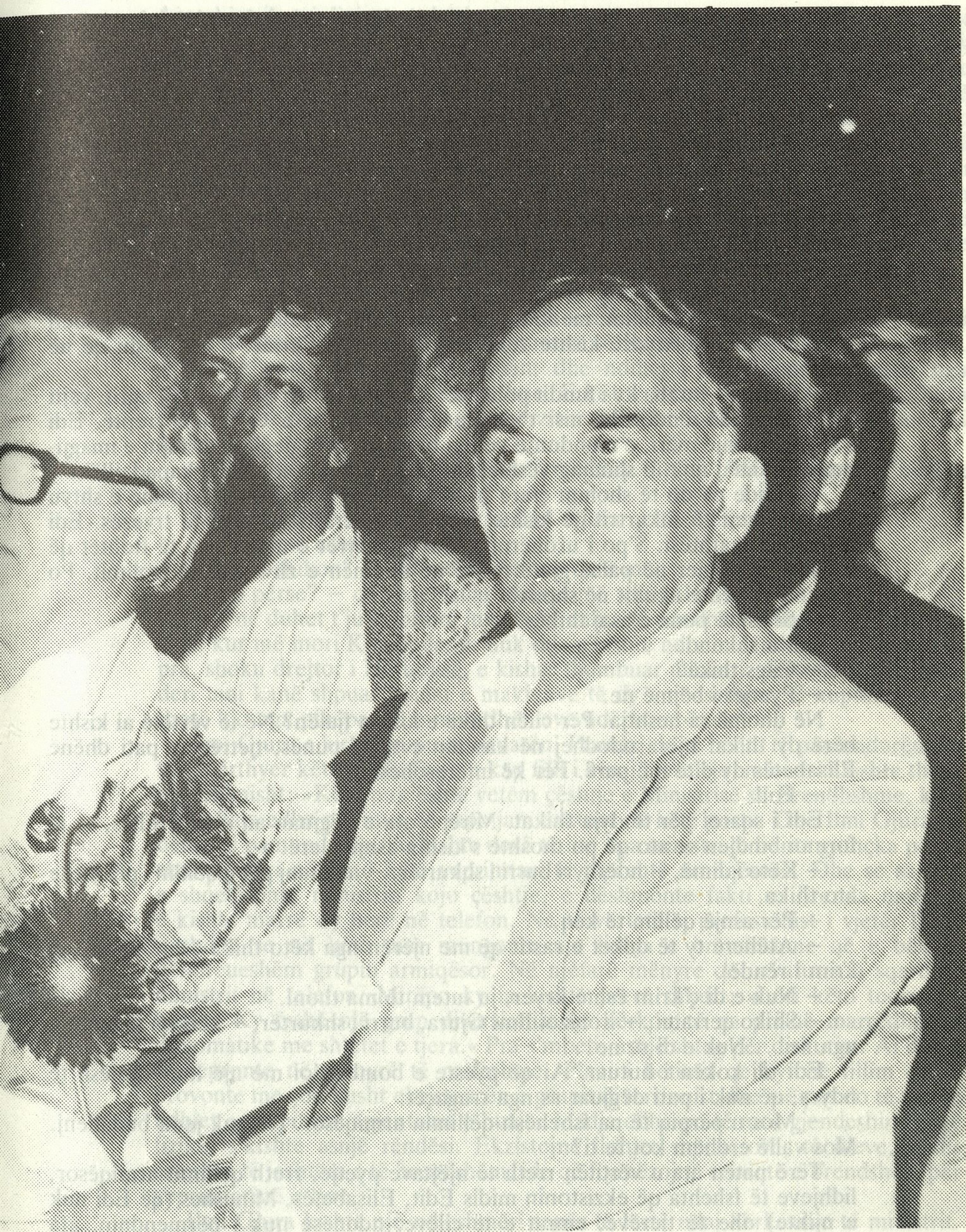
Edi po mbushte të tridhjetat. Punës i qe futur që në moshën pesëmbëdhjetë vjeç. Kurrë nuk i ishte dëgjuar zëri për keq, madje fotografia e tij ndodhej në tabelën e nderit të ndërmarrjes. Këtë fotografi e kishte shqëritur nga stenda Miçoja, shefi i Hetuesisë së Tiranës, i cili priste në korridore të mbaronte mbledhja, ku Edi do të përjashtohet. Ai mbante në çantë hekurt. Fotografinë e futi në dosje dhe i tha shokut që e shoqëronte, hetuesit me fytyrë të lëmuar si prej femre: »Na duhet për në dosjen hetimore«. Ky ishte më i ri dhe e shihte shefin gjithë adhurim. Ndonëse po arsim të lartë juridik, Miçoja qe bërë shef hetimi. Atë e donte drejtori, madje nuk ia prishte as ministri.

Mbledhja mbaroi. Edi s'mund të bënte autokritikë, ngaqë edhe ai nuk e dinte ç'faj kishte bërë. Ishte gati të adaptonte atë formulën që përdorën shokët, por nuk ia kërkuan mendimin. Tëserën e Partisë ia mori në vend i deleguari. Pas kësaj i vunë hekurat dhe shefi nuk harroi t'i thoshte: »Në emër të popullit je i arrestuar.« E çuan drejt e në dhomën e izolimit, ndërsa një ekip prej tre vetash kishte shkuar për të kontrolluar banesën e tij.

Ai qëndronte në dhomën e izolimit ende i trullosur e si i dehur. Nuk kuptonte asgjë. Përpiquej të sistemonte mendimet, të reflektonte mbi atë çka ndodhi, por qe e pamundur. Brenda dy orësh kishte humbur gjithçka, gjithçka të shtrenjtë, të fituar me mund e djersë për pesëmbëdhjetë vjet me radhë. Dreqi e mori, këto në fund të fundit i pranonte, i pëlqenin apo jo. Por i dukej e tmerrshme të pranonte »dëmin që i kishte sjellë atdheut«. Dhe kush, ai që rridhte nga një familje e ndershme, me baba komunist, me xhaxha dëshmor, me motër komuniste dhe vetë punëtor e komunist. Ai pra t'i sillte dëm atdheut?! Po të qe kështu, s'duhej të jetonte më. Varri kapak floriri. Edi ishte plotësisht i bindur se shteti i tij nuk i binte kot më qafë.

I hipi keqas të ndizte një cigare, por ia kishin marrë edhe paketën edhe shkrepësen, madje i kishin hequr rripin, lidhëset e këpucëve, kopsat metalike të pantallonave të punës. Tani ishte i pandehur. Duhej patjetër të mësohej me gjendjen e re. Si tip serioz e pa shpërthime, i edukuar të punonte e të zbatonte çdo rregull, ai priste ta thërrisnin, ta merrnin në pyetje. Donte të dinte sa më parë fajin që kishte bërë dhe, në varësi nga kjo, të përcaktonte qëndrimin ndaj vetes. Tani nuk i interesonte asgjë tjetër. Po qe se veprimet e mia, mendoj, kanë

dëmtuar shtetin, as fëmijëve, as gruas, as prindërve, as kujt do nuk i duhet më në jeton apo jo Eduard Skënderasi.

E thirrën në mesnatë kur sapo kishte zënë të dremiste. Dy policë i vunë hekurat dhe e tërhoqën nëpër korridore si ndonjë person tepër të rrezikshëm. I vinte t'u thoshte të mos shqetësoheshin kaq, ai s'kishte ndër mend asgjë të keqe, s'kishte bërë asnjë të keqe, s'qe kriminel, por e futi gjuhën pas dhëmbëve. Këtyre kështu u kanë dhënë urdhër, s'dinë as më shumë, as më pak. Madje tani që e morën sikur u lehtësua dhe s'ndiente asnjë lloj frike. Tekefundit do ta merrte vesh për ç'krim akuzohej. Pataj do të dinte t'u shpjegonte shokëve se, sado e rëndë të qe puna, çdo gjë ishte bërë krejt pa ndërgjegje. Për Edin kjo kishte shumë rëndësi. Ai e kuptonte se mund të sjellësh vërtet një dëm, por kur s'ke pasur qëllim të keq, së paku lehtësohesh shpirtërisht. Sidoqoftë e keqja bëhet, me apo pa qëllim, mendoj tek hynte në një zyrë ku ishte shkruar »Shefi i Hetuesisë«. Në tryezë kishte zënë vend burri i shkurtër. I shëndoshi që në këmbë:

— Lëreni, — u tha ky i fundit policëve. Këta dolën. Ai që qe ulur u ngrit, vajti tek Edi rëndë-rëndë dhe nisi t'i hiqte hekurat duke e vështuar rreptë. Edi s'kishte ndonjë mëri, e mundonte vetëm brejtja e ndërgjegjes për fajin e imagjinuar. Prandaj nuk iu shmang vështimit të tij, çka u mor shenjë kapadaillëku.

— Hajde pa do të shohim çfarë trimi je, — tha burri i dhjamur dhe e shtyu përpara drejt të shkurtrit që kishte zënë vend përsëri në krye të tryezës. Edi lëvizi me ngathtësi. S'po i urdhëronte dot gjymtyrët e mpira nga të ftohtët që i kishte hyrë gjer në palcë gjatë orëve në dhomën e zhveshur të izolimit. Po ç'mund t'i bënte akullit në shpirt?

— Si është puna e asaj thikës?

Edi u shkund.

— Ciles thikë?

— Pyetjet i bëjmë ne.

Në dhomë ra heshtja. Për cilën thikë e kishin fjalën? Në të vërtetë ai kishte bërë dy thika: njëra ndodhej në kasetën e tij të punës, tjetrën ia pati dhënë Elisabetës dy ditë më parë. Për kë interesoheshin?

— Fol!

Edi i sqaroi për të dyja thikat. Mirëpo ata e dëgjuan aq mospërfillës, sa ai formoi bindjen se ato që po thoshte s'kishin asnjë vlerë.

— Këto i dimë, — ndërhyri burri i shkurtër, — na thuaj për ç'qëllim i përgatite ato thika.

— Për asnjë qëllim të keq.

— Atëherë ty të duket e rastit që me njërin nga këto thika është kryer një krim i rëndë!

— Nuk e di ç'krim është kryer, ju lutem të ma thoni.

— Shiko qerratai, — ironizoi Ilmi Gjura, burri i shkurtër, — kërkon të mësojë nga ne... Nuk e di se ne...

Edi uli kokën i hutuar. Ai që pyeste e bombardoi me një lumë fjalësh të ndyra, që nuk i pati dëgjuar as nga rrugaçët.

— Mos u përpiq të na fshehësh qëllimin armiqësor. Ne nuk jemi budallenj. Mos vallë erdhëm kot te ti?

Tërë natën ata u vërtitën rreth të njëjtave pyetje, rreth qëllimit armiqësor, lidhjeve të fshehta që ekzistonin midis Edit, Elisabetës, Minushes (që Edi nuk e njihte) dhe të tjerëve, emrat e të cilëve, ndonëse nuk i përmendnin, ata

hiqeshin sikur i dinin, por kërkonin t'ua thoshte ai vetë. Mirëpo Edi Skënderasi ishte nga ata tipa që, falë forcës së karakterit dhe logjikës së shëndoshë, nuk tuten kollaj. Gjatë asaj bisede, ai pati kohë të reflektonte thellë, të korrektonte mendimet e tij. Më kot, pra, e brente ndërgjegjja, me kot e rëndonte veten në raport me shtetin. Ai nuk kishte bërë asgjë të keqe, ndërsa këta çuditërisht po bënë një punë të poshtër me të. Në emër të kujt vepronin? Eduart Skënderasi nuk e gjente dot. Po që se këta vepronin në emër të shtetit, atëherë për Edi Skënderasin do të thoshte se shteti i tij ia kishte me të pabesë. Në të kundërt, po që se ata vepronin si nëpunës të shtetit, jo në emër të tij, atëherë ata ishin në pozita armiqësore. S'kishte asnjë alternativë tjetër dhe ai donte ta kuptonte me çdo kusht këtë. Sa për vete, vendosi të luftonte për t'u mbrojtur deri në fund.

Ilmi Gjura doli nga ndërtesa e Hetuesisë në të zbardhur. Shoferit i tha të çonte në shtëpi Miçon, shefin e Hetuesisë së Rrethit, dhe vetë u nis në këmbë. E kishte gojën farmak nga duhani dhe ndihej i dërrmuar. Më tepër nga përgjegjësia e madhe për këtë çështje. E kishte thirrur vetë ministri. Ilmi Gjura nuk e kishte parë asnjëherë aq të mërzitur atë njeri të cilit i detyrohej shumë. Ai kishte hyrë drejt e në temë.

— Më mori në telefon Komandanti, më hoqi vërejtje. Më tha hapur; Ç'bëni ju të Ministrisë së Brendshme?

Ministri kishte heshtur, ndërsa Ilmi Gjura që tronditur.

— Po përse është fjala?

— Ja, e shikon? Ju do më merrni në qafë mua...

— Po përse? — që shqetësuar akoma më tepër Ilmiu.

— Unë duhet t'ju informoj juve, apo duhet të ndodhë e kundërta? U ndodha bosh kur më mori Komandanti, nuk dija ç'kishte ndodhur, ndërsa ai e dinte. Ja pra, shoku drejtor i Hetuesisë, e kishte thumbuar ministri, persona të panjohur deri tani kanë shpuar gomat e makinave të dy ambasadave. E kupton ç'do të thotë kjo nga pikëpamja e marrëdhënieve ndërkombëtare?

Ilmi Gjura e kishte kuptuar situatën. Prandaj do të bënte të pamundurën për ta shpërthyer këtë punë. Sapo u kap filli i kësaj meseleje, ministri i kishte thënë shprehimisht; »Këtu nuk është vetëm çështje e Ministrisë së Brendshme, këtu është fjala edhe për mua që sapo jam caktuar në këtë post«. Dhe Ilmi Gjura po bënte të pamundurën. Ai kishte dorë të lirë nga ministri të bënte gjithçka për ta zbuluar deri në fund këtë veprimtari të mprehtë armiqësore. Dhe se sa fort e shqetësonte ministrin ajo çështje, e dëshmonte fakti se brenda natës ai e kishte marrë dy herë në telefon. Në të vërtetë si profesionist i vjetër Ilmiu e shihte se në këtë mes mungonte ajo lidhja e brendshme që e bën të qëndreueshëm grupin armiqësor. Në njëfarë mënyre që orvatur t'ia sqaronte ministrit në telefon. Mirëpo ky ia kishte prerë shkurt; »Lëri këto teorizime boshe. Ky është një grup diversionist që kërkon të na prishë marrëdhëniet diplomatike me shtetet e tjera.« Pra s'mbeti, asnjë shteg për diskutim. Ai duhej të vepronte në mënyrë të rrufeshme. Plani i hetimit që ky: në fillim do të provonte me çdo kusht ekzistencën e grupit diversionist dhe më pas do të gjente lidhjet e grupit me agjenturat e huaja. Madje edhe po të mos gjendeshin lidhje fizike, s'kishte asnjë rëndësi. Ekzistojnë lidhjet shpirtërore, të ideve, midis armiqve të jashtëm e të brendshëm, ide që frymëzojnë armiqë të brendshëm për veprimtarinë e tyre.

Ilmi Gjura kishte një ndjeshmëri tepër të lartë ndaj kërkesave të ministrit.

Përpara tre vjetësh ai s'qe veçse një hetues i thjeshtë. Ministri e vlerësoi dhe e bëri zëvendëskryetar të një dege, më pas ishte po ai që e propozoi për drejtor të Hetuesisë. Të gjitha këto ministri ia kishte treguar vetë tek bënë një dorë pesëkatëshi në ato takimet e tyre kokë më kokë. Dhe Ilmiu nuk ishte as budalla, as mosmirënjohës. E dinte detyrën e tij dhe do ta bënte deri në fund, i ndërgjegjshëm se kjo do t'i shpërblehej më së miri.

Ai hapi derën e shtëpisë, u zhvesh dhe hyri në shtrat të bënte të paktën një tri orë gjumë.

5

Kishin kaluar tri-katër ditë nga ngjarja. Astrit Murrizin nuk e linin punët e tjera të mendonte për të. Pushoi dhe pjesëmarrja në grupin operativ për të zbuluar shpuesit e gomave të makinave të ambasadave të huaja. Nga shokët mësoi se tashmë grupi punonte me intensivitet, por për shërbimin e tij nuk kishte nevojë. Ai po merrej me studimet dhe ekzaminimet e një çështjeje të vjetër, një vrasje, kur një ditë ia behu kriminalisti i Tiranës, Besniku, me dramën e tij të flokëve.

— Ç'të solli? — e pyeti Astriti kur i vuri re dy thikat, një të cilave e kishte parë ditën e arrestimit të fshesares Minushe.

— Për të ekspertuar këto, — u përgjigj pa hyrë në zyrë Besniku.

— I kam parë, nuk i plotësojnë kushtet e armëve të ftohta të mprehta.

— Astrit Murrizi që i bindur se edhe Besniku si profesionist i zoti, ndonëse i heshtur e modest, po kështu mendonte.

— Mua më urdhëruan të them se janë armë të ftohta, — përsëriti Besniku duke u skuqur.

Atë e kishte thirrur Miçoja.

— Do t'u bësh aktin e ekspertimit, — i kishte thënë. — Këto janë armë të ftohta.

— Po këto nuk janë...

— Ky është urdhër nga lart, e kërkojnë interesat e shtetit.

— Të shkoj të bisedoj në qendër me shokët...

— Ata shokët tuaj teorizojnë ca si tepër, bëjeni ju këtë.

— Ju e dini, për të gjitha ekspertiment që shërbejnë si prova për arrestim merret miratimi nga shërbimi në qendër.

— Shko atje, por thuaju se ky është urdhër.

— Nga kush?

— Nuk ka nevojë të përmenden emra, — që nxehur Miçoja.

Tani, tek bisedonte me Astrit Murrizin, djaloshi e kuptoi tërë budallallëkun e këtij misioni. Në fytyrën e qetë të Astritit dalloj një ndjenjë pakënaqësie.

— Po ti ç'mendim ke? — Pyetja ishte e drejtpërdrejtë dhe përgjigjja kërkohej po ashtu, e hapur.

— Nuk janë armë të ftohta, — u përgjigj Besniku i vendosur.

— Bukur, atëherë bëje aktin. — Astrit Murrizi uli sytë mbi mikroskop dhe i mbajti për një kohë të gjatë. Por mendjen nuk e kishte aty. Djaloshi qëndronte në kmbë te dera pa guxuar as të largohej, as të hynte brenda. Ai dukej shumë i mërzitur dhe Astriti e kuptonte pozitën e tij. Kishte qenë vetë kriminalist në bazë dhe e dinte ç'ishin urdhërat e shefave. Duhej kurajë e madhe që edhe të zbatoje metodikat shkencore, edhe t'i bindje ata në rastet kur jepnin urdhra me pasoja të dëmshme. Aty për aty iu kujtua një ndodhi e pesëmbëdhjetë vjetëve më parë.

I thanë se e kërkonte zëvendëskryetari i Degës. Atëherë ai ishte me leje, por nuk qe larguar nga qyteti. E shoqja ishte shtatzënë dhe ata prisnin fëmijën e parë.

Zëvendëskryetarin e gjeti në këmbë në mes të zyrës duke turfulluar. Ky qe një burrë i dobët, me trup pak mbi mesataren, me flokë të zez të ashpër që i binin mbi ballë. Poshtë tryezës së punës mbante kurdoherë këpucët prej lëkure lope dhe një peliçe. Nuk ia përtonte t'i ngjitej malit. Ishte me të vërtetë njeri i rregullt dhe i ndërgjegjshëm, por me Astritin qëndronte disi larg.

— Ke lëshuar një akt për këtë pushkën ti? — pyetja qe bërë në mënyrë të tillë që Astriti ta ndiente veten të akuzuar. Megjithatë ai ruajti gjakftohtësinë. E dinte se tjetri me siguri ishte keqkuptuar.

— Si urdhëron!

— Po të bëjmë si thua ti, i arrestuari duhet të lirohet nga burgu.

— Këtë nuk e di, shoku nënkryetar.

— Tani që e mësove, do ta tërheqësh aktin?

Në sytë e nënkryetarit të Degës shkëndijoi shpresa për ta zgjidhur punën pa sherr.

— Nuk kam si ta tërheq.

— Domethënë ti do që armkun ta lirojmë nga burgu, kështu?

— Duhet të veprojmë sipas ligjeve. — Toni i Astritit ishte i shtruar. Ai donte të shmangte çdo keqkuptim.

— Mirë pra. Tani do të shohësh se si mund të qëllohet me këtë armë. Ti thua që kjo nuk është teknikisht e rregullt, kështu?

Astrit Murrizi vuri re se shuli ishte futur në një enë me vajguri. Edhe tyta qe mbushur plot. Me këtë ai shpjegoi erën karakteristike të vajgurit që ndjeu kur hyri në zyrë.

— Më falni, por ekspertimi i armës bëhet në gjendjen që i kapet të pandehurit. Çdo përpunim quhet falsifikim provash, shkelet ligji...

— Po na akuzon?

— Më vjen keq...

— Mirë, mund të shkosh, por unë të këshilloj të heqësh dorë nga ky akt. Të këshilloj, ti nuk e di përse e ndjekim këtë person.

— As që dua ta di. Por është më mirë t'ia provojmë veprimtarinë në bazë të ligjeve sesa kështu.

— Ti do më mësosh mua?

— Më vjen shumë keq, ne jemi shokë, komunistë. Duhet ta ndihmojmë njëri-tjetrin për të mirën e punës. Unë po ju tregoj ku i mbështes bindjet e mia, asgjë më tepër. Nuk marr përsipër t'ju mësoj.

Zëvendëskryetari u zu ngushtë. Filloi të lëvizte lart e poshtë nëpër zyrë, pastaj hoqi shulin nga vajguri, derdhi nga tyta e armës vajgurin dhe tha:

— Si rregullohet kjo punë?

— Po qe se nuk keni prova të tjera që të përligjni vendimin e arrestimit, është mirë ta lironi.

— Hëm! Po ai është armik, më kupton?

— Ju kuptoj. Ama, Partia na i ka dhënë të gjitha mjetet që t'ia provojmë veprimtarinë armiqësore. Ne s'mund të quajmë kërrkënd armik pa pasur prova. Të tillë mund ta shpallë vetëm gjykata pasi të krijojë bindje të plota, të mbështetura në fakte.

— Domethënë nuk ka rrugë tjetër? — tha mendueshëm nënkryetari dhe u ul në karrige.

Astrit Murrizit i erdhi keq për të. Ishte caktuar në një post delikat papërgatitjen e duhur. Doemos, që një shok i devotshëm. Nga aktivist rinie në periudhën e luftës me bandat e patën ngarkuar me detyrën e punëtorit operativ të Sigurimit. Shkollën shtatëvjeçare e kreu natën, më pas e dërguan në një kurs partie. Megjithatë, fatkeqësisht ai nuk kuptonte asgjë nga ligjet dhe, me sa kishte vënë re Astriti, nuk shfletonte kurrë ndonjë libër.

— Mund të shkoni, — përfundoi nënkryetari i mërzitur.

Ndoshta e bren ndërgjegjja për atë që ka bërë, mendoi Astrit Murrizi duke dalë nga zyra. Gjatë gjithë kohës që punuan bashkë nuk patën më asnjë incident. Me anë të punëtorëve operativë zëvendëskryetari ia kërkonte mendimin për çështjet që i takonin fushës së tij. Por drejtpërdrejt nuk e thërriste. Kuptohej, edhe kështu mund të shfaqej sedra e një burri të pushtetshëm...

Ai ngriti kokën nga mikroskopi dhe vuri re se Besniku vazhdonte të rrinte në hyrje të zyrës. Dreq, o punë, mendoi ç'të bëj? Përderisa kërkohet që thikat të quheshin armë të ftohta, ishte e qartë se porosia vinte nga lart. Si përgjegjës sektori Astrit Murrizi mund ta shmangte kollaj pjesëmarrjen e tij në këtë çështje delikate. Mirëpo nuk i dukej e denjë ta linte Besnikun ashtu. Ai e dinte se nuk do t'ia falte kurrë vetes po të tërhiqej për t'u ruajtur aq më tepër kur në këtë rast ishte fjala për mbrojtjen e një çështjeje të drejtë nga pikëpamja profesionale.

— Mirë pra, eja ta bëjmë bashkë aktin, — i tha duke hequr mënjane mikroskopin. Vetëm atëherë Besniku u fut brenda pa e fshehur gëzimin. Solli mjetet e punës, librat që duheshin, duke shpejtuar sikur e ngucte njeri nga prapa.

Astriti e ndiqte me sy në ecejaket e tij dhe i qeshej. Ai kishte ardhur para pesë-gjashtë vjetësh nga fakulteti. Pas një kualifikimi njëvjeçar në sektorin e tij që emëruar në Drejtorinë e Brendshme të Tiranës. Ky djalë modest që kurrë s'punonte për bujë i pëlqente mjaft.

Ata diskutuan dhe krahasuan për një kohë të gjatë. Astriti donte që akteksptimi të ishte sa më i qartë, sa më i argumentuar shkencërisht. Besniku e daktilografoi në makinë dhe ia solli për firmë.

— Më vjen mirë që nuk më latë vetëm, — i tha.

— Oh, ia bëri Astriti.

— Unë e dija se nuk do të më linit vetëm. Ata do nxehen shumë...

— Në fund të fundit ne po i ndihmojmë që të mos gabojnë. — Astriti firmosi dokumentin dhe e ftoi të pinin një kafe. Ishte pasdite vonë, pragu i Vititi të Ri.

(Vazhdon në numrin e ardhshëm)

BESIM BOKSHI

Nata kriminele

Sonte zbriti plakë e lodhur,
dhe thithi gazin, vajin, gjëmimet e ditës,
thellë, thellë ku krrat terri.
Si nata vetë, bota u bë memece.

E ndjeva kur jehoi vonë
në gjirin e saj prej korbi.
kur jehoi shurdhët si vdekja një fshamë.

Dikush humbi një yll,
një shok në natën memece!

E pashë kur ia thithi sytë
thellë ku krrat terri —
kur ia thithi lehtë si gjakun e tij.

Dije!
Sonte u shuan edhe dy xixa
këtu posht, në fund të natës.
Sonte vdiq një njeri shurdhaz si nata.

MARTIN CAMAË

Aty si tash para se me ardhë fisët

Aty si tash para se me ardhë fisët
ishe
me tambël në plasaritjen e currave
e me themele në ujin e njelmë.
Të dhanë vetëm një emën: Shkodra
e të thirrën qytet me kunora
e të hodhën përkrye gur
e hekurat e para.

U zgjove e përgjakun sa herë
e u kqyre në pasqyrën tande.
Me emën grueje u lave ndër ujna
t'lumejve dhe ndeje me petka të reja
në shkamb

e ndritun ballë diellit mbi fusha.

NUHI VINCA

Vargu im

Kam lindur në Veleshtë, saktësisht e di:
Kur xhandari ishte i pushtetit mbretëror,
Buzëqeshjen ma vranë që në vegjëli,
Kur libër shqip s'prekej me dorë.

Në vite të rinisë mora një mësim,
Zemrat lexova si abetare:
Duhet urryer gjer në amshim,
Mashat tinzake në duar xanxare.

Gjysmën e jetës e kalova
Err e zi, helm e mjaltë —
Haram kurrë s'kam prekur,
Mirë qëndrova në varfëri.
Në vdeksha — një dëshirë
S'do të më bëhet baltë —
Dëshira për ta parë
Atë copë Shqipëri. *

(*Poezia Vargu im qëndron në ballë të vëllimit poetik të vëllimit poetik të përmbledhjes sime »Aty buzë liqenit« që ma botoi »Rilindja« në vitin 1986. Një varg në atë poezi është i censurës, që na i ka reduktuar e cunguar mendimet, pra vargu i fundit s'është imi, aq më pak, i shpirtit e gjakimit tim).

AGIM SHEHU

Dy gishtat »V«

Dy gishtat që formojën një »V«
mbi botë, vallë, ç'mund të jenë?!
... Dy buzë fëmije që thonë ëmbël
me fjalën »nënë« dhe »mëmëdhe«.

Ngrihen ato tendosur sertë, —
imazhe eshtrash të të parëve
që dikush do, si në mesjetë,
stërnipërve t'ua shkulë varret.

Dy krahë fiongoje në erë
të një vogëlusheje që thotë:
te dheu ku nëna më ka lerë
pse, vallë, po ma prishin lodrën?!

Dy gishta skuqur prej torturës, —
bozhurë në dhomë të »izolimit«
që përmes hekurash të burgut
i buzëqeshn njerëzimit

Krahë nëne, që në vend të flokëve
shkul yjtë që shohin lart të qetë
si birin vdekshëm ia plagosën
dhe i morën sytë me bajonetë.

Dy gishta çuar drejt qiellit — sfidë,
dy supe lidhur tok përbri
që me arkivol martiri sipër
po ecin gjatë në histori.

Dy gishta ngritur të një plaku
(pa këmbëz arme pranë vetes),
demokraci, kuvend i hapur
shpallin në botë përballë helmetave.

O ato janë krahë shqiponje,
mes horizontit plot zinxhirë,
që brenda tyre kanë prej trojeve
damarët mijëvjeçarë ilirë.

*Një »V« – mijra bashkuar rreth saj,
më e pamposhtura fortinë
s'ka markë tanku që ta çajë,
nuk ka avion ta shtrijë në shpinë!*

*Tiranët çelës s'kanë në botë
t'ia mbyllin ato krahë për fare!
Cdo derë burgu është e vogël
sepse liria është e madhe.*

*Dy gishtat lart, një kënd shënjestre
ndaj dhunave që u nxijnë te dera,
Të gjithë anktheve shovene
tek ajo »V« u nxin humnera.*

*Grafik i dhimbjes gjer në kockë
shfaqet kjo »V« si dridhje vale,
përmbi antenë të saj, mbi botë,
liria kurrë s'i pret sinjalet.*

ENVER HADRI

Vallja e vdekjes

Babës tim

Vdekja vdekjes po ia ka zili.

*N'andërr po përfytyroj vdekjen time
dhe vehtes po i mungoj.*

*Asht djegë vendi ku linda,
vaj, dhe dëshirat e mija.*

Vetëm shkrumi po i mbyt dasmorët.

Asht djegë qyteti.

*Në gropat e Karagaçit
secili i vdekun dhimbjes i ka përballue:
syt e hapun –
shtangue drejt qiellit,
vetëm pak dritë kanë dashtë
– në shej protesti...*

*Kapeshnica e kuqe prej gjakut
ka përbie andrrën për vedi. ë Kapeshnica ime,
gjaku im – i shokut tim të mbytun,
gjaku i shokut tim të varun,
gjaku i shokut tim të therun.
Sa do të heshtë në gjakun tand?*

Kapeshnica – emni i festës së ndalueme.

Poeti disident dhe diç tjetër

Më 9 maj të këtij viti në të ashtuquajturën »Tryezë e rrumbullakët« e Mitingut të poezisë, si për çdo vit kur mbahet ky miting (vjet nuk u lejua të mbahej për shkak të gjendjes së jashtëzakonshme!), edhe sivjet ishte caktuar nga kryesia e Shoqatës së Shkrimtarëve të Kosovës tema e kësaj tryeze, e emërtuar »LETËRSIA DHE DEMOKRACIA« e cila mëtonte t'i përgjegjet aktualitetit. Sapo u hap diskutimi, të cilin, për fat, e udhëheqnin krijues të rinj të pangarkuar me mëkatën e pararendësve të tyre redaktorë të periudhës zhdanoviste të ne, u pa se tema do të zgjojë një interesim të madh dhe se gjërat, pikërisht e kryesisht nga këta të rinj, do të thuhën troç e pa dorëza, madje në mënyrë të guximshme dhe të pamëshirëshme, sado që jo në atë shkallë të duhur e të drejtpërdrejtë, pra me emërtim të gjërave e me emër e mbiemër të atyre, që kryenin detyrën e gjyqëtarëve pa procedurë gjyqësore ndaj veprave dhe autorëve, që kishin marrë epitetin: Të papërshtatshëm moralopolitikisht dhe disidentë, me tendencë sipas metodave staliniane, që, jo vetëm të varrosën si krijues, veç të injorohen edhe si njerëz duke u lënë në mëshirë të pamëshirë, e cila gjë u mundësonte dhe u ndihmonte organeve bolshevike të sigurisë shtetërore lojën e ndjekjes së shtrigave ndaj këtyre autorëve, që nuk kishin bërë tjetër të keqe, veç nuk kishin trathtuar interesat e popullit të vet. Disa nga këta redaktorë e të besuarë të ish burokracisë së kabintetit të sulltanit, që, pa u skuqur, ndiqnin rrjedhën e kësaj »tyreze« me bindje se është fjala vetëm për një çfletim flete të grisur paksa ose për një pluhur dredhme në një rrugë fshati, e ndërrim kolltuku, as që denjuan të japin ndonjë sqarim apo arsyetim për atë që kishin bërë e ndërmarrë kundër autorëve të apostrofuar, në qoftë se ky veprim i tyre nuk ishte rezultat i bindjes dhe vullnetit të tyre për metodat zhdanoviste të rrethit të autorëve të ndjekur e të futur në një rreth të kuq si të ishin protagonistë të romaneve të Edgar Vallasit. Një ndër emrat që u përmend disa herë këtu në këtë debat letrar ishte edhe emri i poetit shumë të talentuar, »disidentit« ZEQRIR GERVALLA, për të cilin e rreth të cilit do të bëjë ca fjalë.

Zeqir Gërvalla u lind më 15 maj 1942 në fshatin Lupç i Poshtëm (vendlindje edhe e Adem Demaçit). Shkollën fillore e kreu në vendlindje, ndërsa të mesmën (normalën) në Prishtinë në gjeneratë me Vehbi Kikajn, gjithashtu nga ky fshat, por që detyrën e mësuesit nuk arriti ta ushtrojë për shkak të ndjekjes politike ndaj tij. Përfjetoi të gjitha metodat e hetimeve, ndjekjeve, izolimeve, burgosjeve vetëm e vetëm pse e donte popullin e vet dhe arsimimin e tij. Zeqiri në këtë drejtim nuk qe kurrë i luhatshëm, sado që, si edhe shumë prej nesh të aso kohe, pikëpamja bolshevike e ndërtimit të shoqërisë »pa klasa« e bëri të lajthitet në ca hesape, mirëpo synimin e pati të drejtë. I lindur me damarin e poetit e me diellin e Muzës në zemër ai qysh si nxënës iu përkushtua poezisë, atij vargut të çiltër e të frymëzuar, i cili nxirrte në sipërfaqe një botë të begatshme poetike, e cila qe në hapat e parë filloi ta shquajë si një poet me talent, i cili preokupim kryesor në rrëfimet e tij ka hallin e popullit e jo hallin e vet. Pikërisht kjo bëri që t'u bie me kohë në sy »rojeve të socializmit të vërtetë e specifik« si një rrezik që prish »ekulibrin« e udhës për në »parajsën e premtuar komuniste«, prandaj që me

botimin e poezive të para në shtypin shqip filloi edhe »riedukimi« i tij (lexo ndjekja) dhe prerja e rrobave të disidentit të vogël, që, sikur mos të ishin edhe shumë tjerë si ai (ndër ta edhe autori i këtyre rreshtave) nuk do të paraqitte rrezik, por kështu me shokë kishte mundësi të »indokrinonte« rininë e më gjërë. Kështu këtij poeti, edhe pse nuk pati kurrë ndalesë gjyqësore sipas kushtetutës e ligjit, nuk iu mundësua kurrë të dalë para lexuesve me libër të vet, sepse rojet e »socializmit...« (lexo redaktorët) ia mbyllën me vullnetin e vet çdo mundësi komunikimi me lexuesit, madje edhe nëpërmes ilegalës, si mund të thuhet për poetë që botojnë me pseudonim dhe e varrosën si krijues pa lindur mirë. Ky qëndrim ndaj tij u ushtrua edhe gjatë të ashtuquajturës kohë paksa liberale ndër ne të viteve '70, kur kishim të bënim, jo gjithaq me cenzurë të veprës, sa me autorë të censuruar, pra, të ndarë me kohë nga hierarkia politike si të papërshtashëm, që aso kohe bëhej me vendime partiake të redaksive, pikërisht sipas metodës zhdanoviste-staliniane, duke u shkelur edhe kometenca e gjyqit. Ndodhi që më 1973, në »Rilindjen« e datës 15. IX. 1973, Zeqir Gërvalla botoi poezinë e shkëlqyer me titull të përbashkët KËNGA E VARUR NË DIELL, e me gjashtë nëntituj, kur dhe unë kisha botuar në »Fjalë« poezinë »Takim në Karagaç«, që të turbullohen ujërat e mehurëve tanë, të cilët bënë me gisht kah ne (në radhë të parë i gjithëpushtetshmi i atëhershëm, Fadil Hoxha) si kah heretikët e »parajsës socialiste«. Kjo ishte e mjaftuashme që menjëherë në redaksinë e »Rilindjes« me alarmë të mblidhen komunistët me në krye inkvizitorin e vet, atëherë njëfarë Isak Hasani, dhe për mëkatin e bërë me këto poezi, që kanë shkelur rehatllakun e kabinetxhinjve të sulltanit, kanë sharë dashamirët e ëmbëlsirave (njëfarë Jakup Ceraja) dhe kanë kënduar e ndjellur diello (njëfarë Zeqir Gërvallay), që të dytë heretikë të begatisë popullore të pashoqe ne botë. Meqenëse vendimet partiake në Kosovë gjithëherë kanë qenë më të plotëfuqishme se vendimet juridike gjyqësore, edhe kur janë marrë ato, çdo kërkesë për

drejtësi ishte si të prashitish në ujë. Po ky autor me rastin e përvjetorit të 25 të »Jetës së re«, diku aty në verë të vitit 1974, mori pjesë në konkursin letrar me poezi, u shpërblye me një çmim (konkursi ishte anonim), por sa u muar vesh kush ishte autori (sikur edhe autori i këtyre rreshtave), jo që nuk iu dha shpërblimi, i garantuar edhe me rregullore për konkurset letrare e me ligj, pos as nuk iu botua vepra sot e atë ditë (prapë sikundër edhe autorit të këtyre rreshtave). A ka shkelje më flagrante të të drejtës së autorit? Por ka prapë. Më 1985 Zeqir Gërvalla ia afron botuesit, »Rilindjes«, një vëllim të madh me vjersha (rreth 300 faqe tekst) me poezi të nduarnduarta të motivuara kryekrejt nga jeta e popullit të vet me të gjitha travajet e tij, rrëfyer me një ndjenjë të thellë e mënçuri poetika, që të bënë për vete që në leximin e parë, në të cilën janë gërshtuar për mrekulli të gjitha elementet, që, sipas Aristotelit, një poezi e bëjnë vërtet poezi të madhe, ku çdo varg ka daur nga uzemra për t'i gjetur shoqe zemrës, siç do të thoshte Gëte, botuesi, në vend se të gjejë recenzentë të denjë për këtë poezi, recenzimin ia beson një poeti (tjetri recenzent nuk di cili ka qenë!), i cili edhe për nga kualiteti ideoartistik edhe për nga kualiteti njerëzor është nën nivelin e të recenzuarit dhe natyrisht rezultati do të dalë negativ, nëse jo për tjetër, atëherë për inat të resë, si do të thoshte populli, pasi recenzenti është prej atyre të përkdhelurve me kualitete moralopolitike »të larta«, i cili me vite, edhe pse pa kualifikim të plotë, redakton poezinë ku krrokatën n'etër vargjet e poetëve »të zgjedhur« e »të përshtatshëm«.

Pyetja që u ndie e që mbeti pa u shtrua në trvezën e rrumbullakët është: vallë, a mund të tliet ende haptazi e çiltër për demokracinë në Kosovë me ata që kanë krijuar shumë fatkeqësi intelektuale ndër ne?

Sa për Zeqirin poet le të flasim vargjet e tij, që po i sjellim këtu poshtë.

ZEQIR GËRVALLA

Ta puthsha plagën, Kosovë!

— *Rinisë së Kosovës dhe të gjithë atyre që pajtojnë gjaqe, që falin gjaqe.* —

*Jo — atyne që janë trima me ngrehë gishtin e krimit
por — atyne që janë trima me shtri dorën e pajtimit...*

A. Demaçi

* * *

KOSOVA po merr plagë LIRIE

KOSOVA po SHËRON plagë hasmërie

KOSOVA po hijeshohet me plagë trime

KOSOVA po lulëzohet me PAJTIME

URIME, VËLLEZËR E MOTRA! URIME!

* * *

Vallë, a ka kund në botë
këso situatë si të ne sot?!

Të na vrasin... e të mos ngrejmë gisht,
e – sërish të na quajnë terroristë?!

... Të na i helmojnë edhe fëmijët
e – të na quajnë simulantë-artistë!!!

Po, po! Të gjitha i durojmë zemërdëlirë
sepse jemi: për **BOTË TË RE**, të **LIRË**...

Ne për askë: s'ishim – s'jemi as që do të jemi pengesë
por **URË** afrimi, **DIELL** dashurie me **SHPRESË** e **BESË**.

* * *

Na i sulmuan shkrimtarët-të parët-ideologët- **T-R-U-N-G-U-N**
Skënderbeun, Ismail Qemalin, Frashërin, Currin, Prishtinën, Gurakuqin
së voni edhe shkrimtarin – partizanin Hivzi Sylejmanin...
Por, çka? Vetes ia hapën varrin... vetes ia bënë honin!

Na sulmuan... (!!!) e na sulmojnë çdo gjë **kombëtare**
Po ne: edhe më të fortë – në rrugën tonë **LEGJENDARE**

* * *

Që dy mijë vjet: në **RRUGËN E DRITËS** – rritës – lumë në **LUMË**
rrëzohemi – **NGRITEMI** – **S'DORËZOHEMI**... secilën herë më shumë
por – këtë **PAJTIM** të paparë **FATBARDHË** e nisëm këtë **VIT**
nga nismatë e të rinjëve të **UNIVERSITETIT** tonë **RREZEDRITË**.

* * *

Ne jemi: kundër çdo dhune – kanosje
Ne jemi: për **PRANVERË** – **VETVENDOSJE**
Ne jemi: për çdo gjë humane – njerëzore
Për **PAQE-LIRI** – për **DASHURI VËLLAZËRORE**

* * *

Vaso Pashë Shkodranit i ndritt shpirti nur
Poetit tonë të madh që pat thënë dikur:
»Të mos shikojmë kisha e xhamia
se feja e **SHQIPTARIT** është **SHQIPTARIA**.«

Tashti lirisht mund të themi: të shikojmë edhe kisha e xhamia
se ÇËSHTJES KOMBËTARE sot po i ndihmojnë të DYJA
Hoxha dhe Prifti, që të dy janë përqaftuar
në funksion të NJERËZORES për t'i drejtuar...

Bota po çuditet për këtë fenomen të ri – PAJTIM
se – vetëm ZOTYN falë po **kompenzim**.

* * *

Këtu – e në botë: për ndihmë HUMANITARE n'për breza
në këtë shekull na bëri të njohur edhe NËNË TEREZA;

Ne, këtu: s'kërkojmë as më pak as më shumë se – BARAZI
të DREJTA kombëtare – njerëzore – drejtësi – DASHURI...

Në TROJET tona të lashta – ILIRE
larg: çdo të keqeje – përbuzje – smire...
Ne – pasardhësit – bimë në LËVIZJE e këtij DHEU
që nga Bardhyli, Agroni, Teuta, SKËNDERBEU...

Ne – një **popull** i vogël rrethuar me popuj të mëdhenj
po zemrat i kemi të mëdha me plot dashuri – lumenj

* * *

Para njëzet vjetësh: një MALËSOR i urtë – në pritë
ja! sesi ra n'dilemë – për një gjakmarrje, një ditë:

NË SHPINË – NJË BARRË
NË KRAHAROR – NJË VARRË
NË SY – NJË LOT
NË ZEMËR – BAROT...

KËMBËZBATHUR ECËN
RRUGËS ZIKZAKE TË MALIT:
»A T'IA ZË PRITËN HASMIT –
A T'I BLEJ ABETARE DJALIT?«

Dhe, në fund vendos: t'i blej **abetare** Yllit – zemërpape
sot djalë i tij student, në Këshillë pajtimi: PAJTON GJAQE.

* * *

Prindër! Vëllezër dhe Motra!
MALE-FUSHA-SHKREPA-KODRA...

T'ia SHTRIMË DORËN njëri-tjetrit
plagët e vjetra t'i SHËROJMË!

T'ia zgjasim DORËN njëri-tjetrit
ARDHMËRINË TA LULËZOJMË!

Kjo LUFTË është e rëndë – e vështirë.
Po frikën e mbytëm – do JETOJME të LIRË;

Nga njëri-tjetri më të mos R-U-H-E-M-I !
Njëri-tjetrin ta RUAJMË – të DUHEMI

Të mos ketë vëllavrasje në këto TROJE më KURRË!
DASHURIA E MADHE le të rrjedh si lum- si gurrë!

Ndër ne, me fatin tonë, i huaji kurrë më të mos luaj
QIRINJTË E DRITËS asnjë furtunë të mos na i shuaj!

* * *

LUM ai që gjakun VËLLAUT ia falë
AI bëhet lumë RRITE që s'ka të ndalë
Aty ku shtrihet DORA E PAJTIMIT
Rrjedhin lumenjtë e gëzimit
Aty ku pajtohen gjaqet
Gëzohen: ZEMRAT-PRAGJET-KONAQET...

Aty ku LIDHET BESA – BETIMI
e tërë KOSOVA GËZOHET... rritet blerimi...
Rriten: Iliri, Genci, Zoja, Zana...
Në DJEP të PAJTIMIT i përkund KOSOVA-NËNA:
së bashku me RININË – BURRËRINË kreshnike
Ne – njerëz të DRITËS – legjendave epike.

* * *

Ne, edhe me armiq – MIQ përpiqemi të JEMI
nëse s'na kuptojnë(!) vallë, ç'faj u kemi?

Terrori, dhuna, tanket... s'kanë forcë – qëndresë
Nga ZEMRAT TONA po LIND NJË DIELL – DASHURI-SHPRESË;

Me DASHURI POPUJSH ndërtojmë U-R-A të reja
Këtu – e në botë: të lulëzojë GËZIMI-BASHKIMI-HAREJA...

Eh, sikur të kuptoheshin NJERËZIT në këtë PLANETË (!):
BUKË-KRIPË-UJË e DASHURI për të GJITHË mjaftë do këtë.

* * *

KOSOVË – SHEKUJVE – SPROVË MBI SPROVË
të shanë të ranë të vranë...

QËNDROVE S'U RRËZOVE ditën-natën
KOSOVË, TA PUTHSHA PLAGËN!

* * *

KOSOVA po puth plagë LIRIE
KOSOVA po SHËRON plagë hasmërie
KOSOVA po zbkurohet me plagë TRIME
KOSOVA po PRANVEROHET me PAJTIME

URIME! VËLLEZËR E MOTRA! URIME! URIME!

(Prishtinë, 1 maj 1990)

Fjala e tij

Zeqir Gërvalla

— Poetit, R. Elmazit —

Do të vijë një kohë
gë do ta dënojë një kohë
edhe për vdekjen time;

do të vijë një kohë
gë do ta ndriçojë një kohë
edhe me fjalën time;

do të vijë një kohë
që do t'i lidhë të gjitha kohët
edhe me lindjen time.

25 maj 1978

Protestë

cicërimë zogjsh të bardhë mbi lule
ushtimë zogjsh të hekurt mbi botë

mallkim nënash
vaje fëmijësh
heshtje baballarësh

letë motrash
mllef vëllezërish
shtërngim grushtash
klithje — kushtrim
revolucion mbi revolucion zien
botësy anembanë
e sërish —
nga sytë e rinisë
lumenj gëzimesh shpërthejnë

e çuditshme je
ti botë e rë

ti zog i bardhë

shekull o shekull i atomit
he të shitoftë zana
të lindim a të mos lindim
protetojnë
nënat shtatzëna
protestojnë edhe foshnjat në barkun e tyre —
ende pa u lindur

ç'faj kemi ne o ç'faj kemi ne
për botën e juaj të hidhur
përse na e shkrumoni blerimin ende pa u lindur
përse fushat na i mbillni me ss-20
dhe me përshing 1 e 2
përse na e turbulloni ujin
ende stjen pa e shuar
ende pa çelë gojë e sy
përse o njerëz përse

n'emër të njerëzimit — e vritni njerëzimin
n'emër të dashurisë — e vritni dashurinë
n'emër të ardhmërisë — e vritni ardhmërinë

protestë nënash
protestë shtatzënash

protestë fëmijësh ende të palindur

e protestë pas proteste botës së hidhur

jo
ardhmëria është jona
ne ne e duam e duam jetën — ardhmërinë
jo vrasësit pa e vrarë vetveten —
s'mund të na e vrasin dashurinë

ardhmëria jonë nuk vritet
dashuria jonë rritet e rritet
së bashku me të vertetën

e vrasësit — do ta vrasin vetveten
e vrasësit — do ta vrasin vetveten

Koha që po lindtte

*— Tim vëlla, dhe të gjithë atyre
që dhanë jetën për lulëzimin e këtij dheu. —*

I ishte pranverë e papranverë

Gruri gufonte nëpër ara
Buka piquej nën saç
Foshnja thithte gjirin e nënës së vrarë
Të pasurit luanin bixhoz me ar —
E uria dremiste mbi ne . . .

Ishte verë e paverë

Im vëlla
Nga thellësitë e shpirtit e nxirrte fjalën —
E nxirrte mërinë me buzëqeshje të thartë
E sytë i qitnin shkëndijë . . .

Ishte vjeshtë e pavjeshtë

Im vëlla
Ishte bërë tokë për tokën
Ishte bërë minierë që villte tym e plumb
E ar ruante thellësive . . .

Ishte dimër e shkuar dimrit

Im vëlla
Ishte bërë rrufe mbi stuhi —
Flakë e kuqe — që hynte e dilte
Nëpër zemër e sy . . .

Ishte kohë për kohën që po lindtte
Ishte kohë për kohën që po vinte.

Zëri ynë liridashës

Zëri i tërë botës së shtypur
është zëri ynë liridashës

Të gjithë njerëzit e përvuajtur
Janë vëllezërit tanë në zgjim

Të gjithë njerëzit e harruar
janë kujtimi ynë i përhershëm

Të gjithë njerëzit e rënë për liri
jetojnë në këngën tonë të re

Kënga e tërë botës së shtypur
është kënga e jonë liridashëse.

(20-27 qershor 1990)

Fjala e poetit

— Migjenit —

Këndova
më thanë: — po qanë!

Qara
më thanë: — po këndon!

E unë...

Unë asnjëherë s'e ndala këngën as vajin
as bota fjalët...

O, vetëm toka dhe qielli im
më buzëqeshin prore
vetëm yjet dhe yllkat më duartrokas
kur ditëve pa diell
e netëve pa hënë
recitoj...

Ju — yjet dhe yllkat...
Ju — shkëndia e kuqe
Ju — krahët e mi
Ju... Ju — dhembjet e mia
të mëdha
e të bukura!

Këndova
më thanë: — po qanë!

Qara
më thanë: — po këndon!

E unë...

Unë asnjëherë s'e ndala këngën as vajin
as bota fjalët...

E përnatë...
përnatë langojtë lehin e lehin
në kërgët e mia ndër yje!...

E yjet... Yjet ngriten lart e më lart
e unë —
edhe më shumë...

O, edhe më shumë do të shndris mes tyre.

Protestë demokratike

***(Madhështisë së njëvjetorit të shoqërisë »Migjeni« dhe të
»Alternivës« në Lubjanë)***

Pardje — ndodhi diçka
Dje — ndodhi diçka
Diçka po ndodh edhe sot:

Terrorit
Dhunës —
Të keqes
Po i themi: STOP!

Pardje — me grusht
Dje — me një gisht
Sot — me dy...

V — iktoria!
V — IKTORIA

* *

V – allë, mund të jetë:

v – itore –

V – IKTORIA

V – etëm me dy gishtërinj lart

(M)es dhelprave

ujqërve

bishave

që s'dinë të ngopen gjak!

...
V – ertet

nëse BOTA do PAQE

le ta dijë

se pa BASHKIMIN KOMBËTAR

SHQIPTAR

s'ka QETËSI.

(20-27 qershor 1990)

ABDULLAH KONUSHEVCI

Vetëshkatërrimi i krijuesit

Idëshiruar pas shkëlqimit të ftohtë të ftohtë
Niset drejt ashiqçëllimit
Dhe harron o sa shpejt harron
Se vargun e lind thika në asht

E mashtrojnë si foshnjën
Kur ia vënë një lodër në djep
Pushon të qajë dhe fle

I verbuar nga dritë e zezë e zezë
E harron mikun në rrezik
Dhe vashën në permallim

Njerëz e ndihni
Atë fëmijë të humbur në terr

VINÇENX GOLLETTI BAFFA

Vargëri arbërisht

- I biri: Një, di tre,
oj mëmë, ku je?
- E jëma: Jam e mbleth një fill pe.
- I biri: Mere thujim se ku je!
- E jëma: Jam e ruanj një pendë qe,
po s'i vura aq re
e nani s'kam fare nge,
se qetë venë këtu e këtë.
Po ti bir, ti bir, ç'ke?
- I biri: Vajta te stala, si më the.
E gjeta katër koqe ve.
Ishin të ngrohta e i piva me hare.
- E jëma: Te barku ngule katër koqe ve
e s'vlove një për mua, pse?
- I biri: Di, tre, katër,
ti ishe e rrije mbë vatër...
- E jëma: Tre, katër, pesë,
mos harro se vetë u i shes
e kështu bën shumë turesë.
- I biri: Katër, pesë, gjashtë,
kur s'ke ve, ha një asht
e gomari vete nga ditë jashtë
megjithëse ha vet pak kashtë.
- E jëma: Pesë, gjashtë, shtatë,
rri qetë ti bir, se njera menatë,
kur të vinjë, kur të vinjë it at,

SHPALLJE

Jozhe Bunië-Buna ka në dispozicion fanela të bardha me shenjën njohëse të **Alternativës** dhe të manifestimit të njëvjektorit të **Migjenit**.

Fanela me shqiponjen që ka keputur vargojt mund të porositet në adresën e Shoqatës sonë ngase autori Buna është i gatshëm që edhe në të ardhshmën ndihmojë në përgatitjen e mbështjellës së revistës etj.

Fanela kushton 100 din.

Adresa ku mund të porositni: **Shoqata Kulturore Shqiptare MIGJENI, Parmova 43, 61000 Lubjanë.**

I biri: të rrëfien një përrallëz të glatë.
 Gjashtë, shtatë, tetë,
 ëm të rri qetë-qetë,
 nëmos mëma merr e më vrete
 e pra unë ikën ka kjo jetë,
 e mëma qëndron vetë-vetë
 pa bir, pa bukë e pa shëndetë.

E jëma: Shtatë, tetë, nëndë,
 ka më vjen kjo ëndë?
 Është vërtet problem i rëndë
 të thom se ki bir si m'u gjënd.
 Është më mirë t'i jap derkut një lëndë!

I biri: Tetë, nëndë, dhjetë,
 oj mëmë, oj mëmë, ç'rri e pret?
 s'e sheh se moti shkon, shket
 e një e një gjithë gjindjat nget?
 Kështu është sot, kështu kle vjet,
 trivit e kastrivit e si çdo fletë
 ajri e merr, ashtu mortja na thërret.

E jëma: Dhjetë, njëqind, një milë,
 më mirë të kisha një bilë.
 E martoja me një trim të bëgatë Kostrofilë,
 o edhe si ka dejti nd'at' Frangavilë,
 pa c'i jipja faregjë, vet një skamandil
 ashtu si bëri vjet ai Zoti Kanil.
 Po nani, ti bir, mere ka je dil!

I biri: Një milë, njëqind milë, një milion,
 një bilë do më se një batalion,
 do palë, do stoli, nëmos shpi s'ndërron.
 Ti kët' e di, po ca harë e harron
 o bën sikur kjo ide ka koca të shkon
 e merr e t'ikën e të pështon,
 e pra ti vëhe këtje e zë fill e zbrajon,
 e thua e thua aq shumë sa Zoti Simion,
 çë një ditë të tërë te teatri këndon
 e kush e gjegjën vëhet e mallkon
 e pra pien: »Kush është, kush është ki mbron?
 Kush pat të na e sill këtu kët' gjiton?
 I keq është e tërë botën helmon.«
 Po një grusht të fortë ai atij i lëshon
 çë me të liga shumë merr e e mblon.
 Nani mendja ime sikur më mangon
 e buza fjalët më s'i lidhën, më s'i bashkon.

(VGB, 5-7 prill 1990)

Ismije Beshiri

Nuriye Zendeli

SLAVKO MIHALIQI

SHPALLJE

*... Ka njerëz që shpejt shpallen madhor,
askush si ata –*

*Ata përlijin edhe fajin më të rëndë dhe Botën e pështyjnë
në fytyrë*

*Vargohen pas tyre ekzekutues, ata që arsyen në grusht
e kanë –*

*Ata që birucat e burgjeve i mbushin me njerëz gjersa
tërë vendi shndërrohet në hapsanë*

*Atëherë bëhen ndërprerjet e gjata
të bashkësive*

*Njerëzit e humbin vetëbesimin dhe nëpër botë
pa qëllim bredhin*

*Gjersa ndonjë djalosh prap haptas e klith
atë që çdokush e sheh dhe e di...*

*Atëherë çohen peshë edhe bari, edhe trungjet, edhe shkëmbinjtë
dhe njerëzit hidhen në të njëjtin drejtim*

*E shembin ndonjë mur ose i shkyejnë
telat me gjemba*

Pa ju frikësuar më – as rrahjeve, as plagëve,
 as fyerjeve
 Madje as vetë vdekjes – që tash një kuptim tjetër
 merr
 Dhe u jep të vdekurve amshimin si këmbim
 për jetën e shkurtër
 E prap lëvizin edhe rrugët, edhe tregtitë edhe
 punë-bujqësoret
 Po edhe dashuria del nga skutat e saja,
 Ku vetëm fëmijë pillte
 Se fëmijët janë begati e vërtetë
 e botës –
 Se atje ku ka pak fëmijë edhe guximi
 pakësohet!
 Kërkohej vargu i parë, kërkohej
 vargu i parë!
 Që prap të kuptoheshin zogjtë të cilët
 e qortojnë njeriun
 Dhe që lumenjtë e helmuar të mundnin para tubimesh
 të dilnin
 Për të thënë se është ora e fundit që të mos
 zhduken pasardhësit e njeriut...
 – O, truri të është mbuluar me barojë
 të mosdurimit
 Ndalesh në mesrrugë dhe mendon –
 kujt t'ia thesh qafën
 A dëgjon vallë se çka historia të flet –
 historia vet
 T'ardhmen e ke shtruar në hartë
 të mashtrimit
 Dhe njëri – tjetrin e mashtroni duke besuar
 se ato nuk shihen
 Ndërkaq të gjitha shënohen qartë
 që në zanafillë
 Dhe radhazi trajtën
 njerëzore po e humbni
 – O, kur, më në fund, do të shpihet ky popull
 nga pija e lirë
 Kur nga zemra e tij të nxjerrë
 demokracinë në shesh
 E t'i fërkojë qirinjtë e vet që të dalin
 Xhindët e së mirës – them
 Dofarë njerëzish të thjeshtë, më afër bimëve
 se sa luftëtarëve
 Por do të flasin sapo koha
 rishtazi të niset
 Dhe askush më s'do t'i ndalë!
Zagreb, shkurt, 1990
Shqip. Esat Mekuli

Për një poezi të Aleks Çaçit

Gjatë këtyre ditëve plot ngjarje të trishtimshme kosovare, ndalem e lexoj për të satën herë një poezi të Aleks Çaçit titulluar »Slovenes«. Jam takuar me këtë poezi edhe në momentin kur dëgjoja lajmin se gazetarët slovenë në krye me Nace Gromin po vijnë që të shohin se ç'po ndodh në Kosovë. Dhe natyrisht lajmi të vjen plot frymëzime, krahas atë të zezave që përhapin gazetatat e shumta nga Beogradi. Frymëzuese dhe freskuese duket edhe vetë poezia »Slovenes« e A. Çaçit, apo ato takimet e shkrimtarëve të shteteve ballkanike, apo motoja e gazetarëve slovenë —»kemi sy që të shokjmë/Kemi vesh që të dëgjojmë; apo Takimet gjithëshqiptare në Lubjanë, për hapësirën e copëtuar kulturore shqiptare.

Kjo poezi e bukur kushtuar **Slovenes** është shkruar më maj 1947, në kohën kur ndërtohej e rindërtohej, në kohën kur shëroheshin vendet ballkanike nga plagët e luftës. Shumë të rinj e të reja shqiptare edhe nga shteti shqiptar, pra nga Shqipëria, marrin pjesë në aksionet vullnetare punuese, pikërisht ashtu siç bënë dy-tri vite më parë partizanët e partizanet shqiptare me pushkë në dorë, duke ndjekur armikun e përbashkët gjer në kufinjtë e Austrisë e të Italisë. Një aksion i tillë që edhe ndërtimi i Hekurudhës Bërçko-Banoviq e më konkretisht ai i Tunelit të Vrandukut, siç na thotë vetë poezia në fjalë. Në këtë aksion pra ka marrë pjesë edhe një shkrimtar i njohur edhe për atë kohë, Aleks Çaçi, që duke dashur të vejë fije lidhëse ndërballkanike, na dhuroi poezinë »Slovenes«, asaj që »ka mbledhur lulëshqere« që është »larë në burimin e kulluar«, ajo a djersitura nga aksioni për ndërtimin e Tunelit të Vrandukut në Bosnjë, — bjondina që ka larë djersën duke »puthur lulet«.

E shfletoj revisten »Literatura jonë« numër 4 të vitit 1947, f. 53, revistën që qe organ i shkrimtarëve dhe artistëve të Shqipërisë e që, tani e sa kohë, e mba emrin »Nëntori«. E lexoj dhe e rilexoj për të satën herë poezinë »Slovenes« të botuar me kaligrafinë e vetë dorës së poetit. Aty një datë: 8 maj 1947, dite kur është shkruar poezia. Pikërisht ashtu: ajo datë, ai vit, kur kufinjtë ende ishin të hapur, kur kalohej pa telashe kufitare... kur partitë »motra« e lansonin këngën »Amerikë e Anglitere/Do jenë vende proletere« (»Amerika i Engleska/Biçe zemlja proleterska«) apo atë tjetrën: »Tre djem kemi/Secilin më trimin/Enver Hoxhën, Titon e Stalinin« (Mi imamo tri junaëka sina/Enver Hodžu, Tita i Salina)... Gufonin krahërorët komunistë për udhëheqësit që s'u dolën ashtu si u këndonin, brohorisnin për proletarizimin e Amerikës dhe të Anglisë... Ç'krekosje e marrë! Dhe poeti, Aleks Çaçi, që s'ish i panjohur si poet, që athëherë, i la mënjanë për një çast lirik të gjitha këto dhe këndoi për slovenen e re, për djersën e saj, për ndjenjën e ngrohtë ndaj punës, për njeriun e vegjëlisë, për slovenen që »tunelin e Vrandukut bëri jetë«...

Por, a e dinte vallë poeti se pa kaluar një vit nga frymëzimi i tij, do të vinin aso furtunash të egra sa jo vetëm që do të mbylleshin kufinjtë, jo vetëm që s'do të mund të shihej më slovenja e djersitur nga aksioni i rinisë, por s'do të mund të shihte as nëna shqiptare bijën e vet, as babai, birin e vet as kur lindte, as kur vdiste, as kur fejohej as kur martohej, as në çaste gëzimi as pikëllimi, duke

u bërë kështu Shqipëria për shqiptarët vendi më i largët i botës apo duke u bërë një planet jashtë kësaj atmosfere gjeografike. Dhe ky dimër do të zgjaste deri në ditët e sotme, tonat, plot katër decenie e më shumë.

Ç'paradoks i paparë për Evropën e civilizuar, për shekullin XXI, në dyert e të cilit duhet e don të trokasë edhe Ballkani, për të cilin kanë kënduar sa herë poetët tanë.

ALEKS ÇAÇI

Sllovenes

Ti erdhe që nga fundi i Sllovenisë,
tunelin e Vrandukut bëre jetë...
... Shikoni hekurudhën e Rinisë,
si ecën nëpër male dhe si shket.

Kur dielli kaploi brigje e pyje
dhe nata ra në Bosnjë me ngadale,
një dritë dhanë sytë e tu si yje,
që eci e rëmbyer nëpër male.

PMe pluhur në fytyrë dhe në ballë,
u ktheve nga tuneli duke qeshur.
Mos malli të ka rënë shoqe vallë,
për jetën që vjen me lule-veshur?

U lave në burimin e kulluar
dhe mblodhe me nxitim ca lule-shqere,
i puthe dhe i more nëpër duar,
pastaj me këngë i vure në penxhere.

Shkruar në fshatin Vranduk të Bosnjës më 8 maj 1947

ARIF KUTLESHI

Vargje të helmuara

Hedhin helmin në jetën tuaj të brishtë
Mandej ju shpallin fajtorë duke shikuar hajnisht
Ju rrëzojnë mbi libra kur nisni mësimet e para
E qeshin nënqeshin sikur shtyhen në gara
Me njëren dorë mbani dijen të mos iu bie në dhe

Me tjetren barkun, gjoksin, e kokën e re
Më parë ikën nga ju sikur ta kishit murtajën
U sollën poshtë e lart pastaj ia lidhën majën
Ju ndanë ju vunë në lojë ju vunë emra të rinj
Se kishit faqen e bardhë e kishit sytë e zinj
Se kishit mëkate të paqena që duhej nxjerr në shesh
Se ishit degët e trungut që duhej bërë përslesh

Mbetët fillikat o të urtë mbetët si krimbat në lis
Pranë jush askush nuk ndodhej, as farë as fis
Duart u mbetnin pezull fjalët u binin në lumë
Askush s'qante për ju të gjithë kishin rënë në gjumë
Ua vunë shenjat e zeza në lule të ballit
T'u gjenin më lehtë me kërbacët e zallit
Me gaz ua nxinë ëndërrat ua nxoren mushkëritë
Me çizme ju shkelen e gëzimi ju ra në pritë
Se ju ishit gjelbërimi e pranvera jonë
Se ju ishit tepër të hershëm e ata tepër të vonë
Se kishit mëkate të paqena që duhej nxjerr në shesh
Se ishit degët e trungut që duhej bërë përslesh

Jeta juaj nuk çon peshë as sa një fije floku
Ajo pështyhet, këputet, e hedhet si lule shtogu
Ata e ndërtojnë kullën me fatin tuaj jetim
I thurin rrjetat me rrenët që s'kanë fund, veq fillim
Mandej zhyten në ujin e zi të fjalëve shigjeta
E i trembin peshqit e kalbur që hanë vezët e veta
Sakaq betohen në ish luspat e tyre të arta
I nxjerrin mbi sipërfaqe e u falin dekorata
Me gjakftohtësi e bëjnë kohën sallatë
Me thikat e ndryshkura të vjedhura në natë
Se ju keni mëkate të paqena që duhet nxjerr në shesh
Se jeni degët e trungut që duhet bërë përslesh

Ju helmojnë pabesisht e ju shpallin aktorë
Nuk dinë ç'kuptim kanë fjalët lojë e plojë
Unazat e fejesës ua nxjerrin me dhunë
Mandej ua fusin saora në gojën plot shkumë
Ju rrahin ju ndjekin jua prejnë mishin me elegancë
Dhe turren si të çmendur e drejt në ordinancë
Me mashinkë e gjilpërë lidhin plagët që kullojnë gjak
Ju tredhin, ju plaçkisin, ju vrasin në konak
Ju burgosin sakatosin se i ngritni (dy)gishtat lart
Sepse e gjithë kjo për ta është kënaqësi është art
Sa keni mëkate të paqena që duhet nxjerr në shesh
Se jeni degët e trungut që duhet bërë përslesh

Ç'vlen kënga djaloshare kur liria prehet në fyt
Si del zëri si lind fjala nga një jetë që mbetet shyt

Në dhijaren vetmitare pritën zënë Cubat me thika
Kokra e qenit nuk e di kur vjen nata e kur lind dita
Nëpër mjegulla e tymnaja një hukamë fikë një pishë
Qenef bëhet oda e lashtë kurse kopshti thark thishë
Vdekja hyn midis të gjallëve kur langojtë i hanë trutë
Rend me rend visarët e kombit bythën fshijnë me kushtetutë
Pinë, vjellin, përmbi sofër deri sa diellin e bëjnë shoshë
Nga Zeusi bizantin kërkojnë ndihmë të japin lëmoshë
Nëpër kurset speciale err e terr mësojnë mjeshterinë
Mbas kaosit gjithëkombëtar sërish kthejnë lumturinë

SHEFIK SHKODRA

As zyrtare as intime

1.

Pasi janë gjetur të gjitha reliktet nga antika
Sot letrave të mija të mos u frikësoheni
se kur të më hjeket fryma, shpirti s'më del,
në më daltë shih mos prapë do të ngjallëm
Të kthehem e të gjej në vend timin kyçur.
Për atë plasë dere të të hyjë, për atë rezë
si flutur si bletë a si ndonjë grenzë
se sytë do të më mbesin të qelur –
të shoh në vend timin ashtu të skutuar.

Kam shpresë dhe, pastaj gënjeshtër qoftë –
në mos lule e bukur, frymë e trishtë nga pikë-pika
s'do të më hetojnë as kryereligjiozët fanatikë,
e me siguri nuk do të mbetet veç për mua fika.

Korbat do të tranden me atë kuti ndër sqep
e bajnë atë sëmundje misterioze që po ngjet
e kali në trok do të hingëllojë për të çuar peshë
shtatë palë tokë nën e shtatë palë qiell përmbi
me vërshëllimë shaluesi – hije fushës tym e mjegull.

Vonë do bëhet për të mbrojtur murin e imagjinuar,
a si është thënë nga shumëkushi – Trojë e rrënuar,
qindra e qindra vjet kjo rrugë ende e pambaruar!

Arkitekti

Ndërtoi shtëpi me kuzhina të ndryshme
ndërtoi rrugë me sy e rrugë çorre ndërtoi
në fillim të secilës
vendosi përmendore me kokë e pa kokë
ndërtoi banjo publike banjo sekrete ndërtoi
në qendër e ndërtoi sheshin
në shesh pallatin e princit
në pallat gjykatën, burgun
dhe faltoret e larta për t'iu lutur qiellit
qiellit pa yje, pa diell, pa hënë...

I ndërtoi të gjitha gjërat i ndërtoi
veç spital nuk ndërtoi fare
fare nuk ndërtoi
nuk parashikoi të ketë të sëmurë qyteti
nuk parashikoi...

Në fund e pa:
kishte bërë gabim të pafalshëm kishte bërë
qytetin e kishte ndërtuar në truall vullkanik...

Piktura

Pikaso
Guernikën
nuk e pikturoi
që ajo
t'i vizitojë popujt...

Akuzim Publik

Akuzohem publikisht akuzohem
pse në klasën e parë
e kam vizatuar një rrugë pa fund
me shtëpi plot dritare dashurie
mbi te një qiell e në qiell një diell...

Akuzohem publikisht akuzohem
pse me shkronjat e mësuara legalisht
e lexova lirinë e ikur ilegalisht nga definicioni i vet
pse historisë ia tregova adresën e saktë të së vërtetës
para se të hyjë në muze

para se të mësohet mirë apo gabimisht në shkollë
e vërteta
e strukur në jetën që m'i vodhi vargjet
e strukur në vargjet që ma vodhën jetën
arenë antike e vonuar dymij vjet.

Akuzohem publikisht akuzohem
pse fëmijë i kam pagëzuar
me emra më të vjetër se dymij vjet:
Brikenë, Epikad
Brikena tash i ka mbushur më tepër se 2009 vjet
Epikadi i ka vetëm nëntë vjet më pak
e megjithatë janë të rinj
besa fëmijë
e luajnë me lodra që ua vjedhin babanë
aty për aty
në mes të ditës apo natës...

Akuzohem publikisht akuzohem
pse besuakam në një tjetër Zot
të pagëzuar mijëra herë në emër të herezisë
herë Promethe herë Galile
Gjordano Bruno e Skënderbe...

Akuzohem publikisht akuzohem
pse jetuakam në mes Tokës e Qiellit...

ALI PODRIMJA

Magjia e Kosovës

Në krye askush s'i doli se
urtësi e saj një të keqe e ka:
Në degë e vjel dorë e t'zotit
ose rreth gardhi ia këput
kokën gjarprit
Shekuj e shekuj ja vanë si një
e Shpend Shpendi barin ia kosit
mbi varr Sulltan Muratit

Lahuta e malsisë

Te Ura e Rrzhanicës

Nga Kalaja e Shkodrës Riza Pasha heton si një soj njegulle në anë të Podgoricës. Rrehet: ishte tymi i barutit në luftë me Mal të Zi. E'i mend, Mark Milani vendosë të mysyjë Malsinë, tue rá npër Urë të Rrzhanicës. Zana i kallxon Poetit numrin e ushtarëve Malazez dhe Vojvodët e tyne. Në ballë të urës ndalet ushtria: te ura kërset e para pushkë e rojeve shqiptare. Vritet burizani i Mark Milanit, i cili ep urdhën për sulm: i presin rojet. Zana ankohet për të dekun, ndërsa Hot e Grudë, mbas kushtrimit, bien në Rrzhanicë. Lufta ndezet ashpër. Shqiptarët kalojnë urën dhe kapen fyt-a-fyt me anmik. S'ndihen ma pushkët, vringëllojnë vetëm taganat. Gjaku mbulon fushën: Demi, mali e fusha i bajnë me dijtë Poetit se Mark Milani asht thye. Nata dánë luftën.

Kjo këngë është marrë nga LAHUTA E MALËSISË e Gjergj FISHTËS. Libri së shpejti do të ribotohet. Do të jetë vepra e dytë, pas MRIZIT TË ZANAVET, që do të botohet në Lubjane.

Rizá Pasha del n' kalá :
« 'Madhi Zot, se shka me pá !
'forta njegull paska rá
n' atë Rrzhanicë, nën Podgoricë.
S' ka me ngjatë e do t' bjerë shí :
kaznë e madhe për bujqësi ! »

T' u ngjatjeta i thotë Myftia
s' ka rá njeg'lla kah Malsia,
kah Rrzhanica e Podgorica ;
por ásht çue tymi i barotit,

5

10

djelmtë e Grudës e Lekët e Hotit
kah luftojnë me Mal të Zí,
qi ka dyndun top e ushtrí,
me hij mbrenda në Malsí :
Mark Milani na u ka prî.

15

Po ; sot n' nadje kur ka ague
Mark Milani 'i trim drangue,
tue i hypë gjokut n' pulla shkrue,
burizanin ai ka urdhnue :
bjë burisë e t' dalë ushtria
edhe t' niset kah Malsia.
Krisi lodra edhe buria,
edhe n' kambë ia bâni ushtria,
e u rreshtue për fushë t' mejdanit
para kalit t' Mark Milanit.

20

25

Atëherë Marku xu mbi kalë :
« Pa ndigjonje, o djelm, një fjalë :
sot n' Malsí na kem' me dalë ;
pse e dau Rus'ja n' pleq t' Berlinës
me ia lëshue Knjazit t' Cetinës
Hot e Grudë, Plavë e Gusí.
E na sot, qe, jem' shtërngue
këto male me i pushtue.

30

Por se shka ? një punë po e drue,
se pa gjak nuk kanë me u lëshue.
Prá, t' gatohi me qindrue,
pse kem' luftë me trima rr'fé,
t' cilt për Atme edhe për Fé
e bâjnë dekën si me lé.

35

Por, në kjoshi, o djelmtë e mí',
t' bijtë e atyne qi n' Mal t' Zí
kanë ruejtë Fé, kanë ruejtë lírí,
tue luftue si shqipe t' lehta

40

n' krepa tonë për sa qindvjeta :

a' ju mbrama n' Hot do t' mrrini

45

Malsisë mbrenda do t'i hini.

Do ta ngulni n' Hot bajrakun,

do ta zbardhni Karadakun.

Urra djelm, eh, u dhashtë e mbara !

përsë fati na hecë para !

50

Kështu tha Marku e rá buria

edhe u nis për Hot ushtria.

Ehi, moj Zanë, ty t' kjosha true !

A thue din ti me m' kallzue,

se sa ushtarë ka Mark Milani,

55

si ia quen Vojvodat zani ?

Pse s' ta njoh asnji për bé :

un Shqiptár ata janë Shkjé :

né na dánë një gjak e 'i fé ;

n' méní t' sho'shoqit kemi lé :

60

kemë ndërmjet një qiellë e 'i dhé !...

Njajo çeta, qi ka prî,

tetëqind pushkë, t' gjith djelm të rí,

ata janë Ljubotinjanë,

t' dobët për t' pá m sa t' dvesh me thanë,

65

porsë trima t' fortë zi Zana,

qi kanë lanë pa djelm sa nana,

qi kanë bâ me kjá sa bulla,

qi kanë djegë saraje e kulla,

qi e kanë zbardhun Karadakun :

70

(kiju inadë, por foljau hakun) :

u ka prî 'i farë Ceroviqit

derës bujare prej Nikshiqit.

Kaleshan, musteqe-zí,

thonë se á sht Ora e Malit t' Zí.

75

Njimijë pushkë i çoi Cetina

me Njegush e me krahina,
djelm të lehtë, si gjeraçina :
Vukotiqin këta kanë t' parë,
burrë i fortë e kuvendtar,
t' cilin, thonë, se Knjazi i Malit
t' Zí s' e ndërron për sy të ballit.

80

Nandëqind pushkë ka qitë Nikshiqi ;
njaq sa thonë qi Matiniqi,
Vojevoda qi u ka prî,
i pat lypë me rá n' Malsí.

85

Matiniq, brë, djali i djalit,
tue kenë vetë ti sokol malit,
po a njimend paské kujtue
se Malsinë ké për ta shtroue
me nandëqind e jo mâ vetë ?

90

Po a kujtove, morë i shkretë,
se Malsia ka dalë faret,
se nuk bâjnë mâ djelm shqiptaret,
veç se bâjnë do cuca t' këqia,
sa për furka e enemia ?

95

Ah, kadalë ! sot ka me u pá
n' urë t' Rzhanicës kur ké për t'rá,
se n' Malsí nuk lejnë veç grá ;
kur t'i ndiejshë shkinat tue kjá :

100

n' kjoftë, madjë, për ty gjykue,
veshë e krye prap n' shpí me i çue :
kur t'i ndiejshë tue kjá ti shkinat,
kur t'i ndiejshë tue namë « martinat »
qi ua lanë sa nuse t' veja,

105

qi ua lanë pa marrë sa reja,
kah gjimojshin porsi rr'feja !

Vjen ushtria e Malit t' Zí
porsi rêja e zezë me shí

për me shkrepun n' atë Malsí 110
 Kah Rrzhanica na i ka prî
 Mark Milani, Kapitani,
 t' cilit n' Krajla i vojti zani,
 si kah pup'la e kah tagani.
 Por nuk dij se ç'ka me bâ 115
 n' urë t' Rrzhanicës kur ka me rá?
 Ura ngusht e Marku n' kalë,
 fort po drue se s'mund ta dalë.
 Deh, o Zot, qi nalt prej qiellit 120
 punët e njerzëve i njeh mirëfillit;
 qi e ndërtove, kur krijove,
 qiellën t' naltë e tokën t' gjanë
 t' bijtë e robët sa me i xanë
 pa nevojë me ndeshë m' sho'sho'in,
 kur për s' teprit mos t' lakmojnë: 125
 s' dij Shqipnia se shka bâni,
 qi e ka mësy sot Mark Milani,
 e me topa e me « novica »
 po rreh dromin kah Rrzhanica?...
 Ti, qi t' ligështit ia njet dorën, 130
 për mjedis qi këputë mizoren
 shpatë ngallnjenje n' grusht t' trathtarit,
 ngjitja dorën sot Shqiptarit;
 edhe anmikun shtroja para,
 qi përbluen, kështu, punë t' pambara. 135
 Kur n' Rrzhanicë na vojti ushtria,
 aty krisi prap buria,
 edhe u ndalën me pushue.
 Mark Milani, trim drangue,
 merr turbinë, del me shikjue: 140
 'Madhi Zot! se shka do t' jetë,
 n' atë ballë ure, n' atë përpjetë?

A janë orrla, ja sokola ?...
 Nuk janë orrla as s' janë sokola,
 shka ndër sy po shef t' turbisë ; 145
 porsë janë Lekët e Malsisë :
 Halil Haka e Palokë Gjoka
 me 'i zet djelm qi s' t'i ka toka ;
 këtu Çun Mula edhe i ka çue
 pushkën sot me ta fillue. 150
 Palokë Gjoka, i forti djalë,
 po çon dorën, bân kryq n' ballë :
 'Madhi Zot ! ty t' kjosha falë,
 se shum Shkjau na paska dalë :
 krushqtë e Knjazit t' Malit t' Zí 155
 për me marrë « vashën » Malsí.
 Por s' dij shej'n kujë ia ka çue...
 Pashà armët, s' kemë me ia lëshue !
 S' mund e vëmë na sot kanu
 me i dhanë vashat pa i fejue... 160
 Pra, t' shtërngoh'ni n' armë, o burra !
 Ta bâjmë vorrin ndër këta curra,
 e t' ia nisim Knjazit pushkën...
 T' ia kthejmë krushqit me gjith krushkën.
 P'r 'i grusht eshtna, pashi Zotin ! 165
 mos t' korisim Gjergj Kastriotin,
 mos t' korisim na sot Hotin,
 marre vedit mos t'i lamë.
 Mbarë Europa âsht çue n' kambë,
 Krajl e Mbret kanë dalë me pá, 170
 si luftojnë Shqiptár e Shkjá.
 Mâ mirë dekë nën dhé m'u kjá
 se për t' ligësht né me na shá !
 se për t' gjallë me ndejë nën Shkjá !
 Nenë fjalë s' pat krye Paloka, 175

krisi pushka, gjimoi toka.
 Aferim ! tha Palokë Gjoka !
 Po kush qiti n' trí taborre ?
 Marka Kola, rrëfé mizore.
 Marka Kola i pari qiti, 180
 e ku qiti aty ia ngjiti :
 vrau n' « martine » të Sulltanit
 buriza'n e Mark Milanit !
 N' Markun fillë ai kje shtërngue,
 por m'e marrë s' isht' kenë gjykue. 185
 Dekun n' tokë rá burizana,
 kur qe krisne 'i zet shejshana,
 njizet huta ránë batare :
 njaq rrufeja n' dorë shqiptare.
 « M'kambni djelm ! » sa i punoi zani, 190
 atëbotë krisi Mark Milani,
 pse na rá, për Zo'n, Malsia ! »
 Trup në kambë ia bâni ushtria ;
 krisi topi edhe novica,
 gjimoi Cemi, u dridh Rrzhanica. 195
 Kukú ! bâni Zana e Malit,
 ke do t' m' jesë mue pika e djalit ;
 pika e djalit, djelmtë e Hotit :
 njata nipat e Kastriotit...
 Ah ! Çun Mula, kjosh i zí, 200
 ke na i bore djelmtë e rí,
 tue xanë pritrat Malit t' Zí.
 Heshtu, Zanë, m' atë vetull malit !
 nuk po t' jet, jo, pika e djalit,
 pika e djalit, Lekët e Hotit : 205
 përsë nipave t' Kastriotit,
 kur t' jenë lidhë me besë të Zotit,
 s' ka shka u bân flaka e barotit.

Por t' gajresin me qindrue,
pse, edhe n' kjoftë për ta gjykue
me dhanë jetën tue luftue,
ka me dalë kush me i pague :
Çuni ngjat u ka qillue.

210

Po, sa krisi te Rrzhanica
këndeje « martina », andej « novica »,
n' Hot e n' Grudë u dha kushtrimi.
E si dirgjet bjeshkës thellimi,
tue vetue e tue gjimue,
shí e breshën tue dikue :

215

njashtu rá n' Rrzhanicë Malsia
n' atë log Zanash, ku trathtia
do t' poshtnohej Malit t' Zí.
E si përrue, kur t' bjere shí,
turbull bjeshkëve tue shung'llue,
landë e gur tue rrokullue,
urat merr qi t' gjejë përpara
e then ledhet për nën ara,
bujkut t' ngratë zemrën tue i thá :
njashtu n' luftë Malsia rá.

220

Aman, Zot, se shka me pá !
Kërset topi pa ia dá ;
rreh « martina » si bumb'llima,
rreh « novica », ushton Rrzhanica ;
çohet tymi gjá nuk shihet,
përbri shoqi nuk mund t' njihet.

225

230

235

Ah ! ju orla e korba t' zí,
se shum puna ka m'u bí :
qyshë se trimi n' trim ka rá,
pa pastërm nuk kanë m' u dá...
Mâ se 'i nanë, po, ka me kjá,
mâ se 'i nuse e vejë do t' mbesë,

240

mâ se 'i çikë pa dhanë do t' jese :
 mâ se 'i çikë do t' jesë pa dhanë :
 përsë djelmte qi i patën xane,
 n' atë Rzhanicë secili muer 245
 ka një vashë e u bâ dhanuer...
 muer ka 'i plumbe në krahner !
 Por lum kush des për dhë t' Parëve,
 si është due dekë rodi i Shqiptarëve.
 Pra mos kjajë, moj nana e Colit, 250
 pse t' mbet djali ai farë sokolit,
 pse t' mbet djali tue luftue !
 Ai n' punë t' ligë nuk pat qillue,
 por qilloi me trima rr'fé
 tue luftue për Atme e Fé ; 255
 nuk ka dekun, por ka lé !
 Jo se, pak pa dhanun jetën,
 Coli mirë na pagoi veten :
 vrau dy Shkjé, dy djelm si Zana,
 t' veshë e t' mbathë si kapitana : 260
 njani Krista e tjetri Rista.
 Por t' kjajë shkina ke Cetina
 Matiniqin t' cil'n e këputi
 Gjeto Marku zemër-nguti.
 Veç se shka, mâ fort se Gjetja, 265
 ketë qyqâr, thom, e vrau vehtja ;
 pse, ç' e pruni ke Rrzhanica
 e me topa e me « novica » ?
 A dro tokën pat për t' dá,
 qi ia la këtij baba Shkjá ? 270
 Ç' po bân Zana n' mal tue kjá !
 Mjera Tringa për njaq vëllá,
 mjera Tringa për vëllá t' vet,
 qi n' Rrzhanicë ai sot i mbet,

pa pasë motër me i ndejë ngiet, 275
 pa pasë motër qi m'e ankue
 varrët e shtatit m' ia pajtue !
 Po, Nikë Daka i Vat Cubakut,
 lule djalit prej zamakut,
 dy-tri herë i rá mustakut ; 280
 e si arí, qi vathës tue rá,
 kje varrue, por jo krejt vrá,
 vjen mâ fort ai t'u tërbue
 e mbrendë vathit s' jet pa u lëshue :
 njashtu Nika, jurra djalë ! 285
 mësuni urën për me dalë,
 për me dalë me rá n' ushtri,
 thue se gjallë don me i përpí.
 Por e pri'n me dy « novica »,
 me dy plumbe për nën cica 290
 e e bânë dekun ke Rrzhanica.
 Shka ka thanë njaj Halil Haka :
 « Bini, djelm, se mbet Nikë Daka !...
 Bini, Lekë, bini, Malsorë !
 trima mbrendë ! me dorë, me dorë ! » 295
 Edhe âsht çue në kambë Halili,
 zier taga'n 'i rr'fé prej qielli,
 e jurish ka marrë i urë
 porsi bisha në kallënduer.
 U dynd Gruda, s' cilës zani 300
 larg i vojt' për kah tagani ;
 u dynd Hoti, t' cilit Zoti
 i ndihmon për kah agzoti :
 e si rreshmja, s' naltit lëshue,
 bjen n' teposhtë tue shungullue, 305
 krepa e gur tue rrokullue,
 tue rrëzue landë e tue rrëzue shpia

kahdò t'i kalojë duhia :
 njashtu n' Cem djelmënia rá,
 rá djelmënia n' luftë tue ngá. 310
 Djelmtë e Grudës, ahi, porsi Zana !
 djelmtë e Hotit, si lum nana,
 si lum nana qi po i ká !
 Kush i urë e kush npër vá,
 njani zhyt e tjetri m' not, 315
 t' gjith m' atë anë, o i Madhi Zot !
 Po, dy përroje prej dy kulmesh
 ndryshej nuk përpiqen shkulmesh,
 kur t' kenë hasun n' grykë t' ndo'i malit,
 për me u lëshue mandej gjatë zallit, 320
 nepër ara e fusha t' gjana,
 turr dy ushtritë, ahi ! me tagana
 si u përpoqën kah Rrzhanica.
 Heshti « huta » edhe « novica »,
 u përzien kësula e kapica, 325
 flakuruen kaptina e koka,
 shkumboi gjaku, bumb'lloi toka.
 Ah ! moj Stoke, e zeza loke !
 Del një herë n' atë vetull malit,
 për në paç n' ushtrí farë djalit : 330
 del, o e shkretë, një herë me pá,
 pse po drue qi ngusht t' ka rá,
 ke, trullue prej Gospodarit,
 u ndesh sot me rodë t' Shqiptarit.
 Këqyri Shkjetë qi kanë mbetë shyt : 335
 a mos t' jetë njaj djali i yt ?
 Njaj Jovani ? ja Stojani ?
 njaj Nikiqi ja Radiqi ?...
 Njehi vetë, mori kërcunë.
 Veç se e ké, besà, do punë, 340

pse pesëdhjetë kanë mbetë pa hundë,
njaq kanë mbetun pa rradake...

Mjera nana karadake !

Por, ç' është Cemi tue gjimue ?

Por ç' është mali tue ushtue ?

345

Por, ç'â' fusha tue këcye ?

Mark Milani, thonë, u thye !

Mark Milan, bre djali i djalit,

s'i ké njohtë ti Lekët e malit.

Pse kur « rubla » n' fushë t' mejdanit

350

s'ia topitë tehin taganit,

atje kurr një « aster » s' bâni

as Nikolla as Mark Milani...

Por, n' daç gjallë n' Cetinë me shkue,

duen prehë kambët e me shpejtue,

355

pse pat thanë një mjekërr-bardhë :

« kambët e lehta e faqja e bardhë ».

Hiku Marku, hiku ushtria :

« urra ! » m' shpinë iu lëshue Malsia,

mjerë i mbrami, lum i pari,

360

pse kê xu për vrap Shqiptari,

kurr n' Mal t' Zí mâ s' kthei qyqari.

Bre ! nuk dij se ç'kje tu' u bâ

t' kenké ditë, ofshe ! edhe mâ ;

por rá nata e lufta u dá.

365

Hiku Shkjau sa mujt' me ngá

e n' Rrzhanicë Malsia rá,

xuni pritrat për gjith vá ;

pse, thonë, Shkjau se besë nuk ká.

Ehi ! moj Zanë, ty t' kjosha true,

370

a thue 'i mend a m' duket mue,

se ata ushtarët e Gjergj Kastriotit

ndryshej n' luftë nuk bijshin motit,

veç si bien Shqiptarët e sotit,

kur t' jenë lidhë me besë të Zotit ?

375

UDHËPËRSHKRIM / POTOPIS

SALIH KABASHI

Skandinavia, Berlini, Cyrihu . . . (II)

Për bashkëpunëtorin e »Migjenit«, Fadil Bajramin, posa arritëm unë, Enveri e Milaimi në Malmö, pyeti një djalë që ka një emër të cilin e dëgjova për herë të parë. Ditëlind! Pas tij tako krejt ajkën irredentiste e terroriste të Kosovës. Terrorist i parë: **Sabri Novosella**. I dyti armik i vetëqeverisjes: **Dr. Muhamet Shatri**. Hasmi i tretë e i vërtetë **Xhemail Shatri-Xhema**. I pari menjëherë tha: E mirë Alternativa, po më të mirë e duam! Fjalë që më pëlqeu. Muhameti, një fqiu im, besa edhe mik në kohën e »përgatitjes së kundërrevolucionit«, tha, Salih, qenke mirë pa parë veten që ishte bërë më i shëndetshëm se kurrë. I thashë se i paska bërë mirë izolimi. Qeshim të dytë me një të kaluar **jo më shumë se një vit, të vjetër**. Dhe kujtojmë ditët kur ishim poshtë. Ai më lakmon për Slloveninë. I them se do t'i lëmë edhe Slloveninë edhe Suedinë. Se duam të rrahim baltën e Kosovës. Muhameti sheh me habi optimizmin tim. Vijmë në përfundim se unë jam një tip i papërmirësueshëm. Ashtu siç është edhe Xhema. Ky ka pasur një »bisedë miqësore« në Pejë. E patën shkokluar hu dhe nuk pranoi se më njihte e lere »Zërin e Kosovës« ta ketë marrë a të ma ketë dhënë. Dhe më vjen inat qwysh unë që kam së paku 20 kilogram më shumë se ai »pranova«. M(a)ë thyen . . . Mos të harroj që, për interesa të UDB-së, të them se Xhema u martua në Kosovë e se në Suedi u bë vetë i katërti. Më duket për inat të Rexhep Hajdarit! Luftëtarit që menjëherë pas luftës kishte qenë kryeshef policie në një rreth (komuna e tashme e Istogut) dhe sigurisht se është një ndër **kappërkoqësit** e parë. Në Vrellë kishte treguar vullnet të madh në të xigëluarit e talahosheve. Gjithë atë punë e kishte bërë për të »zbuluar« vrasësin e kryetarit të atëhershëm të Vrellës, që e kishte vrarë vetë OZN-a. Po ta lëmë atë farë luftëtari. Xhema vazhdon të funksionojnë si sahati serkisuf . . . Në aspekt të nataliteht, u kuptua!

Ju mos u habitni fare me këtë mënyrë të (ri)kujtimeve të mia. S'kam ç'bëj po dyshuat në qëllimin tim, që sa më besnikërisht t'i paraqes gjërat. Atë ditë, më 10 maj, bie fjala, unë për një çast mendova se vdiqa, ose se isha i vdekur dhe se më mbanin fjalimin mortor. Duhet të pyesni të tjerët se ç'përsëndetje më kishin përgatitur! Thash, jam unë ky farë burri i prezentimit apo jo! Me tu bindur për

këtë u se jam pa shpirt. Dhe e ndjeva (kuptova) veten të mbështjellë me flamur. Shqiponja në gjoks. Ndjehesha i vdekuri më krenar. Po u çova lugat se ylli i A. Vllasit me duk se mi dogj haletet! Përmjerja ishte e pashmangshme! Në yllin e A. Dajës, aksion zjarrfikëjeje!

....

Ibrahim Metaj, nga Shushica, që kishte dalë në Shkup me qëllim shpënguljeje në Turqi, ishte vendosur në Malmö. Doëm miq. Ishte i përzemërt sa s'ka. Dy djemtë burra. Vetë s'ishte plak. »Çka i kemi punët, bre mik?« Mirë, mirë, i them e ai më hidhet në përqafim. »Ah, bre mik!«. Ofshan. Thot se hiç s'bën pa ardhë e me pa ku po rrnoj. Nga ai kuptoj se njësoj si Turqia si Suedia. Na dogj gyrbeti, o mik! Merret vesh se më ftonin për konak të gjithë, të njohur e të panjohur. Kur arrita në Malmö një burrë më dorëzoi një tranzistor të vockël dhe pos që më shtriu dorën e më urdhëroi mirëseardhjen s'tha gjë tjetër. Unë mbeta duke lexuar në kuti: **Kujtim prej Nurijet Zhutës, Atdhetar i Kosovës (katundi Veleshtë)**. Unë s'arrita as t'i them falemnderit. Po falënderoj tani: **Nurijet, të falemnderti!**

Ç'ndodhi në sallën ku ishin së paku 500 veta vështirë të përshkruhet. **Ramadan Osmani**, një poliglot shqiptar në Suedi, udhëheqës i një emisioni të radios në gjuhën shqipe prishi nervat që në fillim me bashkëpunëtorin e tij **Ismail Rugovën**, i cili deshi të merrej me teknikën dhe padashtas nga altoparlantët doli një zhurmim si iaeroplanëve fluturimultë të APJ-së serbe nëpër Kosovë. Unë s'di pse Milaimi qeshet. Unë këtë e kuptoi si luftë të tij me imagjinatën personale. Milaim lëri »taturanxhat«! Pasi kryem, besoj me sukses, një mbrëmje vëllazërore, Sabriu tha ta ndihmojmë Alternativën se, shyqyr zotit, kryeredaktori qenka shëndosh si topi. Këto i përsëriti disa herë dhe nuk u ofendova Ibrahim (sikur) Kelmendi (të cilin unë në një shkrim timin e quajta Ibro, siç e quajnë bie fjala krejt Kosova Ibrahim Rugovën), miku i terroristit Peter Bozhiç (as Petrin që ka nervat më delikate në pjesën diellore të Alpeve s'munda ta bëj të më shajë, çka është një pazotësi imkja totale), që na pati gostitur fort mirë në Mynih. Unë e Petri patëm bërë secili nga një shkrim. Artikulli i tij thoshte se »Kelmendi është lider i 100.000 shqiptarëve në Evrop, Kosovën, d. m. th. të burgosurit, të varfërit e nevojtarët (i cili) e tjerë i ka ndihmuar me 2 milionë DEM. Kjo i mjaftoi Petrit që të betohej në përparësinë e shqiptarëve karshi pushtetit katil serb«. Nejse, Ibrahim, që e pata quajtur njëherë Ibro, do t'ia dërgoj një liter verë të kuqe të Kosovës. Është e ngjashme me verën italiane, them unë e verëpirësit tjerë...

Sabriu, për të cilin unë kisha dëgjuar se ishte dënuar bashkë me Adem Demaçin, s'ishte në rrugë të partisë po në rrugë të zotit. Burri fliste bindshëm, pa dredhadredha, dhe çka është fort mirë, nuk ia bënte askujt rrafsh e as ia linte për atë dynja. Merret vesh se fije agresiviteti nuk tregonte. Kjo flet shumë kur kihet parasysh se ishte pa familje shumë vite. Kur, pa e ditur këtë, e pyeta për familjen, s'di se me krenari a me nostalgji më tha se të gjithë i ka në Prishtinë...

Prej këtu do të nxitem. Unë asgjë nuk fola as për drekën tek Ibrahim Metaj, as për darkën tek Enver Drinbardhi, as për pamundësinë të vizitoj H. Osajn, për burekët që henga tek bërzhënikasi. As fola se Hysen Bajramaj ishte fort mirë me familje. Se Shefki Ollomoni nuk i bleu, çantën Fadil Bajramit. Ku hëngrëm drekë para se të shkonim në Kopenhagë? Tek Xhabiri, po ku!

Kopenhagën, edhe pse isha atje, nuk e pashë. Faji i shqiptarëve. Dy shoqatat kanë shansa bashkimi. Remzi Loku e Nehat Zymberi, kumanovasi, janë burra

që premtojnë. Klubet **Besa** e **Liria** ishin bashkë. Bashkë edhe dy kryetarët: Hasan Selmani e Xhevdet Idrizi.

Nehati më la pa gjumë tërë natën. Pak më shumë faj për këtë ka miku im Riza Nikçi. Nga 9000 shtetas jugosllavë në Kopenhagë, 4000 janë shqiptarë. Edhe më shumë di të tregojë Sadush Jashari nga Dobroshi i Tetovës, jurist. Ndër shqiptarë të Kopenhagës më së shumti kishte taksistë. Gratë më pak janë të zëna me punë. Unë u ktheva prap në Malmö dhe më vjen keq si s'pata kohë të rrija pak më shumë me dibrnin Ibrahim Ergiu, profesor shumë i dashur, as me Idrizin që »Migjeni« e njeh kaherë. Nga Skandinavia, ta përmendim, mos e paçim përmendur, na siguruan teknikën (telefon, aparat fotokopjues e kompjutor me printer), posa patën dëgjuar për »Alternativën«. Eh, sa burra lashë në Skandinavi që nuk i përmenda po që kurrë s'i harroj. Unë prapë nxitoj. Ja unë me Ahmetin, të vëllain e Ibrahimit nga Shushica, po nisem për Berlin. Kalojmë detin katër orë e dalim në Gjermaninë (edhe pak kohë) Lindore. Pas orës 1.00 jemi në Berlin. Të nesërmën unë shoh me sy se sa budalla ishte Honeckeri kur kujtoi e tha më 9 nëntor se Muri i Berlinit do të qëndrojë edhe 100 vjet. Të gjithë kryetarët e këtillë janë budallenj. Shihnie murin e bërë shoshë. Përcjellësit e mi mi blenë dy copa betoni të Murit të Berlinit. Ato i kam si kryqin për djallin që t'u thëmë sa marroçë janë kryetarët pa kokë. Pasi e pashë të rrënuar atë murë (më 12 maj 1990, d. m. th. pesë-gjashtë muaj pas marrisë së Honeckerit), unë nuk besoj se ka në botë fortesë të cilën s'e pushton një ditë drejtësia.

13 maj. Vinthetur. Kështu në numrin e kaluar ia dha titullin një shkrimi, kolegu im Bislim Elshani. Në Berlin m'ishte shterur zëri. Po në këtë vend afër Cyrihut pikërisht më 13 maj irredenta shqiptare kishte përgatitur promovimin e një libri. 13. maj. Dita e lavdishme e Sigurimit të Shtetit-UDB-së, ishte zgjedhur nga hasmi tjetër i socializimit e painkuadrimit, Xhafer Shatri, që të promovonte librin për babain e të gjithë irredentistëve që ka bota, Adem Demaçin. Sec më vete ters me këtë shtetin tim! Gjithnjë gjendem atje ku (s) duhet. Ç'përjetova, unë i mjeri. Katër mijë vetë brenda në sallë e s'di sa mijë jashtë. Të gjithë njëzërit: **Kosova-Republikë!** Irredenta provokon dhe bën presion mbi mua. Njësoj si mbi serbët e malazeztë! Këndojnë e vallëzojnë. Fotografinë e Adem Demaçit e kanë vënë në ballë. Mua më ka kapluar inati. Tash po del në foltore Xhafer Shatri-Xhafa. Kravatë kishte vënë. Sikur unë dikur. Këtu fillon dueli ynë. Ai ka sako e kravatë. Unë jam sall në këmishë. Ai bëri për vete Matjzhin e nga unë iki e brengosur Nada, sllovenia, mikeshë e Hanzhekut, e cila tha se kurrëfarë burrash ju shqiptarët: **Shkoni e dhunoni shkina të këqia e mua, bukuroshën, as më shikoni me sy ... Phu ... Të gjitha paskan qenë rrenë.** Nada, rri rahat se kam punë me njërin nga hasmit e dinit! Pasi folën disa nga terroristët u ngjita në tribunë-unë. Sallën s'e gjeti gjë. Vetëm sa u forcuan kallot e duarve dhe në gjendje shterimi të zërit solla më shumë se gjysmën e të pranishmëve. Dyshin terrorist slloveno-shqiptar, Hanzhek-Shatri, i këputa së qeshuri. E po unë në këtë botë kam ardhur që të gazmoi të tjerët. Për ata që s'e kanë ditur ...

Të interesuarit i njoftojmë se ALTERNATIVA dhe botimet e saj, tash e tutje mund t'i bleni edhe në Librarinë KARANTANIJA, në rrugën Stari trg 21, në pjesën e vjetër të Lubjanës, pranë Galerisë ŠKUC.

Kjo kohë

Kjo kohë gatuan bukë fatale
me brumin e padrejtësive
e na e servon
në tryezat e jetës.

Lugetërit e natës së ligë
me gishtrinjte e llahtartë
të spekulimit – furin fëmijët
e pafajshëm të së vërtetës
dhe vrasin argumentet
e trillimet e mëkojnë!

Litarë të tmerrshëm lansohen
në orbitat e jetës.
Rrenaklluçet më të parëndomta
plasohen n'hapësirat e mendimit.

Mbështillem me mijëra ditë të
plagosura . . . e buzëqeshje
satanike shklasën jetës
sime prej brengje!

Na shkoi jeta duke lidhur e
zgjidhur, duke lyer e shëruar
plagët e trupit tënd, o nënë,
vallë në pafund do ta qajmë fatin,
do ta palojmë e ngrisim vetveten?!

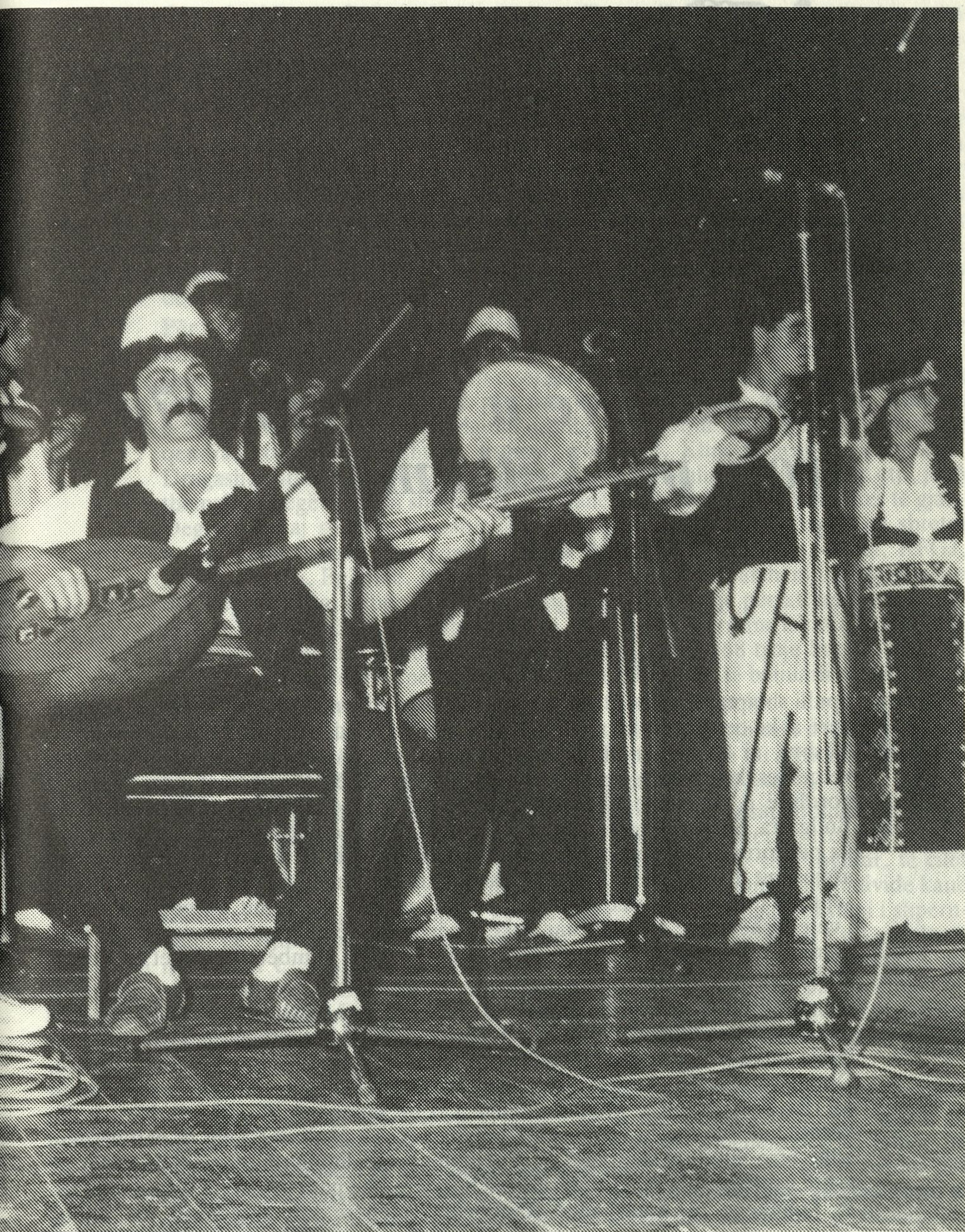
Kasnecët e së keqes defilojnë
në jetën dhe ëndrrat e njerëzve . . .
fjalët e bukura janë zhdukur ndër
zemra, të marrët bëhen të mençur
e të mençurit shpallen të marrë!

Me nopauza çmendurake e përcjellë
me brengën hamletiane zgjatet
n'pakufi!

Vallë, sa është koficienti i
qëndrueshmërisë sime? . . .
Elasticiteti maksimal? . . .
Viskoziteti i gjakut tim? . . .

(1990)

DOKUMENTE / DOKUMENTI

HAXHI MUHAXHERI

Në Kosovë u siguruan 4760 troje për këthimin e shqiptarëve

Populli shqiptar asnjëherë nuk ka qenë agresiv ndaj ndonjë populli tjetër, por çdo herë ai ka qenë pre e lakmive të të tjerëve dhe kundër tij janë sulur dreqi e i biri. Kështu, ai ka kaluar nëpër faza të ndryshme të mbrojtjes së identitetit apo vetqenies kombëtare nga dhuna dhe terrori që është ushtruar ndaj tyre nga hordhitë e ndryshme okupuese, si nga Turqia, Austro-Hungaria, Mali i Zi, Bullgaria, Sërbia, Greqia, Italia, Gjermania etj. Në këtë mënyrë secili okupues ka përdorur politikën e vet më tmerruese më qëllim të zhdukjes, asimilimit dhe asgjësimit të tërësishëm të popullit shqiptar, por asnjëherë nuk është arritur kjo, sepse sa herë është shfaqur rreziku i asimilimit dhe asgjësimit, ky popull ka qenë i vetedijshëm dhe ka qëndruar duke u bërë ballë të gjitha të zezave dhe në këtë mënyrë i ka ruajtur me besnikëri traditat e veta kombëtare, doket, zakonet, gjuhën, kulturën etj.

Shembull tipik që e dëshmon më së miri këtë janë arbëreshët e Italisë, të cilët edhe pse larg atdheut të tyre çdo herë u kanë bërë ballë të gjitha elementeve të huaja duke i ruajtur dhe përcjellë brez pas brezi traditat kombëtare shqiptare. Dhe kështu, edhe sote kësaj ditë nga arbëreshët këndohet kënga e tyre e njohur MORI E BUKURA MORE, këngë kjo që jehon në të gjithë Arbërinë. Po kështu, në ruajtjen e vetqenies kombëtare kanë qenë dhe janë të pathyeshëm edhe afro 400.000 shqiptarë të shpërngulur nga dhuna dhe terrori shtetëror që është ushtruar mbi ta në Jugosllavinë borgjeze dhe pas çlirimit në kohën e UDB-ës famëkeqe të Aleksander Rankoviqit, atëhere kur shqiptarët me dhunë

detyroheshin të shpërnguleshin për në Turqi dhe t'i lëshonin trojet e veta shekullore e stërgjyshnore të cilat më pastaj kolonizoheshin me kolonizatorë serbë e malazias.

Kjo luftë antishqiptare nga shovenistët sërbomëdhenj është duke u zhvilluar edhe sot, por me forma më bashkëkohore politikaneske. Më së miri për këtë flet fakti se nga mjetet e burketit për zhvillimin e Kosovës ndërtohen banesa komfore dhe ndërmarrje vetem për serbët dhe malaziasit që shtyhen të vijnë për të jetuar në Kosovë. Kështu, ndërmarrjet e tilla mbesin etnikisht të pastërta vetem me punëtorë serbë e malazias. Në këtë mënyrë për kthimin e serbëve dhe malazezëve krijohen kushte sa më të mira, kurse për kthimin e më së mbi 400.000 shqiptarëve të shpërngulur me dhunë nga Kosova as që çane kokën demofilokracia pushtetmbajtëse jugosllave.

Për këtë qëllim, këtë vit nga intelektualët pejanë në Pejë u themelua **shoqata për kthimin e shqiptarëve në Kosovë**. Lidhur me punën dhe të arriturat e kësaj shoqate, biseduam me kryetarin e saj **Reshat Nurbojaj**, nga i cili mësuam se ka interesim të madh në popull për ndarjen vullnetare të trojeve për kthimin e vëllëzërve të tyre të shpërngulur jashtë vendit. Shi për këtë, menjëherë në qendrat komunale: Prishtinë, Ferizaj, Podujevë, Klinë, Kaçanik, Vuqitërnë, Dragash, Shtimje, Mitrovicë të Titos, Kamenicë, Malishevë, Gllogovc etj., janë themeluar degët e kësaj shoqate të cilat janë duke zhvilluar një aktivitet të gjall. Degët e kësaj shoqate poashtu janë themeluar edhe jashtë vendit në shtetet e perëndimit nëpër disa qytete, si në Turqi, SHBA, Norvegji, Suedi, RFGJ, Zvicër, Austri, Belgjikë, Itali etj. Nga aktiviteti i gjithmbarshëm i kësaj shoqate dhe degëve të saj nëpër Kosovë janë siguruar 4760 troje për kthimin e shqiptarëve të shpërngulur. Shbembull për të mirë do të merrnim fshatin Kosuriq të Pejës në të cilin nga banorët e atyshëm janë siguruar 168 troje brenda dite. Po kështu, pothuaj edhe nëpër të gjitha fshatrat e Kosovës të banuara me shqiptarë janë duke vepruar Këshillat inicues për sigurimin e trojeve.

Të gjithë personat që vullnetarisht po ndajnë troje për kthimin e shqiptarëve të shpërngulur jashtë Kosovës po zotohen se të kthyerve do t'u sigurojnë edhe ujin e pijes, rrymën elektrike si dhe ndërtimin e shtëpive për banim.

Para disa ditësh, siç u informuam nga kryetari i degës së kësaj Shoqate me seli në Klinë-Jetish Kadishani, edhe në komunën e Klinës qytetarët po tregojnë interesim të madh në faljen e trojeve për të gjithë shqiptarët e shpërngulur, të cilët dëshirojnë për t'u kthyer në vendlindjen e tyre. Shumë familje dhe individë kanë shprehur dëshirë që të kthehen, kështu, Ramadan Kekaj nga Bokshiqi i shpërngulur në vitin 1965 afër Brusit në Turqi, erdhi në vendlindje për t'u konsultuar me degën e Shoqates që t'i sigurojnë kushte që të kthehet përgjithmonë në vendlindjen e tij. Gjatë qëndrimit në vendlindje dhe shpenzimet për t'u kthyer që t'i rregulloë dokumentacionin për kthim ia siguroi dega e Shoqates në Klinë me ndihmën e Sindikatave të pavarura dhe të qytetarëve. Deri tani qytetarët e kësaj komune për të kthyerit falën 520 troje.

Njëherit nga Reshat Nurbojaj mësuam se është duke u punuar me të madhe edhe rreth sigurimit të mjeteve për ndërtimin e një ndërmarrjeje me qëllim të inkuadrimit në punë të të gjithë atyre që do të kthehen për të jetuar në vendlindjen e tyre. Për këtë qëllim na është premtuar se mjetet më të mëdha për ndërtimin e kësaj ndërmarrjeje do të sigurohen vullnetarisht nga akcioni që do të ndërmarrin degët e Shoqates sonë që janë themeluar në shtetet e perëndimit.

Kështu, punëtorët tanë, që punojnë përkohësisht jashtë atdheut, do të japin kontributin e tyre më të madh në këtë drejtim. Por, njëherit, aksione për sigurimin e mjeteve do të ndërmerren edhe brenda vendit tonë, sepse populli ynë sa herë që është ftuar për ndihmë, është treguar çdo herë human. Kjo ndërmarje është menduar të ndërtohet në njërën nga komunat me të pazhvilluara të Krahinës sonë, e kjo është komuna e Malishevës.

Në vazhdim të bisedës kryetari i kësaj Shoqate-Reshat Nurbojaj na tha se Shoqata me gati të gjitha degët e saj u janë drejtuar disa herë organeve më të larta shtetërore jugosllave dhe atyre turke për shfuqizimin e Konventave të miratuara jugosllavo-turke të ashtuquajtuara »gjentellmene« për shpërnguljen e shqiptarëve në bazë të të cilave janë shpërngulur mbi 400 mijë shqiptarë në Turqi. Me shfuqizimin e tyre iu mundësohet kthimi i të gjithë shqiptarëve të shpërngulur, por lidhur me kërkesat tona deri më sot nuk kemi marrë kurrëfarë përgjigje pozitive.

Kështu, edhe realizimi i programit të Shoqates sonë dhe degëve të saj varet krejt prej shfuqizimit të këtyre Konventave (vitit 1938 dhe 1953), sepse ne kot sigurojmë troje deri sa pushtetmbajtësit jugosllav ngurrojnë në shfuqizimin e tyre. Të shpresojmë se ato do t'i shfuqizojë vet koha...

**P. S. Biseda me kryetarin e kësaj shoqate është zhvilluar
më 11 maj 1990**

FILIP TOSKA

Trideset let zapora za mišljenski delikt

Adem Demaçi je star 54 let. Trideset let življenja je prebil v jugoslovanskih zaporih. Italijanski dnevnik Corriere della sera ga je v članku, objavljenem prejšnji mesec, imenoval »živa albanska legenda s Kosova«, politični zapornik, ki ima glede na dolžino prestane kazni svetovni rekord.

Tragično usodo Adema Demaçija je mogoče razumeti le, če imamo pred očmi naslednja dejstva: leta 1913 na londonski konferenci veleposlanikov velikih sil določijo politične meje današnje Albanije; približno 50 odstotkov predelov, naseljenih z albanskim življem, med njimi tudi pokrajino Kosovo (ki v tistem času ne obsega samo Kosova, temveč tudi dobršen del današnje Makedonije), ne glede na upiranje albanskega naroda priključijo Jugoslaviji. Albanija tako postane »prva razcepljena država v moderni Evropi«. Neizogibna in trajna posledica nastalega položaja pa je sovraštvo, ki vznikne med Albanci v Jugoslaviji in njihovimi najbližjimi sosedi Srbi, Črnogorci in Makedonci.

Leta 1921 uvedejo hitre postopke za dokončno ureditev albanskega vprašanja: tako imenovane »agrarne reforme« iz tega obdobja predvidevajo nasilno izseli-

tev vseh Albancev iz Jugoslavije in nastanitev srbskih in črnogorskih kolonistov na njihovo mesto. Tako je v pičlih dvajsetih letih več kot 400 tisoč Albancev prisiljenih, da zapustijo svoja ognjišča in da si poiščejo dom na prostranih stepah turške Anatolije.

Sicer pa je izgon Albancev, in še posebej »Kosovarjev«, iz Jugoslavije leta 1936 v poročilu, ki ga je leto dni pozneje predložil vladi v Beogradu, »sistemiziral« srbski akademik Vasa Čubrilo. V memorandumu, katerega cilj je izgon vseh Albancev iz Jugoslavije, beremo: »Če Nemčija lahko izžene nekaj deset milijonov Židov in Rusija preseli milijone ljudi z enega konca kontinenta na drugega, preselitev nekaj sto tisoč Albancev ne bo izzvala vojne.«¹

Prav druga svetovna vojna povzroči, da masovno izseljevanje Albancev pojenja. Turčija odslej noče več sprejemati albanskih beguncev iz Jugoslavije. In jugoslovanske oblasti začno zaradi te njene odločitve izvajati nasilno politično asimilacijo albanskega prebivalstva.

V letih 1948 – 1966 je albansko in hrvaško prebivalstvo v socialistični Jugoslaviji izpostavljeno nedoumljivi policijski represiji, ki jo vodi vsemogočni minister titovske policije Aleksandar Ranković; nešteti primeri zlorabe oblasti, montirani politični procesi, med katere spadajo mučenja in likvidacije, so njegovo delo. »Početja tega jugoslovanskega Berije še niso v celoti dognana in ožigosana,« je bilo zapisano pred kratkim, »jasno pa je, da je to eno najbolj črnih poglavij komunizma v Evropi in ena najbolj krvavih izkušenj jugoslovanskih narodov.«²

Ta represivna politika edine – komunistične – stranke na oblasti, metoda, ki jo podpira vseobsegajoča in vsemogočna policija, je imela povsem jasen cilj: odstraniti in, če je treba, eliminirati vse, katerikoli politični stranki pripadajoče nasprotnike. V tej točki se totalitarni režim neuvrščene Jugoslavije v ničemer ne razlikuje od komunističnih režimov, značilnih za bratske vzhodnoevropske države.

To je kontekst, v katerega je treba postaviti primer Demači.

Adem Demači, rojen blizu Prištine v družini albanskega rodu, je bil odličen študent svetovne književnosti na univerzi v Beogradu. Leta 1958, pri dvaindvajsetih, je napisal svoj prvi roman, delo Gjarpijt e gjakut (Krvoseji), knjigo, ki pomeni začetek albanske literature v Jugoslaviji. V tem času je bil tudi dopisnik Rilindje, edinega dnevnika v albanskem jeziku, ki je tedaj izhajal na Kosovu. V svojih prispevkih je ostro napadal jugoslovanski režim in policijsko represijo, katerih žrtev je bilo albansko prebivalstvo v Jugoslaviji in se – že tedaj – zavzemal za izboljšanje položaja Albancev ter ustanovitev njihove, tj. sedme republike v jugoslovanski federaciji.

Kmalu je postal tarča policijskih in sodnih oblasti ter se 1959 znašel na zatožni klopi sodišča v Prištini. Sodba tega prvega pomanjkljivega procesa se je glasila: tri leta zapora.

Ko je leta 1962 odslužil kazen, je nadaljeval svoj ideološki boj in poskušal osnovati legalno opozicijo. Poskus se ni posrečil... Umaknil se je zato v ilegalo in ustanovil organizacijo za obrambo pravic Albancev v Jugoslaviji. Leta 1964 so ga 8. junija že drugič aretirali, tokrat skupaj s še 700 albanskimi intelektualci, med katerimi je bil tudi pesnik Fazli Grajčevci, ki so ga dva meseca pozneje ustrelili.

Ta drugi proces je bil 1. septembra 1964. Na njem so obsodili 64 Albancev, ki so

dobili tri do petnajst let zavora; najhujšo kazn, petnajst let strogega zavora, so prisodili Ademu Demaçiju. Kazn so mu po padcu šefa varnostne policije Aleksandra Rankovića znižali na deset let.

Ko se mu je kazn 8. juna 1974 iztekla, so ga odpeljali naravnost na njegov dom, ki je bil pod strogim nadzorom. Kljub vsemu so ga 7. februaria 1976 znova aretirali! Ta povsem neupravičena aretacija je bila v resnici le izgovor, da so mogli v postopek pritegniti 140 drugih albanskih intelektualcev, za katere so pripravljali velik politični proces.

Na tretjem procesu 7. februaria 1976 so obsodili dvaintrideset albanskih intelektualcev. Jugoslovanska »pravica« je Adema Demaçija obsodila na novih petnajst let strogega zavora. Ob koncu tega kafkovskega procesa je odvetnik Adema Demaçija Xhafer Kasemi na sodišču izjavil: »Na tem absurdnem procesu ni bil naveden niti en dokaz, zaradi katerega bi mojemu klientu mogli naprtiti krivdo.« Neki drug advokat, Jovan Vukčević, ki je samo zaradi tega procesa prišel iz Beograda, je povedal podobno: »Takšnega političnega procesa še nisem videl. Zahteval sem obtožnico, vendar so mojo zahtevo zavrnil. Obsoditi bi morali ljudi, ki so izpeljali, kar jim je bilo naročeno, ne pa obtožencev.«

Nekaj dni potem, ko so izpustili na svobodo temnopoltega voditelja Nelsona Mandelo, predsednika Lige za obrambo človekovih pravic in svoboščin, je Idriz Ajeti na Kosovu izjavil: »Za nas Albance, ki živimo v Jugoslaviji, je Mandela Adem Demaçi, ki že trideset let gnije v jugoslovanskih ječah.« Nekateri jugoslovanski časopisi so šli še dlje in so Adema Demaçija imenovali »evropski Mandela«.

In kljub vsemu so mednarodne organizacije za obrambo človekovih pravic – tako vsaj kaže – edine, ki so zaskrbljene zaradi tragične usode tega pozabljenega zapornika...

Ime Adema Demaçija se v poročilih Amnesty International pojavlja že dolgo vrsto let. Pred meseci so o njem slišali udeleženci zadnjega kongresa FIDH, ki je bil 19. in 20. januarja 1990 v Pragi. Udeležila se ga je tudi Kosovska liga, ki je ob tej priložnosti zahtevala od jugoslovanske vlade, naj takoj izpusti vse albanske politične zapornike, ki služijo kazn po jugoslovanskih zaporih. To zahtevo so sprejeli soglasno in jo vključili v sklepe kongresa.

Februaria je bila v jugoslovanskem in tujem tisku ter na tv objavljena novica, da je najstarejši politični zapornik v Jugoslaviji Adem Demaçi na svobodi... Novica je bila lažna, zapornikova družina in prijatelji, ki so se najbolj razveselili, razočarani. Isti mediji so dva dni pozneje demantirali samega sebe.

Adem Demaçi bo ostal v zaporu Stara Gradiška vse do konca svoje kazni (oktobra 1990). Tako so sklenile jugoslovanske sodne oblasti.

Se pravi, da je Jugoslavija za velika osvobodilna gibanja v Vzhodni Evropi še vedno neobčutljiva in gluha? Videti je, da jugoslovanske oblasti, ukoreninjene

Njëra nga kryeveprat e letërsisë shqiptare, LAHUTA E MALËSISË e shkrimtarit të madh e padrejtësisht të anatemuar, Gjergj Fishtës, del nga shtypi në fund të gushtit. Përgatitja më e lartë teknike e një vepre madhore!

v nekakšnem »stalinističnem centralizmu«, ostajajo močno navezane na represivne metode, značilne za totalitarne države.

V tej državi, ki leži med komunističnim Vzhodom Evrope in njenim demokratičnim Zahodom, in za katero je veljalo, »da je prej kot druge socialistične države enkrat za vselej opravila s takšnimi metodami«³, torej še vedno vlada represija, ki ji po surovosti in primitivnosti ni enake, kadar gre za Albance.

Za dokaz naj spomnimo na vznemirljive podatke, ki zadevajo množična zasliševanja in zapiranja albanskega prebivalstva v Jugoslaviji v letih 1981 – 1990: 584.373 »Kosovarjev« je bilo pozvanih na policijo, od tega so 71.000 sodno preganjali³. Temu črnemu seznamu moramo dodati še 237 primerov »izolacije«⁴, s katero so junija 1989 kaznovali še zlasti veliko univerzitetnih profesorjev, inženirjev in zdravnikov.

Vendar pa končna bilanca represije, ki jo izvajajo nad albanskim prebivalstvom, ne bi bila popolna, če ne bi omenili tisočev, ki so bili med številnimi demonstracijami v istem obdobju ranjeni in ubiti⁵. Jugoslovanski novinarji so kot priče dogodkov ob koncu januarja in v začetku februarja 1990 razkrili pravi obraz policije, ko so povedali, da se policisti niso trudili razgnati demonstrante, temveč jih je v ukrepanje gnala »prava sla po ubijanju«. Sicer si drugače ni moč razlagati nedoumljivo visokega števila ranjenih (142) in mrtvih (32) v manj kot enem tednu. Všteti so tudi ljudje, ki so se po naključju mudili na ulicah v Mališevu, ko je prišla mimo policija in začela streljati nanje ter pri tem tri ubila, več pa jih ranila⁶.

Takšna slepa represija, takšni montirani in absurdni politični procesi kajpak ne rešujejo albanskega problema, ampak ga samo še povečujejo. Kajti bolj ko kakemu narodu odrekaš njegove osnovne pravice, bolj ko ga trpinčiš in bolj ko žališ njegovo dostojanstvo, močnejše je njegovo hrepenenje po zakoniti pravici do neodvisnosti.

Ker terja te pravice, Adem Demači že trideset let čemi v ječi.

Tudi Evropa ima torej svojega Mandelo, toda ta Mandela je pozabljen in skrajni čas je, da se spomnimo nanj. Kajti poleg primera Demači poznamo še primere tisočih drugih albanskih političnih zapornikov v Jugoslaviji.

Prav zaradi tega najstarejši politični zapornik v Jugoslaviji njenemu komunističnemu režimu še kar naprej vzbuja strah. Razlog za nelagodje režima ne gre pripisati človeku, ki je v tolikih letih, prebitih po temnicah, oslabel in izgubil vid, ampak tistemu, kar Demači za režim pomeni: boj, ki ga Albanci sami sredi jugoslovanske federacije bijejo za svobodo in demokracijo.

Toda niti trideset let zapora, ki jih prestaja Demači, niti kazni, ki so jih prestali in jih v jugoslovanskih zaporih še prestajajo tisoči Albancev, ljudi ni moglo odvrniti od njihovih legitimnih zahtev.

Beograjska vlada se je v poskusu, da bi pred svojo in mednarodno javnostjo opravičila represivno politiko, ki jo izvaja nad Albanci, zatekla k že zdavnaj preživelemu etiketiranju in člane izjemno miroljubnih uporniških gibanj imenuje »separatiste«, »nacionaliste«, »iredentiste« itd.

Adem Demači je bil v samoti svoje ječe seveda vesel, da se albanske demonstracije »nikoli niso sprevrgle v nasilje ali vendetto ter po tej poti zahtevale neodvisnost«, in ob tem je izrazil »prepričanje, da bo vprašanje Albancev v Jugoslaviji rešeno na miren in demokratičen način«.

Naj te besede potrkajo na vest vseh demokratičnih ljudi, opozorijo mednarodno javnost na dramo, ki jo preživljajo Albanci v Jugoslaviji in jo spomnijo, da iz taistega ljudstva izvira mati Terezija, dobitnica Nobelove nagrade za mir.

¹ Vasa Čubrilović: Izgon Albancev, prevedli in založili v Tirani, 1981

² Mark Gjidara: Sovjetska zveza in balkansko-jadranske napetosti v Jugoslaviji, Mediteranska strateška opazovalnica, 4. zvezek, izdala revija L'Europe en formation, Nica, 1989

³ Antoine Garapon: Diferenciranci, Kosovski Albanci, Le Monde diplomatique, november 1989

⁴ Amnesty International, junij 1989: Jugoslavija: »Kosovo: Administrativna zaporna kazen («izolacija»), izjave o mučenju«

⁵ M. Gjidara, ibid, str. 60 – 73

⁶ 13. februarja 1990 je Liga za obrambo človekovih pravic in svoboščin iz Prištine objavila seznam, ki priča o 32 mrtvih in 142 ranjenih v demonstracijah konec januarja ter začetek februarja 1990. Liga je pripomnila, da seznam še ni dokončen.

Filip Toska, francoski publicist, je avtor tega dokumenta, predloženega FIDH, Mednarodnemu združenju za človekove pravice.

Në APJ vdiqën 33 shqiptarë

Informatë e këshillit për Mbrojtjen e të Drejtave dhe të Lirive të Njeriut në Prishtinë

Këshilli për Mbrojtjen e të Drejtave dhe të Lirive të Njeriut në Prishtinë në Informatën të cilën ua dërgol mjeteve të Informimit dhe subjekte të tjera në Krahinë dhe në vend, ofron të dhëna mbi ushtarët e vdekur shqiptarë gjatë shërbimit në APJ në periudhën 1981 – 1990

Sipas të dhënave që ka siguruar Këshilli në teritorin e KSA të Kosovës, të RS të Serbisë dhe të RS të Maqedonisë, është hartuar lista e ushtarëve të nacionaliteti shqiptarë, të cilët kanë vdekur në APJ në periudhën e viteve 1981 – 1990. Pra gjatë kësaj periudhe në APJ kanë vdekur.

1. Sami Ali Gashi (1961) student, Prishtinë, Shërbente në Vërshac (Vojvodinë), kui plagoset 25 ditë para kryerjes së shërbimit ushtarak. Vdes në Beograd, më 7. 8. 1981.

2. Besim Xhemajl Bajraktari (1958), Gjakovë. Vdes në Banjallukë (Bosnjë-Hercegovinë), më 5. 8. 1981.

3. Sami Shani Krasniqi (1956), fshati Buqe (Dragash). Vdes në Novo Mesto (Slloveni) më 16. 9. 1982.

4. Abedin Selman Balaj (1954), fshati Korreticë e Epërme (Gllogovc). Ishte i dënuar nga gjykata ushtarake me (10 vjet burg).

Vdes në Cele (Slloveni), më 7. 3. 1982, gjatë vuajtjes së dënimit.

5. Rasim Ramadan Zeka Metërgofc (Podujevë), vdes në Sinj (Kroaci), më 7. 6. 1982, thuhet se e ka varë veten në radiator.

6. **Hasan Talat Sëzeri** (1959). Gostivar.
7. **Nazmi Abdullah Muja**, Gradicë (Gllogovc) vdiq në Mostar, më 1982, thuhte se bëri vetëvrasje duke kërcyer nga dritarja e ndërtesës.
8. **Izeir Sadiku** (1957), student Rahovicë (Preshevë), vdiq në Split (Kroaci) më 1982.
9. **Adem Binak Osmanaj** (1964), bujk. Trubohoc (Istog), vdes në Prokuple (Serbi) më 1983.
10. **Enver Selman Elezi** (1964), student, Shkup, vdiq në Split, më 4. 6. 1983, thuhet se e vari (veten).
11. **Naser Shaqir Gashi** (1942) fshati Kopoliq i Ulët (Serbicë) vdes në Shëtinska-Gora (Slloveni), më 10. 6. 1984.
12. **Agron Haxhi Ferizi** (1957) veterinar i diplomuar. Fshati Kodrali (Deçan), vdes në Baçka-Topollë (Vojvodinë) më 23. 8. 1984.
13. **Murat Muharrem Jusufi** (1967), maturant, Araçinë (Shkup) vdes në Lubjanë më 1984, një javë pas shkuarjes në APJ.
14. **Rexhep Ismet Blakaj** (1963), Jabllanicë e Vogël (Pejë), vdes në Viroviticë të Kroacisë, më 1985.
15. **Ejup Fejz Sahiti** (1962), student. Papaz (Ferizaj), vdes në Valevë (Serbi) më 1985, 12 ditë para se ta kryente shërbimin ushtarak.
16. **Fadil Xhafer Gashi** (1965), student, Dobërdol (Podujev), vritet në vendin e rojës Ratina, afër Valevës (Serbi).
17. **Fadil Selim Bërdyja** (1963), maturant, Radac (Pejë), vdes në Viroviticë të Kroacisë, më 1985.
18. **Inajet Istrefi**, (1966), fshati Veleshtë, Strugë (Maqedoni), vdes në Petrovaradin (Vojvodinë), më 12. 6. 1986.
19. **Haki Rexhep Shatri** (1958), stomatolog i diplomuar. Tomoc (Istog). Vdes në Sarajevë më 3. 2. 1986, baba i dy fëmijëve.
20. **Sami Daut Shabani** (1961), student, Zaskok (Ferizaj). Pjesëmarrës i demonstratave të vitit 1981, shërbente në Koprivnicë (kroaci), vdes në spitalin e Zagrebit, më 7. 4. 1986.
21. **Raif Adem Isufi** (1960), Kotorr (Serbicë), vdes në Bohinsko-Bello të Sllovesnië, më 5. 12. 1987.
22. **Tafil Zahir Hyseni** (1962), Velika-Reka (Podujevë). Baba i dy fëmijëve. Vdiq në Ajdovshchinë (Slloveni), më 18. 9. 1987. Sipas të dhënave zyrtare bëri vetëvrasje në WC të ambulancës së garnizonit.
23. **Mustafë Mumin Ramadani** Bozovcë (Tetovë), vdes në Strumicë të Maqedonisë, më 27. 4. 1987.
24. **Naim Ramadan Ajgeri** (1986), Prizren, vdes në spitalin e Beogradit, më 1988.
25. **Afrim Muhamet Lushtaku** (1966), Prekaz i Poshtëm (Serbicë), vdes në Kranj (Slloveni), më 28. 6. 1988.
26. **Neshat Xhafer Gashi** (1969). Obërdë (Istog), vdes në Ribnica (Slloveni), më 15. 5. 1988, pas qëndrimit prej dy muajsh në APJ.
27. **Osman Hajdar Ismaili** (1968), Gërbovac – Medvegjë (Serbi). Vdes në

Titograd (Mal i Zi), më 8. 7. 1988.

28. Enver Shaban Ramadani (1970). Brojë (Serbicë), vdes në Viroviticë (Kroaci), më 15. 1. 1989.

29. Xhavit Alush Berisha (1967), Prishtinë, shërbente në Sombor, vdes në Spitalin Ushtarak të Beogradi, më 12. 12. 1989.

30. Vahedin Xhemshit Hajrizi (1969), student, fshati Kuklibeg (Dragash), shërbente në Trogir, vdes më 1990, është gjetur i varur.

31. Jetullah Haxhi Desku (1970). Siçevë (Klinë), vdes në Suboticë (Vojvodinë), më 18. 5. 1990, thuhet se e ka vraë vetën.

32. Erdohan Mormorina (1959), student, Prizren.

33. Enver Has. Porojë (Tetovë).

Përndryshe Këshilli për Mbrojtjeri e Lirive dhe të Drejtave të Njeriut në Prishtinë bën me dije se lista e ushtarëve shqiptarë që kanë vdekur në APJ nuk është e plotë. Në shumicën e rasteve, thuhet në informatë, familjet e ushtarëve të ndjerë nga autoritetet ushtarake nuk kanë marrë procesverbalet mbi obduksionet.

Federata nderkombetare e drejtave te njeriut

Rezume i misionit në Kosovë (Jugosllavi) 24 – 30 mars 1990

Objekti i misionit: Kontaminimi i sypozuar toksik i një pjese të rinisë në disa qytete. Aktualizimi i gjendjes së përgjithshme i drejtave të njeriut.

Përmbajtja e delegacionit:

– Fabienne ROUSSO-LENOIR, juriste, dhe Antoine GARAPON, gjykatës anëtarë të FNDN

– Doktor Bernard BENEDETTI, toksokolog, anëtar i »Médecins du Monde«

– Doktor John FORAN (Britani e Madhe), Kryetar i »International Medical Relief«, delegat i Shoqatës për popujt në rrezik (Gesellschaft für bedrohte volker, Göttingen, R. F. A.)

– Gwynne ROBERTS (Britani e Madhe) gazetar i specializuar në anketat mbi armët kimike, anëtar i »International Medical Relief«, delegat i Shoqatës për popujt në rrezik.

I. Gjendja e përgjithshme, kuadri politike dhe juridik:

Krahinë autonome e republikë socialiste të Serbisë, Kosova është e banuar me shqiptarë autokton që përbëjnë 90 % të popullsisë.

Që nga viti 1988, kjo krahinë iu është nënshtruar një procesi politik, institucional

dhe policor që ka për qëllim suprimimin e autonomisë së saj në të mirë të vendosjes integrale të autoritetit qendror të serbisë mbi të.

Më 28 mars 1989, pas spastrimeve masive të kuadrove komuniste dhe lëvizjeve demokratike të opozicionit (përjashtime dhe arrestime) të cilët i kundërvihen një politike të tillë, Parlamenti i Kosovës, i neutralizuar nga prania e tanksave, nënshkruan një revidim kushtetutar duke ia transferuar prerogativat e tij administratës serbe në lidhje me sigurimin, policinë, drejtësin, arsimimin, zhvillimin dhe planifikimin e territorit.

Serbishtja bëhet gjuhë zyrtare; çdo kontratë e të mirave të patundshme duhet të bëhet në pajtim me autoritetet serbe; çdo akt juridik, civil ose komercial është nën kontrollin e Beogradit.

Amandamenti 46 parasheh se Kushtetuta mund të modifikohet në mënyrë të njëanshme me vendimin e qeverisë së Beogradit.

Paralelisht me këtë, qeveria e serbisë parasheh një program për vendosjen e kolonizuesve serbë, ndërsa transferimi i pasurisë toksore që serbet ua shesin shqiptarve është i revidueshëm dhe mund të anulohet.

Rezistenca e përhershme e popullsisë shqiptare e cila kërkon, përkundrazi, statutin e republikës federale në gjiun e Jugosllavisë, ka pasur për pasojë vënien e masave urgjente totale apo të pjesërishe, varësisht nga periudhat, sikurse edhe rrethimin policor të kësaj krahine.

Edhe armata e Federatës ka ndërhyrë disa herë për ti shtypur manifestimet e shumëta pacifike të organizuara nga studentët duke përfshirë pastaj tërësinë e popullsisë; çdo herë, represioni ushtarak ka shkaktuar dhjeta të plagosur dhe disa persona të vrarë me plumba.

II. Misioni

Misioni ynë konfirmon dhe aktualizon konstatimet me fakte të misioneve të njëpasnjëshme që ka realizuar FNDN ose observatorë tjerë imparcialë (veçanërisht Federata Ndërkombtare e Helsinkut).

Delegacioni ynë ka udhëtuar gjat natës në veturë nga Beogradi deri në Prishtinë; me këtë rast, kemi hasur në një karavan që transportonte një efektiv policor; të nesërmen, delegacioni ynë mëson se ai karavan ishte i përbërë nga trupa serbë (2500 policë), të cilët vinin në Kosovë për të zëvendësuar efektivet e policisë lokale, të përbërë me shumicë dërmuese me shqiptarë.

Dy ditë më vonë, ky vendim provokonte dorëheqjen e Shefit (me origjinë shqiptare) të policisë së Kosovës.

Misioni ynë ka vepruar në një krahinë që gjendet nën kontrollin strikt të policisë serbe, dhe ku shqiptarët jetojnë në një ambient frike të përgjithshme dhe të papërcaktueshme.

Autoritetet pranë të cilave jemi paraqitur (Sekretariati për informata dhe udhëheqësia e P. K.), nuk e kanë kundërshtuar misionin tanë dhe nuk e kanë penguar që ai të zhvillohet zyrtarisht ashtu si duhet.

Megjithatë, të gjitha udhëtimet dhe veprimet tona kanë qenë të kontrolluara haptas, ose nga policët në uniformë ose nga agjentët e sigurimit civil.

Do cekur se mjekët shqiptarë, të arrestuar, të larguar nga puna ose të kërcnур, janë dënuar kinse kanë marrë pjesë në komplot.

Ministria e shëndetësisë nuk ka dërguar kurrëfarë ndihme në Kosovë. Asnjë anketë nuk është ndëmmarrë.

Me ftesën e drejtorit të kolegiumit, vetëm sherbimi sanitar lokal, nën kontrollin strikt të policisë serbe, ka vizituar klasët e Podujevës ku nuk është zbuluar ndonjë anomali.

Simptomet e identifikuara-si ato që i kanë përshkruar mjekët shqiptarë por edhe simptomet që janë konstatuar pas kontrollit praktik nga delegacioni yn te disa pacientë-, mund të jenë si pasojë e një helmimi me dozë të lehtë neuro-toksike.

Këto simptome janë reversibile pas një kohe prej 15 deri 20 orë. Me atë rasts të sëmurit lëshohen në shtëpi, edhepse ka shumë raste recividiste (të sëmurit e ndiejnë përsëri vetën keq).

Misioni yn e ka evokuar bashkë me kolegët shqiptarë edhe mundësinë e ndonjë simulimi nga ana e disa pacientëve, ose edhe mundësin e trazirave në sjelljet e disa pacientëve, trazira këto të shkaktuara nga tensioni i përhershëm në mes studentësh dhe policësh, në një ambientë pasigurie dhe frike.

Nuk do harruar se ky fenomen ka ndodhur vetëm disa ditë pasi që autoritetet serbe të kenë vendosur që gjimnazistët serbë të ndahen nga gjimnazistët shqiptarë; sipas këtij sistemi, gjimnazistët serbë kanë klasë, konvikt dhe orar mësimi të ndryshëm nga gjimnazistët shqiptarë.

Do cekur gjithashtu se ky sistem ka filluar të zbatohet më së pari në Podujevë, qytetëz që shtrihet nja 20 km nga kufiri serb, me moshë të popullësisë tejet të re (ku dominon mosha rinore), dhe e cila konsiderohet si një nga kështjellat e rezistencës.

Për disa raste, këta kolegë nuk kanë qenë të sigurtë nëse është fjala për një histeri apo për një helmim; përkundrazi, sa iu përket rasteve të para, kolegët tanë shqiptarë janë treguar kategorikë mbi egzistencën reale të një materje helmuese.

Në njërin nga spitalet e vizituara, vet mjeku shef i një servisi neuro-psikiatrik, me kombësi serbe, na tha në besë por me fjalë të fshehta, se dyshonte edhe ai vetë se fjala është vetëm për trazira me origjinë neuro-psikiatrike; ai mendon se të sëmurit vuajnë nga një materje helmuese.

Më 22 mars është caktuar një komision federativ i përbërë nga mjekë dhe i cili kishte për detyrë të anketojë në lidhje me këtë fenomen helmimi. Dy ditë më vonë dmth më 24 mars, autoritetet lajmëronin se analizat e kësaj ankete nuk nxirrnin në pah kurrëfarë pranie të materjeve toksike (helmuese).

Do cekur se këto analiza janë bërë në një laboratorium të vetëm: në laboratoriumin ushtarak. Shpejtësia me të cilën janë nxjerrë këto rezultate lë të supozohet se puna është bërë shkel e shko. Delegacioni yn ka kërkuar nga ky komision një dokument zyrtar, mirëpo kërkesa jonë qe e kotë; nga ana tjetër, mjekët shqiptarë as që kanë qenë të informuar për këtë anketë.

Mjekët shqiptarë kanë ndërmarrë një seri analizash në Institutin biologjik të Prishtinës. Misioni yn ka vënë re se rezultatet e këtyre analizave kishin një zvoglim kolinesterazesh. Mirëpo këto teste janë realizuar me mjete të cilave u kishte dalur afati që nga viti 1988, prandaj edhe vetë këta mjekë dyshojnë se rezultatet e tyre nuk janë të sakëta.

Përfundim

Misioni ynë ua ka marrë gjakun, urinën, etj. disa të sëmurëve, dhe i ka dërguar në disa laboratoriume të specializuara evropiane, në mënyrë që të analizohen në detale; ne jemi duke i pritur rezultatet e këtyre analizave.

Në saje të anketës së përpikët dhe të detajuar që ka bërë misioni ynë, jund të thuhet se:

- nuk ka pasur kurrëfarë planifikimi sa i përket një simulimi masiv (me fjalë tjera nuk ka pasur simulim fare), meqenëse distanca në mes qyteteve është e madhe, ndërsa gjendja e rrjetit të komunikacionit në mes qyteteve është i dobët, e veçanërisht kur dihet se ka pasur të sëmurë (të helmuar) në të njëjtën kohë në disa qytete.

- Nuk mund të përjashtohet hipoteza e një materje neuro-toksike e cila i ka sëmurë (ka shkaktuar helmimin) e një pjese të pacientëve.

- Në kontekstin e acaruar (tendosur), siç u pa më lart, tension ky i cili shtohet edhe më shumë nga brutaliteti që përdorin autoritetet për të trajtuar problemin, mund të konsiderohet se të pjesa më e madhe e pacientëve është zhvilluar një sindrom psiko-patologjik kolektiv.

- Do denoncuar me forcë intervenimin e papranueshëm policor, përzierjen e policisë në çështjet e të sëmurëve dhe të mjekëve, pa marrë parasysh shkakun e helmimit; për shkak të intervenimit policor, shumë të sëmurë kanë mbetur pa u sheruar.

- Do thënë se ky problem është tejet i rëndësishëm dhe i vështirë për tu zgjidhur, për shkak të atmosferës së tendosur; tash për tash, nuk ka pasur ndonjë anketë serioze dhe objektive në lidhje me këtë çështje, prandaj duhet formuar një komision anketor ndërkombëtar i cili do të ofronte të gjitha garancitë e cilësisë dhe objektivitetit.

Do thënë se delegatët e misionit tanë dhe ata të Federatës ndërkombëtare të Helsinkut iu kanë propozuar të gjitha autoritetet që i kemi takuer formimin e një ankete ndërkombëtare (cilësore dhe objektive siç u tha më lart), mirëpo ata u përgjigjen se një anketë e tillë është e tepërt, meqenëse rezultatet e anketës së komisionit federativ kanë qenë negative, dhe se fjala është për një komplot.

Më 30 mars, ditën kur duhej të udhëtonte misioni ynë, muarëm vesh se ishte formuar një anketë tjetër nga komisioni jugosllav, mirëpo prej asaj date, nuk kemi pasur lajme tjera në lidhje me këtë.

Raste të reja helmimi ka pasur për çdo ditë në shumë qytete.

Pas udhëtimit të misionit, na ka arritur një informatë, ende e paverifikuar, sipas së cilës 30 mjekë shqiptarë në diplomim e sipër qenkanë marrë në pyetje në disa qytete në mes 5 dhe 7 prillit.

Perktheu Arif Krasniqi

Misioni yn ka regjistruar dëshmi të personave nga qytete të ndryshme të Kosovës: fshatarë, studentë, punëtorë, gazetarë, udhëheqës të lëvizjeve të ndryshme të opozicionit demokratik.

Misioni yn ka bashkëpunuar me Komitetin për Mbrojtjen e Drejtave të Njeriut të Prishtinës që është antar korrespondent i FNDN, mirëpo ne kemi takuar edhe shumë persona tjerë pavarësisht nga ky Komitet.

Ne kemi biseduar edhe me Sekretariatën për informata dhe me udhëheqës të Partisë komuniste të Kosovës.

1. Të drejtat civile dhe politike të njeriut

Misioni yn ka konstatuar se:

- antagonizmin ndëretnik e favorizon shqetësimi dhe presioni policor dhe administrativ serb kundër popullësisë shqiptare.
- nëse ka pasur ballafaqime sporadike në mes shqiptarëve dhe serbëve, ato kanë qenë si pasojë në mes individesh ose grupesh të vogla e të isoluara dhe nuk mund të konsiderohen si rezultat i një politike të planifikuar nga ana e lëvizjeve të opozicionit shqiptar.
- Në vitin e fundit, nuk ka pasur asnjë viktimë serbe, ndërsa në mesin e shqiptarëve ka pasur mbi dyzet të vrarë nga 1. 1. 1990.
- Organizatat e formuara demokratike, të cilat i bashkojnë forcat e opzicionit shqiptar, jo vetëm se nuk e kanë përdorur kurrë forcën në manifestimet e shumëta, por përkundrazi, ato kanë treguar disiplinë të rrallë ndaj provokimeve të përhershme.
- Serbët dhe shqiptarët nuk gëzojnë të njëjten liri shprehjeje, veçanërisht sa i përket ardhmërisë së Kosovës.
- Vetëm banorët e popullatës shqiptare janë viktimat të provokimeve policore, të përjashtimit nga puna, të marginalizimit shoqëror, të marrjes së pasaportave, të arrestimeve arbitrare dhe ilegale, të burgosjes pa gjykim, të procedurave ekspeditive, të maltretimeve dhe ofendimeve.
- Qëndrimi i autoriteteve serbe dhe federative si dhe adoptimi i disa masave siç është për shembull ndarja e nxënësve serbë nga nxënësit shqiptarë nëpër shkolla dhe në univerzitet, jo vetëm se nuk e ndihëmon dialogun në mes banorëve të pakicave të lartëpermendura, por zgjon një tension i cili as nuk shpie në pajtim as nuk i mbron shqiptarët dhe serbët.

Përfundim

Qeveria serbe dhe federative paraqesin gjendjen e ktushme si një përgjigje ndaj veprimtarisë së forcave nacionaliste dhe separatiste shqiptare, të nxitura nga jasht, dhe pohon se është e domosdoshme mbrojtja e të gjithë qytetasëve kosovarë nga dhuna e shqiptarëve në mënyrë që të mos vijë deri te një konflikt ndëretnik.

Duke u nisur nga analiza e konstatimeve tona dhe nga të gjitha masat politike,

policore dhe institucionale të cekura më lart, mund të përfundohet se në realitet, Serbia ka pretendime territoriale dhe nacionaliste; duke përdorur dhunën, ajo shkel të drejtat civile, politike, ekonomike, shoqërore dhe kulturore të pakicës me origjinë shqiptare.

Duke mbrojtur në këtë mënyrë pretendimet serbe, qeveria federative e Jugosllavisë nuk i rrespekton angazhimet ndërkombëtare të cilat e ka nënshkruar duke ratifikuar Paktet në lidhje me të drejtat civile, politike, ekonomike, shoqërore dhe kulturore, sikurse edhe marrëveshjet e Helsinkut.

2. Aspekti mjekësor dhe spitalet:

Gjatë qëndrimit të tij, delegacioni ynë ka vizituar spitalin e Prishtinës (më 15 dhe 28 mars 1990), atë të Djakovës më 26 mars, dhe atë të Podujevës më 27 mars 1990.

Anëtarët e delegacionit kanë mundur të bisedojnë me mjekë, kanë kontrolluar disa pacientë të cilëve ua kanë marrë gjakun, urinën, etj. Meqenëse nëpër sallat e kontrollit kanë qenë të pranishëm policë në uniformë dhe policë civilë, pothuajë sistematikisht pas nesh, anëtarët e delegacionit kanë pasur biseda edhe gjetu, në vende private.

Në sajë të anketës që ka bërë, delegacioni nxjerr në pah këto fakte:

Anketa është bërë në një ambient tensioni, ashtu siç u tha më lart; në dhjetra qytete të larguara nga njëri i tjetri, afër 3000 individë, të gjithë shqiptarë, dhe pjesa më e madhe e tyre, gjimnazistë, janë sëmurë duke filluar nga 22 marsi dhe në ditët e ardhshme; të gjithë të sëmurit paraqitnin simptoma të ngjashme.

Të gjithë këta të sëmurë janë vërsulur drejt spitaleve më të afërta dhe i kanë tejkaluar mundësitë e mjekëve, duke shkaktuar kështu njëfarë dezorganizimi nëpër shërbimet e spitaleve.

Pengimi sistematik i forcave të sigurimit, në uniformë dhe civil, të pranishme në hyrje të spitaleve dhe brenda tyre, madje edhe në sallat e kontrollit, e kanë shtuar edhe më shumë panikën.

Në fakt, pranimi, kontrollimi dhe shërimi i të sëmurëve zhvillohej nën kontrollin policor i cili shtoej gjithnjë e më shumë.

Policia ka ndaluar shumë vetura që banin të sëmurë; të sëmurit kanë qenë të detyruar të këthehen në shtëpi pa u shëruar, ndërsa shoferët e veturave janë marrë në pyetje dhe janë arrestuar.

Edhe mjekët serbë kanë ushtruar presion mbi kolegët e tyre shqiptarë. Shefat e shërbimit iu kanë kërcnuar mjekëve shqiptarë duke iu thënë se po të shëronin të sëmurit, ata do të largoheshin nga puna dhe do të denoheshin penalisht.

Pacientët thonin se kanë ndier një erë të jashtëzakonshme, pak a shumë të thartë, pastaj e kanë ndier vetën keq; disa nga ta kanë thënë se kanë parë dhe kanë prekur një llojë pluhuri të bardhë, e shpërndarë nëpër klasat e mësimi.

Teza e një helmshijeje me origjinë kriminale serbe është përhapur menjëherë në mesin e të rinjve, të cilët janë të nënshtruar nën një presion policor të veçantë.

Sa iu përket autoriteteve të Beogradit, ato pohojnë se e gjithë kjo është vetëm një trillim terrorist, i organizuar nga jashtë nga ekstremistët separatistë shqiptarë dhe i përhapur brenda përmes përgjegjësish që do zbuluar.

Më 25 dhe 26 qershor 1990, në organizimin e Lidhjes së Shoqatave të Historianëve të Kosovës, në Institutin e Historisë së Kosovës, u mbajt tubimi shkencor në temën kryesore: »KUVENDI I PRIZRENIT 1945«, në të cilën u paraqitën 38 kumtesa dhe u trajtuan aspekte të ndryshme rreth ndriqimit të rrethanave të mbajtjes së Kuvendit të Prizrenit, më 8 – 10 korrik 1945.

Nga kumtesat e paraqitura dhe dëshmitë e pjesëmarrsëve të Kuvendit të Prizrenit, si dhe nga diskutimi që u zhvillua në lidhje me kumtesat dhe dëshmitë, tubimi nxorri këto:

KONKLUZIONE

I.

Ideja e vetëvendosjes së popullit shqiptar është e vjetër sa edhe Lëvizja Kombëtare Shqiptare. Traktatet politike duke filluar nga Shën Stefani (1878), Kongresi i Berlinit (1878), Konferenca e Ambasadroëve të Fuqive të Mdhë në Londër (1913) dhe Traktati i Versajit (1919), nuk morën parasysh të drejtën për vetëvendosje të popullit shqiptar. Pasojë e të gjitha këtyre traktateve afër gjysëma e popullit shqiptar mbeti jashtë kufijve të shtetit amë.

II

Në periudhën midis dy luftërave botërore (1918 – 1941) populli shqiptar në mbretërinë e SKS, përkatësisht të Jugosllavisë nuk gëzonte liritë dhe të drejtat më elementare të njeriut dhe të kolektivitetit kombëtar, të garantuara me konventat ndërkombëtare. Përkundrazi populli shqiptar në mbretërinë Jugosllave i nënshtrohej represioneve deri në gjenocid.

Lëvizja punëtore, forcat progresive dhe demokratike të ish- Jugosllavisë dhe vetë populli shqiptar, megjithëatë u angazhuan për fatin aktual dhe aspiratat e qirimit kombëtar dhe socila të popullit shqiptar në Jugosllavi, në bazë të parimit të vetëvendosjes si parim elementar demokratik. Kjo e drejtë për vetëvendosje e popullit shqiptar në Jugosllavi është përcaktuar në dokumentet programore të organizatave të lëvizjeve punëtore socialiste dhe komuniste ndërkombëtare, ballkanike dhe Jugosllave. Mbi bazë të parimit për vetëvendosje të kultivuar vite me radhë, populli shqiptar në Jugosllavi iu përgjigj thirrjes dhe u hodh në LNQ në krahun e forcave antifashiste dhe gjatë kësaj periudhe krijoi pushtetin politik, ushtarak e shtetëror të mëvetësishën si pjesë integrale e frontit antifashist të Jugosllavisë, Ballkanit dhe më gjërë.

III

Si Rezultat i LNQ të popullit shqiptar bashkë me popujtë tjerë në Jugosllavi, është formimi i KBQ të Kosovës dhe rrafshit të Dugaxhinit, si pushtet legjitim i popullit, Konferenca e Bujanit (31 dhjetor 1943 dhe 1 – 2 janar

1944) miratoi dhe shpalli REZOLUTËN nga Konferenca e parë e KNQ të Kosovës dhe rrafshit të Dugagjinit. Me të cilën përcaktohet qartë e drejta e vetëvendosjes deri në shkëputje dhe garancion për këtë është: UBO e Jugosllavisë, UNQ e Shqipërisë, me të cilën është ngusht e lidhur, poashtu edhe garancioni i aleatëve tonë të mdhenjë: Bashkimi sovjetik, Britania e madhe dhe Amerika (Karta e Atlantikut, Konferenca e Moskës dhe Teheranit).

Vendimi i KNQ të Kosovës dhe të rrafshit të Dugagjinit i dha frymë akoma më të madhe zhvillimit dhe masovizimit të LNQ- së të popullit shqiptar në Jugosllavi. Rezultat i kësaj është pjesëmarrja e mbi 53.000 luftarëve nga Kosova në LNQ të Jugosllavisë.

IV

Në periudhën e luftimeve përfundimtare të LNQ në Jugosllavi u bënë pregaditje politike dhe organizative për mbajtjen e Kuvendit të dytë të KNQ të Kosovës dhe rrafshit të Dugagjinit, icili u mbajt në Prizren më 8, 9 dhe 10 korrik 1945 në kushte dhe rrethana të administrimit ushtarak në Kosovë i vendosur më 8 shkurt 1945.

Përkundër vendimit të nxerrë, me të cilin »aprovohet tan puna, masat e marura dhe vendimet e Këshillit Krahinor nga themelimi i tij deri më 9 korrik 1945 inkluziv«, të nesermet më 10 korrik 1945 miratohet: »Rezolluta për aneksimin e Kosovës e Metohisë në Serbinë Federale«.

Në bazë të dokumenteve burimore arkivore dhe dëshmime për kushtet dhe rrethanat e mbajtjes së Konferencës u përfundua se nuk është shprehur vullneti plebishitar legjitim dhe relevant i popullit të Kosovës, e veqanërisht i popullit shqiptar. Mbi bazë të fakteve historike dhe rrethanave politike në të cilat u hartua dokumenti, konkludojmë se Vendimi i Kuvendit të Prizrenit (1945) nuk e qfuqizoi të drejtën për vetëvendosje të popullit shqiptar në Jugosllavi.

Si pasoj e vendimeve të Kuvendit të Prizrenit, pati lëkundje të pozitës kushtetuese të Kosovës deri në mohimin e vet esencës së autonomisë së Kosovës në propozimet më të reja të Kushtetutës së RSS dhe të RSFJ.

V

Duke u nisur nga nevoja e sigurimit të pozitës së re kushtetuese të Kosovës në Federatën-Konfederatën jugosllave, angazhohemi për shprehjen e lirë të vullnetit të popullit për vendin dhe rolin në bashkësinë shoqërore-politike Jugosllave duke respektuar në këtë rast, të drejtën e popullit për vetëvendosje, veqanërisht duke patur parasysh se jugosllavia po përcaktohet për një rregullim të ri të vendit mbi baza të zhvillimit të pluralizmit politik, demokratik dhe të sistemit shumë parijak, icili domosdo duhet të marrë në konsiderim opcionet e reja.

Në mbështetje të rezultateve dhe kërkimeve shekncore Tubimi shtroi këto kërkesa:

1. Kosovës dhe popullit të saj ti njihet subjektiviteti i barabartë me popujt dhe pjesët e tjera konstituive në federatën-konfederatën Jugosllave.

Në qoftëse nuk njihet subjektiviteti i plotë i Kosovës dhe i popullit të saj në Federatën-Konfederatën Jugosllave shtrojmë kërkesën për garancione ndërkombëtare.

2. Kosovës ti njihet sovraniteti i plotë ekonomik, politik dhe i pushtetit në federatën-konfederatën jugosllave.

3. Pozita e re e Kosovës në federatën-konfederatën Jugosllave të përcaktohet në Kushtetutën e Re të Kosovës, në bazë të vullnetit të popullit, të artikuluar në deklaratën për pozitën e re kushtetuese të Kosovës të Akademisë së shkencave dhe Arteve të Kosovës.

Në këtë drejtim kërkojmë prej Kuvendit të Kosovës që në seancën e vet të parë të miratoj propozimin për nxerrjen e Kushtetutës së Re.

4. E konsiderojmë të pa pranueshëm propozimin e Kuvendit të Sërbisë për nxerrjen e kushtetutës së Re të Republikës e veqanrisht procedurën kundër-kushtetuese të përgaditjes së saj.

Njikohësisht e konsiderojm si antikushtetuese edhe referendumin e shpallur për aprovimin e propozimit për nxerrjen e Kushtetutës së Re të Sërbisë pa mendimin e KSA të Kosovës, në që rast nuk përfillet fare vullneti i popullit shqiptar, icili për shkak të kërcnimeve dhe shkeljeve kushtetuese do të kërkojë mbrojtjen juridike ndërkombëtare.

5. Kërkojmë prej delegatëve të Kuvendit të KSA të Kosovës që të qëndrojnë kambëngulës në realizimin e kërkesave gjithëopoullore e veqanrisht për nxerrjen e Kushtetutës së Kosovës, ecila do të përcaktoj pozitën e re të Kosovës në Federatën-Konfederatën Jugosllave.

6. Porosisim popullin shqiptar që të qëndrojë i urtë, i matur dhe dinjitoz dhe mos të pranoj provokimet e mundshme që do të shërbenin si shkak për represalje të reja ndaj tij.

Prishtinë, 26 qershor 1990

**Nga Tubimi Shkencor i Lidhjes së Shoqatave të
Historijanëve të Kosovës**

Konkluzionit u dërgohen: Kuvendit të KSA të Kosovës, Kryesisë së KSAK, Këshillit Egzekutiv të Kuvendit të KSAK, Mjeteve të informimit publik.

Letra nga burgu

O tto Grumi o unë
ose vijmë në Lubjanë-o
ju marrim në telefon
përditë
përnatë
jua përcjellim apelin e fundit

përditë për herë të mbramë
komunikojmë me Evropën
harrojmë t'u përshëndesim
t'u falemnderojmë
mirdita t'u themi ditën e mirë
shprehi bontone janë këto
sa për ta larë gojëën
nga myku i mureve të shpirtit

ecim nëpër dhe që të rrëshqet
nën këmbë e miqë
Koçevji Rog e Jazovka
është e tërë Kosova zot
falnu edhe për eshtrat tanë zotri
po nuk u morem në telefon
përditë po nuk jua transmetuam
S.O.S. – të mbramen herë
nga PARLAMENTI RINOR
mos na kërkoni në »Zëri...«
as në »Elida«

kohë nuk kemi
për politikë espresso caffè
njerëz me durim të sosur gazetarë
spiuq dhe policë
S.O.S. jemi të rrethuar!

në burgje as në izolim
mos na kërkoni
iu doli boja tashmë raporteve
të amnesty international-it

nëse eshtrat tanë u shfaqen
si në Koçevje mos u befasoni
kjo është ZONA MË E ERRËT
zezona e shekullit

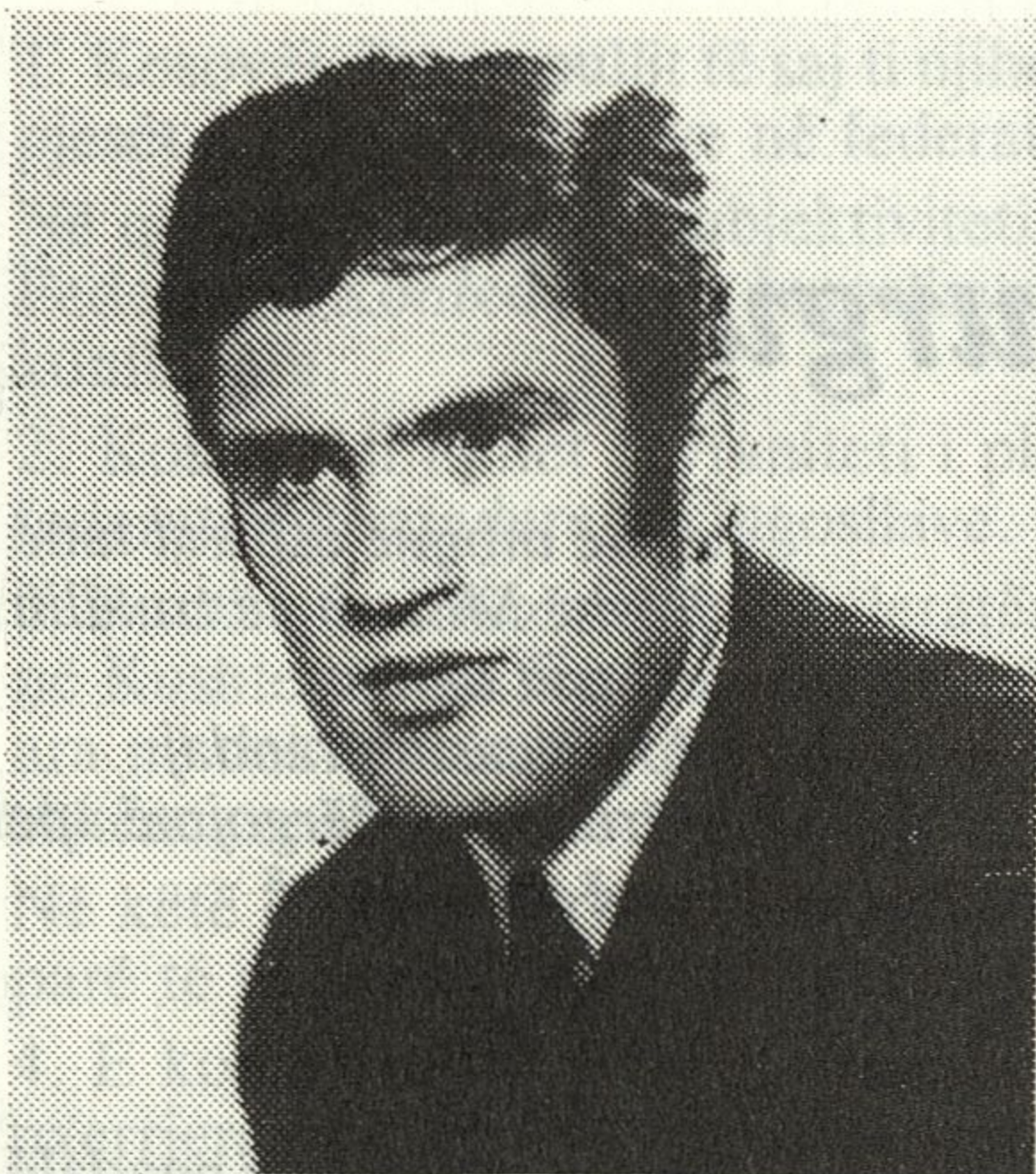
do të mbijnë eshtrat tanë
Fushë Minash në truallin evropian
eshtrat tanë
do pëlcastin prandaj
përditë jua dërgojmë apelin
tonë të mbramë

e ju e dini
e ju e dini
veten po e hamë ngadalë
përditë rishtas ta vendosim paqen
humbur natën që shkoi
luftë bëjmë
me dy gishtërinj të ngritur
flakë eshtrash Majë Olimpi

megjithatë gëzuar Ervin.
Lina e Tomazh, Ivo, Franci, Miran,
Iztok, Jozhe, Jasha e Mirjam...
luftë bëjmë
në flakën e çirinjve u kallen
flatrat zogjëve në Kosovë
i shihni: Po fluturojnë...
dhe rrëshqasim bashkë me dheun
në qiell ngjitemi bashkë
me shpellat eshtërore

Liria e Kosovës qenka tepër
eshtërore
që ta gëlltis terri i thikave
prandaj do të takohemi patjetër
nëse jo si rëndom
gjithsesi në trajten tonë
eshtërore të Lirisë

Lubjanë, korrik 1990

**Dr. prof. Nexhat Daci, bashkëbisedues
i Alternativës së ardhshme / Dr. prof.
Nexhat Daci, sogovornik v naslednji številki
Alternative**

ALTERNATIVA

Revistë e Shoqatës Kulturore Shqiptare
MIGJENI – Lubjanë
Revija Kulturëga društva Albancev
v Ljubljani

Kryeredaktor:
Glavni urednik:
SALIH KABASHI

Redaktor përgjegjës:
Odgovorni urednik:
MATJAZ HANŽEK

Këshilli botues:
Izdajatelski svet:
Prof. Dr. Ali Aliu, Dr. Ibrahim Rugova,
Dr. Zekeria Cana, Prof. Dr. Hivzi Islami

Redaksia:
Uredništvo:
Jaša Zlobec, Bislim Elshani, Shemsi Reçica,
Peter Božič, Matjaž Hanžek, Salih Kabashi
mr. Ukshin Hoti

Anëtar nderi:
Çastni član:
Adem Demaçi

Lektor: Rexhep Hoti

Përgatitja / Oprema: Peter Žebre (baza
/ zasnova), Vilko Novak in Borut Perko
(përgatitja teknike / tehnična izvedba),
Brane Beno in Iča Putrih (trajtimi kompjuterik
/ računalniška obdelava)

Boton ShKSh Migjeni
Izdaja KDA Migjeni

Shtypi
Natisnil:
ČGP DELO Ljubljana

Adresa – Naslov:
Shksh MIGJENI
(Alternativa)
Parmova 43
61000 Ljubljana
Telefoni e telefaksi (061) 326-663

Parapagimi dhe kontributet
vullnetare:
KD Migjeni
Parmova 43, 61000 Ljubljana
Ilogaria rrjedhëse në dinarë:
LB 50100-620 05 1010115-1664077
Ilogaria rrjedhëse në deviza:
LB 010-727001-100138/01

Çmimi 40 din
Për botën e jashtme 10 DEM ose kundervlera,
në valutat tjera.

**Fotografite dhe karikaturat në mbështjellëse: Nga programi muzikor në Takimin gjithëshqiptar në
Lubjanë, nga 22–23 qershor 1990 (faqja e parë), don Lush Gjergji, bashkëbisedues i Alternativës
(faqja e dytë), para mikrofonit në Cankarjev dom në Lubjanë (faqja e tretë) dhe nga ekspozita
Salloni i karikaturës kosovare në Prishtinë e Lubjanë (faqja e fundit) / Fotografije in karikatura na
ovitku: Z nastopa folklornih skupin ob vsealbanskem srečanju junija v Ljubljani (naslovna stran),
don Lush Gjergji, sogovornik Alternative v tej številki (2. stran), pred mikrofonom na vsealbanskem
srečanju v Ljubljani (3. stran), z razstave karikatur v Prištini in Ljubljani (zadnja stran).**

ALTERNATIVA

